

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

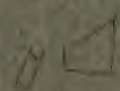
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

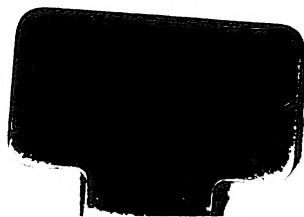
About Google Book Search

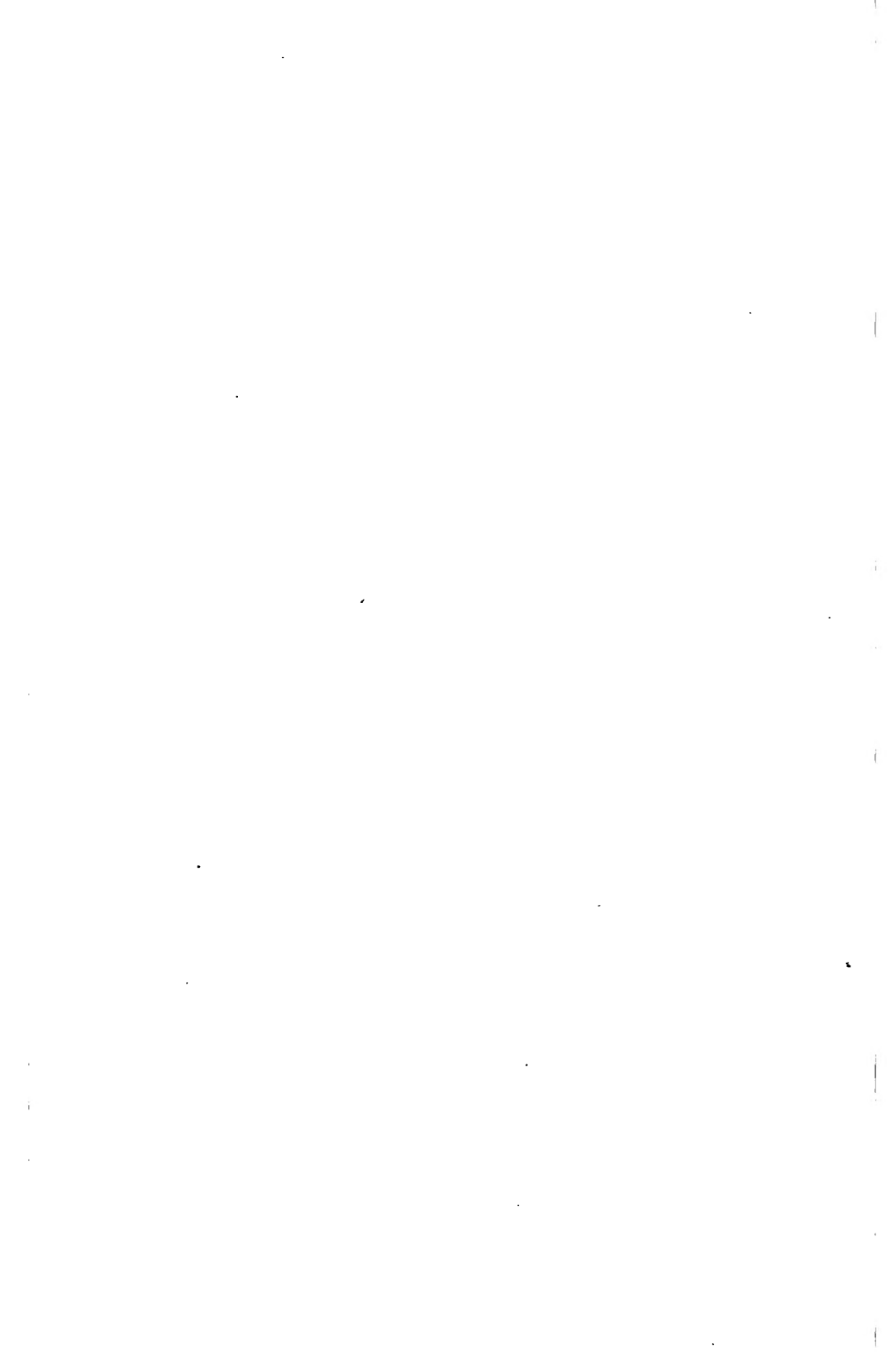
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600092294W

ΣΙΩΝΙΤΗΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ.

ὑποί,

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΥΣΣΗΣ

ΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΟΣΟΔΩΜΩΝ ΣΙΔΑΛΛΗΒΑΝΟΥΣΑΙ

ΑΥΤΩ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ,

Μετὰ Σημειώσεων, καὶ Παραρτημάτων ὃ προστάθῃ καὶ
τὸ μέχρι νῦν ἀνέκδοτον.

ΚΑΤΑ ΑΥΤΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑΝ ΠΑΧΟΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΡΟΥΜΑΝΟΥ.

ΠΩ

τοῦ Προβλήτου καὶ Οἰκονομοῦ τοῦ Οἰκουμένης
Πατριάρχου Ἑβρώων

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

ΑΘΗΝΗΣ,

ΕΤΗΘΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΑΝΙΩ ΚΑΙ Κ. ΒΑΦΑ,

(Παρα τῇ ἐκτῇ Βιβλ.)

1850.

ΣΙΩΝΙΤΗΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ.

ΗΤΟΙ,

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΔΙΑΛΑΜΒΑΝΟΥΣΑΙ

ΔΥΩ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ,

Μετά Σημειώσεων, καὶ Παραρτήματος ᾧ προστέθη καὶ
τὸ μέχρι νῦν ἀνέκδοτον

ΚΑΤΑ ΑΓΙΟΚΑΤΗΓΟΡΩΝ, ΠΑΧΩΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΡΟΥΣΣΑΝΟΥ.

ΥΠΟ

τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου τοῦ Οἰκουμενικοῦ
Πατριάρχικου Θρόνου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

ΑΘΗΝΗΣ,

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΗ ΚΑΙ Κ. ΒΑΦΑ.

(Παρά τῇ ἰδῇ Βύσσῃ).

1850.

110. n. 79.

Ἡτοιθοῖσιν (οἱ αἵρετικοὶ) φιλοπόνως, οὐχ ὅπως ἐρμηνεύσουσιν τι τῶν νοη-
θέντων, ἀλλ' ὅπως κατὰ τῶν λήξεων ἐπισύρωνται κατηναγκασμένα νοή-
ματα, περισυλλέγοντες τὰς εὐηχοτέρας φωνὰς ἐκ
συγγραμμάτων τινῶν.

Γρηγ. Νύσσης κατὰ Εὐνομίου λόγ. ιβ. σελ. 753. Τόμ. 6.

Τ Ω Ι

ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΩΙ, ΘΕΙΩΤΑΤΩΙ, ΚΑΙ ΑΓΙΩΤΑΤΩΙ

ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΙ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ,

ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ,

ΚΥΡΙΩΙ ΚΥΡΙΩΙ

ΚΥΡΙΛΛΩΙ

ΚΑΙ ΤΗΙ ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΝ ΙΕΡΑΙ ΤΩΝ ΑΓΙΟΤΑΦΙΤΩΝ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΙ,

**Τὸν Σιωνίτην προσκυνητὴν
εὐλαβῶς ἀνέθηκεν**

Ο ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ.

«Εὐλογητὸς Κύριος ἐκ Σιών, ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ»
(Ψαλμ.).

«Χαῖρε Σιών ἁγία, Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν, Θεοῦ κατοικητήριον. Σὺ γὰρ εἶδες πρώτη ἄρσιν ἁμαρτιῶν διὰ τῆς Ἀναστάσεως».

(Δαμασκην. Ὁκτώχ. ἦχ. πλ. δ).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

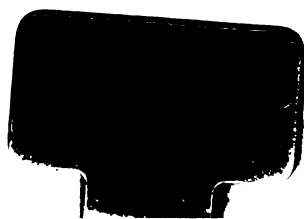
§. α. Τὰς τοῦ θεοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης δύο ἐπιστολάς, ἐν αἷς περὶ τῶν ἱεροσολύμων γίνεται λόγος, τύποις ἐκδιδόντες, προτάσσομεν ὀλίγα τινὰ εἰσαγωγικὰ περὶ ἐκατέρας, χάριν τῶν ἀναγνωστῶν.

§. β. Ἡ πρώτη τοίνυν ἐπιστολὴ ἐπιγέγραπται *Ἀπὸ τῶν ἀπώντων εἰς Ἱεροσόλυμα*. Ταύτην δὲ τινες τῶν νεωτέρων νόθον ὑπέλαβον, καὶ ψευδῶς ἐπιγεγραμμένην εἰς τὸν τῆς Νύσσης καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρα Γρηγόριον. Οὕτως ἔκρινε πρῶτος ὁ Βελλαρμῖνος, καὶ μετ' αὐτὸν Ῥιχώμης ὁ Ἰησουΐτης, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν Δυτικῶν. Ἀλλ' ὅμως οἱ πλείστοι τῶν νεωτέρων κριτικῶν (ἵνα μὴ λέγω πάντες), καὶ ἐξ αὐτῶν πολλοὶ τῶν Δυτικῶν, οἶον ὁ Δουτῖνος, καὶ ἄλλοι καθ' ἡμᾶς, γνήσιον τοῦ Νυσσαίου Πατρὸς γόνον κεκρίκασιν τὴν ἐπιστολὴν· μαρτυρεῖ δὲ πρῶτιστα καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ λόγου χαρακτήρ, ὁ αὐτὸς εἶναι δοκῶν καὶ ὁ τῷ θεῷ Γρηγορίῳ φίλος καὶ οἰκεῖος, ὃ κέχρηται συνήθως ἐν τε τοῖς ἀνωμολογημένοις αὐτοῦ λόγοις, καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, πλὴν τινων ἐκφράσεων καὶ νοημάτων ἰδίως ἐν ταύτῃ καὶ μόνῃ τῇ ἐπιστολῇ φαινομένων, ἀ καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῆς νοθείας ἐκίνησαν (ὅθεν καὶ Χρύσανθος ὁ αἰοιδίμος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἀμφίβολον αὐτὴν ὑπέλαβεν) (α). Ἔνεστι δὲ που καὶ τις ἀσάφεια, οἷα καὶ ἡ κατ' ἀρχᾶς τοῦ προοιμίου, περὶ ἧς ἐν ταῖς εἰς αὐτὴν σημειώσεις διελάθομεν (σελ. 12). Ὅτι δὲ καὶ τὴν *περὶ τῶν ἀπώντων εἰς Ἱεροσόλυμα* ἐπιγραφὴν οὐκ αὐτὸς ἐπέγραψεν ὁ πατὴρ τῆς ἐπιστολῆς, ἄλλος δὲ τις πάντως τῶν νεωτέρων, ἄλλις, οἶμαι, δεδεικται ἐν ταῖς σημειώσειςι (σελ. 11). Ἀλλ' ὅμως αἱ τοιαῦται παρατηρή-

(α) Βλ. Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν ὑπεροχῆς τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ. μδ-γγ.

600092294W

THE UNITED STATES OF AMERICA

1864

THE SECRETARY OF THE TREASURY

NATIONAL DEPARTMENT OF THE TREASURY

DEPARTMENT OF THE TREASURY

A NATIONAL DEPARTMENT OF THE TREASURY

IN THE DEPARTMENT OF THE TREASURY

THE SECRETARY OF THE TREASURY

IN THE DEPARTMENT OF THE TREASURY

THE SECRETARY OF THE TREASURY

AND

THE SECRETARY OF THE TREASURY

IN THE DEPARTMENT OF THE TREASURY

THE SECRETARY OF THE TREASURY

THE SECRETARY

IN THE DEPARTMENT OF THE TREASURY

IN THE DEPARTMENT OF THE TREASURY

THE SECRETARY

ΣΙΩΝΙΤΗΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ.

ΗΤΟΙ,

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΔΙΑΔΑΜΒΑΝΟΥΣΑΙ

ΔΥΩ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ,

Μετὰ Σημειώσεων, καὶ Παραρτήματος ᾧ προστέθη καὶ
τὸ μέχρι νῦν ἀνέκδοτον

ΚΑΤΑ ΑΓΙΟΚΑΤΗΓΟΡΩΝ, ΠΑΧΩΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΡΟΥΣΑΝΟΥ.

ΥΠΟ

τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου τοῦ Οἰκουμενικοῦ
Πατριαρχικοῦ Θρόνου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΗ ΚΑΙ Κ. ΒΑΦΑ.

(Παρά τῇ ἑδρᾷ Βύσσης).

1850.

110. n. 79.

Ἡγοῦσιν (οἱ αἵρετικοὶ) φιλοπόνως, οὐχ ὅπως ἐρμηνεύσουσί τι τῶν νοη-
θέντων, ἀλλ' ὅπως κατὰ τῶν λήξεων ἐπισύρῃνται κατηναγκασμένα νοή-
ματα, περισυλλέγοντες τὰς εὐηχοτέρας φωνὰς ἐκ
συγγραμμάτων τινῶν.

Γρηγ. Νύσσης κατὰ Εὐνομίου λόγ. ιβ. σελ. 753. Τόμ. β.

ΤΩΙ

ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΩΙ, ΘΕΙΩΤΑΤΩΙ, ΚΑΙ ΑΓΙΩΤΑΤΩΙ

ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΙ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ,

ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ,

ΚΥΡΙΩΙ ΚΥΡΙΩΙ

ΚΥΡΙΩΙ

ΚΑΙ ΤΗΙ ΠΕΡΙ ΑΥΤΩΝ ΙΕΡΑΙ ΤΩΝ ΑΓΙΟΤΑΦΙΤΩΝ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΙ,

Τὸν Σιωνίτην προσκυνητὴν
εὐλαδῶς ἀνέθηκεν

Ο ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ.

«Εὐλογητὸς Κύριος ἐκ Σιών, ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ»
(Ψαλμ.).

«Χαῖρε Σιών ἁγία, Μῆτερ τῶν Ἐκκλησιῶν, Θεοῦ κατοικητήριον. Σὺ γὰρ εἶδέξω πρώτη ἄφαισιν ἁμαρτιῶν διὰ τῆς Ἀναστάσεως».

(Δαμασκην. Ὁκτωήχ. ἡχ. πλ. δ).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

§. α. Τὰς τοῦ θεοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης δύο ἐπιστολάς, ἐν αἷς περὶ τῶν ἱεροσολύμων γίνεται λόγος, τύποις ἐκδιδόντες, προτάσσομεν ὀλίγα τινὰ εἰσαγωγικὰ περὶ ἑκατέρας, χάριν τῶν ἀναγνωστῶν.

§. β. Ἡ πρώτη τοίνυν ἐπιστολὴ ἐπιγέγραπται *Ἀπὸ τῶν ἀπώντων εἰς Ἱεροσόλυμα*. Ταύτην δὲ τινες τῶν νεωτέρων νόθον ὑπέλαβον, καὶ ψευδῶς ἐπιγεγραμμένην εἰς τὸν τῆς Νύσσης καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρα Γρηγόριον. Οὕτως ἔκρινε πρῶτος ὁ Βελλαρμῖνος, καὶ μετ' αὐτὸν Ῥιχώμης ὁ Ἰησουΐτης, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν Δυτικῶν. Ἀλλ' ὅμως οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων κριτικῶν (ἵνα μὴ λέγω πάντες), καὶ ἐξ αὐτῶν πολλοὶ τῶν Δυτικῶν, οἶον ὁ Δουπῆνος, καὶ ἄλλοι καθ' ἡμᾶς, γνήσιον τοῦ Νυσσαίου Πατρὸς γόνον κεκρίκασι τὴν ἐπιστολὴν· μαρτυρεῖ δὲ πρῶτίστα καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ λόγου χαρακτήρ, ὁ αὐτὸς εἶναι δοκῶν καὶ ὁ τῷ θεῷ Γρηγορίῳ φίλος καὶ οἰκεῖος, ὃ κέχρηται συνήθως ἐν τε τοῖς ἀνωμολογημένοις αὐτοῦ λόγοις, καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, πλὴν τινῶν ἐκφράσεων καὶ νοημάτων ἰδίως ἐν ταύτῃ καὶ μόνῃ τῇ ἐπιστολῇ φαινομένων, ἃ καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῆς νοθείας ἐκίνησαν (ὅθεν καὶ Χρύσανθος ὁ αἰοιδίμος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἀμφίβολον αὐτὴν ὑπέλαβεν) (α). Ἔνεστι δὲ που καὶ τις ἀσάφεια, οἷα καὶ ἡ κατ' ἀρχὰς τοῦ προοιμίου, περὶ ἧς ἐν ταῖς εἰς αὐτὴν σημειώσεις διελάθομεν (σελ. 12). Ὅτι δὲ καὶ τὴν *περὶ τῶν ἀπώντων εἰς Ἱεροσόλυμα* ἐπιγραφὴν οὐκ αὐτὸς ἐπέγραψεν ὁ πατὴρ τῆς ἐπιστολῆς, ἄλλος δὲ τις πάντως τῶν νεωτέρων, ἄλλις, οἶμαι, δέδεικται ἐν ταῖς σημειώσεις (σελ. 11). Ἀλλ' ὅμως αἱ τοιαῦται παρατηρή-

(α) Βλ. Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς κατ' ἑξοχὴν ὑπεροχῆς τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ. μδ-νε.

σεις ὀλίγαι τινὲς αὖσαι καὶ ἐπὶ μικροῖς, οὐκ ἰσχύουσιν ἐναργῶς ἀποδείξαι τὴν νοθεΐαν τοῦ γράμματος· καὶ κείσθω λοιπὸν (ὡς ἀπαιτοῦσιν οἱ κριτικοὶ) γνησίᾳ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἡ ἐπιστολή.

§. γ. Ἐκεῖνο δὲ μόνον σημειωτέον, καὶ ῥητέον ἐκ προοιμίων· ἔτι λίαν ἡδίκησαν τὸν σοφώτατον καὶ ἀγιώτατον τοῦτον Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας ὅσοι τῶν νεωτέρων σοφῶν, καὶ μάλιστα τῶν περὶ Λούθηρον καὶ Καλβίνον, παρερμηνεύοντες τὴν ἔννοιαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιστολῆς, ἀπεφάνθησαν οὐχ ἥττον ψευδῶς, ἢ παρατόλμως, ὅτι ἄρα δι' αὐτῆς ὁ θεῖος Πατὴρ οὐ μόνον ἀπαγορεύει πρὸς πάντας τοὺς πιστοὺς καθόλου, μηδένας εἰς ἱεροσόλυμα ἀπέναι, τῶν ἀγίων καὶ σεβασμίων τόπων ἐσομένους προσκυνητάς, ἀλλὰ καὶ δεινῶς τὴν ἀποδημίαν ταύτην ἐκφαυλίζει, καὶ ὡς λίαν τοῖς πᾶσιν ἐπιδραβὴ καὶ ψυχῶλεθρον στιγματίζει. Νοσοῦντες γὰρ αὐτοὶ πικράν ἀπέχθειαν πρὸς πάντα τὰ παρὰ τοῖς εὐσεβέσιν ἱερὰ καὶ ἅγια χωρία κενοσπούδως (ἢ φρασί) καὶ δεισιδαιμόνως ἐκπαλαι νενομισμένα· ἄλλοι δὲ τινες καὶ μισοχρίστου μανίας οἰστρῶ βεβαλχευμένοι, διὸ καὶ φρίσσοντες τὰ ζῶντα Μαρτύρια τῆς θείας Οἰκονομίας, καὶ ταῦτα εἶπαρ ἔνῃν, αἵστα παντάπασι καὶ ἀνήκουστα καὶ ἀθέατα δύναται κατὰ γῆς ἐπιποθοῦντες, ἔπειτα φέρουσι τῆς πονηρᾶς αὐτῶν διδασκαλίας ἀξιοπίστον μάρτυρα, καὶ οἷον σημειοφόρον, τὸν θεῖον Γρηγόριον (συμπαρέλκοντες καὶ τὸν μακάριον Ἰερώνυμον). Ἀλλ' ὅτι μὲν οἱ ἄνδρες πλανῶνται πορρωτάτῳ τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ τοῦ Νύσσης φωστῆρος ἐπιστολὴ μόνους τοὺς μοναχοὺς καὶ μοναχὰς ἀφορᾷ (καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς, πρὸς οὓς ἐπεστάλη), δείκνυσι λαμπρῶς αὕτη καὶ μόνη ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς, τοῖς μετ' ἐπιστασίας διεξιούσι· προσεθήκαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς τὰς ἀναγκαίας διασαφήσεις ἐν ταῖς εἰς αὐτὴν σημειώσεσιν.

§. δ. Ἡ δὲ δευτέρα τοῦ Πατρὸς ἐπιστολὴ γνησίᾳ παρὰ πάντων ἀνωμολόγηται· καὶ πραγματεύεται μὲν περὶ θεολογικῶν τινῶν ζητημάτων, ἐφ' οἷς τινες τῶν ἐν ἱεροσολύμοις ἤριζον ἀτόπως, σχίσματα ποιοῦντες· διαλαμβάνει δὲ ὁμοῦ καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ ἀγίᾳ Πόλει πανσεβάστων χωρίων, ἃ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος Πατὴρ

μάλιστα τιμῶν, ἠὺξάτο τε κατιδεῖν, καὶ κατιδῶν, ἀμέτρου χα-
ρᾶς ἐνεφορήθη. Καὶ παρέστι λοιπὸν αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ Γρηγόριος
σαφηνίζων, καὶ δεικνύων ἐναργῶς, ὅτι ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ ἐπι-
στολῇ παρῆναι τὰ πρόσφορα τοῖς μονάζουσι, πρὸς τὰς φιλερήμους
αὐτῶν ἕξεις ἐφαρμόζων τὴν νοουθεσίαν, καὶ πανταχόθεν τὴν εἰς ἀπο-
δημίαν ὁρμὴν αὐτῶν ἀναστέλλων ὡς ὑποκίνδυνον, οὐ τὴν ἀγιότη-
τα τῶν παναχράντων τόπων ἐκφαυλίζων, ἣν ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύ-
τῃ ἐπιστολῇ χαλκοφώνου σάλπιγγος γεγωνότερον ἀνακηρύττει.
Διὸ καὶ ταύτην ἐξεδώκαμεν παράλληλον τῇ πρώτῃ. Καὶ τοι τῶν
τινες ἀποστυγούντων τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἱερὰν ἀποδημίαν σοφῶν,
ταύτην ἐθέλουσι προτέραν γεγράφθαι, μετέπειτα δὲ τὴν πρώτην
παρ' ἡμῖν τεταγμένην· ὁ δὲ σκοπὸς αὐτῶν ἀποβλέπει κυρίως, ὅπως
ἐκ τῆς κατ' αὐτοὺς διατάξεως συμπεράνωσιν, ὅτι θῆθεν ὁ Γρη-
γόριος ὅσα πρότερον ἀγαπητὰ καὶ τίμια ἐδόκει φρονῶν, ἔπειτα
ταῦτα, πρὸς τοὺς μοναχοὺς παῖρρησιαστικώτερον ἐπιτιτέλλων, ἐξε-
φώρασεν ὡς φαῦλα καὶ βλαβερά καὶ φευκτέα. Ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτοῖς
ἀρέσκουσαν περὶ τὰς ἐπιστολάς χρονολογίαν δῶμεν (τί δ' οὐχί),
οὐ δώσομεν ὅμως καὶ τὴν πανάθεσμον τόλμην, μεθ' ἧς βούλονται
τὸν θεῖον Γρηγόριον παριστᾶν ὡς ἓνα τῶν ταῦτ' αἰνούντων καὶ
καὶ ψεγόντων· καὶ νῦν μὲν πρὸς τε τοὺς ἄλλους ὁμολογοῦντα, καὶ
αὐτὸν προσκυνοῦντα τὰ σωτήρια γνωρίσματα τῆς θείας ἐπιφανείας,
νῦν δὲ πάλιν ὡς ἀπὸ βεβήλων τούτων (ἀπαγε) καὶ ψυχοβλαβῶν
ἀπείργοντα τοὺς μοναχοὺς· Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· οὐ γὰρ
πρὸς ἑαυτὸν ὁ Πατὴρ ἀντιφάσκων ἄλλοις ἄλλα παρῆναι, τῇ μὲν
φέρων πῦρ, τῇ δὲ τὸ ὕδωρ· πρὸς δὲ τὰς περιστάσεις ἑταττεν
ἐκαστον, ὡς αὐτοῖς συνέφερε πρὸς σωτηρίαν. Οὕτω καὶ στρατηγὸς
ἀγαθὸς ἄλλους τῶν στρατιωτῶν ἐν ἄλλοις ἔταξε τόποις, παν-
ταχοῦ τὰ καίρια ἐκλεγόμενος καὶ μάλιστα πρόσφορα πρὸς τὰς
ἕξεις καὶ τὰς ἐμπειρίας ἐκάστων, ὡς τῶν αὐτῶν χωρίων (καὶ
κράτιστά ἢ καθ' ἑαυτά), οὐ καῖσιν ὁμοίως πρὸς εὐδοκίμῃσιν συμ-
βαλλόντων, ἀλλὰ τούτοις μὲν ὀνησιμωτάτων ἀποβαινόντων, ἐκεί-
νοις δ' ἐπιβλαβῶν. Τοσαῦτα καὶ περὶ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς.

§. ε. Τὸ δὲ καίμενον ἑκατέρων ἐξεδώκαμεν, τὸ μὲν τῆς Α. κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Μολινέου, τὸ δὲ τῆς Β ἐκ τῆς τοῦ Κασωβώνος (α), συμπαραξετάσαντες πρὸς ἑκατέρας καὶ τὸ καίμενον τῶν εἰς τὰ Ἄπαντα τοῦ Πατρὸς Συγγράμματα ἐκδεδομένων ἐν Παρίσις (1638).

§. ς. Προσεθήκαμεν δὲ καὶ σημειώσεις εἰς ἑκατέρας τὰς ἐπιστολάς, τὰ ἐν αὐταῖς ἀσαφέστερα δοκοῦντα διαλευκαίνοντες, ἀπαντῶντες δὲ καὶ πρὸς τὰς ὑπὸ τινων παρεξηγήσεις καὶ διαστροφάς τῶν ἐννοιῶν. Καὶ τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις, ἢ παραλλαγάς, τὰς γε κυριωτέρας ἐπισυνήψαμεν ὡσαύτως καὶ τινὰς κριτικὰς τοῦ κειμένου διορθώσεις, ὅσας ἄλλοι τε προβάλλουσι, καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἰδίως κεκριμένας.

§. ζ. Καὶ Παράρτημα δὲ, τέλος, ἐπισυνείρομεν, ἐν ᾧ καὶ διὰ παραδειγμάτων ἱστορικῶν, καὶ δι' ἄλλων λόγων, ἀποδείκνυται τὸ ἀπίναί εἰς ἱεροσόλυμα πρὸς ἱστορίαν καὶ προσκύνησιν τῶν θεοβαδίστων τόπων ὡς ἔργον πίστεως θερμῆς, καὶ ἔθιμον τῆς εὐσεβείας ἱερὸν καὶ ψυχωφελές, καὶ ἀνέκαθεν νενομισμένον καὶ κεκρατηκὸς ἐν πάσαις ταῖς ἀγίαις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις.

§. η. Ὡς δὲ κορωνίδα τοῦ τε Παραρτήματος καὶ τοῦ ὅλου συντάγματος ἐξεδώκαμεν τὸ κατὰ Ἀγιοκατηγόρων μέχρι τοῦ νῦν ἀνέκδοτον πονημάτιον τοῦ μακαρίτου Παχωμίου Μοναχοῦ (τοῦ

(α) Τὴν περὶ τῶν ἀπιόντων εἰς ἱεροσόλυμα πρῶτος ἐξέδωκεν ἰδίως ὁ Μορέλλος (Παρίσις. 1551)· εἶτα δὲ Πίετρος ὁ Μολινέος (Παρίσις. 1605 καὶ Ἀνοβία, 1607). καὶ Ἰω. Ἑρρίκος ὁ Εἰδεγγῆτος (Τιγουρίφ 1670). Τὴν δὲ πρὸς Εὐσταθίαν καὶ Ἀμβροσίαν καὶ Βασίλισσαν ἐξέδωκε μετὰ σημειώσεων πολυμαθὴς ὁ Κασωβὼν (Παρίσις. 1606 καὶ Ἀνοβ. 1607, βλ. Fabr. Bibl.Gr. vol. IX. p. 120 Harl.). Νεώτατος δὲ τὴν περὶ τῶν ἀπιόντων εἰς ἱεροσόλ. ἐπιστολὴν ἐξέδωκεν ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀττικῶν. Τόμ. Γ. σελ. 419-424. Παρίσις. 1830. Πάντες δὲ οἱ ταύτην ἐκδόντες οὐκ εἶδον, ὥς δοκεῖ, τὸν ἐν τῇ Καισαρικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης ἀρχαῖον κώδικα τῆς ἐπιστολῆς, ἐξ οὗ μετέγραψεν ὁ Λαμβέκιος (Comment. de Aug. Bibliothec. Caes. Vindobon. L. V. p. 174-181. ed. Kollar.) ἰδίαν τινὰς παραλλαγάς, ἢ διαφόρους ἀναγνώσεις, ἃν καὶ ἡμεῖς τὰς κυριωτέρας κατεχωρίσαμεν ἐν ταῖς Σημείωσιν ὅπου τὰ στοιχεῖα Κ Β.

ρουςάνου), ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ἀντιγραφέν (α).

§. θ. Ταῦτα εἰχομεν εἰπεῖν περὶ τοῦ ἡμετέρου Σιωνίτου Προσκυνητοῦ. Τοῦτου δὲ τὴν ἐκδοσιν ἐξεπονήσαμεν, οὐχ, ὡς ἂν τις εἴποι, χάριν φέροντες τῇ ἁγίᾳ Πόλει τῶν Ἱεροσολύμων· ἀπαγε! Ποίαν γὰρ ἔχει χρεῖαν ἐγκωμίων ὅλως ἀνθρωπικῶν (καὶ μάλιστα παρὰ τῆς ἡμῶν ἀσθενείας) ἡ πόλις τοῦ Βασιλέως τοῦ μεγάλου, ἥς τὴν θεόδοτον καὶ ἀγήραντον δόξαν αἱ Θεῖαι κηρύττουσι Γραφαί, καὶ ὁ τῶν θεοφόρων Πατέρων ἱερώτατος θίασος, καὶ πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ὡς ἀρχέγονον μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν γεραίρει καὶ ἐξυμνεῖ; Εἰ δὲ τινες κατ' αὐτῆς ἀθυρόστομον ἐκίνησαν γλῶσσαν, καὶ γραφίδα τομὸν, ὡς ἠκονημένον ξυρὸν, ἀγαπήσαντες κακίαν ὑπὲρ ἀγαθοσύνην, ἐλεεῖ μὲν αὐτοὺς ἡ ἁγία Σιών· Τῶν δὲ ψόγων, οἳ ἐκτοξεύουσι, καὶ λοιδοριῶν οὐδόλως ἐπισρέφεται, οὐδ' ἐπωσιῶν. Εἶπε γὰρ ἑκπαλαὶ πρὸς αὐτὴν ὁ ζῶν εἰς τοὺς αἰῶνας, « καὶ κατοικῶν ἐν τῷ ὄρει Σιών η. Μὴ φοβηθῇς ἀπὸ τῶν δαλῶν τῶν καπιτρυομένων τούτων (Ἠσ. ζ', 4). Οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός; » (Ζαχαρ. γ', 2).

Μόνης οὖν χάριν τῆς ἀληθείας τὸ πονημάτιον συνετάξαμεν, καὶ τοῦτο διχῶς. Πρῶτον μὲν, ὅπως ἀποδείξωμεν τὸν ἱεράρχην τῆς Νύσσης Γρηγόριον ἀγνότατον καὶ καθαρεύοντα τοῦ μώμου, τοῦ μάττην μὲν κατ' αὐτοῦ καὶ διακενῆς, ἀλλ' ὅμως ἐπιφερομένου παρὰ πολλῶν, καὶ τῶν δοκούντων σοφῶν· ὅτι ἄρα κωλύει καθόλου τοὺς εὐσεβεῖς ἀπὸ τῆς ἱερᾶς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίας, ὡς ματαιοπονίας οὐ μόνον ἐπιπόνου, ἀλλὰ καὶ ψυχολαβοῦς. Δισχρὸν γὰρ, εἴτις ἀνέχοιτο καθορῶν τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ Πατρὸς οὕτως ὑπὸ τῶν δωρεὰν μισούντων τὴν Ἱερουσαλὴμ διαστρεβλουμένων, ὥστε διὰ τούτων πειρᾶσθαι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐπίνοιαν ἐπικυροῦν καὶ καθαγιάζειν, ὡς γνώμην τοῦ μεγάλου φωστῆρος τῆς Ἐκκλη-

(α) Τοῦτου τὴν ἀκριβεστάτην ἀντιγραφὴν ὀφείλομεν τῇ μουσσοσφεῖ καὶ φιλογενεστάτῃ φιλόλογῳ Ἰωάννῃ τῷ Βιλλοῦδῳ.

αίας. Καί τοι μηδ' αὐτοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀκόλουθον καὶ συμφέρον πρᾶγμα ποιῶσι. Καυχώμενοι γάρ ἐπὶ τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι Χριστῷ, ἔπειτα περιφρονοῦσι τὰ κατὰ τὴν θεοβάδιστον χώραν ἀειθαλῆ τῆς θείας ἐπιφανείας ὑπομνήματα καὶ γνωρίσματα, μηδ' αὐτὴν γοῦν αἰδούμενοι τὴν πολιὰν εὐσέβειαν τῶν εἰς τούτων ἱστορίαν καὶ προσκύησιν πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης ἀφικνουμένων λαῶν. Καὶ ταῦτα, πολλοὶ τινες τούτων τῶν σοφῶν μνημονεύοντες μετ' ἐπαύων Ἑλένην ἐκείνην τὴν Ἀδιαβηνῶν βασιλισσαν, ἥτις ἐξ ἔθνικῆς Ἑβραία προσήλυτος γενομένη, ἦλθεν ἱστορήσουσα τὸν νομικὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλὴμ (ἐνθα καὶ κατεβίωσε καὶ τὸ Μάκσωλεον αὐτῆς ἐδίδικνυτο καὶ ἐπὶ Παυσανίου) (α). Ναι, φασίν· ἀλλ' ὁ νομικὸς ναὸς εἰς καὶ μόνος ὑπᾶρχεν ἐν Ἱεροσολύμοις· ὅθεν καὶ εἰς τούτων πανταχόθεν γῆς συνέτρεχον οἱ Ἰουδαῖοι· ἥδη δὲ πλήρης ἡ Οἰκουμένη ναῶν καὶ θυσιαστηρίων ἀγίων, ἐν οἷς οὐχ ἦττον, ἢ ἐν Ἱεροσολύμοις, τὸ ὄνομα Κυρίου δοξάζεται. — Ναι δὴ πάντως (ἀπαντᾷμεν) οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ γε σὺν πᾶσι τούτοις εἰς καὶ νῦν καὶ μόνος, μονώτατος ἕστηκεν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ὁ τὸν θεοδέημονα Τάφον αὐτὸν, καὶ αὐτὸν τὸν Γολγοθᾶν αὐτόχρημα καὶ πραγματικῶς περιέχων Ναός, καὶ ἐν τῷ τῆς Θεογονίας αὐτότατον Σπήλαιον. Τούτων δὲ πάντων ἱερώτατα ἔκτυπα καὶ ἀπεικονίσματα πάντες οἱ ὑπ' οὐρανὸν θεοὶ καὶ. Εἰ δὲ πανσέβαστα τὰ ἀντίτυπα, πολλὰ δὲ μᾶλλον τὰ πρωτοῦρρα καὶ ἀρχέτυπα· ἀλλὰ περὶ τούτων λέγομεν πλατύτερον ἐν τε ταῖς σημειώσεσι καὶ τῷ Παραρτήματι.

Ἄλλος δὲ τῆς ἐκδόσεως σκοπὸς, ἡ ἀπὸ τῆς τοιαύτης περὶ τοὺς ἁγίους τόπους κακόφρονος ἀνευλαβείας προφυλακῆ τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἀμερεσιτέρων ψυχῶν. Καθότι τὴν αὐτὴν ὀλιγομίαν καὶ περιφρόνησιν περὶ τὰ σωτήρια τῆς ἐπὶ γῆς ἐναάρχου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοφανείας ὑπομνήματα σπουδάζουσι διμαρτυρεῖν καὶ αὐτοὶ οἱ θεώλαιοι μισέχριστοι καὶ ἐχθροὶ τοῦ Σταυροῦ, ἀπο-

(α) Πausan. βιβλ. Ζ. κεφ. ιη. πρὸς. Ἰώσηφ. Ἀρχαίολ. Κ. β. Ζωνάρων Χρον. β, §. ιγ. Σφύζονται δὲ καὶ μέχρι σήμερον λείψανά τινα τοῦ τάφου τούτου τῆς βλήνης. Βλ. Krafft Die Topograph. Jerusalem p. 212.

ρῶντες πρὸς παντελῇ κατάργησιν καὶ ἀφανισμόν τῶν ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ· φρίσσουνι γάρ αὐτὰ (καθὰ προεῖρηται) καὶ ἀποσυγοῦσιν, ὡς ἐναργέστατα καὶ ἀνεμφισβήτητα μαρτύρια καὶ γνωρίσματα τῆς θείας ἐπιφανείας, κηρύσσοντα στεντορεῶς καὶ βεβαιοῦντα τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου. Χωροῦσι δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν ὑπούλως πάνυ καὶ δολερῶς. Αὐτοὺς μὲν γὰρ τοὺς ἁγίους τόπους οὐτ' ἐπαινοῦσιν, οὔτε λοιδοροῦσιν ἀνέδην (εἰ μὴ που τυχόν, ἡπίως καὶ ἀστυκώτερον χαριεντιζόμενοι)· φιλανθρώπου δὲ φιλογενείας καὶ χριστιανικῆς φιλαληθείας προσωπεῖον ἀναλκιδάροντες, ἀπείργουσι μὲν τοὺς Χριστιανούς τῆς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίας, τὴν τοῦ θεοῦ Νύσσης ἐπιστολὴν καὶ αὐτοὶ περικροτοῦντες, τὰ δὲ πρὸς τὴν ἀποδημίαν ταύτην ἀπολλύμενα χρήματα παραινοῦντες εἰς σύστασιν καταβάλλειν διδασκαλείων παντοίων, πρὸς τὸν τοῦ γένους φωτισμόν (οἷον αὐτοὶ δηλονότι θέλουσι). Καταβοῶσι δὲ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς δῆθεν ἀγρυπτικαῖς τισι τέχναις καὶ γοητείαις, ἥκιστα τῇ τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως ἀληθείᾳ πρεπούσαις, δελεαζούσης τοὺς εὐπίστους προσκυνητάς, καὶ γριπίζούσης ἐξ αὐτῶν ἀμυθήτων χρημάτων σωρόν. Καὶ ταῦτα δὲ πάντα σκώμμασιν ἀρτύουσι παντοίοις, καὶ σοφίσμασι κομψοῖς, ἔργον ποιοῦντες *λογομαχείων* μᾶλλον καὶ γελοιασίων, ἢ σοφῶν τῆς ἀληθείας ἐραστῶν. Τοιοῦτος τῶν νῦν *Κυμμερίων* διδασκάλων τοῦ σκότους ὁ δόλος ὁ ψυχαπάτας. «Ὡςπερ (φησὶν αὐτὸς πάλιν ὁ θεὸς Νύσσης Γρηγόριος) «Ὡςπερ τὸ δηλητήριον ὁ φαρμακεὺς εὐπαράδεκτον ποιεῖ τῷ ἐπιβουλευμένῳ, μέλιτι καταγλυκάνας τὸν ὄλεθρον, οὕτως (οἱ αἰρετικοὶ) ταῖς κομψείαις τῶν σοφισμάτων τὸ φθοροποιὸν δόγμα οἰοεῖ τιμι μέλιτι καταχρώσαντες, ἐγγέουσι τὴν ἀπάτην τῇ ψυχῇ» (κατὰ Εὐνομ. λόγ. ιβ. σελ. 737).

Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τευχιδίου τούτου. Εἰ δέ τι περιέχει καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν χρήσιμον, κρινέτωσαν οἱ ἀναγνώσται, παρ' ὧν καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις ἐξακτούμεθα συγγνώμην, εἴτι που πεπόνθαμεν ἀνθρώπινον.

Ἐγραφον Ἀθήνῃσι, αὐγῶν, μηνὶ Ἰουλίῳ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΑΠΙΟΝΤΩΝ ΕΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ.

Επειδή περ ἡρώτησας, ὦ φίλε, διὰ τοῦ γράμματος, πρέπειν φήθην περὶ πάντων σοι καθεξῆς ἀποκρίνασθαι. Ἐγὼ τοὺς ἅπας ἀνατεθεικότας ἑαυτοὺς τῇ ὑψηλῇ πολιτείᾳ, καλῶς ἔχειν φημι πρὸς τὰς τοῦ Εὐαγγελίου διὰ παντὸς ἀποδίδειν φωνάς· καὶ ὥσπερ οἱ τῷ κανόνι τὸ ὑποκειμενον ἀπευθύνοντες, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ κανόνος εὐθεῖαν τὰ σχολιὰ τὰ ἐν χερσίν εἰς εὐθύτητα μεταβάλλουσιν, οὕτως προσήκειν ἡγοῦμαι, οἷόν τινα κανόνα ὀρθὸν καὶ ἀδιάστροφον, τὴν εὐαγγελικὴν λέγω δὴ πολιτείαν, τούτοις ἐπιβάλλοντας, κατ' ἐκείνην πρὸς τὸν Θεὸν ἀπευθύνεσθαι. Ἐπεὶ τοίνυν εἰσὶ τινες τῶν τὸν μονήρην καὶ ἰδιάζοντα βίον ἐπανηρημένων, οἷς ἐν μέρει εὐσεβείας νενόμισται τὸ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις τόπους ἰδεῖν, ἐν οἷς τὰ σύμβολα τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τοῦ Κυρίου ὁρᾶται, καλῶς ἂν ἔχοι πρὸς τὸν κανόνα βλέπειν· καὶ εἰ ταῦτα βούλεται ἢ παρὰ τῶν ἐντολῶν χειραγωγία, ποιεῖν τὸ ἔργον, ὡς πρᾶσταγμα Κυρίου· εἰ δὲ ἔξω ἐστὶ τῶν ἐνταλῶν τοῦ Δεσπότη, οὐκ οἶδα τί ἐστὶ τὸ μὴ διατεταγμένον τι θέλειν ποιεῖν, αὐτὸν ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ νόμου γινόμενον. Ὅπου προσκαλεῖται πρὸς τὴν κληρονομίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ὁ Κύριος τοὺς εὐλογημένους, τὸ ἀπαιθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐν τοῖς κατορθώμασιν οὐκ ἀπηρίθμησεν. Ὅπου τὸν μακαρισμὸν διαγγέλλει, τὴν τοιαύτην σπουδὴν οὐ περιέλαβεν. Ὁ δὲ μήτε μακάριον ποιεῖ, μήτε πρὸς τὴν βασιλείαν εὐθετον, ἀντί τίνος σπουδάζεται, ὁ νοῦν ἔχων ἐπισκεψάσθω. Καὶ εἰ μὲν ἐκω-

φελές ἦν τὸ γινόμενον, οὐκ ἦν οὐδὲ οὕτως καλὸν παρὰ τῶν τε-
 λείων σπουδαίεσθαι. Ἐπεὶ δὲ καταμνησθέντες δι' ἀκριβείας τὸ
 γινόμενον, καὶ ψυχικὴν προστριβέται βλάβην τοῖς τὸν ἀκριβοῦς βίον
 ἐνστησασμένοις, οὐκ ἔστι τῆς μακρᾶς σπουδῆς ἀξίον, ἀλλὰ τῆς με-
 γίστης φυλακῆς, ὥς μηδενὶ τῶν καταζλαπτόντων ὁ κατὰ θεὸν
 προηρημένος ζῆν περιπείροιο. Τί οὖν ἐστὶν ἐν τούτοις τὸ βλάπτειν;
 ἢ σεμνὴ πολιτεία πᾶσι πρόκειται, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν ἴδιον
 δὲ τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν βίου, ἡ εὐσχημοσύνη· αὕτη δὲ ἐν τῷ ἀμί-
 κτω καὶ ἰδιάζοντι βίῳ τῆς ζωῆς κατορθοῦται, ὥς ἀνεπίμικτον καὶ
 ἀσύγχυτον εἶναι τὴν φύσιν, μήτε τῶν γυναικῶν ἐν ἀνδράσι, μήτε
 τῶν ἀνδρῶν ἐν γυναῖξιν πρὸς τὰ παρατετηρημένα τῆς εὐτχημοσύ-
 νης ὁρμώντων. Ἀλλ' ἡ τῆς ὁδοιπορίας ἀνάγκη λύει τὴν ἐν τού-
 τοις ἀκριβειαν, καὶ πρὸς ἀδιαφορίαν τῶν παρατετηρημένων ἄγει·
 ἀμήχανον γὰρ γυναικὶ τοσαύτην ὁδὸν διαδραμεῖν, εἰμὴ τὸν δια-
 σφύζοντα ἔχοι, καὶ διὰ τὴν φυσικὴν ἀσθένειαν ἀναγομένη ἐπὶ τὸ
 ὑποζύγιον, κακείθεν καταγομένη, καὶ ἐν ταῖς δυσχωρίαις παρα-
 κρατιουμένη. Ὀπότερον δ' ἂν ὑποθώμεθα, εἴτε γνώριμον ἔχει τὸν
 τὴν θεραπείαν ἀποπληροῦντα, εἴτε μισθωτὸν τὸν τὴν διακονίαν
 παρεχόμενον, καθ' ἑκάτερον μέρος οὐ διαφεύγει τὴν μέμψιν τὸ
 γινόμενον· οὔτε γὰρ τῷ ξένῳ ἑαυτὴν προσαναπαύουσα, οὔτε τῷ
 ἰδίῳ, τὸν τῆς σωφροσύνης φυλάττει νόμον. Τῶν δὲ κατὰ τοὺς
 ἀνατολικούς τόπους πανδοχείων καὶ καταλυμάτων καὶ πόλεων
 πολλὴν τὴν ἄδειαν καὶ πρὸς τὸ κακὸν τὴν ἀδιαφορίαν ἐχόντων,
 πῶς ἔσται δυνατόν τὸν διὰ καπνοῦ παρίοντα μὴ δριμυχθῆναι τὰς
 ὄψεις; ὅπου μολύνεται μὲν ἀκοή, μολύνεται δὲ ὀφθαλμός, μολύνε-
 ται δὲ καρδία, δι' ὀφθαλμῶν καὶ ἀκοῆς δεχομένη τὰ ἄτοπα, πῶς
 ἔσται δυνατόν ἀπαθῶς παρελθεῖν τοὺς ἐμπαθεῖς τόπους; Τί δὲ
 καὶ πλέον ἔξει ὁ ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις γινόμενος; ὥς μέχρι τοῦ
 νῦν σωματικῶς τοῦ Κυρίου ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις διάγοντος,
 ἡμῶν δὲ ἀποφοιτῶντος; ἢ ὥς τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρὰ τοῖς ἱε-
 ροσολυμίταις πλεονάζοντος, πρὸς δὲ ἡμᾶς διαβῆναι ἀδυνατοῦντος;
 Καὶ μὴν, εἰ ἔστιν ἐκ τῶν φαινομένων Θεοῦ παρουσίαν τεκμήρα-

σθαι, μᾶλλον ἂν τις ἐν τῷ ἔθνει τῶν Καππαδοκῶν τὸν Θεὸν δια-
 τᾶσθαι νομίσειεν, ἢ περ ἐν τοῖς ἔξω τόποις· ὅσα γὰρ ἐστὶν ἐν
 τούτοις θυσιαστήρια, δι' ὧν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου δοξάζεται, οὐκ
 ἂν τις τοσαύτε [διά] πάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἐξαριθμῆσαιτο
 θυσιαστήρια. Ἐπειτα, εἰ ἦν πλείων ἡ χάρις ἐν τοῖς κατὰ Ἱεροσόλυ-
 μα τόποις, οὐκ ἂν ἐπεχωρίζε τοῖς ἐκεῖ ζῶσιν ἡ ἁμαρτία. Νῦν
 μέντοι οὐκ ἔστιν ἀκαθαρσίας εἶδος, ὃ μὴ τολμᾶται παρ' αὐτοῖς,
 καὶ πορνεῖαι, καὶ μοιχεῖαι, καὶ κλοπαί, καὶ εἰδωλολατρεῖαι, καὶ
 φαρμακεῖαι, καὶ φθόνοι, καὶ φόνοι· καὶ μάλιστα γε τὸ τοιοῦτον
 ἐπιχωριάζει κακὸν, ὥστε μηδαμυ τοιαύτην ἐτοιμότητα εἶναι πρὸς
 τὸ φονεύειν, ὅσον ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, θηρίων δίκην τῷ αἵματι
 τῶν ὁμοφύλων ἐπιτρεχόντων ἀλλήλων, ψυχροῦ κέρδους χάριν.
 Ὅπου τοίνυν ταῦτα γίνεται, ποῖαν ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ πλείονα
 χάριν εἶναι ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις; Ἀλλ' οἶδα τὸ ἀντιλεγόμενον
 ὑπὸ τῶν πολλῶν πρὸς τὰ παρ' ἐμοῦ εἰρημένα· λέγουσι γάρ,
 διὰ τί ταῦτα καὶ ἐπὶ σὲ αὐτὸν οὐκ ἐνομοθέτησας; εἰ γὰρ μηδὲν
 ἦν κέρδος τῷ κατὰ Θεὸν ἐκδημήσαντι, ἀντὶ τοῦ γενέσθαι ἐκεῖ,
 ὑπὲρ τίνος μάτην ὑπέστης τὴν τοσαύτην ὁδόν; Ἀκουσάτωσαν οὖν
 τῆς ὑπὲρ τούτων παρ' ἐμοῦ ἀπολογίας. Ἐμοί, διὰ τὴν ἀνάγκην
 ταύτην ἐν ἣ ζῆν ἐτάχθην παρὰ τοῦ οἰκονομοῦντος ἡμῶν τὴν ζωὴν,
 ἐγένετο, τῆς ἀγίας συνόδου ὁρισάσης, διορθώσεως ἐνεκεν τῆς κατὰ
 τὴν Ἀραβίαν ἐκκλησίας, μέχρι τῶν τόπων γενέσθαι· καὶ ἐπειδὴ
 ὁμορὸς ἐστὶν ἡ Ἀραβία τοῖς κατὰ Ἱεροσόλυμα τόποις, ὑποσχομέ-
 νος καὶ συσχεψόμενος τοῖς προεστῶσι τοῖς τῶν ἁγίων Ἱεροσολυ-
 μιτῶν ἐκκλησιῶν, διὰ τὸ εἶναι αὐτῶν ἐν ταραχῇ τὰ πράγματα,
 καὶ χρῆζειν τοῦ μεσιτεύοντος. Ἐπειτα δὲ, καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου
 βασιλέως παρασχομένου τὴν εὐκολίαν τῆς ὁδοῦ διὰ δημοσίου ὀχή-
 ματος, οὐδεμία ἡμῖν ἀνάγκη ἐγένετο ταῦτα πάσχειν, ἀ καὶ ἐπὶ
 τῶν ἄλλων κατενοήσαμεν. τὸ γὰρ ὄχημα ἡμῖν ἀντὶ ἐκκλησίας
 καὶ μοναστηρίου ἦν, διὰ πάσης τῆς ὁδοῦ συμπυκνόντων πάντων
 καὶ συνηστεύοντων τῷ Κυρίῳ. Τὸ οὖν ἡμέτερον μηδένα σκανδα-
 λίζετω· μᾶλλον δὲ πιθανῇ γενέσθω ἡ συμβουλία ἡμῶν, ὅτι περὶ

ὧν τῷ ὀφθαλμῷ ὑπερέαλομεν, περὶ τούτων καὶ συμβουλευόμεν.
 Ἡμεῖς γὰρ τὸν ἐπιφανέντα Χριστὸν εἶναι Θεὸν ἀληθινὸν ὡμολο-
 γήσαμεν καὶ πρὶν ἐπὶ τοῦ τόπου γενέσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα, οὔτε
 τῆς πίστεως ἐλαττουμένης, οὔτε μετὰ ταῦτα προσευχθείσας· καὶ
 τὴν διὰ τῆς Παρθένου ἐνανθρώπησιν καὶ πρὸ τῆς Βηθλεὲμ ἡπιστά-
 μεθα· καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασιν καὶ πρὸ τοῦ Μνήματος ἐπι-
 στεύσαμεν· καὶ τὴν εἰς οὐρανοῦ· ἀνάβασιν, καὶ δίχα τοῦ τὸ ὄρος
 τῶν Ἑλαιῶν ἰδεῖν, ἀληθῆ εἶναι ὡμολογήσαμεν. Τοσοῦτον δὲ μό-
 νον ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ὠφελήθημεν, ὅσον ἐν συγκρίσει γινῶναι, ὅτι
 τὰ ἡμέτερα τῶν ἐξω πολὺ ἀγιώτερά ἐστιν. Ὅθεν οἱ φοβούμενοι
 τὸν Κύριον, ἐν οἷς ἐστὲ τόποις αἰνέσατε αὐτόν. Θεοῦ γὰρ προσεγ-
 γισμὸν τοπικὴ μετάστασις οὐ κατεργάζεται· ἀλλ' ὅπου πρὸ αὐτοῦ ᾖς,
 πρὸς σὲ ἥξει ὁ Θεός, ἐάν γε τὸ τῆς ψυχῆς σου καταγώνιον τοιοῦ-
 τον εὑρεθῇ, ὥστε ἐνοικῆσαι τὸν Κύριον ἐν σοὶ, καὶ ἐμπεριπατῆσαι.
 Εἰ δὲ πλήρη ἔχεις τὸν ἕσω ἄνθρωπον λογισμῶν πονηρῶν, καὶ ἐπὶ
 τοῦ Γολγοθᾶ ᾖς, καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν, καὶ ὑπὸ τὸ
 Μνῆμα τῆς Ἀναστάσεως, τοσοῦτον ἀπέχεις τοῦ τὸν Χριστὸν δέ-
 ξασθαι ἐν ἑαυτῷ, ὅσον οἱ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ὡμολογήσαντες. Συμ-
 βούλευσον οὖν, ἀγαπήτῃ, τοῖς ἀδελφοῖς ἐκδημεῖν ἀπὸ τοῦ σώμα-
 τος πρὸς τὸν Κύριον, καὶ μὴ ἀπὸ Καππαδοκίης εἰς Παλαιστίνην.
 Εἰ δέ τις τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν προβάλοιτο, τὴν παραγγελίαν
 τοῖς μαθηταῖς μὴ χωρίζεσθαι ἀπὸ ἱεροσολύμων, νοησάτω τὸ εἰρη-
 μένον· ἐπειδὴ περ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις καὶ διανομὴ
 οὕτω ἐπεφοίτησε τοῖς Ἀποστόλοις, προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Κύριος
 ἐπὶ τὸ αὐτὸ μένειν, ἕως ἂν ἐνδύσωνται δύναμιν ἐξ ὕψους. Εἰ μὲν
 οὖν ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἐγένετο μέχρι τοῦ νῦν, τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν
 εἶδει πυρὸς τῶν χαρισμάτων οἰκονομοῦντος ἕκαστον, ἔδει πάντας
 εἶναι ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ ἡ διανομὴ τοῦ χαρίσματος ἐχί-
 νετο· εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ οἱ ἐνταῦθα πιστεύ-
 σαντες μέτοχοι γίνονται τοῦ χαρίσματος, κατὰ τὴν ἀναλογίαν
 τῆς πίστεως, οὐ κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τὴν ἐν ἱεροσολύμοις.

ΤΑΙΣ ΚΟΣΜΙΩΤΑΤΑΙΣ ΑΛΗΘΩΣ ΚΑΙ ΕΥΛΑΒΕΣΤΑΤΑΙΣ

ΑΔΕΛΦΑΙΣ,

ΕΥΣΤΑΘΙΑ ΚΑΙ ΑΜΒΡΟΣΙΑ,

ΚΑΙ ΤΗ ΚΟΣΜΙΩΤΑΤΗ ΚΑΙ ΣΕΜΝΟΤΑΤΗ ΘΥΓΑΤΡΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗ,

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΙΝ.

Η μὲν τῶν ἀγαθῶν καὶ καταθυμίων συντυχία, καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς μεγάλης τοῦ Δεσπότης ὑπὲρ ἡμῶν φιλάνθρωπίας, τὰ ἐν τοῖς τόποις δεικνύμενα, τῆς μεγίστης ἐγένετό μοι χαρὰς τε καὶ εὐφροσύνης ὑπόθεσις· δι' ἀμφοτέρων γὰρ ἐδηλώθη μοι ἡ κατὰ Θεὸν ἐορτὴ, διὰ τε τοῦ ἰδεῖν τὰ σωτήρια σύμβολα τοῦ ζωοποιήσαντος ἡμᾶς Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ ψυχαῖς συντυχεῖν, ἐν αἷς τὰ τοιαῦτα τῆς τοῦ Κυρίου χάριτος σημεῖα πνευματικῶς θεωρεῖται· ὥστε πιστεύειν, ὅτι ἀληθῶς ἐν τῇ καρδίᾳ ἐστὶ τοῦ τὸν Θεὸν ἔχοντος ἡ Βηθλεὲμ, ἡ Γολγοθᾶς, ὁ Ἑλαιὸν, ἡ Ἀνάστασις. Ὅτε γὰρ διὰ τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ὁ Χριστὸς ἐμορφώθη, καὶ ὁ καθελώσας τῷ θεῷ φόβῳ τὰς σάρκας αὐτοῦ, καὶ συσταυρωθεὶς τῷ Χριστῷ, καὶ ἀποκυλίσας ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν βαρὺν τῆς βιωτικῆς ἀπάτης λίθον, καὶ ἐξελθὼν τοῦ σωματικοῦ μνημείου, ὡς ἐν καινότητι ζωῆς περιεπάτησε, καὶ* ὁ* καταλιπὼν τὴν κοίτην καὶ χαμαῖζήλον τῶν ἀνθρώπων ζῶην, ἀναβὰς δὲ διὰ τῆς ὑψηλῆς ἐπιθουρίας εἰς τὴν ἐπουράνιον πολιτείαν, καὶ τὰ ἄνω φρονῶν, οὐ ὁ Χριστὸς, καὶ μὴ βραδυόμενος τῷ ἄχθει τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐξελαφρύνας διὰ καθαρωτέρας ζωῆς, ὥστε αὐτῷ νεφέλης δίκην συμμιτεωροπορεῖν ἐπὶ τὰ ἄνω τὴν σάρκα· οὗτος, κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ἐκείνων ἐστὶ τῶν κατωνομασμένων, ἐν οἷς τὰ ὑπομνήματα τῆς τοῦ Δεσπότης ὑπὲρ ἡμῶν φιλάνθρωπίας ὁράται. Ἐπειδὴ τοίνυν εἶδον μὲν καὶ αἰσθητῶς τοὺς ἀγίους τόπους, εἶδον δὲ καὶ ἐν ὑμῖν

τῶν τοιούτων τόπων ἐναργῆ τὰ σημεῖα, τοσαύτης ἐπληρώθη χα-
 ρᾶς, ὥστε ὑπὲρ λόγον εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ τὴν διήγησιν. Ἀλλ' ἐπει-
 δὴ ἔοικεν ἀνθρώπων ὄντα, δύσκολον εἶναι, ἵνα μὴ εἴπω ὅτι ἀδύνα-
 τον, ἀμυγῆς τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν καρποῦσθαι, διὰ τοῦτο μοι τῇ
 γεύσει τῶν γλυκέων συγκατεμίχθη τι καὶ τῶν πικραίνοντων τὴν
 αἴσθησιν· ἐφ' οἷς μετὰ τὴν ἀγαθὴν τῶν εὐφραινόντων ἀπόλαυσιν,
 πάλιν ἐπὶ τὴν πατρίδα σκυθρωπάζων ἐπορευόμην, λογιζόμενος,
 ὅτι ἀληθὴς ὁ τοῦ Κυρίου λόγος, ὁ εἰπὼν, ὁ ὅλον τὸν κόσμον ἐν
 τῷ πονηρῷ κεῖσθαι· ὡς μὴδὲν τῆς οἰκουμένης μέρος ἐλεύθερον
 εἶναι τῆς μοίρας τοῦ χείρονος· εἰ γὰρ ὁ τὸ ἄγιον τῆς ὄντως ζωῆς
 ἔχνος ὑποδεξάμενος τόπος τῆς πονηρᾶς ἀκάνθης αὐὸ καθαρεύει,
 τί χρὴ περὶ τῶν λοιπῶν ἐννοεῖν τόπων, [ἐν] οἷς ἡ τοῦ ἀγαθοῦ με-
 τουσία κατεσπάρη διὰ ψιλῆς ἀκοῆς καὶ κηρύγματος; ταῦτα δὲ
 πρὸς ὅ,τι βλέπων φημί, πάντως οὐδὲν χρὴ γυναικώτερον διὰ τῶν
 λόγων ἐκτίθεσθαι, αὐτῶν τῶν πραγμάτων πάσης φωνῆς γνωρίμου
 γεγωνότερον διαβοώντων τὰ λυπηρά. Μίαν ἔχθραν ἐνομοθέτησεν
 ἡμῖν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν νομοθέτης, τὴν πρὸς τὸν ὄφιν λέγω, πρὸς
 οὐδὲν ἄλλο τὴν τοῦ μισεῖν δύναμιν ἐνεργεῖσθαι προσταξας, εἰ μὴ
 πρὸς τὴν ἀποστροφὴν τῆς κακίας· «Ἐχθραν γὰρ θήσω, φροσίν, ἀνὰ
 μέσον σου, καὶ ἀνὰ μέσον ἐκείνου»· ἐπειδὴ [γὰρ] ποικίλη τις καὶ πο-
 λυειδὴς ἐστὶν ἡ κακία, διὰ τοῦ ὅπως ὁ λόγος ταύτην αἰνιττεται,
 τῇ πυκνῇ τῶν φολίδων θέσει τὸ πολύτροπον τῆς κακίας χαρα-
 κτηρίζων. Ἡμεῖς δὲ πρὸς μὲν τὸν ὄφιν ἐνσπονδοὶ διὰ τοῦ τὰ θε-
 λήματα τοῦ ἀντικειμένου ποιεῖν ἐγενόμεθα, τὸ δὲ μῖσος κατ' ἀλ-
 λήλων ἐτρέψαμεν· τάχα δὲ οὐδὲ καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τοῦ τὴν
 ἐντολὴν δεδωκότος· ὁ μὲν γὰρ φησιν, «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου,
 καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου», τὸν τῆς φύσεως ἡμῶν πολέμιον μόνον
 ἐχθρὸν ἡγεῖσθαι προσταξας, πάντα δὲ τὸν κοινωνοῦντα τῆς φύ-
 σεως, πλησίον ἐκάστου εἶναι εἰπών· ἡ δὲ βαρυκαρδὶος ἡμῶν γε-
 νεῖα τοῦ πλησίον ἡμᾶς διαστήσασα, θάλλπειν τὸν ὄφιν ἐποίησε, καὶ
 τοῖς τῶν φολίδων αὐτοῦ στίγμασιν ἐπιτέρπεισθαι· Ἐγὼ γὰρ τὰ
 μὲν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ μισεῖν ἐννομον εἶναι φημί, καὶ ἀρέ-

σκειν τῷ Δεσπότῃ τὸ τοιοῦτον μῖσος· ἐχθροὺς δὲ λέγω τοὺς κατὰ πάντα τρόπον τὴν τοῦ Δεσπότου δόξαν ἀπαρναυμένους, εἴτε τοὺς Ἰουδαίους, εἴτε τοὺς φανερώς εἰδωλολατροῦντας, εἴτε τοὺς διὰ τῶν Ἀρείων δογμάτων εἰδωλοποιοῦντας τὴν κτίσιν, καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν πλάνην ἀναλαμβάνοντας· εἰ δὲ Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα εὐσεβῶς δοξάζεται, καὶ προσκυνεῖτο παρὰ τῶν πιστευόντων ἐν ἀσυγχύτῳ καὶ διακεκριμένῃ τῇ ἁγίᾳ Τριάδι μίαν εἶναι καὶ φύσιν, καὶ δόξαν, καὶ βασιλείαν, καὶ δύναμιν, καὶ τὴν ἐπὶ πάντων ἐξουσίαν, ἐνταῦθα ὁ πόλεμος τίνα εὐλογον αἰτίαν ἔχει; Ὅτε ἐπεκράτει τὰ τῆς αἵρέσεως δόγματα, καὶ τὸ παρακινδυνεύσαι πρὸς τὰς ἐξουσίας, δι' ὧν ἐδόκει τὸ τῶν ἀντικειμένων δόγμα κρατύνεσθαι, καλῶς εἶχεν· ὥς ἂν μὴ καταδυναστεύοιτο ταῖς ἀνθρωπίναις δυναστείαις ὁ σωτήριος λόγος. Νυνὶ δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἕως τοῦ ἄκρου αὐτοῦ, ἴσως κηρυττομένης ἐν φανερῷ τῆς εὐσεβείας, ὁ τοῖς κηρύσσουσι τὴν εὐσεβείαν πολέμων, οὐκ ἐκείνοις μάχεται, ἀλλὰ τῷ παρ' αὐτῶν εὐσεβῶς κηρύττομένῳ· τίς γὰρ εἶναι σκοπὸς ἄλλος ὀφείλει τῷ τὸν θεῖον ἔχοντι ζῆλον, εἰ μὴ τὸ παντὶ τρόπῳ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καταγγέλλεσθαι; Ἔως γὰρ ἂν ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ ψυχῆς καὶ διανοίας προσκυνῇται ὁ μονογενὴς Θεός, ἐκεῖνα εἶναι πεπιστευμένους ἐν πᾶσιν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοτίμῳ προσκυνῆσει δοξάζεται, οἱ τὰ περισσὰ σοφίζόμενοι ποίαν τοῦ πολέμου εὐπρόσωπον ἔχουσιν ἀφορμὴν; σχίζοντες τὸν χιτῶνα τὸν ἀόρηκτον, καὶ πρὸς Παῦλον καὶ Κηφᾶν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καταμερίζοντες, καὶ τὸν προσεγγισμὸν τῶν τὸν Χριστὸν προσκυνούντων, βδελυκτὸν ἀποφαίνοντες· μονοῦ φανερώς ἐκεῖνο βοῶντες τοῖς ῥήμασι αὐτοῦ· Πόρρω ἀπ' ἐμοῦ. Μὴ ἐγγίσης μοι, ὅτι καθαρὸς εἰμι. Δεδόσθω δὲ καὶ πλέον τι αὐτοῖς κατὰ τὴν γνῶσιν, ἣν περ αὐτοὶ οἶονται κατεληφέναι, προσεῖναι· μὴ πλέον τοῦ πιστεύειν ἀληθινὸν εἶναι Θεὸν τὸν τοῦ Θεοῦ ἀληθινὸν Υἱὸν ἔχουσι· τῇ γὰρ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὁμολογίᾳ πάντα συμπεριλαμβάνονται τὰ εὐσεβῆ καὶ σώζοντα ἡμᾶς νόματα· ὅτι ἁγαθός,

ὅτι δίκαιος, ὅτι δυνατός, ἀτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ αἰεὶ ὁ αὐτός, οὔτε πρὸς τὸ χεῖρον, οὔτε πρὸς τὸ βέλτιον τραπήναι δυνάμενος· τὸ μὲν γὰρ οὐ πέφυκε, τὸ δὲ οὐκ ἔχει· τί γὰρ ὑψίστου ὑψηλότερον; τί τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθότερον; ὥστε ἐν πάσῃ τοῦ ἀγαθοῦ τελειότητι θεωρούμενος, κατὰ πᾶν εἶδος τροπῆς τὸ ἀναλλοίωτον ἔχει· οὐ κατὰ καιρούς τινας τὸ τοιοῦτον ἐν αὐτῷ δεικνύς, ἀλλ' αἰεὶ ὡσαύτως ἔχων, καὶ πρὸ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας, καὶ ἐν ἐκείνῃ, καὶ μετὰ τοῦτο· οὐδὲν τῆς ἀτρέπτου καὶ ἀναλλοίωτου φύσεως ἐν ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἐνεργείαις πρὸς τὸ ἀπεμφαῖνον μεθιρμυζόμενος· τὸ γὰρ φύσει ἀφθαρτον καὶ ἀναλλοίωτον αἰεὶ τοιοῦτόν ἐστιν, οὐ συναλλοιούμενον τῇ ταπεινῇ φύσει, ὅταν ἐν ἐκείνῃ κατ' οἰκονομίαν γίνηται, κατὰ τὸ τοῦ ἡλίου ὑπόδειγμα, ὃς ἐπιβαλὼν τὴν ἀκτῖνα τῷ ζῳῷ, τὸ φῶς τῆς ἀκτίνος οὐκ ἡμαύρωσεν, ἀλλὰ τὸ σκότος διὰ τῆς ἀκτίνος εἰς φῶς μετεποίησεν· οὕτως καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ ἡμῶν λάμψαν, οὐκ αὐτὸ ὑπὸ τοῦ σκότους κατεσκιώθη, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ τὸν ζῶον ἐφώτισεν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν σκότει τὸ ἀνθρώπινον ἦν, καθὼς γέγραπται, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται· ὁ ἐλάμψας τῇ ἐσκοτισμένῃ φύσει, διὰ παντός τοῦ συγκρήματος ἡμῶν τῆς θεότητος τὴν ἀκτίνα διαγαγὼν, διὰ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, ὅλον τὸ ἀνθρώπινον τῷ ἰδίῳ φωτὶ προσφωκείωσε, τῇ πρὸς ἑαυτὸν ἀνακράσει, ὅπερ ἐστὶν αὐτός, κακῆϊνο ἀπεργασάμενος· καὶ ὡς οὐκ ἐφθάρη ἡ θεότης ἐν τῷ φθαρτῷ σώματι γενομένη, οὕτως οὐδὲ εἰς τροπὴν ἡλλοιώθη, τὸ τρεπτόν τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἱεσαμένη· [καθὰ] καὶ ἐπὶ τῆς ἱατρικῆς τέχνης ὁ θεραπεύων τὰ σώματα, ἐπειδὴν ἄφηται τοῦ πεπονθότος, οἷα αὐτὸς ἐμπαθὲς γίνεται, ἀλλὰ τὸ νοσοῦν ἐξιάσατο. Μηδεὶς δὲ διὰ τοῦτο, τὸ τοῦ Εὐαγγελίου μὴ δεόντως ἐκλαμβάνων, ἡγείσθω κατὰ προκοπὴν τινὰ καὶ ἀκολουθίαν κατ' ὀλίγον πρὸς τὸ θεϊότερον μεταπεποιηθῆαι τὴν ἡμετέραν φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ· τὸ γὰρ προκοπτεῖν ἡλικίᾳ, καὶ σοφίᾳ, καὶ χάριτι· εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθοῦς ἐν τῷ ἡμετέρῳ φυχράματι γεγενῆσθαι τὸν Κύριον παρὰ τῆς Γραφῆς ἰστέρεται· ὡς

ἂν μὴ τινα χώραν ἔχοι τὰ τῶν ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς θεοφανείας δό-
 κησιν τινα γεγενῆσθαι δογματιζόντων, ἐν σωματικῇ μορφῇ κα-
 τεσχηματισμένη· διὰ τοῦτο ὅσα τῆς φύσεως ἡμῶν ἴδια, ἀνεπαι-
 σχύντως καὶ περὶ αὐτὸν ἱστορεῖ ἡ Γραφή, τὴν βρώσιν, τὴν πόσιν,
 τὸν ὕπνον, τὸν κόπον, τὴν τροφήν, τὴν προκοπὴν τῆς σωματικῆς
 ἡλικίας τὴν αὐξήσιν, πάντα δι' ὧν ἡ ἡμετέρα χαρακτηρίζεται
 φύσις, πλὴν τῆς καθ' ἁμαρτίαν ὁμῆς· ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀπότευγμα
 φύσεώς ἐστιν, οὐκ ἰδίωμα· ὡς καὶ ἡ νόσος, καὶ ἡ πῆρωσις οὐκ
 ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν συμπέφυκεν, ἀλλὰ παρὰ φύσιν συμβαίνει· οὕτως
 καὶ ἡ κατὰ κακίαν ἐνέργεια καθάπερ τις πῆρωσις τοῦ ἐμπε-
 φυκότος ἡμῖν ἀγαθοῦ νοεῖται, οὐκ ἐν τῷ αὐτῇ ὑπεστάναι κα-
 ταλαμβανομένη, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπουσίᾳ θεωρουμένη. Ὁ
 οὖν τὴν φύσιν ἡμῶν πρὸς τὴν θείαν δύναμιν μεταστοιχειώσας,
 ἔπηρον αὐτὴν καὶ ἄνοσον ἐν ἑαυτῷ διεσώσατο, τὴν ἐξ ἁμαρτίας
 γινομένην τῇ προαιρέσει πῆρωσιν οὐ προσδεξάμενος· «Ἅμαρτίαν
 γὰρ φησιν, οὐκ ἐποίησεν· οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐ-
 τοῦ». Τοῦτο δὲ οὐ μετὰ τι χρονικὸν διάστημα περὶ αὐτὸν θεω-
 ροῦμεν· ἀλλ' εὐθὺς ὁ ἐν Μαρίας ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ὠκοδόμησεν ἡ
 Σοφία τὸν ἴδιον οἶκον, τῇ μὲν ἑαυτοῦ φύσει ἐκ τοῦ ἐμπαθοῦς
 πυρράματος ἦν ὁμοῦ δὲ τῇ ἐπελεύσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ
 τῇ ἐπισκηνώσει τῆς τοῦ Ἰψίστου δυνάμεως, ὅπερ τὸ ἐπισκηνῶσαν
 ἦν φύσει τῇ ἰδίᾳ, εὐθὺς ἀνέκλεινο ἐγένετο· «Χωρὶς γὰρ πάσης ἀντι-
 λογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται». Ἐπεὶ οὖν ἄπει-
 ρόν τι ἐστὶ καὶ ἀμέτρητον ἡ τῆς θεότητος δύναμις, βραχὺ δὲ καὶ
 οὐτιδανὸν τὸ ἀνθρώπινον, ἅμα* τε* ἐπῆλθε τὸ Πνεῦμα τῇ Παρθένῳ,
 καὶ ἡ τοῦ Ἰψίστου ἐπεσκέασε δύναμις, τὸ διὰ τῆς τοιαύτης ἀφορ-
 μῆς πηγνύμενον σκῆνωμα οὐδὲν τῆς ἀνθρωπίνης σαρκίως συνεπε-
 σσάσατο· ἀλλ' ὅπερ ἦν ἐν τῷ συστήματι, εἰ καὶ ἄνθρωπος ἦν, πλὴν
 ἀλλὰ καὶ πνεῦμα καὶ χάρις καὶ δύναμις ἦν, ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς
 θείας δυνάμεως τῆς κατὰ τὴν φύσιν ἡμῶν ἰδιότητος ἐκλαμπούσης.
 Καὶ ἐπειδὴ δύο πέρατα τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ ζωῆς, ὅθεν ἀρχόμεθα
 καὶ εἰς θ' καταλήγομεν, ἀναγκαίως ὁ πᾶσαν ἡμῶν τὴν ζῶην θερα-

πεύων, διὰ τῶν δύο ἄκρων ἡμᾶς περιπτύσσεται, καὶ τῆς ἀρχῆς
 ἡμῶν καὶ τοῦ τέλους περιδρασίμενος, ἵνα ἐξ ἀμφοτέρων ὑψώσῃ
 τὸν κείμενον. Ὅπερ οὖν ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ τέλος μέρους καταλαμ-
 βάνομεν, τοῦτο καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς λογιζόμεθα· ὥς γὰρ ἐκεῖ, τὸ
 μὲν σῶμα τῆς ψυχῆς διαζευχθῆναι κατ' οἰκονομίαν ἐποίησεν, ἡ δὲ
 ἀμέριστος θεότης ἀπαξ ἀνακραθεῖσα τῷ ὑποκειμένῳ, οὔτε τοῦ
 σώματος οὔτε τῆς ψυχῆς ἀπεσπάσθη· ἀλλὰ μετὰ μὲν τῆς ψυχῆς
 ἐν τῷ παραδείσῳ γίνεται, ὁδοποιούσα διὰ τοῦ ληστοῦ τοῖς ἀνθρώ-
 ποις τὴν εἴσοδον, διὰ δὲ τοῦ σώματος ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς,
 ἀναιρουσα τὸν τὸ κρᾶτος ἔχοντα τοῦ θανάτου· καὶ διὰ τοῦτο
 καὶ τὸ σῶμα ΚΥΡΙΟΣ λέγεται, διὰ τὴν ἐγκειμένην θεότητα· οὕτω
 καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς λογιζόμεθα, ὅτι ὅλη τῇ φύσει ἡμῶν ἡ τοῦ ὕψι-
 στου δύναμις διὰ τῆς ἱπελεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγκρα-
 θεῖσα, καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν γίνεται, καθὼς εἰκὸς ἐν ψυχῇ γενέσθαι,
 καὶ τῷ σώματι καταμίνυται· ὥς ἂν διὰ πάντων ὀλοτελής ἡ σω-
 τηρία γένηται, φυλασσομένης τῇ θεότητι καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀν-
 θρωπίνης ζωῆς, καὶ ἐν τῷ τέλει, τῆς θεοπροποῦς τε καὶ ὑψηλῆς
 ἀπαθείας· οὔτε γὰρ ἡ ἀρχὴ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀρχὴν, οὔτε τὸ
 τέλος κατὰ τὸ ἡμέτερον τέλος· ἀλλ' ἐδειξε καὶ ἐκεῖ καὶ ὧδε τὴν
 θεϊκὴν ἐξουσίαν, μήτε τῆς ἀρχῆς ἐν ἡδονῇ μολυνθείσης, μήτε τοῦ
 τέλους εἰς φθορὰν καταλήξαντος. Εἰ οὖν ταῦτα βωῶμεν, καὶ δια-
 μαρτυρόμεθα, ὅτι «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία», αἰεὶ
 ἄτρεπτος, αἰεὶ ἀφθαρτος, καὶ ἐν τῷ τρεπτῷ καὶ φθαρτῷ γένη-
 ται, οὐκ αὐτὸς μολυνόμενος, ἀλλὰ τὸ μολυνθὲν καθαρίζων· τί
 ἀδικοῦμεν; καὶ ὑπὲρ τίνος μισούμεθα; καὶ τί βούλεται ἡ τῶν και-
 νῶν θυσιαστηρίων ἀντεξαγωγή; Μὴ ἄλλον ἰησοῦν καταγγέλλομεν;
 μὴ ἕτερον ὑποδεικνύομεν; μὴ ἄλλας Γραφὰς ἐκτιθέμεθα; μὴ τὴν
 ἁγίαν Παρθένον, τὴν Θεοτόκον, ἐτόλμησέ τις ἡμῶν καὶ ἀνθρωπο-
 τόκον εἰπεῖν, ὅπερ ἀκούομέν τινες ἐξ αὐτῶν ἀφειδῶς λέγειν; μὴ
 τρεῖς ἀναστάσεις μυθοποιούμεν; μὴ χιλίων ἐτῶν γαστριμαργίας
 ἐπαγγελνόμεθα; μὴ τὴν ἰουδαϊκὴν ζωοθυσίαν πάλιν ἐπαναληφθῆ-
 σθαι λέγομεν; μὴ περὶ τὴν κάτω ἱερουσαλὴμ τὰς ἐλπίδας τῶν

ἀνθρώπων κλίνομεν, ἀνοικισμὸν αὐτῆς διὰ τῆς ἐπιφανεστεράς τῶν λίθων ὕλης ἀναπλάσσοντες; τί τοιοῦτον ἔχοντες ἐγκαλεῖσθαι φευκτοὶ ἐνομήσθημεν, καὶ ἄλλο παρά τινων ἀντεγείρεται ἡμῖν θυσιαστήριον, ὡς ἡμῶν βεβηλούντων τὰ ἅγια; ἵπὲρ τούτων ἐν φλεγμονῇ καὶ λύπῃ τὴν καρδίαν ἔχων, ὁμοῦ τῷ ἐπιβῆναι τῆς μητροπόλεως, ἀποκενῶται τῆς ψυχῆς τὴν πικρίαν διὰ τοῦ γράψαι πρὸς τὴν ἀγάπην ὑμῶν προεθυμῆσθαι. Ἰμεῖς δὲ, ἐφ' ὅπερ ἂν ὑμᾶς χειραγωγῇ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ἐκείνῳ εἴητε, ὅπισω τοῦ Θεοῦ πορευόμεναι, σαρκὶ δὲ καὶ αἵματι μὴ προτανέχουσαι, μηδὲ ἀφορμὴν παρασκευάζουσάι τισι καυχήματος, ἵνα μὴ ἐν ὑμῖν καυχῶσονται, διὰ τοῦ ὑμετέρου βίου τῆς φιλοδοξίας αὐτῶν ἐπαυξανομένης. Ἀναμνήσθητε τῶν ἁγίων Πατέρων, οἷς παρὰ τοῦ μακαρίου πατρὸς ὑμῶν ἐνεχειρίσθητε· ὧν καὶ ἡμεῖς κατὰ Θεοῦ χάριν τὴν διαδοχὴν ἔχειν κατηξιώθημεν· καὶ μὴ μεταίρετε ὅρια, ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες ἡμῶν, μηδὲ ἀτιμάζετε τὸν ἰδιωτισμὸν τοῦ ἀπλουστεροῦ κηρύγματος, μηδὲ ποικίλαις διδαχαῖς τὸ πλέον νέμετε· ἀλλὰ στοιχεῖτε τῷ ἀρχαίῳ κανόνι τῆς πίστεως· καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ἡμῶν, ἐρρώμενων ψυχῇ καὶ σώματι. Ὁ Κύριος φυλάσσοι ὑμᾶς ἐν ἀφθαρσίᾳ, καθὼς εὐχόμεθα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ Α΄. ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

Σελ. 1. στίχ. 2. «Γρηγορίου... εἰς Ἰερουσόλυμα». Ἀνεπίγραφος εὑρίσκεται ἡ ἐπιστολὴ, χωρὶς τῆς κυριωνυμίας τοῦ πρὸς ὃν ἐπίστευεν ὁ Πατήρ. Ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἐπιστέλλοντος Γρηγορίου τὸ ὄνομα ἐπιγράφεται, ὡς αἰθίσται (τὸ πλείστον) ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς παρὰ ταῖς τοῖς ἀρχαίοις ἑλλογῶν, καὶ τοῖς ἱεροῖς Πατέρεσιν (οἶον, Βασίλειος Γρηγορίῳ, κτλ.). Ἰδε καὶ τὴν ἐκείνης τοῦ Νύσσης ἐπιστολὴν. Ὅτι δὲ καὶ ὑπέγραφε πολλάκις τὸ ἴδιον ὄνομα ὁ ἐπιστέλλων, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ τίλους τῆς τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Θεσσαλονικεῖς Β'. ἐπιστολῆς, ὅπου καὶ ὁ Χρυσόστομος «Καθάπερ, φησί, καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἔστιν· ἀπὸ γὰρ τῆς ὑπογραφῆς δῆλα γίνεται τὰ γράμματα τῶν πεμπόντων». Καὶ οἱ Βυζαντινοὶ, δὲ αὐτοκράτορες ὑπέγραφον τοὺς Χρυσοδούλλους λόγους· καὶ ταῦτα μὲν κατὰ πρόφασιν. Ἡ δ' ἐπὶ τῆς προκειμένης ἐπιστολῆς κατὰ γενικὴν προσθήκην τοῦ ὀνόματος, Γρηγορίου Ἐπισκόπου Νύσσης, ἐπιγραφή παρὰ τῶν ἐκδοτῶν (οἶον

τοῦ Μολίνιου, καὶ ἄλλων), ὅσοι ταύτην ἰδίως ἐξέωσαν. (Ὁ δὲ Μοσχέμιος λ' ὅ γ' οὐ
αὐτὴν ὀνομάζει, μνημονεύων ἐν Dissert. ad Hist. Eccl. T. 2. p. 236). Ἐν δὲ ταῖς
τῶν Ἀπέντων τοῦ θείου Πατρὸς συγγραμμάτων ἐκδόσεσιν εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν
ἄλλων καὶ αὕτη οὕτω αὐτοῦ αὐτοῦ, περὶ τῶν ἀπειόντων εἰς Ἱερο-
σόλυμα. Ὅστε μόνον τὴν τῆς ὑποθέσεως ἐπιγραφὴν περιεῖχεν (ὡς δοκεῖ) τὸ
ἀντίγραφον, ὅθεν ἐξέτυπώθη· καὶ ταύτην δὲ πάντως οὐχ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς
ἐπιγεγραμμένην, ἀλλ' ὑπὸ τινος τῶν ἀρχαίων βιβλιογράφων (ὃ καὶ ἐν ἄλλοις ἄλλων
συγγραμμασι παρατηρεῖται, οἷον ἐν ταῖς τοῦ Μ. Βασιλείου ἐπιστολαῖς. ἴδε
τὰς ἀπὸ σζ', ζω' σμθ'). Μαρτυρεῖ δὲ τὴν ὑπὸ ξίνης χειρὸς ἐπιγραφὴν τῆς ὑπο-
θέσεως καὶ ὁ ἐν τῇ Καισαρικῇ τῆς Βιδίνης βιβλιοθήκῃ τηρούμενος κώδιξ (περὶ
αὐ προερίπνεον ἐν τῷ Προλόγῳ); φέρων τὴν ἐπιγραφὴν ἡλξυμένην οὕτως. «Περὶ
τῶν ἀπειόντων εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰς ἄλλους τινὰς τόπους». Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ κατὰ τὰς ἐκδόσεις ἐπιτομητέρα τῆς ὑποθέσεως ἐπιγραφὴ πλα-
τότερον τοῦ δέοντος, καὶ οὐκ ἀκριβῶς ἐπιγράφεται. Οὐ γὰρ ἐν γένει, «Περὶ τῶν
ἀπειόντων εἰς Ἱεροσόλυμα (πάντων) διαλαμβάνει τὸ γράμμα, περὶ
μόνων δὲ τῶν μοναχῶν, καὶ τούτων ὀρισμένης, ὡς φανήσεται ἐν τοῖς ἐξῆς.
Οὐδὲν δὲ ξίνον, εἴπερ ἡ τοιαύτη τῆς ἐπιγραφῆς ἀοριστία ἐκπάγησεν ἐκ πρώτης
ἐπιβολῆς τοῦ ἐκλαβόντος τὴν ἐπιστολὴν, ὡς ἀφορῶσαν πάντας καθόλου τοὺς
ἀπιδόντας εἰς Ἱεροσόλυμα. — Στίχ. 5. «Ἐπειδὴ παρ' ἡρώτητας, ὦ φίλε». Ἀτελὲς ὁ
λόγος· καὶ παρῆται ὑπονοεῖν μήπως ἐξερρήν τοῦ πρωτοτύπου τὸ πρῶγμα, περὶ αὐ
ἡρώτησεν ὁ φίλος· δηλοῖ δέ πως καὶ τὸ ἐπόμενον αὐτοκρίνασθαι περὶ πάντων
(ὧν ἡρώτησας δηλαδὴ). Πλὴν εἰ μή που τὸ ἡρώτησας ἀναγκαστικώτερον
ἐκληφθεῖν, κατ' ἀπολυτον σχημασίαν, ἀντὶ τοῦ ἐρωτήματός τινα ἐποιήσω. — Αὐτόθι,
«πρέπει» ὁ KB. πρέπειν. — Στίχ. 6. ὁ KB. ἀντὶ τοῦ ἀποκρίνασθαι ἔχει δι-
ηγῆσασθαι. — Αὐτόθι. «Τὸς ἅπαξ. . . τῇ ὑψηλῇ πολιτείᾳ». Ἱψηλὴν πολι-
τείαν λέγει τὴν τῶν μοναχῶν (ἀναμφιβόλως). Μάτεν οἱ περὶ τὸν Μολινέον
ἐκπειράθησαν ἐξηγῆσαι τὴν φράσιν τοῦ Πατρὸς ὡς ἐπὶ πάντων καθόλου τῶν
χριστιανῶν λεγομένην. Ἡ μὲν πάντες οἱ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος
ἐνδυσάμενοι, τὴν κατὰ Χριστὸν ἐν σαρκὶ πολιτείαν ὀφείλουσι μιμεῖσθαι· καὶ
«ὁ ψηλὸν εἰσι· τὸ ὄνομα τοῦ χριστιανοῦ», ὡς ὁ αὐτὸς Πατὴρ
ἀποφαινεῖ ἐν τῷ Περὶ τελείωτος λόγῳ. Ἀλλ' ὁ Μολινέος οὐκ ἐπί-
θωλε τὰς δόσεις καὶ εἰς τὸν ἀμείωτος ἐπόμενον τοῦ Γρηγορίου λόγον (Περὶ τοῦ
κατὰ θεὸν σκοποῦ, καὶ τῆς κατὰ ἀλήθειαν ἀσκήσεως— πρὸς τοὺς ἀπει-
τήσαντας ἀσκητὰς. . . ὑποτύπως), ἐκποὺ διαστῆλονται τὰ ὀψηλὰ κα-
θήκοντα τῆς τελειότητος τοῦ θείου τῶν μοναχῶν. Οὐδὲ κ' ἐν τὸν Περὶ παρ-
θενίας λόγον τοῦ Νύσσης ἐνεθυμῆθη ὁ Μολινέος, ἐν ᾧ τοὺς μοναχοὺς ὁ Πατὴρ
διαγράφει· «ὡς ἀποταξάμενους τῷ παραχόδῳ βίῳ, καὶ ταῖς ὀψηλοτέραις
ἀσχολίαις παρεδρίοντας, ... καὶ θεοστέρας ζωῇ προσφιλοσφυσύντας» (σολ. 111
τόμ. γ'). Οὕτω καὶ ὁ τοῦ Νέσσης αὐτάδελφος, ὁ Μ. Βασίλειος προσεῖπτε τοῖς
μοναχοῖς «χωρισθέντας τοῦ κοινοῦ βίου, κατ' ἐπὶ τὴν θειο-
τέραν ζωὴν θαυτοὺς ἀσχοῦντας» (Λοκπτ. α') καὶ ἀλλοχρῶς δὲ

πολλαχού, καὶ ἐν τοῖς Ἀσκητικοῖς, καὶ ἐν ταῖς Ὅροις, καὶ τῷ Περι
ἀληθοῦς παρθένας, καὶ ἐν ἐπιστολαῖς τὴν τῶν μοναχῶν τελειό-
τητα ὁ τῆς μοναστικῆς πολιτείας οὐρανοφάτωρ νομοθέτης ἐναργῶς πεπλογραφεῖ.
Ἰσαύτως καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τὸ «Ὅτι πάντες χωροῦσι τὸν λό-
γον τοῦτον» ἐξηγῶν, «ὁρᾷς (φησι) τοῦ πράγματος» (τῆς παρθένης καὶ
μοναδικῆς πολιτείας) «τὸ ὑψηλὸν· μικροῦ καὶ ἀχώρητος εὐρίσκεται... Πῶς
γὰρ οὐκ ἀγγελικὸν σαρκὶ συνδεδεμένην (τὴν παρθένον καὶ τὴν μοναχὴν)
μὴ κατὰ σάρκα ζῆν, ἀλλ' εἶναι τῆς φύσεως ὑψηλοτέραν; Ὁλη τέτατο πρὸς
τὴν Θεὸν, ὧ παρθένη, τῇ ψυχῇ τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ ἀνδράσι (τοῖς μοναχοῖς)
νομοθετῶ· Ὅσον ἄζυγον, καὶ ἐλεύθερον, θεῷ καθιερωμένον» (λόγ. λα. καὶ θ'. καὶ
(λόγ. λα. σελ. 502) «Ἀγγέλων ἡρῶσι πολιτεία· μετὰ ἀζύγων ἐτάχθη»
(ὅθεν καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Πατράσι συνήθως ἀγγελικὴ πολιτεία, καὶ
ἀρχαῖα ἀγγελικὸν τὸ τῶν Μοναχῶν). Καὶ ἀλλαχού δι τῶν λόγων, (καὶ ἐν
τοῖς στιχηροῖς) ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὡσαύτως καὶ Χρυσόστομος, καὶ ἄλλοι τῶν
Πατέρων παραγγέλλουσι περὶ τῆς εὐαγγελικῆς τελειότητος, τῆς ἰδίως καὶ ἐκαι-
ρέτως ἀνακομῆς εἰς τὸν βίον μάλιστα τὸν μοναχικόν. (Ὅθεν καὶ εὐαγγελικὴν
πολιτεία· τὴν μοναστικὴν ὅτε Μ. Βασιλείος (ἐπιστ. 306), καὶ αὐ-
τὸς ὁ Νέσσης Γρηγόριος ἀποκαλεῖ (κατὰ τὸ, Ματθ. ιδ, 10—12), ὡς καὶ ἡ
ἐπαγγελία ἀποταξαμένων τῷ κόσμῳ τῶν μοναχῶν, καὶ ὅπως καθιερωμέ-
νων εἰς τὴν ἐντελεστέτην ἐκπλήρωσιν τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν. — Στίχ. 8.
ΚΒ. ἀποδίδων. — Στίχ. 9. ὁ ΚΒ. ἀντὶ τοῦ ἀπευθύνοντες ἔχει ἀπαγράφοντες. —
Στίχ. 10. ΚΒ. τοῦ ἐν χειρί. — Στίχ. 11. «οἶον». ὁ ΚΒ. οἶοναι. — Στίχ. 12.
«Ἐπεὶ τοίνυν... ἰδεῖν». Ἐκ τούτων πᾶς τις βλέπει, α) ὅτι καὶ ἀνα-
γέρω τὴν ὑψηλὴν πολιτείαν εἰπὼν ὁ Πατὴρ, ἐννοεῖ τὴν μοναχί-
κην, ἣν καὶ διαρρήθην μενῆρη καὶ ἰδιάζοντα βίον ἀποκαλεῖ (ὅς καὶ
ὁ 7, Οἰκουμένην Σύνδος, καν. μ). β) ὅτι καὶ τῶν μοναχῶν, περὶ ὧν εἴρηκε τὴν
ἐπιστολὴν (ἦσαν δὲ οὗτοι ἔν τινι τῆς Κασπαδοκίας μοναστηρίου, ὡς ὅλην ἐκ τῶν
ἐφεξῆς τῆς ἐπιστολῆς τιλεῖς μόνον (οὐ πάντες) ἐπιθυμοῦν ἰδεῖν τοὺς ἐν Ἱεροσολύ-
μοις ἁγίους τόπους. γ) ὅτι οἱ τούτων ἐπιθυμῶντες, μὲν μέρει εὐσεβεῖς καὶ
ἐνόμιζον τὸ πρᾶγμα, ἄρῃον δ' ὅλον· καὶ μέρος πίστεως (ὡς εἶπεν ὁ μακάρι-
ος Ἱερώνυμος)· καὶ τοῦτο δι πάλιν οὐκ ἁπλῶς, ὡς εὐσεβεῖς προαίρε-
σις ὡς κατ' ὅρθωμα, ἀλλ' ὡς ἄρκετον χρόος τῆς μοναστικῆς τελειότητος, καὶ
οἷον ἐντολὴν εὐαγγελικὴν. Οὕτως ἁρισμένως καὶ πεφυλαγμένως ὁ θεὸς Γρηγό-
ριος ἀποτρέπει τοὺς τοιοῦτους τῆς εἰς Ἱεροσόλυμα ἀποδημίας. Οὕτω καὶ ὁ τοῦ
ἀρχαιότερος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος νοθετῶν τὰς παρθένας (μετ' ὧν καὶ τῶν μο-
ναχῶν συμπεριλαμβανέαι) μὴ ἐξίνααι τοῦ μοναστηρίου εἰς προσκύνησιν πῶν ἱερῶν
τόπων, μετὰ τινων καὶ οὕτως περιρριμῶν ἐκφέρει τὴν νοθεσίαν, τὸ πᾶν λέγει,
καὶ τὸ τῇ δ' ἐκαστῇ καὶ τὸ μὴ κρᾶν, καὶ σὺν ἀνδράσι νεωτέρους
περιτρέχει ἀπαγορεύων. Ἄκουε.

«Μαδὲ μὲν εὐσεβεῖ οὐσα περὶ δρομας ἐνθα καὶ λυθα

Πολλάκις εὐκατὰ κόσμον, ἔ' ἀνδράσι κυροτέραισι (γρ. φοροτέραισι)

Σὺν πόδεσσι δινεύειν, ἱερὸς σπείδοντ' ἐπὶ χόρου,
 Καί περ τηλόθ' ἰόντας. Ἐφίστιός ἐστιν ἅπας
 Χριστὸς ἀναξ, παλῶν, καὶ ἐν κραδίῳ φιλέοντος».

(Ἰσοθ. παρθέν. στίχ. 340-345. τόμ. 6. σελ. 61). Ταῦτα ὁ τοῦ Θεολόγου Πατὴρ καὶ ὁμόψυχος καὶ ὁμόνυμος φίλος, ὁ θεὸς Νύσσης ἐξέφρασεν ἀνωτέρω, μόνον τοὺς μοναχοὺς καὶ τὰς μοναχὰς ἀποτρέπων (καὶ τοῦτο διωρισμένως) τοῦ ἀπίεσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἀλλ' οἱ Μολινεῖοι καὶ ταῦτα τοῦ Θεολόγου ἢ οὐκ εἶδον ὅλως, ἢ γοῦν παρεῖδον (ὡς εἶοικε), καὶ τοὺς λόγους τοῦ Νύσσης ἐστρίβλωσαν, ἐκλαβόντες ὡς ἀποτρέποντας τῶν Ἱεροσολύμων οὐ μόνον πάντας ἐν γένει τοὺς μοναχοὺς, ἀλλὰ καὶ πάντας καθόλου τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας. — Στίχ. 15. ΚΒ. ἐνομίσθη. — στίχ. 16. «Τὰ σύμβολα . . . ὁρᾶται». Σύμβολα, καὶ σωτήρια Σύμβολοσ, καὶ σημεῖα, καὶ ὑπομνήματα καὶ γνωρίσματα τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν μεγάλης αὐτοῦ φιλανθρωπίας, καὶ ἁγίων ἔχουσιν ὅντως ζωῆς, ὁ θεὸς Γρηγόριος ἀποκαλεῖ τὰ σωζόμενα σωτήρια χωρία τῆς ἀγίας γῆς (οἶον τὴν Βηθλέημ, τὸν θεοδύμωνα Τάφον, τὸν Γολγοθᾶν, κτλ.). Βλ. τὴν ἐφεξῆς ἐπιστολήν. — Στίχ. 20. «Τὸ μὴ διατεταγμένον». Ἐν τισὶν ἐκδόσεσι καὶ τῷ ΚΒ. λαίπει τὸ μ. ὅτι δ' ἀπαιτεῖται ὑπὸ τῆς ἐνοίας, πρόδηλον. Ὁ δὲ Λαμβάνειος μάτην φέγει τὸν Μολινεὶον προσθέντα τὸ ἀρνητικόν. — Αὐτόθ. «Αὐτὸν ἐαυτοῦ τοῦ καλοῦ νόμου». Πᾶσαι αἱ ἐκδόσεις ἔχουσιν ἐαυτοῦ· τοῦτο δ' ἔκριναν τριπτόν εἰς δοτικὴν. Ἔστι γὰρ ἡ φράσις προδήλως γραφικὴ ἐκ τοῦ ἐαυτοῦ εἰς νόμους (Ῥωμ. 6, 14). — Στίχ. 21. «Ὁ που προσηλαστέα . . . τοὺς ἐύλογημένους (Ματθ. κε, 34). — Στίχ. 23. «Ὁ που τὸν μακαρισμὸν διαγγέλλει» (Ματθ. ε, 1-12). Σημειωτέον δ' ἐν ταῦτοις, ὅπως ὁ Πατὴρ ὑποθετικῶς τὰ ὕστερα ἐκ τῶν προτέρων συνάγει, ὑποτιθεῖς, ὅτι, εἴπερ ἦν ἀναγκαῖον πρὸς σωτηρίαν τοῖς μοναχοῖς ἢ εἰς τοὺς ἁγίους τόπους ἀποδημία, διέταξεν ἂν αὐτὴν ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, προλαβὼν τὸ μέλλον, οἷα Θεός, τῇ προγνώσει. (οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ Κυρίου, μετέπειτα δὲ πάντως ἤρξαντο οἱ χριστιανοὶ πανταχόθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀφικνεῖσθαι εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων ὑπομνημάτων τῆς ἐπὶ γῆς αὐτοῦ παρουσίας). Ὁ δὲ Μ. Βασίλειος καὶ ὡς ἐκ τῆς Εὐαγγελικῆς ἱστορίας διδάσκει τοὺς εἰς τὰς ἐκτοὺς πανηγύρεις τῶν κατὰ τόπους καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων συνερχομένους Χριστιανούς (ἐν οἷς ᾤσεν καὶ μοναχοὶ) «μιμεῖσθαι τὰς ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἰσορευμένους συνόδους» (τὰς ἐν τῷ ναφὶ συνάξεις· ἀνέβαινον δὲ τότε καὶ ἐξῶθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, προσκυνήσαντες κατὰ νόμον ἐν ταῖς ἑορταῖς, ὡς Λουκ. 6, 41· Ἰωάν. 6, 29· Πράξ. 6, 5, 9, 42· η, 27 κτλ.) «καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἁγίων, προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων, καὶ μετὰ πλειόνων προσκυνεῖν τῷ Θεῷ, καὶ οἰκοδομεῖν ἀλλήλους» (Θλ. ὅρους κατὰ πλάτ. Ἑρμω. β, καὶ 18). Καὶ ὁ θεὸς ἐκεῖνος καὶ ἐρημικώτατος Ἑρραῖμ ἀπῆλθεν εἰς Ἑβρυσαν τὰ ἐκείσε περικτυζόμενος ἁγία, ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς αὐτὸν ἐγκωμίῳ καθιστορεῖ (τόμ. γ. σελ. 604). Σελ. 2. στίχ. 2. «Παρά τῶν τελείων». Τέλειον καλούμεν τὸν μετὰ πίστους

ἐχοντα βίον ὀρθὴν» (Χρυσός. Ὁμιλ. α. εἰς τὴν πρ. Ἐβρ.)· καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου
 ἐλέειοι (Φιλίπ. γ, 15: Α. Κορινθ, 6, 6) εἰς πάντας ἀναφέρεται τοὺς πιστοὺς,
 «Οἱ τὰ ἀνθρώπινα εἰδότες ὅτι σφόδρα ἀσθενῶ, ὑπερεῖδον αὐτῶν, ὅτι μηδὲν
 αὐτοῖς συμβάλλεται, πεπαισμένοι» κτλ. (Χρυσός, αὐτόθ.). Ἐξαιρέτως δὲ τοιοῦτοι
 οἱ μοναχοὶ, καὶ τούτους ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ θεὸς Πατὴρ, ὅς καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι
 οἱ προσεστώτες (ἐν τοῖς μοναστηρίοις) τοὺς ἀδελφοὺς προάγουσιν ἐπὶ
 τὸ ἐλεῖον (τοῦ μοναχικοῦ βίου τὴν ἀκρίθειαν), καὶ ῥητῶς μνημονεύει τῆς
 τῶν μοναχῶν ἐλεειότητος (τόμ. γ, σελ. 305, 306.), ὡς καὶ ὁ Μ. Βασί-
 λειος (ἐπισ. 411). Στίχ. 3. «τὸ γινόμενον» ἴσ. περιτεύει. — Αὐτόθ.
 «Τὸν ἀκριθεῖ βίον». Τὸν μοναχικὸν δηλονότι, καθ' ὃν ἐκ τοῦ κατὰ συ-
 νήθειαν βίου ἀνακαλοῦνται πρὸς τὴν ἀκρίθειαν τοῦ Εὐαγγελίου (Μ.
 Βασίλ. ἐν ὅροις κατὰ πλτ. προϊύμ.). ὅς καὶ «ὁ τῶν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων
 κατειληφῶτων μοναχῶν» (Χρυσός. τ. ε. σελ. 897). — Στίχ. 5. ΚΒ. βλαπτόντων.
 — Στίχ. 6. «Τί οὖν ἐν τούτοις τὸ βλάπτον;» Οὕτως ἔκρινα διορθω-
 τέον τὸ ἐν πάσαις ταῖς ἐκδόσεσιν, «Ἐν τούτοις βλαπτόν». Μαρτυρεῖ δὲ τῇ
 διορθώσει καὶ ΚΒ. καὶ τὸ προηγούμενον τῶν κατὰ βλαπτόντων, εἰς δὲ καὶ
 τὸ ἐν τούτοις (τοῖς καταβλάπτουσιν) ἀναφέρει τὴν ἐννοίαν ἡ λέξις, (τὸ βλά-
 πτο ν δηλαδὴ τὸν κατὰ Θεὸν ζῆν προηρημένον). Τὸ δὲ βλαπτόν οὐτε τοὺς συγ-
 γραφεῦσιν ἦεν εἰς χρῆσιν, καὶ τοὺς τοῦτο γράψαντας ἐνταῦθα παρεξέτρεψε τὸ ἐπό-
 μενον, ἡ σεμνή πολιτεία, ὅπερ ἐναργῶς ἀποδίδεται πρὸς τὸ πρόκειται·
 ὅτι δι σεμνήν πολιτείαν ἐξαιρέτως ὀνομάζει τὴν τῶν μοναχῶν ὁ Πα-
 τὴρ, δὴλον ἐκ τῶν ἐπομένων, (ἐν οἷς καὶ τὸ ἀναπίμπλεκτον τῶν ἀνδρῶν
 πρὸς τὰς γυναικάς, τὸν ἀμικτον καὶ ἰδιζέοντα βίον τῶν μοναχῶν
 παρίστανται πρὸ ὀφθαλμῶν). Ὅθεν καὶ Σεμνεῖον τὸ μοναστήριον, καὶ ὁ εὐκ-
 ριος οἶκος (Φίλων σελ. 889. 81. καὶ Εὐσέβ. Ἑκκλ. Ἱστορ. Β, 17). — Στίχ. 8. «Τοῦ
 κατὰ φιλοσοφίαν βίου». Ὁ δὲ ΚΒ. (διορθοῦντος τοῦ Ἀκμδεκ.) τῆς κατὰ
 Θεοῦ φιλοσοφ. ἢ τοῦ βίου εὐσχ.». Φιλοσοφίαν δὲ λέγει τὴν μοναχικὴν πο-
 λιτείαν. «ἔστι (φησὶν ὁ Χρυσόστομος) καὶ πόλιν οἰκοῦντα τὴν τῶν μοναχῶν
 φιλοσοφίαν ζηλωσάιν» (εἰς Ματθ. Ὁμιλ. vi, καὶ εἰς τὴν Ἐφρσ. Ὁμιλ. κα)· καὶ
 ὁ Θεοδώρητος ἱστορῆσις «τοὺς τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας τὰς μαρ-
 μαρυγὰς ἀφίντας» (Ἑκ. Ἱς. Δ. κε). ἐπιφαιμώτατον γὰρ χρέμα, εἰς ἀνθρώπους
 ἐλθοῦσα παρὰ Θεοῦ, ἡ τοιαύτη φιλοσοφία» (Σωζόμεν. Ἑκκλ. Ἱς. Ε. ζ). Οὕτω καὶ
 ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (λογ. θ. σελ. 159), καὶ πολλῶν πρότερον ὁ Ἀρισπαγίτης Διονύ-
 σιος (π. Ἑκκλ. Ἱεραρχ. κεφ. ζ. σελ. 207). Καὶ ἀναπληρῶσθαι ἐνταῦθα παρομοία φρά-
 σις τοῦ θεοῦ Νύσσης, ἐλλειπῶς ἐκ χειρογράφων ὑπὸ χρόνον διασπαρμέναν ἐκδεδο-
 μένη. «Τοῦτό ἐστι κατόρθωμα μέγα φιλοσοφίας, τὸ μέγαν ὄντα * * τοῖς γαρ
 * * σθαι τῇ καρδίᾳ» (π. τοῦ κατὰ θεὸν σκοποῦ. τόμ. 3. σελ. 305). Οὗ τὸ
 βλόκληρον (οἶμαι), «τὸ μέγαν ὄντα τοῖς κατορθώμασι ταπεινοῦσθαι τῇ
 καρδίᾳ». Καὶ τὸ ἐφεξῆς (αὐτόθι) * μὴ εἶεν, γραπτὸν ΚΑΙ μὴ εἶεν (ἢ μὴ
 εἶεν). — Στίχ. 11. «τῆς εὐσχημοσύνης» ὁ ΚΒ. τῆς αἰσχύνης. Ἄλλ' ἴσως
 τὸ πρὸς τὰ παραπετ. τῆς εὐσχημοσύνης (εἴπερ ἔρρωται ἡ ἀνάγκη)

βούλεται σημαίνει τὸ ἐναντίον τῶν καθ' ἑκόντων τῆς εὐσχ. — Στίχ. 12. « Λύσεις. Οὕτω γνησίως παρὰ τῷ πρὸ ἡμῶν ἐκδότῃ διώρθωται τὸ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσιν ἡμαρτημένον ἀεὶ ὑπερ οὐ συνιδὼν ὁ κλεινὸς Κασσιανὸς (ἐν ταῖς εἰς τὴν 6'. τοῦ Γρηγορίου ἐπιστολῇ μακραῖς σημαίωσις), καθορῶν δὲ καὶ τὴν ἑλλειψιν τοῦ ἀναγκαίου βήματος, δίδον διερθεύκον ἀεὶ, ὃ δὲ πρὸ τούτου προσετίθει καὶ τὸ ἀναίρεσι. — Στίχ. 13. ΚΒ. ἀδιαφ. τῶν διατετηρημένων. — Στίχ. 15. « Εἰπὶ τὸ ὑποζύγιον ». Ὁμοίως ὁ πρὸ ἡμῶν, καὶ ὁ ΚΒ. ἀντὶ τῆς ἡμαρτημένης ὑπὸ, ἣν τινες ἀκρίτως ἔτρεπον εἰς τὴν ὑπὲρ. — Αὐτόθ. « Ἀναγομένη. . . καταγομένη ». Τούτοστιν ἀναδιδαζόμενη, καὶ καταδιδαζόμενη ἀπὸ τοῦ ὑποζυγίου· πρὸς ἀμφοτέρω δὲ ταῦτα διπκνούν οἱ ἀναβολαῖς, εἴτε θεράποντες οἰκεῖοι τινες ὄντες, εἴτε καὶ μισθωτοὶ (καὶ αὐτοὶ δι' παρ' ἡμῶν οἱ ἀγωγιστὰι, οἱ τὸ ὑποζύγιον ἐκμισθοῦντες, καὶ πρὸς τὴν ἀναβολὴν πολλάκις ὑπηρετοῦσι τοῖς ἀδυνάτοις). Ἐπίμειμπτον δὲ τὸ τοιοῦτα φησὶν ὁ Πατὴρ, μάλιστα πρὸς τὰς περὶ ὧν διαλέγεται παρβίνους μοναχας, αἰδοῦς θρόμβματα καὶ σωφροσύνης, αἵτινες ὀφείλουσι φυλάττεσθαι πάσης ὑπονοίας ἀφορμῆν καὶ λαβὴν. — Στίχ. 16 « Ἐν ταῖς δυσχωρίαις » Ἐξ ἡμετέρας διορθώσεως, ἀντὶ τοῦ παρ' ἄλλων τοῖς ἄλλοις δυσχερεῖαις. Μαρτυρεῖ δὲ τρανῶς τῇ διορθώσει καὶ τὸ πρῶτον κρατούμενη. Κατὰ γὰρ τὰς δυσχωρίας μάλιστα συμπαροβδίζοντες παῖοι τινες ἐκ πλαγίων, κρατοῦσι τοὺς ἀσθενεστέρους ἐπόχους (οἷσι καὶ αἱ γυναικες), ὡς ἀδεσφαῖς καὶ εὐπεριτρίπτως ἐπαχουμένους, μήποτε καταπίσωσι, προσπαΐσαντος τοῦ ὑποζυγίου. — Στίχ. 17. « Ὁ πότερον ». Οὕτω, μηδὲν ἐνδοιάσας, διωρθωσάμενη τὸ ἐν πάσαις ταῖς ἐκδόσεσιν ὕπερ. — Στίχ. 22. « Καὶ πόλεων ». Ἰσχυροὶς ἡ λέξις καὶ ξένη μοι δοκεῖ, ἐξ ἀδελφίας τῶν ἀντιγραφῶν παραπλαθεῖσα ἐκ τῆς ἐφεξῆς ὁμοιογραμμάτου (πολλήν)· δηλοῖ δὲ καὶ τὸ ἐφεξῆς ἐχόντων, ὑπερ πρὸς τὸ δηλῶν πόλεων οὐκ ἐθέλει συμφωνεῖν. — Στίχ. 23. « Πολλὴν ». Ἐξ ἐτέρων εἰκασίας, καὶ ὁ ΚΒ, ἀντὶ τοῦ πολλὰ (ὡς ἔχουσι πᾶσαι αἱ ἐκδόσεις) καὶ τοῦτο γὰρ (τὸ πολλὰ) πρὸς τὸ ἐχόντων ἀντιπρωτικῶς καὶ ἀσυμφώνως ἔχει· καὶ πρὸς τὸ καταλυμάτων συνταχθῆ, σὺλοικον τὸν λόγον ποιήσει. — Αὐτόθ. « Καὶ πρὸς τὸ κακ. τὴν ἀδικαφορίαν ». Ἰσως γρ. καὶ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἀδικαφορίαν. — Στίχ. 27. « ἀπαρελθεῖν » ἄλλοι, περιελθεῖν (ἡμαρτημένως). — Στίχ. 28. Ἰσ. γρ. γενόμενος.

Σελ. 3. στίχ. 1. « Ἐν τῷ ἔθνει τῶν Καππαδοκῶν . . . τόποις ». Τὸ θεοφιλέες ἔθνος τῶν Καππαδοκῶν ἐπαινῶν καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, « ὧν (φραση) αὐτὸν εὐτως ἴδιον, ὡς τὸ τῆς πίστεως ἀρραγέως κτλ. (λόγ. κ. σελ. 339). Ὅτι δὲ καὶ τὸν ἐπαινον τῶν Καππαδοκῶν, καὶ τὰ σφάλματα τῶν κατὰ Ἱεροσολύμην τόπων, ἐκδεκτικὸν ἐκ τῶν κατὰ μέρος καὶ μὴ καθολικῶς λεγομένων, αὐτὰς πάλιν ὁ θεὸς Νόσσης ἡμᾶς διδάσκει λέγων « Μηδὲν τῆς οἰκουμένης μέρους ἐλμύθηρον εἶναι πᾶσι μοίρας τοῦ χείρους· εἰ γὰρ ὁ τὸ ἅγιον τῆς ζωῆς ζῶης ἔχων ὑποδείξιμος τόπος (τῶν Ἱεροσολύμων) τῆς πονηρᾶς ἀκάνθης οὐ καθαρύει, εἰ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐννοεῖν ὁρῶναι, κτλ. (βλ. τὴν ἐφεξῆς Β, ἐπιστολὴν σελ. 6). — Στίχ. 4. « Ἰσοστάσεως ». Ἰσως προσθετικὸν τὴν διὰ (διὰ πάσης), ῥαδίως ἐκ-

πασουσιν ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ προηγουμένου ληπτικοῦ δ. ε. — Στίχ. 5. εἰ ἦν. ΚΒ. εἰ καὶ ἦν. — Αὐτοῦ. « Π λ ε ῖ ο ν » ἔξ ἐτέρων διορθώσεως, ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἡμαρτημένους π λ ε ῖ ο ν μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἐφεξῆς π λ ε ῖ ο ν α χ ά ρ ι ν. Ποίαν δὲ λέγει χ ά ρ ι ν, βλέπει εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς. — Αὐτοῦ. « Ἐ π ε ι τ α ε ἰ ». Ἐξ ἄλλων εἰκασίας, ἀντὶ τοῦ ἡμαρτη. Ἐ π ε ι τ α καὶ εἰ. — Αὐτοῦ. « Ἐ ν τ ο ῖ ς κ α τ ά τ ά ἱ ε ρ ο σ. τό πο ι ς ». Οὐκ ἄρα κατὰ μόνην τὴν πόλιν τῶν Ἱεροσολύμων [ὡς ὑπέλαθεν ὁ Κασσώδιον, συμπαρασύρας ὡς ἐνοχον πασῶν τῶν ἐφεξῆς ἀριθμουμένων ἠθικῶν κακιῶν (ἐν αἷς ἦσαν καὶ εἰδωλολατρεῖαι)] ἔλην τ ἡ ν Ἐ κ κ λ η σ ῖ α ν τ ῶ ν ἱ ε ρ ο σ ο λ ῦ μ ω ν δεινὴν γε ταύτην παραινῶν δ' οὐκ ἀποφάσκει ἀνὴρ πεπαρηκμένος (ἐν σημ. εἰς τὴν Β, ἐπιστολήν) ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ Παλαιστίνην ἐπιχωριαζούσας (ἄλλας ἀλλαχού) τὰς ἐφεξῆς ἀριθμουμένας κακίας φησὶν ὁ Πατὴρ (οἷα πάσας τὰς μεγάλας πόλεις καὶ τοὺς περὶξ τόπους καταβάσκονται, ὡς ὁ τῷ Νύσσης σύγχρονος Ἱερώνυμος μαρτυρεῖ ἐν ταῖς σημειώσεσι τῆς ἐφεξῆς ἐπιστολῆς). Καὶ ἔξενον οὐδ' ἐν, εἰ γε μετὰ τὸν ὁλοκρῶτον μάλιστα Ἰουλιανόν, καὶ τὸν τούτου ἀπηνέστερον Οὐάλεντα, εἰσεφύθη καὶ εἰς τὴν Παλαιστίνην δ' ὁλοκρῶτος συρφετός τῆς τῶν ἡθῶν δισφορᾶς, καὶ ἰδίως ὁ φόνος (ἐκ τῆς γειτονίας· μάλιστα τῶν ἑκαταμ. δι' αἰσχροκέρδειαν φονῶντων Ἀράβων). Συνέβαλε δὲ πρὸς τὴν διασφορὰν μετὰ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως καὶ ὁ Ἀρειανισμὸς, ὅπ' αὐτῆς πάλιν τῆς ἐξουσίας διὰ πολλοῦ προστατευόμενος. ὅθεν καὶ κατ' αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ, Ἀρειανοὶ καὶ Ἡμειραιανοὶ ψευδεπίσκοποι κατωρχήσαντο, διωχθέντος τοῦ ἁγίου παιμένος τῶν Ἱεροσολύμων Κυρίλλου· ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων διηγεῖται ἡ ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἐκεῖνο δ' ἡμῖν προσθετόν, ὅτι μετὰ τῶν τοσούτων τῆς χώρας κακῶν διέπρεπον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς ἀστέρες φαεινοί, πολλοὶ τῆς ἀρετῆς ἐργάται, καὶ χοροὶ μοναχῶν καὶ παρθένων ἱερῶν, ὡς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῇ πρὸς Μαρκελλίαν ἐπιστολῇ οὐ μᾶλλον τῆς Παύλας καὶ Εὐστοχίας, μαθητριῶν τοῦ Ἱερωνύμου (εἰς ἃς ἐπιγέγραπται), ἢ αὐτοῦ τούτου τοῦ Πατρός. Βλ. Ἱερων. ἐπισ. ιζ. Τ. α. σ. 155. κτλ. — Στίχ. 10. « Μ η δ α μ ῶ τ ο ι α ὕ τ η ν ». ἄλλοι διορθοῦσι τοσαύτην. — Στίχ. 21. « Σ υ ν ὁ δ ο υ ». Τῆς Β, Οἰκουμένης, ἐπὶ Θεοδοσίῳ (τῷ 381), ὡς εἶδε τῷ Κασσώδι· ἢ κατ' ἄλλους, τῆς ὀλίγῃ πρότερον (τῷ 379) ἐπὶ Γρατιανῷ ἐν Ἀντιοχείᾳ, Μακετίῳ προεδρεύοντος, συνελθούσης κατὰ Μαρκελλίου καὶ Φωτειανῶ καὶ Ἀπολλιναρίου κτλ. (βλ. Συνόδ. Συλλογ. τόμ. α, σελ. 274, καὶ Θεωτόκ. προλόγ. εἰς τὴν Ὀκτάτευχ.). Τοῦτο δὲ πως πιθανολογεῖται καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ Νύσσης γράφει· Λόγ. εἰς θ ῖ ο ν Μ α κ ρ ῖ ν η ς (ἢ ἐπισ. πρὸς Ὀλύμπιον), λέγων « Ἐννατος οὗτος μετὰ τὸ πάθος τοῦτο μὲν » (μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μακρίνης), « ἢ μικρὸν ὑπάρ τοῦτο, καὶ Σύνοδος ἐπισκόπων κατὰ τὴν Ἀντιόχου πόλιν ἡθροΐζετο, ἧς καὶ ἡμεῖς μετέσχομεν ». Ἀλλὰ καὶ πρὸ ταύτης τῆς Συνόδου καὶ τῆς εἰς Ἀρεβίαν, καὶ τῆς ἐφεξῆς εἰς Ἱεροσόλυμα ἀποστολῆς, καὶ ἄλλας ἀλλαχοῦ τοιαύτας ἀποστολάς τοῦ Γρηγορίου ἡγνίστατο ἡ τούτου ἀδελφὴ ἁγία Μακρίνα, ἐν οἷς ἔλεγεν ἐπαινοῦσα τὸν ἀδελφόν « Σὺ δὲ πόλεις καὶ δήμους καὶ ἐνοσίαι ὀνομαστός εἶ. καὶ σε πρὸς συμμαχίαν καὶ διορθώσιν αἱ ἐκκλησίαι πέμπουσιν » (αὐτοῦ).

— Στίχ. 23. Ἰπποσχομένος . . . ἐκκλησιῶν. Τὴν τεταραγμένην ταύτην φράσιν δὲ μὴν Κασσωδῶν (καὶ λίαν ἀκαταλλήλως) διορθοῖ εἰς τὸ Ἰπποσχομένον . . . καὶ συσχεψόμενον (προλόγ. εἰς τὴν Β, ἐπιστολ.). ἄλλοι δὲ, ἄψυχόμενον καὶ συσχεψέσθαι π. ᾧ, Ἰπποσχομένην ὡς καὶ συσχεψόμενος. Ἡμῖν δὲ πιθανώτερον ἔδοξεν, ὅτι ὁ Γρηγόριος ἐγράψεν ὡδί. «Ἰπποσχομένην, ὡς συσχεψομαι καὶ τοῖς πρὸς σε τῶν ἱεροσολυμιτῶν [περὶ] τῶν ἀγίων Ἐκκλησιῶν». Οὕτω γὰρ ὅτε λόγος κατὰ σύνταξιν ὀρθοῦται, καὶ λύεται τὸ πρὸς τὸ ἐκκλησιῶν ἀσυμφωνότατον τῆς ἀρσενικῆς γενικῆς, τῆς ἱεροσολυμιτῶν (ἐκ τοῦ ἱεροσολυμίτης, ὃ πλὴν εἰ μὴ τις ἀναγινώσκει μᾶλλον ἱεροσολυμικῶν, ὃ παντάπασιν ἀσύνηθες). Τῆς δὲ τοιαύτης δι' ἀβελπίαν ἀντιγραφείων μετατοπίσεως τῶν φωνῶν ἄλλα τε μυρία παραδείγματα, καὶ τὸ μὴπω σημειωθὲν ἐν τῷ εἰς τὸν ἅγιον Ἐφραίμ ἐγκωμίῳ τοῦ αὐτοῦ Νυσσαίου Πατρός. Ἐχει δὲ οὕτω. «Μελλούσης ἀνταποδόσεως λίθον ἐψέεις». Ἀλλ' αἱ γενικαὶ παρεξοπίσθησαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω· «Ὁλίγων ἀκούσας [τῶν] ἐκείνου βημάτων περὶ τῆς μελλούσης ἀνταποδόσεως» κτλ. (τόμ. γ, σελ. 603). Τὸ δὲ «ἀβελπίαν» (γρ. τὸ λιβ. ἰ.) ἐτέρου παραγράφου ἀρχή.—Στίχ. 26. «Τοῦ Εὐσεβεστάτου Βασιλέως» τοῦ Γρατιανοῦ δηλονότι, ὃς μετὰ τὸν μιαιφάντατον Οὐλέντα καὶ τῆς ἐσπερίας βασιλείας καὶ τῆς ἐφῆς, μετεκάλισε καὶ τοὺς ὀρθοδόξους ἐκ τῆς ἑξορίας (τῷ 378), καὶ πρῶτα τὸν Ἀντοχίας Μελίτην· «Ὅτε (φῃσιν αὐτὸς ὁ Γρηγόριος ἐπ. γ. πρὸς Ὀλύμπ.) εἰς τὴν αὐτοῦ (ἐπισκοπὴν) ἕκαστος ἀπελύθη». Εἶχε δὲ καὶ τοῦτον ἑξορίας· ὁ Οὐάλης (αὐτόθ). Ἄλλοι δὲ τὸ Εὐσεβ. βασιλέως ἀναφέρουσιν εἰς τὸν Θεοδοσίον.—Στίχ. 27. «Διὰ θεμοσίον ὀχλήματος». Οἷον ἦσαν κατὰ πόλεις βασιλικά ὀχήματα τεχυδρομικά. βλ. Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Ι. 5· Σωκρ. Ἐκκλ. Α. 25.—Στίχ. 28. ὁ ΚΒ. ταῦτα πᾶντα παῖς.—Στίχ. 29. Ἀντὶ Ἐκκλησίας καὶ Μοναστηρίου. τῷ Κ υ ρ ί ω. Σημειῶσαι καὶ ὡδε, ὅπως ἡ ἐπισκολὴ πρὸς μοναχοὺς καὶ μοναχίας ἀποβλέπει, οἷς γε μάλιστα, καὶ ὅταν ὁδοιποροῦσι, χρέος ἀπαραίτητον, τὸ τὴν ὠρισμένην ἀκολουθίαν τῶν προσευχῶν καθ' ἑκάστην ἐπιτελεῖν, καὶ τὰς τεταγμένας νηστείας νηστεύειν. Οὕτω καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τοὺς ἀποδημοῦντας μοναχοὺς μετὰ ψαλμῶν καὶ προσευχῶν τὴν ὁδὸν διέρχασθαι παραγγέλλει (Ὅρ. κ. πλάτ. Ἐρωτ. λθ') — στίχ. 32. «Γενέσθω». Περιττῶς τοῦτο τρέπουσι τινες εἰς τὸ γενέσθω.

Σελ. 4. στίχ. 4. «Ἐλαττομένης». Μηδὲ τοῦτο κινητέον (κατὰ χρόνον παρατακτὸν ὀρθῶς ἔχον), μηδὲ τρεπτέον εἰς τὸ (κατὰ παρακείμενον) ἡλαττωμένης (ὅς τιςιν οὐ κατ' ἀκρίβειαν ἔδοξεν). Οὕτε γὰρ (φῃσι) πρότερον ἢ πίστις ἡμῶν ἡλαττοῦτο (ἐλάττων ὑπῆρχεν), οὔτε μετὰ ταῦτα ἠυξήθη. Οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀφεξῆς ἐπιστολῇ (σελ. 7) ἐξελέγχων τοὺς περισσὰ σοφίζομένους, λέγει· «Μὴ πλέον τοῦ πιστεύειν ἀληθινὸν εἶναι Θεὸν τὸν τοῦ Θεοῦ ἀληθινὸν Υἱὸν ἔχουσι;». (Τουτέστι μὴ τι κατὰ τοῦτο πλεονεκτοῦσιν ἡμῶν; Τοῦτο καὶ ἡμεῖς οὐχ ἤγιστον πιστεύομεν). Στίχ. 5. «Πρὶν τῆς Βηθλεέμ». Τουτ. πρὶν ἢ ἐλθωμεν εἰς τὴν Βηθλεέμ.—Στίχ. 10. «Ἀγίωτα ἱεράστα». Τὰ ἡμέτερά (φῃσιν) ἦθη (τὰ τῶν Καππαδοκῶν) καὶ τὰ κατ' εὐσέβειαν πολιτεύματα πολλὰ ἁγιώτερα καὶ καθαρώτερα ἴσθι τῶν ἐν τοῖς

ἔξω τόποις. ἀντιδιεταλλένως δηλονότι πρὸς ἃς προεῖπεν ἐν τα τοῖς κατὰ τὰ ἱεροσώλυμα τόποις, καὶ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ὁδοπορίαν πλειοναχούσας κακίας (οὐ γὰρ δῆπου συγχρίνει τὴν ἀγιότητα τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ θύσι αστηρίων, ὡς ὑπερέχουσιν τάχα τῆς ἀγιότητος τῶν ἐκτὸς τῆς Καππαδοκίας, ἢ καὶ αὐτῶν τῶν δεικνυμένων ἐν ἱεροσολύμοις γνωρισμάτων τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας).—Στίχ. 11. «Ἐν οἷς ἐστ ἐσ τοίς». Ἐν τοῖς κατὰ τόπους δηλαδὴ μοναστηρίοις καὶ κοινοβίοις, ἐν οἷς ἰμόνασαν, μὴ ἐξιόντες αὐτῶν τόπων ἐν οἷς ἀπετέλειαντο, εἰ μὴ διὰ χρείαν ἀνγκυρία ν (Δ, Οἰκουμ. Συνόδ. καν. δ. ἰδε καὶ τὴν ἐπὶ τέλους σημείωσιν).—Στίχ. 15. «Εἰ δὲ πλὴρ ἔχεις... ὁ μολογήσαντες». Ἀληθῆς καὶ φοβερὰ τοῦ θεοῦ Πατρὸς ἡ ἀπόφασις. Κἄν, φησιν, ἐν τοῖς ἀγνωστάτοις καὶ παναγίοις τόποις (κἄν ὑπ' αὐτὸ τὸ ζωοδόχον μνῆμα τῆς Ἀναστάσεως) κατοικῇς, ἐὰν ἔχῃς τὴν ψυχὴν ἀναγνόν καὶ πλήρη κηλίδων, τοσοῦτον ἀπέχεις τοῦ γενέσθαι Χριστοῦ κατοικητήριον, ὅσον καὶ οἱ μὴδ' ἐξ ἀρχῆς μηδ' ὅλως ὁμολογήσαντες τὸν Χριστόν! Σημειώσαι δὲ καὶ ὧδε τῇ εἰς τοὺς πανοσέπτους τόπους τῶν ἱεροσολύμων ἐαθεῖαν εὐλάβειαν τοῦ Πατρὸς, ἣν καὶ τρανώτερον ἐξέφρασεν ἐν τῷ προομίῳ τῆς Β, ἐπιστολῆς.—Στίχ. 16. «κἄν ὑπὲρ». ὁ ΚΒ. ἐπὶ.—Στίχ. 17. «Τὸν Χριστόν». ὁ ΚΒ. τὸν Θεόν.—Στίχ. 18. «Συμβούλευσον... ἐκ Καππαδοκίας εἰς Παλαίριν».—Ἐκ τούτου καὶ τυφλῶ, φασί, δῆλον (πλὴν εἰμή τις ἰκὼν, ὡς οἱ Μολινοί, καμμοῖσι τοὺς ὀφθαλμοὺς), ὅτι ὁ Γρηγόριος περὶ τῶν ἐν τισι μοναστηρίοις τῆς Καππαδοκίας ἀσκαυμένων μοναχῶν ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀποκαλεῖ φίλον (ἡγούμενον Ἰσῶς τοῦ μοναστηρίου, ὃς εἶχε τὴν κηδεμονίαν καὶ μοναστηρίων παρθένων, ἰδίως ἐν σεμνεῖσι μοναζουσῶν). Ἔσκει δὲ τὸ μοναστήριον, ἢ καὶ τὰ μοναστήρια ταῦτα, ἐκτὸς εἶναι τῆς περιούχης τῆς κατ' οὐτὴν Ἐπισκοπῆς. Εἰ γὰρ ἦσαν ἐν ἡ προῆδρευεν ἐπαρχία τῆς καὶ ταύτης ἐν Καππαδοκίᾳ πόλεως Νύσσης, αὐτὸς ἂν ἔγραφεν ἀπ' εὐθείας, καὶ οὐκ ἰδίᾳ πρὸς φίλον, ποιμαντορικῶς τοὺς ὑπ' αὐτῷ μοναχοὺς νοθεύων.—Στίχ. 21. «Προβάλλοιτο» ὁ ΚΒ. οἱ δὲ λοιποὶ προβάλοι.—Στίχ. 24. «Ἐπεφοίτησα» ἀντί τοῦ ἐπεφοίτηκαί.—Στίχ. 25. «ἀδύναμιν ἐξ ὑψους». Πράξ. 4. — Αὐτόθι. «Εἰ μὲν οὖν» ὁ ΚΒ. παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις λείπει ὁ ἀναγκαῖος οὖν.—Στίχ. 29. «Καὶ οἱ ἐν ταῦτο» (ἐν Καππαδοκίᾳ δηλονότι) πιστεύουσιν... ἱεροσολύμοις. Μετέχουσί (φησι) τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος ἀναλόγως πρὸς τὸ μέτρον τῆς πίστεως, εὐ πρὸς τὸ μέτρον τῆς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίας. Παρμεφερὲς ἐστὶ καὶ πᾶς τέλος τῆς εἰς εἶον Μακρ. πρὸς Ὀλύμπιον ἐπιστολῆς τοῦ Πατρὸς «Οὐκ ἴσασι (φησιν), ὅτι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως καὶ ἡ τῶν χαρισμάτων διανομῇ παραγίνεται, μικρὰ μὲν τοῖς ὀλιγπίστοις, μεγάλη δὲ τοῖς πολλῶν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν εὐρυχωρίαν τῆς πίστεως; κατλ. (σελ 204). Ἐὰν δὲ πρὸς τῇ τῆς πίστεως εὐρυχωρίᾳ προστεθῇ καὶ ἡ εἰς ἱεροσώλυμα ἀποδημία, ὡς πίστεως καὶ αὕτη καρποφορία, πρόδηλον, ὅτι κατὰ τὴν ἀναλογίαν προστεθῆσεται τῷ πιστεύοντι καὶ ἡ ἐκ τῶν σημείων τῆς τοῦ Κυρίου χάρις (βλ. προοίμ. τῆς Β, ἐπιστολῆς), αὐτῶν δηλαδὴ τῶν παναγίων τόπων πηγάζουσα τοῦ Πνεύματος χάρις, κἄν τε κοσμικὸς, κἄν τε μοναχὸς ὁ πιστεύων ὑπάρχῃ. Καὶ γὰρ (ὅ καὶ μάλιστα σημειώσας ἔξιν) τοὺς μοναχοὺς ἡ ἐπιστολὴ ἀποτρέπει τῆς εἰς ἱεροσώλυμα ἀποδη-

μίας, οὐχὶ δι' αὐτὰ τὰ σωτήρια ἔχνη τῆς θείας Οἰκονομίας (ὡς ἂν, ἅπασι, μηκέτι μηδενὸς ἄξια λόγου), ἀλλὰ δι' οὓς ἀπρίθμησε κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν, καὶ κατὰ τὰς ἐκεῖ χώρας ἐπικρεμαμένους τότε κινδύνους τῆς μοναστικῆς τελειότητος. Ὅταν δ' ἀπὸ τούτων ὁ μοναχὸς ἑαυτὸν ἀσφαλίσται, τὸν Χριστὸν ἐν καρδίᾳ μεμorfωμένον ἔχων, τότε καὶ ἀποδημήσει εἰς Ἱερουσαλήμ (ἂν ὁ θεὸς ἔρως αὐτὸν ἀναφλέγῃ), καὶ πάλιν ἀφίξεται εἰς τὴν ἰδίαν μονὴν ἀβλαβής, καὶ φέρον ἅμα τρανώτερον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἐντατυπωμένα, ἅπερ εἶδεν αἰσθητῶς ὁ πομπήματα τῆς μεγάλους τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίας. Οὕτως ἔφερα ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Γρηγόριος (ὡς αὐτὸς ἡμῖν ἱερεῖ), ἀσφαλὲς ἀπελθὼν καὶ ἐπανελθὼν. Καὶ αὐτὸς, ἴσως, ὁ μοναχὸς Ὀλύμπιος, ὃς ἐνέτυχεν αὐτῷ τῷ Νύσσης Γρηγορίῳ κατ' Ἀντισιοχίαν. ἀπὸντι εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐπὶ τὸ τοὺς ἁγίους τόπους ἰδεῖν (ὡς αὐτὸς φησὶν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ εἰς Εἰδὸν Μακ. πρὸς Ὀλύμπιον ἐπιστολῇ). Καὶ ὁ μέγας δὲ Βασιλεὺς συγχωρεῖ τοῖς μοναχοῖς ἀπείναι εἰς τὰς χριστιανικὰς συνάξεις, τὰς ἐν τοῖς μαρτυρίοις (τοῖς ναοῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων) ἐτησίως τελοῦμένας (βλ. ἀνωτέρω σελ. 14). Καὶ αὐτὸς ὁ μέγας τῆς μοναστικῆς ζωῆς νομοθέτης ἀπεδήμησεν ἐκ Καππαδοκίας εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἄλλοι τῶν ἁγίων ἀσκητῶν καὶ ἱεραρχῶν πολλοὶ καὶ πολλαχόθεν, ὡς ὁφείματα ἐν τῷ παραρτήματι. «Ἦ γὰρ τοῦ Χριστοῦ δυνάμις ἔλκει τοὺς ἀπὸ περάτων γῆς (εἰς Ἱεροσόλυμα), ὥστε ἰδεῖν, ποῦ μὲν ἐτέχθη, ποῦ δὲ ἐτάφη, ποῦ δὲ ἐσταυρώθη» (Χρυσόστομ. Ὁμιλ. εἰς Ψαλμ. μθ). — Στίχ. 31. «Οὐ» ὁ δὲ ΚΒ. καὶ νῦ. Αὐτοῦ. «ἐπίδημιαν» ὁ ΚΒ. (ὀρθότερον)· οἱ ἄλλοι ἀποδημίαν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ Β. ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

Σελ. 5. στίχ. 1. «Τὰς κοσμοῦ ἀδελφὰς». Μοναχὶ πάντως ἦσαν αἱ τρεῖς αὐταί, πρὸς ἃς ἐπέσπελλεν ὁ Πατὴρ, ἐπίσημοι τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐσεβίαν καὶ τὴν ἱερὰν παιδείαν (ὡς αὐτὴ τε ἡ ἐπιστολὴ, καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῆς μαρτυρεῖ), ποιοῦμεναι τὴν ἀσκησιν ἐν τινι τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Σεμείων, ἢ Παρθενόνων. Καὶ ἡ μὲν Εὐσταθία καὶ Ἀμβροσία γεραίτεραι· διὸ καὶ ταύτας ἀδελφὰς ἀποστολικῶς ὁ Πατὴρ ἐπωνομάζει· (συνήθως δὲ καὶ ἄλλως τοῖς ἐν Μοναστηρίοις συνασκουμένοις μοναχοῖς καὶ μοναχαῖς ἡ προσηγορία τῆς ἀδελφότητος). Νεωτέρα δὲ ἡ Βασίλισσα (κύριον ὄνομα, πολλῶν ἔδε Γρηγορ. τοῦ Θεολόγ. ἐπιγρ. 150· (ἐν Anthol. Graec. T. 2. p. 37. Lips). καὶ μετὰ τῶν ἁγίων ἐν τοῖς Μηναίοις (Μαρτ. 23· Ἀπριλ. 16· κτλ). Τοιοῦτο καὶ τὸ Βασίλλα, καὶ Βασιλώ· ἐν Καλλιμάχ. ἐπιγρ.), ἢ ὁ Πατὴρ, ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας ἐπωνόμασε θυγατέρα (ἔδε καὶ ἐξῆς ἐν τῷ ἑλμ. τῶν σημειωμάτων). ἡ δὲ κοσμιωτάτη προσφώνησις φαίνεται καὶ ὡς τίτλος ταῖς μοναχαῖς μέλλοις διδόμενος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (οὕτως ὁ Μ. Βασίλειος ἡ κοσμιότης σου λέγει πρὸς Θεοδώραν κανονικὴν. Ἐπιστολ. τβ). διὸ καὶ τὸ ὡς ἀληθῶς προστεθὲν, τουτέστιν οὐκ ἀπλῶς, καὶ λόγῳ μόνον (ὡς ἡ τετραμμένη συνήθεια τοῦτο λέγει χάριν εὐστόμου προσηγορίας), ἀλλὰ τῷ ὄντι καὶ πραγματικῶς. Οὕτω καὶ ὁ Μ. Βασίλειος ἐπέγραψε «τοῖς ὡς ἀληθῶς θεοφιλοτάτοις καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς» (ἐπιστολ. ο). Δυσσαρστεῖται ὁ σοφὸς Κασσιῶν (σημ. εἰς

τὴν ἀνὰ χεῖρας ἐπιστολὴν σελ. 59) ἐπὶ τῇ χρήσει τῶν τοιούτων ἐπιθέτων, ὡς ἀντιβαίνουσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα. Καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν τὸ λιτὸν καὶ χάριν καὶ ἀγαπητὸν τῆς περὶ τὰς προσηγορίας ἀπεριέργου τῶν παλαιῶν ἀφελείας (καὶ τοὶ παρὰ ταῖς ἀρχαιότητις Ἕλλησιν, οἷον παρ' Ὀμήρῳ, οὐκ ἦν ἀσυνήθης ἡ χρῆσις τῶν τιμητικῶν ἐπωνυμιῶν)· ἀλλὰ καὶ θαυμάζομεν τὸν σοφόν, ὅπως ἤθελε μόνῃν αὐτὴν ἀμετάβλητον. ὑπὸ χρόνου, καὶ τῆς συνθέσεως, καὶ τῶν τοῦ βίου περιστατικῶν. Ἔστι μὲν γὰρ κατάδηλον, ὅτι τὸ κύριον ὄνομα μόνον ἐπέγραφον ταῖς ἐπιστολαῖς· οἷον Βασιλείου Γρηγορίου κτλ. ἢ καὶ μετὰ τοῦ βαθμοῦ (ἐπισκόπου, πρεσβυτέρου, διακόνου, ἄρχοντι, κτλ.). Ἔστι δ' ὅτε προσετίθουν καὶ τὰ ἀγαπητῶν, ἢ ἀδελφῶν, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ἔθος· οἷον τοῖς ἀγίοις (χριστιανοῖς) ἀγαπητοῖς, ἐκλεκτοῖς· καὶ, τῇ ἐκλεκτῇ κυρίᾳ (Β. Ἰωάν. 1. πρὸλ. Πέτρ. α, 1. Ῥώμ. α, 7 κτλ.), Εὐρίσκοτον δὲ ὅμως, εἰ καὶ σπασιώτερον, παρ' αὐτοῖς πάλιν τοῖς ἱεροῖς Πατράσι καὶ ἐπιθέτα μεγάλω-πρεπέστερα (εἴτε ἐξ ἀγάπης καὶ τιμῆς ἰδίᾳ προσωπικῆς, εἴτε καὶ ἄλλως εἰς ὠρσμένην διάκρισιν· περιφανοῦς ἐπαγγέλματος, εἴτε καὶ δι' ἔξοχον καὶ ἀρίγνωτον ἀρετὴν), δι' ὧν τιμῶσι τοὺς πρὸς οὓς ἐπιστάλλουσιν ἐν ταῖς τῶν γραμμάτων ἐπιγραφαῖς, οἷον τὰ τε ἀνωτέρω τοῦ Γρηγορίου, καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου, καὶ παρ' ἐπιφανίῳ, καὶ παρ' ἄλλοις Πατράσι, κἀν τοῖς τῶν Συνόδων Πρακτικοῖς. Αὐτὸς ὁ Νύσσης Γρηγόριος, ἐπὶ τῆς Β. Οἰκουμένης Συνόδου προβληθεὶς τὸν εἰς τὸν μέγαν Μελέτιον τὸν Ἀντιοχείας ἐπιστάφιον λόγον εἰπεῖν, πατέρα τοῦτων τῶν ἐν τῇ Συνόδῳ Πατριαρχῶν ἐπωνόμασεν. Αὐτὸν δὲ πάλιν τὸν Γρηγόριον (διὰ τὸ κύριος τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ διδασκαλίας) ὁ Ζ. Οἰκουμένη ἁγία Σύνοδος (Πράξ. ς') ἀπεκάλεσε Πατέρα πατέρων παρὰ πάντων ὀνομαζόμενον (τὸ δὲ παρὰ πάντων ἀντὶ τοῦ παρὰ πολλῶν καὶ παντοίων, κατὰ τὴν συνήθη παρὰ τῇ θεῇ Γραφῇ καὶ παρ' ἄλλοις καταχρηστικῇ τοῦ πάντες ἐκδοχῇ, οἷον καὶ τὸ τοῦ Εὐνοφῶντος «φωνὴ πᾶσα» τουτ. παντοῖον ἰδῶν ποικίλῃ διάλεκτος). Τοῦτο μάλιστα τὸν σοφώτατον ἱσκανδάλιος Κασσιανὸν (ἐφ' ᾧ καὶ δηκτικώτερον ὑπερβαύμαζεν τὴν Σύνοδον). ἀλλὰ (φησὶν) ὁ Σιναΐτης Ἀναστάσιος τοῦτον ὀνομάζει «γλυκύτατον τῶν Νυσσεῶν Γρηγόριον» (ἱσ. γρ. ΤΟΝ Νυσσ., ἀρχιερέα δηλαδὴ). Καὶ ὅμως δδ' αὐτὸς πάλιν ὁ ἱερώτατος Ἀναστάσιος Κλήμεντα τὸν Ῥώμης Πατέρα πατέρων ἀποκαλεῖ (ἱρωτ. υς. σελ. 526), τὸν δ' Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, σφραγίδι τῶν Πατέρων (ὀδηγ. κφ. ζ). Ὁ δὲ Μ. Ἀθανάσιος τὸν Ὅσιον, Κοδρουῆς ἐπίσκοπον, Πατέρα τῶν Ἐπισκόπων (Ἀπολογ. β') καὶ ἐν ταῖς εἰς τὸν μάρτυρα Ἰουστίνον ἐπιγεγραμμέναις Ἀποκρίσεσι πρὸς τοὺς ὀρθόδοξους, ὁ ἀπόστολος Παῦλος Πατὴρ πατέρων προσαγορεύεται. Οὕτω καὶ τὸν μέγαν Ἀντώνιον προσεῖπεν ὁ ἱερογράφος, καὶ Αὐὸπον τὸν ἐπίσκοπον ὁ Σιδωνίος (Ἐπιστ. Α, ς), καὶ αὐτὴ πάλιν ὁ Ζ. Σύνοδος Πατέρα πατέρων καὶ τὸν θεῖον Χρυσοστόμον ἀπεκάλεσε (Πράξ. Δ') ἁλ-λους περὶ λαλοῦμεν. Λίγεται δὲ τοῦτο κατὰ σημασίαν οὐ σχετικὴν (ὡς ὑπάλαιβεν ἱσως ὁ Κασσιανός), οἷον ἐν πνεύματι πατὴρ καὶ γεννήτωρ πάντων τῶν ἁγίων Πατέρων, ἅλλ' ὑπερθετικῶς, ἀντὶ τοῦ ἐν Πατράσι μέγιστος, ἑξέχος, ὡς καὶ τὸ φιλόσο-

φορ τῶν φιλοσόφων, ὡς ὠνόμασε τὸν Ἀλεξανδρέα Κλήμεντα ὁ ἄγιος Μάξιμος (Διαλ. σὺν Πύρρῳ), καὶ τὸ πόλις πόλεων (ἡ Κωνσταντινούπολις), καὶ πανήγυρις πανηγύρεων, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. ἔστι δὲ ἡ φράσις Γραφικὴ (ὡς τὸ ἄγια ἀγίων, ἑορτὴ ἑορτῶν, κτλ.). Ἄλλας τιμητικὰς τῶν Πατέρων ἐπωνυμίας συνήγαγεν εἰς πλῆθος ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (Δωδεκάβ. Βιβ. Ι. σελ. 954—959) — Στῆ. 5. «Χαίρειν ἐν Κυρίῳ». Ἀρχαῖον καὶ τὸ χαίρειν ἐν τε προσαγορεύσει, καὶ ὡς πρόσρημα προτάσσόμενον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, καὶ σύνθεσις οὐ μόνον παρ' Ἑλλήσι (βλ. Σουθ. λ. χαίρειν), ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ (Πράξ. ιε, 23. κγ, 26. Ἰακώβ. α, 1. πρβλ. Ἑσδρ. Α, η, 9· Β. Μακκ. θ, 9). Οἱ δὲ μακάριοι Πατέρες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προτίγραφον καὶ τὸ ἐν Κυρίῳ καὶ τοῦτο ἁποστολικόν (Φιλιπ. δ, 4). «Βούλει τι φθίγξασθαι; τοῦτο (τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ) πρότασε· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τῶν ἐπιστολῶν προτάσσομεν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου» (Χρυσός. εἰς Κολασ. γ, 17). Ταύτην τὴν χρυσὴν ῥῆσιν καὶ ὁ κλεινὸς ἐμνημόνευσε Κασσιανὸς καὶ τὸν Μ. Βασίλειον ὡσαύτως νομίζει γράφοντα τὸ χαίρειν (καὶ τοι μηκέτι σφριζόμενον ἐν ταῖς τοῦ Πατρὸς ἐπιστολαῖς) συμπεραίνει διὰ τοῦτο ἐκ τῆς Πρὸς μοναχὸν ἐκπεσόντα ἐπιστολῆς, ἀρχομένης οὕτω, «Χαίρειν μὲν οὐ λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι χαίρειν * ἐν * τοῖς ἁσθεσίῃ» (τόμ. β. σελ. 744). Μίτην γάρ (φησι) ζητήσεις τὸν λόγον, δι' ὃν ἀπέκλιψε τὸ χαίρειν πρὸς τὸν μοναχὸν ὁ Πατήρ, εἰμὴ τούτῳ συνήθως ἐχρήτο; πρὸς ἄλλους ἐπιστάλων, κτλ. Ἀλλ' εἰ μὲν ὁ Πατήρ ἐχρήτο τῷ πρόσρηματι, πιθανὸν μὲν, ἄδηλον δέ· καὶ δοθῇ, σπανίως γοῦν φαίνεται κεκρημένος, καὶ οὐ πρὸς πάντας (οὐ γὰρ ἂν, εἶπερ, οὕτω ῥαδίως ἐξέπιπτεν ἡ λέξις ἐκ πασῶν τῶν σφριζόμενων ἐπιστολῶν). Αὐτὸ δὲ τὸ «χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγεται» (Β. Ἰωάν. 10, 11). καὶ τὸ «Οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἁσθεσίῃ» ἐκ τοῦ Ἰσάου (μη, 22, καὶ νζ, 21, ὅπου τὸ ἴδιον ἔχει Σαλῆμ, τουτ. εἰρήνη, ὃ παρ' Ἑβραίοις καὶ ἄλλοις Ἀσιανοῖς ἐπὶ προσαγορεύσεως εἴθισται. Οἱ δὲ Ο, ἑλληνικώτερον ἡρμήνευσαν χαίρειν. Οὕτω καὶ ὁ παλαιὸς ἐπιγραμματοποιός· «Ἄλλ' εἰ μὲν Σύρος ἴσοι, Σαλάμ· εἰ δ' Ἕλλην, χαῖρε». Ἐπιγραμ. Βιβλ. Γ, σελ. 405). — Στῆ. 6. «Καταθυμίων». Συνήθης ἡ λέξις παρὰ τῷ Νυσαίῳ Πατρὶ Πατέρων ἐπὶ τε πραγμαμάτων καὶ ἐπὶ προσώπων ἀγαπητῶν (ὡς καὶ ἐνταῦθα)· οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ (Ἐξηγ. εἰς Ἄσμ. Ἀσμ.) «Παραγίνεται καὶ ὁ νυμφίος, φίλων αὐτῷ τινων καὶ καταθυμίων χορὸν ἐπαγόμενος». (τόμ. α. σελ. 479)· Συνοχίαν δὲ λέγει τὴν ἐπίτευξιν, ἣ συνέντευξιν. ἐρεῖ δὲ καὶ μετὰ μικρὸν «Ψυχὰς συνοχέειν» (ἀντί τοῦ ἐντυχέειν). — Στῆ. 9. Ἐδὴ λώθη μοι... ἑορτή· τουτίς δὴ ἡμεῖς, σαφὲς καὶ καταφανὲς ἐγένετο· ὀφθαλμοφανὲς ἐπεγνώσθη (ὡς τὸ «ἡ ἡμέρα δὴ λώσει» (Λ. Κορ. γ, 13) φανερώσει, εἰς φῶς ἔξει). Ἑορτὴν δὲ λέγει κατὰ Θεόν, τὴν ἐνθίως, θεαρέτως καὶ πνευματικῶς ἑορταζομένην. Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ πραγματικῶς κατὰ τινα μεγάλην ἑορτὴν παρῇν ὁ Πατήρ ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ἴσως τὸ Πάσχα, ὁπότε καὶ τότε συνέτρεχεν ἰσχυρὸς πλῆθος χριστιανῶν, προσκυνήσαντες καὶ σωματικῶς εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες Χριστοῦ, καὶ πρὸς

αὐτῷ τῷ τῆς Ἀναστάσεως μνήματι Χριστῷ συναντήσοντες, ὡς νυμφίῳ προίοντι.— Στίχ. 10. «Σωτήρια (σύμβολα)». Τοῦτοστι τοῦ Σωτήρος, ἐξηγεῖ ὁ Κασωδών, σπουδάζων ἀφελεῖν τὸ σωτήρια ἀπὸ τῶν συμβόλων, ὡς ἐκφραζέων καὶ αὐτός (καθὰ καὶ Μολιῆος) τὸ πρὸς τὰ Σύμβολα σίβας· (ἦν γὰρ καὶ οὗτος ὁ λαμπρότατος τῆς πολυμαθείας ἀστήρ, Καλδῆνος τὸ φρόνημα, κατὰ δυστυχίαν)· οὐχὶ δὲ (φησι) σωτηρίας ποιητικὰ, ἅπαγε! Οὕτω (φησι) καὶ Βασιλείος ὁ Σελευκείας εἶπεν· «Ἐκ τοῦ Δαυὶδ ἡ σωτήριος γέννησις» (τουτ. ἡ τοῦ Σωτήρος). Ἄλλ' ἐν ἀμφοτέροις τούτοις ὁ Κασωδὼν ἐσφάλη, ἐκλαβὼν ὡς κυριωνυμικὸν ἐπίθετον τὸ σωτήριον, ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος· (καὶ ἴσως μεταξὺ ἀναγινώσκων ταύτας τῶν Πατέρων τὰς χρήσεις ὁ ἐλληνικώτατος ἀνὴρ, ἐφαντάσθη τὰ ὁμηρικὰ ἐκεῖνα, «Ἐκτόρεον χιτῶνα», καὶ Νεστορίῃ παρὰ νῆϊ Πυλῆγενέος βασιλῆος»!). Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ συνῆδεν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ φράσει τοῦ Γρηγορίου παρακολουθεῖσαν ἀντικρυς τὴν κτητικὴν γενικὴν («τοῦ ζωοποιήσαντος ἡμᾶς Θεοῦ»), ἥτις ἐναργῶς ἀποκλαίει τὸ σωτήρια πρὸς τὸ σύνεγγυς οὐσιαστικὸν συναπτόμενον, καὶ διορίζον τὴν ἰδιότητα, ἀλλ' οὐχὶ τὸν κτήτορα τῶν συμβόλων (ὡς κἀν τῷ, «Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος» [Τιτ. 6, 11], τὸ ἐπίθετον τὴν χάριν χαρακτηρίζει). Καὶ κατὰ τοῦτο λοιπὸν περιττῶς καὶ μάτην ἐπέφερειν ὡς ὁμοίαν τὴν, ἀφ' ἧς ἔπεισιν ὅλος ἡ κτητικὴ γενικὴ, ῥῆσιν τοῦ Σελευκείας. Ἐπειτα οὐδὲ ταύτην ἐνόησεν, ὅτι εἰληπταὶ ἐξ ἐκείνης τῆς εὐαγγελικῆς· «(Βίβλος) γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυὶδ». Τοῦτο συντομώτερον ἐκφράζων ὁ ἱερός Σελευκείας, ἔγραψεν «ἐκ τοῦ Δαυὶδ ἡ σωτήριος γένεσις» (δπου πάντως ὑπακούεται ἡ παρὰ τῷ Εὐαγγελιστῇ γενικὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ). Τὸ δὲ σωτήριος σημαίνει τὴν τῆς παγκοσμίου σωτηρίας ποιητικὴν γέννησιν τοῦ ἐκ τοῦ Δαυὶδ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὡς καὶ τὸ (παρ' αὐτῷ τῷ Νύσσης), τὸ Πάσχα τὸ σωτήριον ἐμφαίνει τὴν σωσικισμον καὶ ζωοποιὸν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω λέγεται καὶ σωτήριος ἐποχὴ, καὶ σωτήριον ἔτος, οὐκ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ τῆς ἀπὸ τῶν κατὰ σάρκα γεγεθῶν αὐτοῦ χρονολογουμένης σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Καταλληλότερον δὲ παράδειγμα τῆς κυριωνυμικῆς τοῦ σωτῆρος σημασίας εἶχεν ἄν, εἴπερ ᾔθελεν, ὁ πολὺς Κασωδὼν ἐκ τοῦ Ἀφρικανοῦ, «τὸ σωτήριον γένος» (τουτ. τοὺς ὡς ἐκ τοῦ μνήστορος Ἰωσήφ καλουμένους συγγενεῖς τοῦ Σωτήρος, οὓς καὶ Δασποσύνοους προσηγόρευον· παρ' Εὐσεβ. ἔκ. Ιστ. Α, ζ)· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο οὐδ' ἄλλο τοιοῦτο οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἀνωτέρω φράσιν τοῦ θείου Νύσσης, ἣ παρὰκαταί ἡλίου φανωτέρα ἡ κτητικὴ γενικὴ. Καὶ τοίνυν ὁ Πατὴρ ὠνόμασε τὰ σύμβολα σωτήρια, εἰ καὶ μὴ ὡς αἷτια κυρίως καὶ ἀμέσως ποιητικὰ σωτηρίας, ἀλλ' ὡς μέσα σωτηριώδη (ὅσα καὶ φάρμακον, καὶ τέχνη, καὶ ὄργανον, καὶ χωρίον εὐάερον, ἐστὶ τε καὶ λέγεται σωτήριον), καὶ τοῦτ' αὐτὸ παρὰ αἷτια ψυχικῆς σωτηρίας τῶν μετὰ πίστει καὶ φόβου θεοῦ προσιώντων, οἵτινες ἐκ τῆς αἰσθητῆς αὐτῶν θεωρίας εἰς μετάνοιαν καὶ γλυκύδακρυον κατανύξιν διεγείρονται (καὶ μάρτυς ἡ δοῖα Μαρίας, καὶ παντοίων

ἄλλων παραδείγματα), καὶ βίου διόρθωσιν, καὶ θερμότεραν ἀγάπην καὶ χαριστήριον αἰνασιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν (εἰρεὶ δὲ παραυτίκα καὶ αὐτὸς ὁ Νύσσης, οἷα καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ἄλλους ἐπενήργησεν ἡ πλήρης εὐλαθείας θέα τῶν σωτηρίων συμβόλων). — Στίχ. 11. *Ψυχᾶς συντυχεῖν ἐν αἷς* κτλ. τουτ. ἀνθρώποις, ὧν ἐν ταῖς ψυχαῖς τὰ τοιαῦτα θεωρεῖται· (ἡ φράσις Γραφικῇ, ὡς τὸ *ἐγένετο πάση ψυχῇ φόβος*). Πράξ. 6, 43. τουτ. ἐν τῇ ψυχῇ παντὸς ἀνθρώπου). — Στίχ. 13. *Ἐν τῇ καρδίᾳ... ἔχοντος*. Συνέστραπται πρὸς τὸ συντομώτερον ἢ φράσις· τὸ δὲ πλῆρες οὕτως· *Ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἔχοντος (ἐν αὐτῇ) τὸν Θεόν, ἐνεστι καὶ ἡ Βηθλέεμ καὶ τὰ λοιπά*. Το δὲ Ἀναστάσις ἀντὶ τοῦ ζωοδόχου μνημάτος τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ὅπερ καὶ μνηματῆς Ἀναστάσεως ῥητῶς ἀπεκάλεσεν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ· ἀμφοτέρω γὰρ ὁ θεοδότηων Τάφος παρίσται. Τοῦτον καὶ Εὐσέβιος εἶπε *αὐτῆς σωτηρίου ἀναστάσεως μακαριστότατον τόπον* (καὶ *θεοπέσιον μνηματῆς ἀθανασίας, καὶ θεῖον, καὶ σωτήριον, καὶ ἄγιον τῶν ἀγίων ἄντρον*). ὅθεν καὶ ὁ ναὸς τῆς ἀναστάσεως λέγεται· (Εὐσέβ. ἐν βίῳ Κωνσταντίν. Γ, κς. — μ. Σωζόμ. 6, 25). — Στίχ. 15. *Ἐμφοθῇ* οὕτως· ἔκρινε γραπτὸν τὸ παρὰ τοῖς ἄλλοις *ἔμφορθῇ*, ὅπερ οὔτε πρὸς τὴν σύνταξιν, οὔτε πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου συμφωνεῖ. Ἔστι δὲ ἐκ τοῦ ἁχρὶς οὐ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν» (Γαλάτ. 2, 19). — Αὐτόθ. *Ὁ καὶ ἡλώσας.. αὐτόθ*. Τοῦτο οὐ (καθὼς ὑπέλαθεν ὁ Κασσιώδης) ἐκ τοῦ Ἀποστολικοῦ, *Ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν*» (Γαλάτ. 2, 24)· ἀλλ' ἔστιν αὐτὴ κατὰ λέξιν ἡ φράσις τοῦ ψαλμφοῦ· *Ὁ καὶ ἡλώσας ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου*» (Ψαλμ. ρη, 120). Ἰσως δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς τοῦτ' ἀφορῶν, ἀντὶ τοῦ καθήλωσαν ἔταξε κυρίως καὶ προσφόρως τὸ ἐσταύρωσαν, ὡς ἐκ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, καθὼς εἶπε καὶ *Ὁ Χριστὸς συνεσταύρωμα*» (Γαλ. 2, 19), ὅθεν καὶ τὸ ἀνωτέρω *συσταυρωθεὶς τῷ Χριστῷ*. — Στίχ. 17. *Ὁ καὶ ἀποκυλίσας τὸν θάρον.. λίθον*. (Ὡς γέγονεν ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως. Μάρκ. 15, 4: Ματθ. 27, 2). Οὕτως ὁ Πατὴρ ἀπὸ τῶν σωτηρίων συμβόλων καὶ σημείων ὁρμώμενος (τοῦ Γολγοθᾶ, τοῦ Τάφου, τοῦ Ἑλαιῶνος), ἀνάγει τὸν λόγον εἰς αὐτὰ τὰ σημαίνόμενα, τροπολογικῶς τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἐκφράζων, καὶ ἀλληγορῶν, (ὡς εἶθε πολλάκις), πῶς ὁ πιστὸς, μιμούμενος (κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπῳ) τὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναληφθέντα Χριστὴν, ἔχει τοῦτον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ μεμορφωμένον, συνάμα δὲ καὶ τὰ τῆς θείας αὐτοῦ Οἰκονομίας σωτήρια σύμβολα, πνευματικῶς ἐντετυπωμένα. — Στίχ. 19. *Ὁ καὶ ὁ καταλιπὼν*. Περιττεύειν τὸ ἀρβρον δοκεῖ. — Στίχ. 21. *Ὁ τὰ ἄνω φρονεῖν.. σάρκα*» *Ἐκ τῷ Ἐἰσυνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὐ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος, τὰ ἄνω φρονεῖτε*» (Κολοσ. γ, 3). Αἰνίττεται δὲ ὁ Πατὴρ τὰ τῆς Ἀναλήψεως, ὡς δηλοῖ τὸ ὅρος, καὶ τὸ νεφέλης δίκην, κατὰ τὸ *Νεφέλῃ ὑπέλαβεν αὐτὸν* (Πράξ. 9, 9). — Στίχ. 25. *Ὁ τῶν κατωνομασμένων*. Τόπων δηλαδὴ,

τῶν ἁγαν ὀνομαστῶν καὶ περιωνύμων, τῆς Βηθλεὲμ, τοῦ Γολγοθᾶ κτλ. τούτους φέρει καὶ οὗτος ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν σηματοῖαν. — Στῖχ. 26. « Ἐπειδὴ ἡ . . . τὴν διήγησιν ». Πῶς ἠδύνατο λαμπρότερον ὁ Πατὴρ ἑρμηνεύσαι τὸν πρὸς τὰ ὁρατὰ τῆς θείας χάριτος ὑπομνήματα καθὼν αὐτοῦ σεβασμένῳ, ἀνεκδιήγητον καὶ ἀνέκφραστον λέγει τοῦτο τὸ ἀγαθόν· καὶ τοῦτο διχῶς. α) ὅτι εἶδεν, ἀσπασάμενος πανευλαβῶς, τὰ ἅγια ἰχνη τῆς ὀντως ζωῆς, ὡς αὐτὸς εὐθὺς ὀνομάσει τοὺς τόπους τοὺς ἁγίους. β) ὅτι τούτων πάλιν τῶν ἁγίων τόπων τὰ σημεῖα καὶ ἐν αἷς συνέσχευε ψυχαῖς εἶδεν ἐναργῶς (ἰμελλόν δὲ πάντως τοιαῦτα φανῆναι, καὶ μάλιστα παρ' ἀνδράσι χριστομιμήτοις, εἴτινες ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς ἡγιασμένους τόπους· καθ' ἐκαστὴν ἰδιώρουν). Διὰ ταῦτα καὶ χαρᾶς ἀμυθῆτος πληθεῖς, ἐώρτασε τὴν κατὰ Θεὸν ἰορτὴν μετ' εὐφροσύνης, θύσας τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως (τί δ' οὐχὶ καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἱερουργήσας), ψάλλον ἱσως καὶ αὐτὸς καὶ τότε καὶ μετέπειτα τὰ τοῦ Δαυὶδ, « Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου περυσσόμεθα. Ἐστῶτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ἱερουσαλήμ » (Ψαλμ. ρκα). Ὁ δὲ κλεινὸς Κασσῶν, « τοῦτο (φησὶν) ὁ Γρηγόριος ἐθέλει νοεῖν· ὅτι τοὺς ἐπ' εὐσεβείᾳ διασέμους ἄνδρας οὐχ ἦντον ἐπισκοπεῖον, ἢ τοὺς τόπους, οὐς λέγουσιν ἁγίους »! Ἀλλ' εἰ μὲν τοῦτο βούλεται ὁ Πατὴρ, βλέπει παντὸς ἀναγνώστου νοῦς ἀδόλωτος καὶ καθαρὸς. ἡ δὲ Κλαδίνιος ἱταμότης καὶ αὐτὸ τὸ ἅγιον ἐπίδατον τῶν ἁγίων τόπων ὡς λεγόμενον μόνον (ἀλλ' οὐχ ὑπάρχον) ἀποφαίνουσα διαρρήδην, εἴτα ἐστὶ προσηβῆναι τὸ ὡς λέγουσι καὶ εἰς τὸ « Γ' ἡ ἁγία ἐστὶν (ἡ τοῦ Σιναίου. Ἐξόδ. γ. 5· Πράξ. γ, 33), καὶ εἰς τὸ « Ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ » (δηλονότι τῷ Θαβώρ. 6. Πέτρ. α, 18), καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἡ πόλις ἡ ἁγία (ἡ ἱερουσαλήμ Ματθ. δ. 5, Ἀποκαλ. ια, 2 κτλ.).

Σελ. 6. στίχ. 3. « Δύσκολον εἶναι . . . ἀμυγῆς τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν καρποῦσθαι ». Ἰσως κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐκείνο γινωμικόν « Οὐδὲν ἀγαθὸν κακότητος ἄμικτον » (Ὅρα καὶ Γρηγ. Ναζ. ἐν στίχ. Ἐπει α, γ) φ' συνῆδει καὶ τὸ « Ἐν εὐφροσύναις οὐ » (παρ' ἄλλοις λείπει τὸ οὐ) « προσμύγνυται λύπη· τελευταῖα δὲ χαρᾶς εἰς πένθος ἔρχεται » (Παροιμ. ιδ, 13). Ὁ δὲ Κασσῶν παραβάλλει πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Πατρὸς τὴν πλατωνικὴν ἐκείνην δοξάν· ὅτι « Τοῦτο, δὲ καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι εἶδν, ὡς θαυμασίως πέφυκε πρὸς τὸ δοκοῦν ἐναντίον εἶναι, τὸ λυπηρόν· τῷ ἅμα μὲν αὐτῷ μὴ θέλει παραγίνεσθαι τῷ ἀνθρώπῳ· ἐὰν δὲ τις διώκῃ τὸ ἔτερον καὶ λαμβάνῃ, σχεδόν τι ἀναγκάσειται αἰεὶ λαμβάνειν καὶ τὸ ἔτερον, ὥσπερ ἐκ μιᾶς κορυφῆς ἡμῖνες, δὴ ὄντες » (Πλάτ. Φαίδων. σελ. 136. Βίρ.). Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν ὀμαι κατὰ νοῦν ἐπιλθεῖν τῷ θείῳ Γρηγορίῳ, γράφοντι τὰ ἀνωτέρω (καὶ τοὶ ἄλλως ἐνίοτε ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ πλατωνίζειν, ἀπτότως ὅμως αἰτίποτε καὶ ἀνεπιλήπτως). Ὁ δὲ πολυμαθὴς Κασσῶν ὥσπερ ἐρμητηρίῳ τούτῳ χρησάμενος, ἐξῆλθε πρὸς καταδρομὴν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, διαβάλλων αὐτοὺς ἀντικρυς, ὅτι ἄρα οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τινὰ γνώμην ἀρχαίων σοφῶν δυσσεβῆ κατασπάσαντο! « Ἐδοξαζέ (φησὶν) ἡ ματαίω-

φρων ἀρχαίτης, ὅτι ἐκ τοῦ φθόνου τῶν θεῶν ἐπέρχονται τὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων ἀφανίζοντα κακὰ. Ὅθεν ἐλεγον « φ θ ό ν ο ς δ' ἀ π έ σ τ ω καὶ ν έ μ ε σ ι ς » (Ἡρόδ.) καὶ ἐν ταῖς εὐπραγίαις ἐπνύχοντο, « φ θ ό ν ο ς δ' ἀ π έ σ τ ω καὶ ν έ μ ε σ ι ς ». Ταύτας δὲ (φησι) τῆς ἀσεβοῦς γνῶμης ἔχνη καὶ τοῖς εὐσεβεστάτοις Πατράσι καὶ συγγραφεῦσιν οὐ χωρὶς θαύματος εὔρον. Καὶ θαυμαστὸν μὲν οὐδὲν, ὅταν τὰς ἐκ τῆς κακῆς προκρίσεως συμφορὰς ἀναφέρουσιν εἰς τὸν φθόνον, ὡς διὰ τοῦ φθόνου νοοῦντες τὸν ἀρχέτακτον τοῦ φθόνου πατέρα, καὶ πάσης κακίας ἀδρίτην (τὸν διάβολον), οἷον ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος· « Οὐκ ἐμίλλα ταῦτα οἶσιν ὁ φ θ ό ν ο ς, οὐδὲ τὴν Ἐκκλησίαν ὁρῶν ἀνέξεσθαι· πάλιν ἐπὶ τῆς αὐ τ ῆ ς δ ό ξ η ς » (λόγ. κα). [Πρόσθετος ἀναγνώστη καὶ ἄλλο παρόμοιον καὶ πολὺ παλαιότερον παράδειγμα τῆς φράσεως, ὃ παρῆλθεν ὁ Κασσιανὸς, ἐκ τοῦ Εὐσεβίου. « Αὐ θ έ ι ς ὁ τ έ ρ ι ς κα λ ο ῖ ς (τῆς Ἐκκλησίας) ἐφειδρεύων φθόνος ἐπνύλετο » Εὐσεβ. ἐν βίῳ Κωνσ. γ, 59]. « Περί τοῦ φθόνου τούτου (προστίθηναι ὁ Κασσιανὸς) λέγει ὁ αὐτὸς (Ναζιανζ.) Γρηγόριος (ἐν τῷ εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν) « Φ θ ό ν ο ς τοῦ π ο ν η ρ οῦ θ ά ν α τ ο ς εἰς τὸν κό σ μ ο ν εἰ σ ῆ λ θ ε » (Ἀέθρος τούτου τοῦ Κασσιανῶνος μνημονικόν! Ἔστι γάρ ἡ ῤῥησις κατὰ λέξιν ἐκ τῆς Σοφίας τοῦ Σολομώντος). Καὶ τούτο μὲν, φησιν, ὑπέρλαμπρον· ἀλλ' ἐκείνο (φησιν) οὐ δύναμει πέψαι. Ὅτι καὶ τοῖς ἀναγκαίως κακοῖς, καὶ τοῖς θανάτοις τῶν οἰκείων, τῇ αὐτῇ φράσει χρῶνται οἱ ἀγιώτατοι Πατέρες· οἷον « Ξυνοῖς (ἀδελφῶν) ἡ νῦν κακῶς ὑπὸ τοῦ φθόνου διαλυθεῖτα » (Γρηγ. Ναζ. ἐν τῷ ἐπιταφίῳ εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κασσιανόν). Καί, « Ἡρπασεν ἡμῶν ὁ φθόνος τὴν συνουσίαν, λυπηρῶς διαθείς τὰ ἡμέτερα » (θανόντος τοῦ Κασσιανίου. Ἐπιστ. πρὸς Εὐδόξ. Ἰδε καὶ ἐπιτάφιον εἰς τὸν Μ. Βασίλ.). Τοιαῦτα καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης (ἐν τοῖς εἰς Πλακίλλαν, καὶ εἰς Πουλχερίαν, καὶ εἰς τὸν Ἀντιοχείας Μιλέτιον ἐπιταφίαις). « Ὁ φθόνος κατὰ τῆς βασιλείας ἐκώμασεν » (ὁ τῆς Πουλχερίας θάνατος) καί, « Ἀθρόως αὐτὴν (τὴν Πλακίλλαν) ὁ φθόνος τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀφῆρπασεν ». Οὕτως οὖν καὶ τὸν θάνατον, καὶ πάσας τὰς ὁμοίας συμφορὰς τῷ φ θ ό ν ο ς, ἢ (κατὰ τὸν Συνέσιον) τῷ φ θ ό ν ο ς τοῦ θ α ί μ ο ν ο ς ἀπονέμουσι· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τῇ χριστιανικῇ διδασκαλίᾳ μάχεται ἀντικρως, ἀναγκαζόμεθα λοιπὸν ὁμολογήσαι τοὺς ἀγίους τούτους ἄνδρας θακίμως μὲν φροναῖντας, ἀδοκίμῳ δὲ καχετημένους φράσαι, καταβάσῃ καὶ εἰς αὐτοὺς ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς ἀρχαίας τῶν ἰδνικῶν συνηθείας. (τούτστιν εὐσεβῶς μὲν ἐφρόνουν, δυσσεβῶς δ' ἐξεφράζοντο, μὴ εἰδότες ἃ λέγουσιν). Ἄλλ' ὅτι μὲν ὁ κλεινὸς ἡμῖν Κασσιανὸς πρᾶγμα βέβαιον ποιεῖ, ὅθεν μὲν ὁμολογῶν τοὺς Πατέρας τὸν φθόνον εἶναι τοῦ θ α ί μ ο ν ο ς καὶ λέγοντας καὶ νοοῦντας, ἐτέρωθεν δὲ τούτους διαβάλλων ὡς ταυτίζοντας τὴν φράσιν πρὸς τὴν τῆς πολυθείου πλάνης, ἥτις ἐφρόνει καὶ ἔλεγεν οὐ τὸν δ ι ε β ό λ ο ν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ θ ε ῖ ο ν φ θ ο ν ο ρ ὸ ν, καὶ φθόνον θ ε ῖ ο ν » (Εὐρίπ. ἄλλ. 1138), τοῦτο μὲν αὐτὸθεν δῆλον· χάριν δ' εἶναι τῆς, ἣν ἐνόησι, δυσπιστίας περὶ τὴν φράσιν τῶν Πατέρων, ἡδυνάτα, νομίζομεν, καὶ ταύτην καταπέψαι, φάρμακον εὐσεβιστικὸν λαβὼν ἐξ αὐτῆς τῆς Σοφίας τοῦ Σολομώντος (ἥπερ καὶ αὐτὸς θαυμαστῶς ἠρέσθη ἀνωτέρω, παρὰ τῷ Γρηγορίῳ, ὡς ἔδοξεν, εὐρὼν ἐν μέρει), τὸ θεσπίενυστον ἐκείνου ῥητὸν « Ὅ τ ι ὁ Θ ε ο ς θ ά ν α τ ο ν οὐ κ ἐ π ο ῖ η σ ε » (α, 13). Ὁ Θ ε ο ς

ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφ' ὧν φθόνος δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον (β', 24). Καὶ γὰρ, «Ἐκείνος ἄνθρωπος ὁκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς» (Ἰωάν. η', 44). Ἐκ τούτου καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος κατὰ μετωνυμίαν, καὶ πως κατ' εὐφημισμόν (ἐν λόγοις μάλιστα ἐπιδεικτικοῖς) φθόνος ἦκουσεν, ὡς τοῦ φθονεροῦ δαίμονος κατόρθωμα, «Τοῦ τὸ κρᾶτος ἔχοντος τοῦ θανάτου» (Ἑβρ. β', 14), καὶ τοῦ τε φθόνου καὶ τῆς ἁμαρτίας (ἧς ὁ θάνατος ὁ ψώνιον) ἀρχαίου πατρὸς καὶ δημιουργοῦ. (Κατὰ τοιαύτην μετωνυμίαν καὶ πᾶσα συμφορὰ αἰτίας ἀνθρωπίνης κακοβουλίας φθόνος ὠνομάσθη, ἔπει καὶ αὐτὸς ὁ Κασσῶν ἀπεδείχθη ἐν τοῖς ἀνωτέρω). Ἡ οὐκ ἂν ἔπεν ἀκινδύνως καὶ αὐτὸς (ἐξ ὑποθέσεως) ὁ περικλητὴς ἀνὴρ, ὅτι ἀφθόνος κατέχευσε τοὺς παῖδας τοῦ Ἰωβ, καὶ τὰς πολυθανάτους ἐπήνεγκεν αὐτῷ συμφορὰς, τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος; Τελευταῖον ἔλεγον οἱ ἔθνικαι καὶ βασιλεύουσιν (ὡς καὶ φθονοῦσιν) οἱ Θεοὶ, καὶ τὸ ἔχον πονηρὰν καὶ βᾶσκανον ἔλεγον μὴ τοι καὶ ὁ θεὸς Πάυλος ὡς ἔθνικὸς ἐξέφρασθη, γράψας πρὸς τοὺς Γαλάτας, «Τίς ὁ μὲν ἐβᾶσκανε;» (γ', 1). — Στίχ. 7. Σκυθρῶπαζων ἐπορεύομενη» (ἐκ τοῦ λγ'. Ψαλμοῦ). — Στίχ. 8. «Ὁλον... κεῖσθαι». Ἐκ τῆς Α, Ἰωάν. ε', 19. Τοῦ Κυρίου δὲ φωνὴν τὴν Ἀποστολικὴν ῥῆσιν ὡς θεόπνευστον καλεῖ. Χριστὸς γὰρ καὶ ἐν τοῖς Ἀποστόλοις ἐλάλει (Β. Κορινθ. ιγ', 3). Στίχ. 10. Τὸ ἄγιον ἔχον». Οὕτω καὶ ἱεργένης ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀπὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ κτλ. (ἴδε ἐν τῷ παραρτήματι). — Στίχ. 11. Πονηρὰς ἀκάνθη» (μιταφορ. τῆς ἁμαρτίας· ἔννοια δὲ μάστιγας καὶ τὰ σχίσματα, περὶ ὧν ἐρεῖ Ἰφεῆς). Ἔστι δὲ ἡ λείξις οὐκ ἀπὸ τοῦ Ματθ. ιγ', 7, ὅπου αἱ ἀκανθαὶ ἀπέπνιξαν παντάπασι τὸ σπαρὲν (ὡς ἄγαν ἀρίσκει τῷ Κασσῶνι), ἀλλὰ μάλλον ἐκ τοῦ (Γεν. γ'. 18) ἐκάνθα; ἀνατελεῖ σοι ἡ γῆ» (ἀκολουθῶς, τῷ ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται). — Στίχ. 12. «Τί ἔχῃ... κηρύγματος;». Εἰ (φθοῖ) καὶ αὐτὸς ὁ Θεοβάδιστος τόπος, ὅπου τὸ πρῶτον μὲν ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, πρώτη δὲ τῶν πειτῶν Ἐκκλησία συνέστη, καὶ ὅπου σφύζονται καὶ νῦν τὰ ἔχνη τοῦ ζωοδότου Χριστοῦ, πρὸς τὴν τοῦτου μέμνησιν ἐκαργέστερον ἀνάγοντα τοὺς ὀρῶντας (εἴ γε καὶ ἐν τοῖς κοσμικοῖς, ἀφ' ὧν λαοὶ ὠτίων πειστέροι;· εἰ τοῖνυν καὶ οὗτος ὁ ἡγιασμένος τόπος πονηρὰς ἀκάνθης οὐ καθαρύει, τί λοιπὸν (πόσην θλάστην ἀκανθῶν) χρὴ συμπεραίνειν ἐπὶ τῶν ἄλλων τόπων τῆς Οἰκουμένης, ὅπου διὰ λόγου μόνον καὶ κηρύγματος ψιλοῖ (χωρὶς δηλαδὴ τῶν μακρὰν ἐν Ἱεροσολύμοις κειμένων σωτηρίων συμβόλων) κατασπάρη, καὶ ἐκαρποφόρησε τὸ πρῶτον ἡ τοῦ ἀγαθοῦ (τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας) μέθεξις καὶ ἀπόλαυσις; Καὶ ἔστι μὲν πάντως ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, καὶ «Μεκάριοι, οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες»· ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ψυχρὰ τοῦ Θωμᾶ ἀπιστία μάλλον ἐξηραμάνθη, καὶ ἐθεοδώσε τὴν πίστιν διὰ τῆς αὐτοψίας. Ὅτι δὲ καθεῖνοι οἱ πρῶτως ἐν Ἱεροσολύμοις πιστεύσαντες, ἔχον τὴν πίστιν ἐξ ἀκοῆς τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματος, ὅλυν. Οὗτοι δὲ καὶ τὰ σύμβολα τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ καθορώντες, μάλλον ἀνεφλίγοντο πρὸς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ· καὶ τοῦτο νοεῖ ὁ θε-

επίσης τῆς Νύσσης ποιμήν. Καὶ πολὺ δὲ πρὸ τούτου διεκέρυξεν ὁ Εὐσέβιος, ὅτι τὸ ζωοδόχον μνηστὴν ἀπὸς τοῖς ἐπὶ θέν ἀφικνουμένοις, ἐναργῆ παρείχεν ὁρᾶν τῶν αὐτῶν πεπραγμένων θαυμάτων τὴν ἱστορίαν, ἔργοις ἀπάσης γεγωνότερος (γρ. γεγωνότεροις), φωνῆς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν μαρτυροῦμενον» (Βίβλ. Κωνσ. Γ. κη). Ἀλλ' ἐν τούτοις φαίνεται πως πρὸς ἑαυτὸν ὁ Νύσσης ἀντισημαίνει, εἰ τὰ ταῦτα παραβάλλοι πρὸς τὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς. Δύεται δὲ ἡ ἐναντιοφάνεια, ὅταν θεωρῶμεν τὸν σκοπὸν ἐκατέρας τῆς ἐπιστολῆς, καὶ τὰ πρόσωπα πρὸς οὓς ἔγραψεν ὁ Πατὴρ. Τὴν προκηγνύσαν ἐπίστευσε πρὸς τοὺς ἐν Καππαδοκίᾳ μοναχοὺς καὶ τὰς μοναχάς, δι' ἧς ἀνίσταλλε τὴν τούτων εἰς ἐκδημίαν ὁρμὴν, ἀφορῶν πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῆς μοναστικῆς αὐτῶν τελειότητος καὶ εὐσεβιοσύνης, ἥτις ἐν τῷ ἀμίκτω καὶ ἰδιόζοντι βίῳ τῶν τῷ κόσμῳ ἀποταξάμενων κατορθοῦται. Ὅθεν διέγραψε τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίαν ὡς ἐπιβλαστὴν (καὶ μάλιστα πρὸς ἀσκητὰς καὶ ἡσυχαστὰς ἀπλήκτους, καὶ πάντῃ ξένους καὶ ἀσυνήθεις τῆς ἀπατηλῆς ματαιότητος καὶ κακίας τοῦ κόσμου). Θεωρεῖ δὲ τὴν ἐλάττω διχῶς, ἀπὸ τε τῶν ἐν ὁδοπορίᾳ μακρῇ κακοθύων πανθογείων καὶ συναναγκραῶν, καὶ ἀπὸ τῆς τότε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Παλαιστίνην ἐπιπολαζούσης κακίας. Ὅθεν β) εἴπερ εἰσιτέ (φησιν) ἐκ τῶν φαινόμενων τεκμήρασθαι Θεοῦ παρουσίαν, καὶ χάριν συνεργεῖσαν πρὸς ἀρετὴν, μᾶλλον ἀγνώτερα καὶ καθαρώτερα εἰσι τὰ ἥδη τῶν Καππαδοκῶν, ὡς πρὸς τὰ τῶν ἔξω τῆς Καππαδοκίας. Εἰ δέ (φησιν) ἐν Ἱεροσολύμοις ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ὑπῆρχε τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ πλείων (οὐ γὰρ ἀφαίρει παντελῶς τὴν θείαν χάριν ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ), οὐκ ἂν ἐπιχωροῖεν ἁμαρτία κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους. Ὥστε δύνανται οἱ μοναχοὶ καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐργάζεσθαι διὰ τῆς θείας χάριτος. γ) Ἀποδιδοὺς τὴν αἰτίαν δι' ἣν αὐτοὶ, ὅ τοὺς ἄλλους κωλύων, ἀπέβησαν εἰς Ἱεροσόλυμα, λέγει, ὅτι καὶ τὴν ὁδὸν διῴλθε πεφυλαγμένοι ἐφ' ἀμάξης βασιλικῆς (ἧς ἐπιτυχεῖν οὐ τοῦ παντός), καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἦλθα συγκεκροτημένους τῇ ὁρῇ καὶ ἐγκαρδίῳ πίστει, ἣν ἀμώμητον εἶχε καὶ διετέρει, καὶ πρὶν ἰδῆν, καὶ ἀφ' οὗ εἶδεν ἦδη τὰ σωτήρια σύμβολα καὶ ἔχνη τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιφανείας (μετὰ πόσης δι' χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐώρτασε τὴν κατὰ Θεὸν ἐσργίην, ἰδὼν καὶ αἰσθητῶς αὐτὰ τὰ σύμβολα, καὶ τοὺς ταῦτα φέροντας ἐν ψυχῇ τετυπωμένους χριστομιμήτους ἄνδρας, τοῦτο παρέλιπον, ὡς μὴ ἀναγκαῖον εἰς τὴν προκειμένην πρὸς τοὺς μοναχοὺς νοθεσίαν. δ) Συμπεραίνων, τέλος, τὴν ἐπιστολήν, λέγει· «Θεοῦ προσεγγιστὸν τοπικὴν μετάρσιας οὐ προσεργάζεται, ἀλλ' ὅπου περ ἔν ἧς, πρὸς οὐ ἤξει ὁ Θεός, ὅταν ἔχη πίστιν καὶ συνειδήσιν ἁμαρτημάτων καθαρὴν καὶ τὰ λοιπὰ, πάντα λέγων ἀληθῆ, καὶ τῷ μοναστικῷ βίῳ κατέλληλα, καὶ μάλιστα συμφέροντα πρὸς τὴν ἀπερίσπαστον διαγωγήν τῶν πρὸς οὓς ἔγραψε μοναχῶν, οἵτινες (ὡς εἶδομεν) ὑπελάμβανον τὴν εὐλαδίαν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσχεψιν ὡς μέγας εὐσεβείας· ἀναγκαῖον πρὸς σωτηρίαν καὶ ταῦτα μὲν ἐκεί. Ἐν δὲ τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ γράφει πρὸς ἐνάρετα πρόσωπα, μὲν ὧν ἐν Ἱεροσολύμοις συναναστράφη, καὶ συνεώρτασε, καὶ συνκυφράνθη· ἐπλήρωσε δὲ τῷ κυρίῳ καὶ τὴν εὐχὴν, ἣν (καὶ πρὶν ὑπὸ τῆς Συνόδου ἀποσταλῆ) εὐξάμενος εἶχε, ὡς ἐπισκέψεται τὴν ἁγίαν πόλιν· λέγει δὲ τὴν εὐχὴν ταύτην ῥητῶς αὐτοὺς ὁ Γρηγόριος».

ριος ἐν προοίμῳ τῆς τὸν βίον τῆς Οἰίας Μακρίνης περιχρῶσας πρὸς Ὀλόμπιον ἐπιστολῆς· « Πάντως δὲ οὐκ ἀμνημονεῖς τῆς συντυχίης, ὅτε κατ' ἐὺχὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπιφοιτᾷν μέλλων, ἐφ' ᾧ τὰ σημεῖα τῆς τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας ἐν τοῖς τόποις ἰδεῖν, συνειδραμόν σοι κατὰ τὴν Ἀντιόχου πόλιν » (τόμ. β. σελ. 177) Ἦν δὲ πρὸς τοὺς μοναχούς, ὡς ἐπιχωρίων ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, ἡθικῶν κακῶν ἐπεμνήσθῃ, εὐδεμίαν ἐνταῦθα κατέλειπεν, ὡς μηδὲν ἐκ τούτων ἐπιχειρημαίνον κινδύνου ταῖς δοίαις, πρὸς ἃς ἔγραφε, Μοναχίς, καὶ τοσοῦτοις ἄλλοις τότε πολυαριθμοῖς ἀσκηταῖς τῆς ἀρετῆς· μίαν δὲ μόνον ἐνταῦθα λυπηρῶς διαγράφει, τὴν διχρυσούνην τῶν ἑαυτοὺς ἀποσχίζόντων, ὡς δῆλον εὐσεβοτέρους τῶν ἄλλων. Τοιαύτας μεταξὺ τῶν μοναχῶν διαστάσεις βλέπομεν τότε συμβάσας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Καππαδοκίᾳ (Γρηγ. Ναζ. λόγ. ιβ'), καὶ πανταχοῦ τῆς Οἰκουμένης, διὰ τὸν τάραχον τῶν ἐπαράτων αἰρέσεων, ἐξ ὧν μάλιστα καὶ ἡ τῶν ἡθῶν ἐπιβόησις διαφωρᾶ. Διὸ καὶ προεῖπεν ὁ Πατὴρ « ὅλον τὸν κόσμον ἐν τῷ πονηρῷ κατεῖσθαι » (μέρος δὲ θήπου τοῦ κόσμου καὶ ἡ Καππαδοκία). Ὡς τε καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ τὰ ὄντα καὶ τὰ κρήγυα λέγει, τίν τε τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς θείων ἀγαθῶν τὴν ἀξίαν ἐξημνήσας, καὶ τὴν τῆς πονηρᾶς ἀκάνθης ἐρπηδύνα σκλητεύσας ἐρῶ τῷ στόματι. Καὶ λίαν ἄρα τῆς ἀληθείας ἀπεπλανήθησαν οἱ τὸν ἱερὸν Γρηγόριον ὡς ἀντιφάσκοντα πρὸς ἑαυτὸν ἐν τῇ συζυγίᾳ τῶν ἐπιστολῶν τούτων ὑπολαβόντες, διατεινόμενοι (κατὰ τὰ αὐτοὺς ἀρέσκοντα), ὅτι ἄρα ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ τὰ ὄντα καὶ ἀληθῆ καὶ (κατὰ τὸν Κασσῳῶνα) διδασκαλικῶς καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος πρὸς τοὺς μοναχούς διασάφηναι ὁ Πατὴρ· ἐν ταύτῃ δὲ πρὸς τὰς τρεῖς εὐσεβοστάτας μοναχὰς παλιμδύλως, καὶ ὑπτιῶς πως, ἢ συγκαταβατικῶς, καὶ (κατὰ τὸν Κασσῳῶνα) οἰκονομικῶς διελήθῃ (ὡς ἂν εἴπερ ἡδύνατο τὰ πράγματα διαστρέφειν, πρὸς αὐτίπτας αὐτόπτης διαλεγόμενος). Ἄλλ' ἐξελέγει τούτων τὴν αὐτάρεσκον φαντασίαν ὁ τῷ Γρηγορίῳ σύγχρονος καὶ σύμφωνος ἱερώνυμος, ὅστις καὶ αὐτός, ὡς ὁ Νύσσης, τὸ πρέπον καὶ κατάλληλον πρὸς οὓς ἐπέστελλε μετὰ τῆς ἀληθείας διατηρῶν, τὸν μὲν νέον τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀπὸ γερουσιαστοῦ μοναχὸν Παυλῖνον ἀπέτρεπε τῆς εἰς Ἱεροσολύμη ἐπιδηρίας, λέγων· « Μή τι τῆς πίστεώς σου νερίτης ἐλλείπῃς, ὅτι τὰ Ἱεροσολύμα οὐκ εἶδες· μηδ' ἤμᾶς διὰ τοῦτο κρείττους εἶναι ὑπολάβῃς, ὅτι τῆς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ κατοικίης ἀπολαύομεν ». (Ἐπιστ. ιγ, πρὸς Παυλῖνον· π ε ρ ι ε ἰ σ α γ ω γ ι κ ῆς διδασκαλίας Μοναχοῦ, ἐν ἣ γράφει καὶ ταῦτα)· « Εἴπερ ὁ τῆς Σταυρώσεως καὶ ὁ τῆς Ἀναστάσεως τόπος οὐκ ἦσαν ἔνδον πολέως περικλειστέης, ἐν ἣ αὐλῇ (πραιτώριον), ἐν ἣ βουλευτήριον, ἐν ἣ πόρνας, μύρον, βομολόγος, καὶ πάντα ὅσα καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι εἰῶθαισι εἶναι· ἢ γοῦν εἴπερ μόνον στίφη μοναχῶν ἐβάμζον εἰς αὐτήν, τοιαύτη κατοικία πᾶσι θήπου μοναχίς ἦν ἂν ποθητέα. Νῦν δὲ μωρίας ἐστὶν ἰσχυρῆς ἀποτάξασθαι μὲν τῷ κόσμῳ, μοναχῶς ἐπαγγεῖλάμενον βίον, ζῆν δὲ μεταξὺ πολλῶν ἰθῶν ἐπιφαλλίστερον, ἢ ὅσον ἐν τῇ πατρίδι. Πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐνταῦθα συντρέχουσι. Πλήρης ἐστὶν ἡ πόλις παντὸς γένους ἀνθρώπων » κτλ. Καὶ ματ' ὀλίγα· « Εἰ θέλεις ἀξίωμα πρεσβυτέρου ἔρμην, εἰ ἐπισκοπῆς σε τὸ ἔργον, ἢ καὶ ἡ τιμὴ (ἱσως) εὐφραίνει, ζῆθι ἐν πόλεσιν, ἐν

φρουρίαις, καὶ περιποιῶ τῇ ψυχῇ σου κέρδος τὴν ἐτέρων σωτηρίαν. Εἰ δ' ἐπιθυμεῖς λόγους εἶναι, μοναχὸς, τοῦτοίσι μόνως, τί ποιῆς ἐν πόλεσιν, αἵ γι πάντως οὐ μόνων, ἀλλὰ πολλῶν εἰσι κατοικίαι· κτλ. (Tom. 1 p. 120-121) Τὸν δὲ πάλιν Δισιδέριον προὔτρειπεν εὐλόγως· ὁ ἱερώνυμος ἀπαλειπὲν, καὶ προσκυνῶσαι εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες Κυρίου (Ἐπισ. ρνγ), καὶ ἄλλους ὁμοίως, ὡς ὑπόμειθα ἐν τῷ παραρτήματι. — Αὐτόθι. « ἐν οἷς » ἐξ ἡμῖν. διορθώσεως. — Στίχ. 22. « γὰρ » ἐξ ἡμῖν. διορθώσεως. — Στίχ. 27. « Τὸν ἐχθρόν σου ». Μεταφορικῶς τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐντολῆς ἐξέλαθεν ὁ Γρηγόριος (ὡς καὶ ἄλλοι τῶν Πατέρων ἠθολογοῦντες), ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ κυρίως ἐχθροῦ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τοῦ διαβόλου (βλ. Ματθ. ιγ, 39), τοῦ νοητοῦ ὄφως, καθὰ προεῖπεν ἀνωτέρω « ἔχθραν θήσω » κτλ. (Γεν. γ, 15). Ὅτι δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἰθνηκοῖς ἐχθρὰς καὶ μίσους σύμβολον ἦν ὁ ὄφις, ἐσημείωσαν ἄλλοι τε τῶν νεωτέρων, καὶ πρὸ τούτων ὁ Κασσιὼν ἐκ τοῦ Ὀνειροκρίτου Ἀρτεμιδώρου, « Ὅφις ἔχθραν ἐπάγει » κτλ. (Ὀνειροκρ. β, 13)· καὶ τὸ δόλιον δὲ καὶ πανουργόν ἡλληγόρου διὰ τοῦ ὄφως « Ὅφις ἔλλην δι' ποικίλους » (ἤλεγεν ὁ Πέρτης περὶ Θυμιστοκλέους. Ἐλ. Πλούταρχ. Θέμισ. §. κθ). Παράβαλε τὸ αὐτὸ δὲ ὄφις· ἦν φρονιμώτερος πάντων τῶν θηρίων (Γεν. γ, 1), τουτ. πανουργότερος. — Στίχ. 29. « βαρυκαρδίας » ἐκ τοῦ δ, Φαλμοῦ, ὅπου τὸ νῦν ἰβραϊκὸν ἄλλην ἀνάγνωσιν ἔχει, ἦν καὶ Κασσιὼν παραδόξως ἠγάπησεν. (βλ. τὸ ἡμέτερον περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. τόμ. Β. σελ. 778). — Στίχ. 32. « τὸ μὲν τοὺς ἐχθρούς... μῖσους ». Ἐκ τοῦ Φαλμοῦ· αὐτοὺς τοὺς μισοῦντάς σε Κύριε ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην· κτλ. (Φαλμ. 9. λη, 21).

Σελ. 7. στίχ. 5. « Εἰ δὲ Πατήρ » κτλ. Ἐνεῦθεν ἀρχεται τῆς ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων ἀπολογίας, ἀφ' ὧν ἄλλοι τινὲς τῶν αὐτόθι μοναχῶν ἀπεσχίζοντο. Ὁρθόδοξοι μὲν καὶ οὗτοι, ἄλλως δ' ὑπερφρονῶντες διὰ τύφου ὑπερβολῇ, ὡς δῖαν ὑψηλότερ' ἄττα καὶ τελειότερα δοξάζοντες (ἢ μᾶλλον παραδοξάζοντες) περὶ τινὰς θεωρίας τῆς εὐσεβείας. (Οὐ λέγει δὲ ὁ Πατὴρ τὰς κατ' αὐτοὺς διαφοράς). Οὗτοι δὲ οἱ περισσώσοφοι οὐδὲ τῷ θεῷ Γρηγορίῳ ἰκοινώνησαν, ὡς αὐτὸς ἐρεῖ παρακατιών· ὅσον δ' εἴστιν εἰκάσαι, διεφέροντο μάλιστα περὶ τινὰ θεωρήματα τῆς ἐνσάρκου Οἰκονομίας (περὶ ταύτης γὰρ κυρίως ὁ πατὴρ θεολογεῖ· καταστρέφον τὰς παραινείας τῶν κατ' αὐτὸν αἰρετικῶν· τῶν δ' ἄλλων αἰρέσεων ἐφεξῆς ὡς ἐν παρόδῳ καθάπτει). — Στίχ. 9. « Ὅτε ἐπεκράτει » κτλ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ κυρφόνου Κωνσταντίνου, καὶ μάλιστα τοῦ τελχῆρος Οὐάλεντος, ὁπότε μετὰ τῶν Ἀριανῶν καὶ Εὐνόμοι καὶ Πνευματομάχοι κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐμαίνοντο (βλ. τοὺς ἑκκλησιαστικὸς ἱστορικοὺς, καὶ Μ. Βασίλ. κ. Εὐνόμ. λόγ. α, κτλ.). — Στίχ. 11. « Ἐδοκέει... κρατύνεσθαι ». Ἑλλητισμοῦ περίφρασις, ἀντὶ ἐκρατύνετο (ὡς ὁ Κασσιὼν ἐσημείωσεν). Οὐ δὲ γὰρ δοκῆσαι καὶ ὑπονοεῖν, ἀλλὰ καὶ διατάγμασι, καὶ ποιναῖς, καὶ ἀτιμώσεσι, καὶ φυγαῖς κατέτρεχεν ἡ ἐξουσία τοὺς ὀρθοδόξους (οἷς Ὁμοουσιανοὺς ἀπεκάλουν) ἐπὶ τῶν ἐιρημνίων Αὐτοκρατορῶν, καὶ τοὺς μὲν βίους ἀρχιερεῖς καὶ διδασκάλους τῆς εὐσεβείας ἐξήλαυνον. Τὸ δὲ δόγμα τῆς δυσσεβείας ἐκράνυντο, καὶ τοῖς τούτου προμάχοις βραβεῖα προετίγοντο· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ἐπισκοπαὶ ἄθλα ἤσαν ἀσεβείας (ὡς φησὶν ὁ Μ.

Βραίλειος).—Στίχ. 13. «Νυνὶ δὲ κτλ. ἐπὶ Γρατιανοῦ, ἢ ἐπὶ Θεοδοσίου, ὅτε ἐγράψα τὰς ἐπιστολάς (βλ. ὁπισθ. σελ. 17). Τούτων γὰρ βασιλευσάντων ἀπεσθίσθη, μὲν ὁ Ἀρειανισμὸς, ἀνέλαμψε δὲ τὸ τῆς ὀρθοδοξίας (βλ. Θεοδώρ. Ἐκκλ. ἱς. Ε. 6 καὶ θ). — Στίχ. 14. «Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἔκ τοῦ Ψαλμοῦ «Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος αὐτοῦ» (τοῦ ἡλίου) κτλ. Ψαλμ. ιη. 6. Ἐχρήσατο δὲ τῇ ῥήσει ὁ Πατὴρ ἡλίω παρεικάζων τὸ φῶς τῆς ὀρθοδοξίας, ὡς εἶπε καὶ ῥητῶς ἀλλαχοῦ περὶ τῆς ἐκκλησίας· «Ἐμελλεν ἄπ' ἄκρων τῆς γῆς εἰς ἄκρα πληρῶσειν πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην» (λόγ. εἰς τὸ Βίπτειμ. σελ. 367). — Στίχ. 19 «Τὸ παντὶ τῷ ῥόφῳ... κατὰ γὰρ ἐλλεσθαίω. Ἐκ τοῦ Ἀποστολικοῦ «Πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται» κτλ. (Φίλιπ. γ, 18) — Στίχ. 20. Ἔως... ἄν. Ἐξ ἡμετ. Διορθ. ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἄπασιν. Ἔως... οὖν. — Στίχ. 21. «Ἐκείνο εἶναι πεπιστευμένος ἐν πᾶσιν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ». Τουτέστι Θεός, ὁμοούσιος τῷ Πατρί, καὶ πάντα ἔχων τὰ τοῦ Πατρὸς, πλὴν τῆς ἀγεννησίας. — Στίχ. 22. «Οἱ τὰ περισσὰ σοφίζόμενοι. Οἱ τὴν ἀπλότητα τοῦ θείου δόγματος ποικίλαις διδασκαίς καὶ σοφιστικαῖς εὐρεσιλογίαις ἀναμιγνύντες, καὶ περὶ τῶν θεολογικῶν ἰννοῶν διαλεκτικῶς, ἢ λογικῶς, ἀλλ' οὐ θεολογικῶς διαλεγόμενοι, οἷς καὶ ὁ Μ. Βραίλειος καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (λόγ. λγ καὶ λδ) θαρίως ἐπέπληξαν. Οὐχ ὅτι κακὴν ἡ λογικὴ ἐπιστήμη, ἀλλ' ὅτι ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς λογικῆς οἱ πλείους σοφιστικῇ καταχρῶνται κακοτεχνίᾳ (β καὶ Κασσωδών ὁμολογεῖ), καὶ πολλάκις (ὡς πάντες οἱ αἰρετικοί) διὰ συλλογισμῶν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς θείους λόγους, ἀντιστρατεύονται. «Μὴ νοοῦντες μήτε ἀλέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαθεβαιοῦνται αἱ». (Ἴδε τὸν αὐτὸν Πατέρα τὸν Νύσσης ἐν τῷ περὶ ψυχῆς διαλόγῳ καὶ ἐν τῷ τελεῖ τῆς παρουσίας ἐπιστολῇ). — Στίχ. 23. «Σχιζόντες τὸν χιτῶνα» κτλ. (Ἰωάν. ιθ, 24). Τοῦτο καίται καὶ παρ' ἄλλοις Πατράσιν, ὡς σύμβολον τῆς ἐνόητος καὶ ὀρθοδόξιας τῆς μιᾶς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Οὕτω καὶ Γρηγόρ. ὁ Ναζιανζ. «Ἄτμητον καὶ ἀμέριστον καὶ [ἐκ τῶν ἀνθεν] ὁφαντὸν διόλου χιτῶνα» τὴν Ἐκκλησίαν καλεῖ (λόγ. ιβ σελ. 190). — Στίχ. 24. «Πρὸς Παῦλον καὶ Κηφᾶν» κτλ. ἐκ τοῦ Ἀποστολικοῦ (Α. Κορ. α, 12). Ἐννοεῖ καὶ ὧδε ὁ Πατὴρ τοὺς περισσὰ σοφιστομένους ἀποσχίστας, οἵτινες ἐπωνομάζοντο καὶ ὡς ἐκ τῶν καθηγμένων τῶν κατ' αὐτοὺς παραδοξασμάτων· κατὰ τῶν τοιούτων καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Πέτρον τιμῶ, ἀλλ' οὐκ ἀκόθω Πετρίανός· καὶ Παῦλον, Παυλιανὸς δὲ οὐκ ἤκουσα. Οὐ δέχομαι παρὰ ἀνθρώπων ὀνομάζεσθαι, παρὰ Θεοῦ γεγενῆς» (λόγ. λα. σελ. 506). — Στίχ. 27. «Πόρρω... εἰμὶ» ἐκ τοῦ Ησαΐου (ἔσ, 5).

Σελ. 8. στίχ. 3. Τὸ μὲν γάρ... τὸ δ' οὐκ ἔχει. Τουτέστι τὸ μὲν πρὸς τὸ χεῖρον γρίπσθαι ἀντίκειται τῇ παναγάθῳ καὶ ἀτρίπτῳ τοῦ Θεοῦ φύσει, ἐκ παρ' ᾧ οὐκ ἐνι παραλλαγῇ, ἢ τροπῇ ἀποσκίασμα (Ἰακ. α, 17). Τὸ δὲ πρὸς τὸ βέλτιον, οὐκ ἂν γένοιτο· αὐτὸς γὰρ ἰστιν ἡ ὑπερτέλειος αὐτοπαθόντης· — Στίχ. 6. «Ἐν ἐκείνῳ», τουτέστι τῷ χρόνῳ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ (ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς Λόγος μετὰ σαρκὸς ἐπὶ γῆς τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη). Ἀλλ' ὅτι, ὅτι οἰκονομίαν ἐξαίρετως οἱ θεοὶ Πατέρες ἀποκαλοῦσι τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ Θεοῦ

Λόγου φανέρωσιν, καὶ τὴν δι' αὐτῆς ἀπολύτρωσιν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, «Τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον» (Α. Τιμ. γ, 16). Τοῦτο δὲ καὶ ἄλλοις ὀνόμασιν ἐξυμνῆται· οἷον, ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνεια· ἡ σωματικὴ (τοῦ Σωτῆρος) ἐπιφάνεια, ἡ δεσποτικὴ ἐπιδημία, ἡ τοῦ Λόγου ἐνσάρκωσις (καὶ σάρκατις), ἡ τοῦ Λόγου (καὶ τοῦ Μονογενοῦς) ἐνανθρωπήσις, ἡ διὰ σαρκὸς ἡμεῖς, ἡ δι' ἀνθρωπότητος φανέρωσις, κένωσις, συγκατάθεσις κτλ. «Τὴν ἐνανθρωπήσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομῶν καλοῦμεν» (Θεοδώρ. ἐν Ἀνυγχύτῳ)· καὶ, «Ὁ μελογοῦμεν τὸν Υἱὸν (τοῦ Θεοῦ) πεπληρωμένον πάσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν, τὴν ἐν γενέσει, καὶ πάθει, καὶ ἀναστάσει, καὶ τῇ εἰς οὐρανὸς ἀναβάσει» (αὐτ. ἐιδλ. δ). Καί, «ἐκὶ δέ τι πῶς ἐξ οἰκονομίας ἐκμίμνω κατέβωσιν (οἱ αἱρετικοί), ἅπир αἰτίαν ἔχει τὴν συγκατάθεσιν, ἀσεβείας συνήθειαν εὐθὺς τῇ οἰκονομίᾳ ἀρπαζούσιν» (Βασίλ. Σελιου. λόγ. εἰς Ματθ. κς, 39). — Στίχ. 8 «Ὁ ὁδὸν . . . μεθαρμολόμεις»· τουτ. κατ' οὐδέν. Ὁ δὲ Κασσιδιὸν ἀντὶ τοῦ μεθαρμολόμενος γησιώτεραν ἀνάγνωσιν τὸ μεθαρμολόμενης οὐ παντάπασιν ἀπὸ θανάτου ὑπέλαβε. — Στίχ. 13. «Ὅς ἐπιβάλλων»· εἰς τοῦτο τριπτόν ἔκρινεν τὸ παρ' ἁπασιν ὑποβάλλων· ἐπιβάλλει γὰρ, καὶ προσβάλλει (οὗχ ὑποβάλλει) τὰς ἀκτίνας ἀνωθεν ὁ ἥλιος. — Στίχ. 15. «Τὸ ἀληθινὸν φῶς κτλ. ἐκ τοῦ Ἰωάν. α, 5, 9. — Στίχ. 18. «Ὁ ὁκείγνωσαν»· διαπορεύονται. ἐκ τοῦ πα, Ψαλμοῦ. — Στίχ. 23 «Καὶ ὡς οὐκ ἐφθάρη». Ἐν τισιν ἐκδόσεσι, λείπει τὸ ὡς, ἀναγκαῖον ἔν. Τὸ δ' ἐφείξῃς γενομένην ἐξ ἡμετέρας διορθώσεως, ἀντὶ τοῦ ἡμαρτημένου γινόμενης ὁσαύτως καὶ τὸ ἐπόμενον οὐδ' ἐ, ἀντὶ τοῦ οὕτω. — Στίχ. 25. «Καθὰ καὶ ἐπὶ» κτλ. Ἀναγκαῖον ἔδοξεν ἡμῖν προσθεῖναι τὸ καθὰ, ὅπερ ἐν πάσαις ταῖς ἐκδόσεσι λείπει· καὶ τὸν λόγον καθίστησι χωλόν. — Στίχ. 17. «Τὸ τοῦ Εὐαγγελίου» (Δουκ. β, 52) «Καὶ ἰησοῦς πρίσκιπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ» κτλ. — Στίχ. 28. «Κατὰ προκοπὴν τινὰ, . . . κατ' ὀλίγον». Τουτέστι κατὰ πρόδον, ἡμέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ πρῶτα προήγουσαν καὶ χωροῦσαν. Ταύτην δὲ καὶ προσαγωγὴν εἶπεν ὁ Πατὴρ εὐφραδέστερον (Λόγ. εἰς τὸ Βάπτισμα). Ὡς καὶ Ἀριστοτέλης «Ὅτ' αὖ μὲν ἐκ προσαγωγῆς καὶ κατὰ μικρὸν γινομένης τῆς μεταβολῆς», (Πολιτ. ε). — Στίχ. 29. «Μεταπειροῦσθαι»· εἰς τοῦτο τριπτόν ἔκρινεν τὸ μετὰ ποιεῖσθαι, ὃ καὶ Κασσιδιὸν ἐν ταῖς σημειώσεσι προέκρινεν ὁρθῶς· μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἐφείξῃς γεγενῆσθαι.

Σελ. 9. στίχ. 1. «Ἀντί τῆς ἀληθοῦς Θεοφανείας». Οὐχί, τῆς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἐπιφανείας (ὡς ἀνέβυσεν ὁ Κασσιδιὸν), ἀλλ' αὐτῆς τῆς πραγματικῆς καὶ κατ' οὐσίαν ἀληθοῦς ἐνανθρωπήσεως τοῦ ἐπιφανέντος Θεοῦ Λόγου. Ἐννηθρώπησε γὰρ οὐ σίγῃ, οὐ φαντασίᾳ (κατὰ τοὺς Φαντασιοδωκῆτας αἱρετικούς) Θεοφάνεια δὲ (ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπιφάνεια, ἡ φανέρωσις), καὶ (ἐπὶ τῆς ἰερῆς, πληθ.) τὰ Θεοφάνεια (κατὰ τὸν τύπον τῶν ἱερτῶν δηλούντων ὀνομάτων) λέγεται καὶ ἐπὶ τῆς γενήσεως τοῦ Χριστοῦ «Θεογένεια, εἰτ' οὖν γενέθλια» (Γρηγόρ. Ναζ. Μ. Βασίλ. κτλ.) ἡ δ' αὐτὴ καὶ Ἐπιφάνεια, ἡ (καὶ τὰ ἐπιφάνεια) ἐκ τῆς ἀνθρώπου ἐνσάρκος ἐπιφάνεια (Εἰσεβ.). Ἀμφότερα δὲ πάλιν (καὶ συνηθέστερον) λέγονται καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Ἰορδάνῃ βαπτίσεως τοῦ Κυρίου· «Ἢ ἐν

Ἰορδάνῃ ἐπιφάνεια» (Χρυσός. τ. α. σελ. 970. πρβλ. Ἀποκ. Διαταγ. Ε, ιβ. Η, λγ)· παρὰ δὲ τῷ θεῷ Παύλῳ Ἐπιφάνεια καὶ ἡ πρώτη καθόλου τοῦ Σωτήρος ἐπισημία, ἡ ἐνανθρώπησις (Β, Τιμοθ. α, 10)· καὶ ἡ δευτέρα αὐτοῦ παρουσία, ἡ μετὰ τὴν καὶ ἐπιφάνειαν (Α, Τιμοθ. ζ, 14 κτλ.).—Στίχ. 15. «Ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησε» κτλ. ἐκ τοῦ Ἰσαΐου νγ, 9. καὶ Α Πέτρ. β, 22.—Στίχ. 17. «Οὐ μετὰ τι»· ἄλλοι δ' (οὐκ ὁρθῶς) κατὰ τι.—Στίχ. 18. «Ἀλλ' ἐβούθε·ς ἐν Μαρίᾳ ἄνθρωπος ... οἶκον». Τούτεστι τὸ ἐκ τῶν ἀγνῶν καὶ παρθενικῶν αἱμάτων τῆς Θεοτόκου Μαρίας συμπαγίνανθρώπινον σῶμα, ψυχῇ νοεῖν καὶ λογικῇ ἰψυχωμένον, ἐν ᾧ ἡ Σοφία (ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς) «τὸν ἐαυτῆς ψυχοδόμον οἶκον» (Παροιμ. θ, 1). «Τοῦτο τὸ σῶμα ὁ Σολομών λέγει τὴν Σοφίαν ὀφκοδομηκίαν» (Μ. Ἀθανάσιος). Ἐπειδὴ δὲ κοιναὶ αἱ τῆς παναγίας Τριάδος ἐνέργειαι, καὶ ἡ δημιουργικὴ δύναμις, ὑποσυνάπτει ὁ Πατὴρ καὶ τὰ ἱεῖς· «Τὸν γὰρ ναὸν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκτίσεν—Εὐδρίθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου» (Μ. Ἀθαν. π. τῆς ἀγ. Τριάδος Διαλ. γ. σελ. 198. Τόμ. β. πρβλ. Μ. Βασίλ. κατὰ Εὐνομ. Λόγ. ε· Δαμασκην. Λόγ. κ. Μονοφυσιστῶν). Ὅθεν πάλιν ὁ θεολόγος Νύσσης Γρηγόριος· «Οἷδε τί ἐργάζεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἶδεν ὁ Υἱός, πῶς ἐαυτῷ κατασκευάζει τὸ πνευματικὸν οἰκητήριον αὐτοῦ, ὡς θεοοῦλεται, περιβάλλεται τὴν τοῦ δούλου μορφὴν· εἶδεν ὁ Πατὴρ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐνανθρώπησιν. Ὅπου γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ὁ Υἱός, καὶ ὅπου ὁ Υἱός, ἐκεῖ καὶ ὁ Πατὴρ· ἀχώριστος ἡ Τριάς, ἀμέριστος ἡ Τριάς, ἀδιαίρετος ἡ Τριάς. Ὡς γὰρ ἐν ἀρχῇ πλάττων τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, προέτρεψε τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, εἰπὼν· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»· οὕτω καὶ νῦν, τῆς ἀναπαλάσεως γενομένης, πάρεστι πάλιν ὁρῶντως ἡ ἁγία Τριάς» κτλ. Διὰ ταῦτα καὶ τὴν ἑπιπάρθενον Θεοτόκον Μαρίαν, ἐξ ἧς ὁ Θεός· Λόγος ὑποστατικῶς ἰσαρκώθη, καὶ ἐνανθρώπησεν, ἄλλοι τε τῶν Πατέρων, καὶ ὁ ἅγιος Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως ὁρθοδόξως γεραίρων, ἀποκαλεῖ «Τῆς ἁγίας Τριάδος τὸ κατὰ λυμα» (Λόγ. ζ. σελ. 228). Καὶ ὁ ἱμνωδός· «Μαρία καθαρῶτατον, χρυσοῦν θυμιατήριον, τῆς ἀχωρήτου Τριάδος δοχεῖον γεγεννημένη, ἐν ᾧ Πατὴρ νηδύκεσεν, ὁ δὲ Υἱός ἐσκήνωσε, καὶ Πνεῦμα τὸ πανάγιον ἐπισκιάσαν σοι Κόρη, ἀνέδειξε Θεοτόκον» (Θεοτοκ. Ἐξαπос. τῇ ε, τῆς ἐβδόμαδος). Τοὺς δὲ τὴν ἐν τῷ σαρκωθέντι Θεῷ Λόγῳ θεότητα (ἐν ᾧ κατὰ τοῦ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς) ἀπὸ τῆς ἀδικιῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος διακρίνοντας διουσιεῖς ἀναθεματίζει ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. «Εἰ τις εἴπῃ, ὅτι ἐν σαρκὶ διάγων ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὅτε ἦν ἐν τῇ γῇ, ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ οὐν τῷ Πατρὶ οὐκ ἦν, ἀνάθεμα ἔστω» (Δάμασκος ὁμολογ. τῆς καθολικῆς πίστεως, παρὰ Θεοδώρ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Ε, ια).—Στίχ. 25. «Ἄματε». Ὁ ατε· ἴσως περιττεύει.—Στίχ. 28. «Ἀλλ' ἔπερ». Οὕτως, οἶμαι, γραπτέον ἀντὶ τοῦ ἡμαρτημένου, ὥς περ ἡμαρτυρεῖ· διὰ καὶ τὸ ἀνωτέρω· «Ὅπερ τὸ ἐπισχηνωσάν ἦν.—Αὐτόθ. «Κἀκεῖνο». Οὕτω (δοκῶ μοι) γραπτέον, ἀντὶ τοῦ παρ' ἄρκων ἐκεῖνο· μαρτυρεῖ διὰ καὶ

τὸ ἀνωτέρω (σελ. 8). «Ὁ περ ἔστιν αὐτός, καὶ κεῖνο ἰσχυροτάμενος. — Αὐτὸς. «Ἐν τῷ συστατήματι» τούτ. ἐν τῷ Θεανδρικῷ σώματι, ὅπερ ἔσχε τὴν σύστασιν ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων τῆς κεχαριτωμένης Μαρίας, ἐπιελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, «Ἐπὶ τὸ τὸν καὶ νὺν ἄνθρωπον ἐν αὐτῇ συστατῆναι (ὡς εἶπεν ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ ὁ αὐτός Πατήρ καὶ τούτο, λέγει σύστημα καὶ ὧδε). «Τούτο (ᾧσιν ὁ Πατήρ) εἰ καὶ ἄνθρωπος ἦν, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα (ὅτι «Πνεῦμα ὁ Θεός». Ἰωάν.,) καὶ χάρις (ὅτι «πλήρης χάριτος». Ἰωάν. σ, 14), καὶ δύναμις (ὁψίστου) ἦν». — «Ἄμα γὰρ σὸρξ ἡ ψυχὴ καὶ λογικῇ, ἅμα Θεοῦ Λόγου σάρξ. Ἐν ἑαυτῷ γὰρ τὴν ὑπόστασιν (τὸ εἶναι), οὐ πρὸ αὐτοῦ τὴν σύστασιν ἔσχηκε» (Σωφρόν. Ἱεροσολ. Λόγ. εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν. προβλ. Διμασκην. Θεολογ. Γ. μθ). Ὁ δὲ Κασσιανὸς μάτην ὑπόρρησε περὶ τῆς ἰνταῦθα σχημασίας τοῦ συστατήματος.

Σελ. 10. στίχ. 7. «Ἀπεσπάσθη». Τοῦτο μοι δοκεῖ προτιμότερον τοῦ παρ' ἅπασιν τοῖς ἄλλοις ἀνεσπάσθη. Τοῦτο δ' ἀλλαχοῦ λέγει ὁ Πατήρ, ἀνεχώρησε. — Στίχ. 8. «Ἄνθρώποις». Ἐξ ἡμετέρας διορθώσεως, ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἄλλοις, ἀνθρώποις. — Στίχ. 9. «Ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς» (ἐκ τοῦ Ματθ. ιβ, 40)· τούτστιν ἦν τε τῷ τάφῳ (σωματικῶς), καὶ ἐν τῷ ᾄδῃ (μετὰ ψυχῆς. Πρᾶξ. β, 31), εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς» (Ἐφess. δ, 9)· καὶ γὰρ «Καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι παρευθεῖς ἐκήρυξεν» (Α. Πέτρ. γ, 19). Ἐν τοῖς ὑποχθονίοις, καὶ ἐν τῷ ᾄδῃ, ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ Νύσσης προσηρμηνεύει τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς (Λόγ. εἰς τὸ Πάσχα). Περὶ τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τοῦ Σωτῆρος, ἦν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δογματίζει καὶ ἔξουναί, βλ. Ἰουστίν. Διὰ. πρὸς Τρύφωνα: Εὐσεβ. Εὐαγ. Ἀποδ. Δ. ιβ: Η. 235: Γρηγ. Ναζ. Λόγ. εἰς τὸ Πάσχα: Κύριλλ. Ἀλεξανδρ. εἰς Ζαχαρ. Τομ. γ: Διμασκηνόν, καὶ πάντας τοὺς λογάδας τῶν θείων Πατέρων, ἐν οἷς καὶ τὸν Κανόνα τοῦ μεγάλου Σαββάτου. Ἄγαν εὐμελὸς καὶ περιληπτικῶς ἐμελεῖσθαι καὶ αὐτὸν τὸν ἱερὸς ἱμνῶδός· «Ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ᾄδῳ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεός, ἐν παραδείσῳ δὲ μετὰ ληθοῦ, καὶ ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες Χριστὲ μετὰ Πατρός καὶ Πνεύματος, πάντα πληρὼν ὁ ἀπερίγραπτος. — Στίχ. 10. Τὸν τὸ κράτος... τοῦ θανάτου»· ἐκ τοῦ Ἑβρ. β, 14. — Στίχ. 11. «Καὶ τὸ σῶμα Κυρίου... θεότητα». Κύριος ἐν τε τῇ Καινῇ καὶ τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ πολλαχοῦ λέγεται ὁ Θεός· Κύριος δὲ καὶ ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, εὐ Χριστός, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός» (Ῥωμ. θ, 5). «Ὁς ἴστι Χριστὶς Κύριος» (Λουκ. β, 11), καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ παρὰ πᾶσι τοῖς Εὐαγγελισταῖς, καὶ ταῖς Ἀποστολικαῖς ἐπιστολαῖς. Ὅθεν καὶ ὁ Θεομᾶς αὐτὸν ὁμολόγησεν «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου» (Ἰωάν. κατὰ τό· «Ἐγὼ εἰμι Κύριός σου. Ἐξῆδ. κ. 2). Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ἱσχυροτάτος τὴν εἰς αὐτὴν προφητικὴν Θεολογίαν ἐκ τοῦ, «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου» (Μάρκ. ιβ, 36), καὶ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους εἶπεν· «Ἔμμεν φωνεῖτέ με τὸ διδάσκαλος, καὶ ὁ Κύριος· καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ» (Ἰωάν. ιγ, 13). Οὕτω καὶ ἡ προφητὶς Ἐλισάβετ τὴν Θεοτόκον «Μητέρα τοῦ Κυρίου» προσεῖπε (Λουκ. α, 43). Ὅθεν καὶ ἡ κυριώως Θεοτόκος· παρὰ τισι τῶν Πατέρων καὶ Κυριοτόκος ἡκουσε· «Κυριοτόκος Δείποινα»

(Υμνῶδ.), ὃς μήτηρ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ (βλ. τὸ ἡμέτερον περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. Τόμ. Α. σελ. 65-69). — Στίχ. 12. «Ἐπιτῆς ἀρχῆς». Οὕτω διορθῶ ἀντὶ τοῦ ἐπιτῆς ψυχῆς ἡμαρτημένου. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνωτέρω ιδιώρησε τὰ κατὰ τὸ τέλος, ἔπεται πάντως ἡδὴ τὰ τῆς ἀρχῆς. Τοῦτο καὶ ὁ λατῖνος ἀναγνούς ἡρμήνευσεν ὁρθῶς. — Στίχ. 23. «Ἀεὶ ἄφρατος», ἀντὶ τοῦ παρ' ἄλλοις ἄφρατος· μαρτυρεῖ δὲ τῇ διορθώσει καὶ τὰ ἐφεξῆς, «κῆν ἐν τῷ φθαρτῷ». — Στίχ. 25. «Ἡ τῶν καὶ νῶν θυοί· ἀντεξαγωγὴν». (Ἐκ τοῦ ἀντεξάγειν στρατὸν κατὰ τῶν πολεμίων) μεταφορικῶς· ὅτι ἐχθρικῇ ἀντιπαράταξις, ἀντιθέσεις (ἐρεῖ δὲ παρακατιῶν καὶ θυσιαστηρίων ἀντιθέσεις). Ἐπὶ τῶν ἀποσχιζόντων ἐκυτοῦς ἀπὸ τῆς ἑκκλησίας, καὶ τοῦ ιδίου ἐπισκόπου (μὴδὲν ἐπ' εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης καταγινώσκων αὐτοῦ ἔχοντων), καὶ ιδίως ποιούντων παρασυναγωγὰς· οὐ· καὶ οἱ θεοὶ κανόνες καθαιρούσι (ἄπορ. Καν. λα. καὶ ἀλλαχῇ, καὶ τῆς Α καὶ Β, καν. ιγ, ιδ, τε). Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ἐκείνοι οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις δόκησισοφοὶ καὶ καθαροὶ ἀπέσχοντο καὶ τῆς μετὰ τοῦ Πατρὸς κοινωνίας. (βλ. καὶ Ἱερων. Ἐπισ. 61). — Στίχ. 27. «Μὴ ἄλλα ἐγραφέας·» κτλ. ὡς οἱ Μανιχαῖοι, ἀθετοῦντες τὴν Παλαιάν, καὶ ἄλλοι ἄλλα· τῶν παραδιδόμενων ἡμῖν θεοπνευστῶν Γραφῶν. Ἰσως ὑπαινίττεται καὶ τὴν τότε συγχρότως (τῷ 380) ὑπὸ Ἱερωνύμου (ἐν Βηθλεὲμ μονάζοντος) νέαν ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς Ἑρμηνείαν (παροραθέντων τῶν Ο)· ἦν καὶ Θεόδωρος ὁ Μιψυυσταῖος κατέκρινε (βλ. τὸ ἡμέτερον περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. Τ. Α. σελ. 575, 579). — Στίχ. 28. «Μὴ τὴν ἀγίαν Παρθένον τὴν Θεοτόκον», κτλ. ὡς οἱ τὴν Θεότητα τοῦ Σωτῆρος ἀρνοῦμαι (τούτων διάδοχοι γαγόνσαι μετ' ὀλίγον καὶ οἱ περὶ τὸν μακρὸν Νιστόριον). Κατὰ δὲ τῶν τοιούτων ἀπάντων ὁ Θεολόγος Γρηγόριος μετὰ τῆς ἑκκλησίας ἐβρόντησεν. «Εἴ τις οὐ Θεοτόκον τὴν Μαρίαν ὑπολαμβάνει, χωρὶς ἰστί τῆς Θεότητος». Καὶ λόγῳ δὲ εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Κυρίου ὁ θεσπέσιος Νύσσης εἶπε «τὸ θεοτόκον σῶμα τῆς Παρθένου» (Περὶ τοῦ θεοχρήστου ὀνόματος τῆς Θεοτόκου βλ. τὸ ἡμέτερον περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. Τ. Α. σελ. 491 καὶ 692). — Στίχ. 29. «Μὴ τρεῖς ἀναστάσεις» κτλ. Αἱρετικοὶ τινες καὶ οὗτοι, περὶ ὧν ἰδίως οἱ περὶ αἱρέσεων συγγράψαντες Πατέρες (Ἐπιφάνιος, Θεοδώρητος, Αὐγουστίνος, Φιλᾶστριος, κτλ.) οὐδὲν ἐμνημόνευσαν. Ὅσον δ' ἐκ τοῦ εἶδους τῆς κακοδοξίας, φαίνονται καὶ αὐτοὶ σαφῶς τις παραφύας τῶν ἄλλων τῶν περὶ Ἀναστάσεως μυρία ληληρηκότων, καὶ ἰδίως τῶν ἐφεξῆς σαρκικῶν Χιλιαστῶν· Ἰσως δὲ καὶ τὰς τρεῖς αὐτῶν ἀναστάσεις, ἐπλαστούρησαν λαβόντες ἀφορμὴν ἐκ τῆς παρεξηγουμένης θείας ἐκείνης ῥήσεως «Ἀστὴ ἡ Ἀνάστασις ἡ πρώτη» (Ἀποκαλ. κ. 5). — Στίχ. 30. «Μὴ χιλίων ἐτῶν» κτλ. Ὡς οἱ Χιλιασταὶ κληθέντες, Ἰουδαῖοι τινες ψευδοχριστιανοί, δογματίσαντες χιλιετὴ βασιλείαν τοῦ Μεσσία, πλήρη τρυφῆς καὶ ἀπολαύσεως σαρκικῆς, ἧς ἐμελλον καὶ αὐτοὶ ἀπολαύειν, γαστριζόμενοι καὶ ζῶντες δι' ὅλης τῆς χιλιετίας· πρὸς τοῦτο διέφθειρον τὰ θεῖα ἐκεῖνα ῥήματα τῆς Ἀποκαλύψεως· «Καὶ ἔζησαν, καὶ ἔβασίλευσαν μετὰ Χριστοῦ τὰ χίλια ἔτη» (Ἀποκαλ. κ. 4). Εἰς ταύτην τὴν πλάνην περιέπεσαν καὶ τινες τῶν ἀρχαίων εὐσεβεστάτων χριστιανῶν, καὶ τοι οὗτοι πνευματικὴν ὄλως καὶ ἀγίαν καὶ θεοπρεπὴ τὴν Χριστοῦ

Βασιλείαν δοξάζοντας. — Στίχ. 31. «Μή τὴν ἰουδαϊκὴν ζωοθυσίαν» κτλ. Μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν, ὅσα ὀνειροπολοῦσιν οἱ Ραββίνοι περὶ τῆς βασιλείας τοῦ εἰσέτι περιμενομένου παρ' αὐτοῖς Μισαίου, ἀριθμοῦσι καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ Σολομωνταίου ναοῦ, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ ζωοθυσίας. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ (ὡς λέγει ἐφεξῆς ὁ Πατὴρ) ἀνοικισθησομένην ὕλην ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων. Ταῦτα τὰ ὄνειρα καὶ ὁ μακάριος Ἱερώνυμος μνημονεύει (εἰς Ἱερεμ. λα).

Σελ. 11. στίχ. 1. «Ἐπιφανιστέρας». Τοῦτο προϋτιμήσαμεν τοῦ προφανῶς ἡμαρτημένου ἐπιφανιστέρας (συγχυθείσης τῆς ἐπὶ, πρὸς τὸ ἐϋ). — Στίχ. 5. «Τῆς μητροπόλεως». Δικαίως ἠπόρησεν ὁ σοφὸς Κασσωδών, διὰ τὶ ὁ Πατὴρ ὠνόμασε Μητρόπολιν τὴν προκαθήμενὴν τῆς αὐτοῦ ἐπισκοπῆς πόλιν Νύσσαν, ἣτις ἦν ἐπισκοπὴ (πρωτεύουσα τῇ τάξει τῶν ἄλλων ἐπισκοπῶν) τῆς ἐν πάσῃ τῇ Καππαδοκίᾳ προκαθήμενης μητροπόλεως Καισαρείας. Μάτην δ' ὑπενόησε, μήπως καὶ ἡ Νύσσα ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι Μητρόπολις ἰκαλεῖτο (πῶς γὰρ ἂν ὑπῆρξεν ἡ αὕτη Νύσσα καὶ μητρόπολις τὸ ὄνομα, καὶ ἅμα τῇ Μητροπόλει τῆς Καισαρείας ὑποκειμένη ἐπισκοπῇ). Καὶ εὐρίσκονται μὲν παραδείγματα ἐπισκοπῶν εἰς Μητροπόλεις τιμημένων, ἀλλ' αὗται τιμηθεῖσαι, οὐκέτι ὑπέκειντο τῇ πρώτῃ μητροπόλει ὡς ἐπισκοπαί· φαίνεται λοιπὸν πολλὸ πιθανώτερον, ὅτι Μητρόπολιν ὁ Γρηγόριος αὐτὴν τὴν Καισαρείαν ἐνόησεν, εἰς ἣν περιῆλθε τὸ πρῶτον εὐθὺς ἐπιστρέψας ἐξ Ἱερουσαλήμ (χρείας τινὸς ἰσως ἰδίᾳ κατεπιγούσης), κακῶϊεν ἐπανῆλθεν εἰς Νύσσαν. Ἐκ τῆς Καισαρείας λοιπὸν ἔγραψε ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ὁ Νύσσης πρὸς τὰς τρεῖς Μοναχάς. Ἀδελφον δὲ, εἰ ἐξ αὐτῆς συγχρόνως, ἢ καὶ ὕστερον ἐκ Νύσσης ἐπέστειλε τὴν προηγηθεῖσαν πρὸς τὸν φίλον, εἰς καταστολὴν τῶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐσωρημένων μοναχῶν. — Στίχ. 8. «Ἐν ἐκείνῳ ἡμέρᾳ». Ἰσως περιττὸς ὁ πολλὸς Κασσωδὼν ἔκρινε τρεπτόν τὸ εἶπε εἰς τὸ σήμερον. Τὸ γὰρ ἐν τούτῳ (γνώμῃ) εἶναι σύνθησις παρ' Ἑλλήσι. — Στίχ. 9. «Προσανέχευσαι». Ἐκ τοῦ Ἀποστολικῷ. «Οὐ προσανέθεμεν σαρκὶ καὶ αἵματι» (Γαλάτ. α' 16) ὁ δὲ Πατὴρ ἀντίθετε τὸ προσανέχειν, ὡς σαφέστερον ἰσως τοῦ προσαναθέσθαι, ἢ καὶ τῆς μνήμης αὐτῷ θάτερον ἀντὶ θατέρου ὡς συνώνυμον ὑποβαλοῦσης. Οὐδ' ἔστιν (ἴματι) ἀναγκαῖον διαφορὰν ἀντιγράφων ὑπονοεῖν περὶ τὴν ῥῆσιν τοῦ Ἀποστόλου, ὅπερ ἔδοξε τῷ Κασσωδῶνι. — Στίχ. 12. «Πατὴρ ὁ μὲν». Πότερον, τὸν φυσικὸν τούτων τῶν τριῶν μοναστριῶν πατέρα νοεῖ ὁ Γρηγόριος, καὶ ἦσαν ἄρα πᾶσαι καὶ ἐξ αἵματος αὐτάδελφαι; Ἄλλ' ἀντίκειται ἡ ἐπιγραφή τὰς δύο μόνον ἐπιγράφοῦσας ἀδελφάς, τὴν δὲ Βασίλισσαν θυγατέρα (ὅθεν καὶ ὁ πρὸς ταύτην, τὴν γνώμην ἀποκλίνων Κασσωδὼν ἠναγκάσθη τὴν Βασίλισσαν θυγατέρα τῆς ἑτέρας τῶν ἄλλων δύο νομίσαι· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πάλιν ἀντιβαίνει τὸ ἀντιθέρε «τοῦ μακαρίου πατρὸς ὁ μὲν» ἐπὶ κοινῷ καὶ πρὸς τὰς τρεῖς γεγραμμένον). Ἡ μήπως αὐταὶ μὲν ἦσαν ἀδελφαὶ κατὰ πνεῦμα (βλ. ὁπισθεν σελ. 20) κατὰ πνεῦμα δὲ καὶ ἐν ὁ θεὸς Νύσσης ὡς μακάριον αὐτῶν πατέρα καλεῖ, νοῶν ἰσως τὸν ἐπιστάτην τινὸς παρθενῶνος, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον αὐταὶ καθιερώθησαν, ἐκείνος δὲ βουληθείσας αὐτάς εἰς Ἱερουσαλήμ ἀπελθεῖν παραλαβὼν, ἐνεχείρισε τὴν τούτων ἐπιστολὴν ἄλλοις ἁγίοις Πατράσι (ἐπισκόποις ἰσως καὶ διδασκάλοις) εἰς ἀσκησιν

τῆς μοναστικῆς τελειότητος; Ἡ μὲντοι, τέλος, ἁγίους Πατέρας ἰννοεῖ τὰ συγγραμματα τῶν ἁγίων Πατέρων, οἷς ἐνεργείσιν αὐτὰς ὁ κατὰ πνεῦμα Πατήρ, ὡς ζῶσι καὶ λαλοῦσιν ἀπὸ τῶν βιβλίων, πρὸς τὴν ἀκριβοῦς διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας; «Τούτων φησὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἀναμνήσθητε, ὧν τὰς βίβλους ἐν χειροῖν ἔχετε παραδοθείσας ὑπὸ τοῦ ἐν μακαρίοις πνευματικοῦ πατρὸς ἡμῶν». — Στίχ. 13. «Ὡν καὶ ἡμεῖς» κτλ. Τούτων λέγει τῶν Πατέρων (τῶν ἁγίων ἐπισκόπων καὶ διδασκάλων), καὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὴν διαδοχὴν, ὡς ἀρχιερωσύνης καὶ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἀξιοθέντες. — Στίχ. 14. «Μὴ μεταίρετε» — ἐκ τοῦ Παροιμ. κβ', 27. Σημειωτέον δὲ καὶ ὅδε, πῶς οἱ Πατέρες ἡμῶν λέγων, τοὺς ἁγίους Πατέρας ἰννοεῖ, τοὺς τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως καὶ τὴν ἀκραιφνῆ θεολογίαν κατὰ τὰς θείας Γραφὰς παραδεδωκότας. — Στίχ. 15, «Τὸν ἰδιωτισμὸν» τὸ ἀπλοῦκόν καὶ ἀκατάσκευον ἰδίωμα τοῦ τῆς πίστεως κηρύγματος (κατὰ τὸ ἀποστολικόν, «ἰδιώτης τῷ λόγῳ». Β. Κορινθ. ια', 6). Ἀποβλέπει δὲ πρὸς οὓς εἶπεν ἀνωτέρω τὰ περὶ σοφιστικῶν (σελ. 7). «Ἢ γὰρ τῆς ἀπλότητος πίστεως θελτίων ἐστὶ τῆς ἐκ περιεργείας πιθανολογίας» (Μ. Ἀθαν. λόγ. κ. Ἀρειαν.). — Στίχ. 16. «Ποικίλαις διδαχαῖς τὸ πλεόν νέμετε». Ἐξ ἡμετέρας διορθώσεως ἀντὶ τοῦ παρ' ἄλλοις νεῖματα, καὶ διὰδοχαῖς. Ἔστι γὰρ προφανῶς ἐκ τοῦ ἀποστολικοῦ «Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ περιφέρεσθε» (Ἑβρ. ιγ', 9). Ὅπερ, ἄπορον, ὅπως ἔλαβε τὸν μίγαν Κασσιῶνα, πράγματα πολλὰ μάτην ὑποστάντα πρὸς τὸ ἐξυρεῖν ποίας ὁ Πατήρ ἰννοεῖ ποικίλας διὰδοχάς. Καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς δὲ ὁ θεὸς Γρηγόριος ἀποστολικοῖς ῥητοῖς ἐπισφραγίζει τὴν ἐπιστολὴν ὡς τὸ «Ἀλλὰ στοιχεῖτε κτλ. ἐκ τοῦ «Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσι (Γαλάτ. ς, 16) καὶ, «Ὁ Κύριος φυλάσσοι» κτλ. ἐκ τοῦ, «Ἡ χάρις μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ» (ἐν τῷ τέλει τῆς πρὸς Ἐφραίμους ἐπιστολῆς).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΕΙΝ ΑΠΙΕΝΑΙ ΕΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ.

§. α. **Π**ατρίς μὲν καὶ κοινομήτωρ πάντων τῶν σωζομένων ἡ ἐπουράνιος ἐστὶν Ἱερουσαλήμ, ἡ ἐλευθέρα καὶ ἀνώλεθρος πόλις θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἡ τοὺς αἰωνίους ἔχουσα θεμελίους, αἷς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός» (Ἑβρ. ια, 10). «Ἡ γὰρ ἄνω (φυσὶν) Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν» (Γαλάτ. δ, 27)· καὶ πάλιν· «Ἀλλὰ προσελήλυθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ», ἐν ἣ πανήγυρις καὶ ἐκκλησία πρωτοτόκων, ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, σὺν μυριάσιν ἀγγέλων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων (Ἑβρ. ιβ, 22). Ἱερουσαλήμ δὲ καλεῖται καὶ ἡ ἐπὶ γῆς στρατευομένη καθολικὴ Ἐκκλησία τῶν ὀρθοδόξων, ἡ μία καὶ ἁγία καὶ ἀποστολική, ἡ νύμφη Χριστοῦ, ὡς ἁγίων καλλίπολις, καὶ μήτηρ τῶν ἐχόντων τὸ πολίτευμα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅθεν καὶ Κλήμης ὁ ἱερώτατος ἀναγωγικῶς ἐθεολόγει φιλολογῶν· «Ὁ μὲν οὖν Εὐριπίδης φησὶ, «Χρῦσαι δὴ μοι πτέρυγες περὶ νῶτον, Καὶ τὰ Σειρήνων ἐρόεντα πέδιλα ἀρμόζεται· Βάσομαι τ' ἐς αἰθέρα πολλὴν Ἀερθεῖς, Ζηνὶ προσμύξων». Ἐγὼ δ' ἂν εὐξαίμην τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ πτεροῦσάι με εἰς τὴν (ἄνω) Ἱερουσαλήμ τὴν ἐμήν. Λέγουσι γὰρ καὶ οἱ Στωικοὶ τὸν οὐρανὸν κυρίως πόλιν. — Καθάπερ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀπολιόρκητος, ἀτυράννητος πόλις ἐπὶ γῆς. Βικῶν δὲ τῆς οὐρανίου Ἐκκλησίας ἡ ἐπίγειος» (Στρωμ. δ. §. 68, 174). Ὅτι δὲ ἀμφοτέραι αἱ Ἐκκλησίαι, ἥτε ἄνω καὶ ἡ κάτω, τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπωνυμίαν μετέλαβον ἀπὸ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ χειροκμήτου πόλεως Ἱερουσαλήμ, φανερόν. Καὶ τοῦτο κείσθω πρῶτον ὡς περιληπτικώτατος ἔπαινος τῆς ἁγίας πόλεως τοῦ Δαυὶδ· «Ὅτι τὸ ὄρο-

μία αὐτῆς ἐγγράφῃ ἐν ταῖς οὐρανοῖς» (Λουκ. ι, 20)· ἥτις καὶ ἱεδοῦς, καὶ Σαλήμ καλουμένη τὸ πάλαι, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀρχαίαν καὶ κυριωτάτην ταύτην κεκληρώται τὴν ὀνομασίαν, τὴν καὶ εἰς τὰς οὐρανίους πτυχάς, καὶ εἰς τὴν ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίαν θεῷ Πνεύματι κεχαρχυμένην, τὴν ἐμφαντικωτάτην καὶ μεγαλύνουμον (α).

(α) Τὴν τριωνυμίαν ταύτην εἰς Ἱερουσαλήμ ὁ μακάριος Ἱερώνυμος ὡς μυστηριώδη τύπον τῆς εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα πίστεως ὑπέλαθεν (βλ. ἐφεξῆς §. λη). Ἐξελληνίζονται δὲ τὰ ὀνόματα, τὸ μὲν ἱεδοῦς Πιεπατημένη (κατὰ τὸν Ὀριγῆνην), τὸ δὲ Σαλήμ Εἰρήνη, τὸ δὲ Ἱερουσαλήμ Ὁρασις εἰρήνης. Καὶ τὰ μὲν Σαλήμ ἀπαντᾷ πρῶτον ἐν τῇ Γενέσει (ιδ, 18) «Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλήμ». Ἀμφοτέρω δὲ τὰ ὀνόματα ὁ β. ἰσ. Παῦλος ἡρμήνευσεν· «Μελχισεδὲκ ἱερμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης» ἔπειτα καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης» (Ἑβρ. ζ, 2)· καὶ κτίσμα τοῦ Μελχισεδὲκ τὴν Σαλήμ φησὶν ὁ Ἰωσήπος (Ἰουδ. Πολέμ. γ, 10). Ἡ δ' αὕτη πόλις, ὡς εἴπομεν, καὶ ἱεδοῦς ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς Χαναναίοις (ὡς τῶν ἱεδοουσίων (Γεν. Ι, 16) φύλου Χαναναίου κατοικητήριον). Ἀπαντᾷ δὲ πρῶτον τὸ ἱεδοῦς ἐν Ἰησοῦ (ιε, 8· ιη, 28)· καὶ τούτου πάλιν εἰ καὶ μὴ σύγχρονον, μικρὸν δ' οὖν μεταγενέστερον φαίνεται τὸ ὄνομα Ἱερουσαλήμ. Αὐτίκα ἐν αὐτῷ τῷ ῥηθέντι τόπῳ τοῦ Ἰησοῦ, ἐν τε τῷ Ἑβραϊκῷ καὶ παρὰ τοῖς Ὁ, ἐπιξηγεῖται τὸ ἱεδοῦς διὰ τοῦ Ἱερουσαλήμ· «κατὰ νῦτον ἱεδοῦς — αὕτη ἐστὶν Ἱερουσαλήμ» (ιε, 8. καὶ ιη, 28. ὡσαύτως καὶ Κριτ. ιθ, 10). «Εἴωθε δὲ πολλάκις ἡ θεία Γραφή τὰ τῶν τόπων ὀνόματα πρὸς τὸ σαφέστερον διορίζειν, προστιθεῖσα μετὰ τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ τὴν νεωτέραν, ἥ καὶ ἄλλως γνωριμωτέραν ὀνομασίαν. Τοῦτο δὲ τοῦ Ἑβραϊκοῦ πρωτοτύπου τὸ ἰδίωμα καὶ οἱ Ὁ (ὡς καὶ ἀλλαχοῦ προείπομεν) φαίνονται τετηρηκότες, ὅτε μὲν ἐκφέροντες αὐτὸ τὸ Ἑβραϊκόν, ἄλλοτε δὲ πάλιν τὴν Ἑλληνικὴν σημασίαν, ἥ τὴν νεωτέραν μετονομασίαν, σαφηνεῖας ἔνεκα· πολλάκις δ' ἐκ παραλλήλου καὶ ἀμφοτέρω τιθέντες πρὸς ἐπεξηγήσιν, οἷον «τὴν. ὅν (ἥ ἐστὶν Ἡλιούπολις) ἔξοδ. α)· καὶ, «Καριάθ οἰφὲρ, πόλις γραμμάτων» (Κριτ. α, 11· Ἰησ. ιε, 15) «ὡς καὶ, ἱεδοῦς, αὕτη ἐστὶν Ἱερουσαλήμ» (θλαδθ ὡς καὶ ἐν τῷ Ἑβρ. τὸ Ἱερουσαλήμ παράκειται εἰς ἐπεξηγήσιν τοῦ ἱεδοῦς. βλ. τὸ ἡμέτερον περὶ τῶν Ὁ, Ἑρμηνευτ. Τόμ. β, σελ. 662 καὶ 947). Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Τῶν δὲ τινες νεωτέρων σοφῶν (βλ. Schleusn. Lex. N. Test. v. Ἱερουσαλήμ) ὑπέλαθον, ὅτι τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ θηλυκῶς ἐκφέρεται ἡ Ἱεροσόλυμα, ὁρμηθέντες ἐκ τοῦ «Πᾶσα Ἱεροσόλυμα» (Ματθ. β, 3)· ἀλλ' ἠπατήθησαν. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ πᾶσα ἀναφέρεται πρὸς τὸ νοούμενον (ἡ πόλις)· οὕτω καὶ Ἰωσήπος εἶπε «Τὴν μὲν τοι (τουτ. πόλιν, τὰ) Ἑρσόλυμα ὕστερον ἐκάλουν Ἱεροσόλυμα, (Ἀρχ. Α. α. §. 2)· δηλοῖ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅστις (στίχ. 2) πρὸ τινων ὀλίγων λείπον οὐδετέρως ἔγραψεν εἰς Ἱεροσόλυμα» (τά· οὐχ Ἱεροσόλυμα νί οὕτω καὶ γ, 5) «ἔξοδ.

§. β. Φανερός δὲ καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν καὶ ἡ ἀόρατος καὶ ἡ ὄρα-
τὴ τῶν πιστῶν Ἐκκλησία μετωνόμασται ἐκ τῆς πόλεως Ἱερου-
σαλήμ. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ πρώτη θεούπολις ἐπὶ γῆς, οὐ μόνον
καθὸ μῆτρη ἀπασῶν τῶν ὑπ' οὐρανὸν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς

πορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα» (τὰ, τουτ. ἡ πόλις, «οἱ Ἱεροσόλυμίται»
ὡς εἶπεν ὁ Μάρκ. α, 5)· καὶ ἄλλαχού δὲ πολλοῦ δὲ θεοῦ Ματθαῖος (ὡς καὶ οἱ
λοιποὶ τῶν Εὐαγγελιστῶν) οὐδετέρως αἰσιποτεῖ ἐκφέρει τὰ Ἱεροσόλυμα (βλ. ις, 21·
κα, 1 κτλ.). Φέρουσιν εἰς μαρτυρίαν καὶ τὸν παρὰ Λατίνους (Κικέρωνι, Τακίτῳ
κτλ.) θηλυκὸν τύπον Hierosolyma, ἀλλ' ὁ Γρότιος (εἰς Ματθ. β, 3) ἐσφαλμένων
χειρογράφων νομίζει ταύτην τὴν γραφήν. Δοκεῖ δέ μοι μᾶλλον ἄξιλος μετά-
πτωσις τῆς λατινίδος φωνῆς, ἐκλαβούσης τὸ ἑλληνικὸν οὐδέτερον Ἱεροσόλυμα (τὰ) ὡς
ἐνικὸν θηλυκὸν (κατὰ τὰ, ἡ Τίγρις, ἡ Ἱεράπιτυς κτλ. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Γό-
μορρά εὐρίσκεται καὶ θηλυκῶς «λαὸς Γομόρρας». Ἠσαΐ. α, 10 καὶ Β. Πέτρ. β, 6. τὰ δὲ
ῥόδομα αἰσιποτεῖ οὐδετέρως)· παρὰ δὲ τῷ Ἱερωνύμῳ συχνάκις θηλυκῶς Sodomam,
Gomogoram. Οὕτως ἔχει καὶ Solymam, (τὰ Σόλυμα) καὶ Hierosolymam San-
ctam (βλ. Epist. 17 ad Marcell.). Κἀκεῖνο δὲ σημειωτέον· ὅτι καὶ Σιών ἡ Ἱερου-
σαλήμ, ἐν τῇ θεῇ καλεῖται Γραφῇ (Ψαλ. πς: Ἠσ. β. Ματθ. κα, 5. Ἰωάν. ιβ, 15)· ἀλλὰ
τοῦτο μετωνυμικώτερον. Σιών γὰρ ἐκαλεῖτο κυρίως εἰς τῶν τριῶν ἀρχαίων λόφων
τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁ ὑψηλότερος (ἐφ' οὗ καὶ ἡ ἄνω λεγομένη πόλις ὑπεκοδόμητο,
ἦτις καὶ πόλις Δαυὶδ ἰδίως ἐκαλεῖτο. βλ. Α. Παρ. κ, ια, 5, 7). Ἐκ τούτου δὲ τοῦ
λόφου καὶ πᾶσα ἡ πόλις καταχρηστικώτερον μετωνόμασται Σιών, (καὶ ὁρος Σιών).
Ὅθεν καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς Ἱερουσαλήμ, Σιών ὁ θεὸς Παῦλος εἶπεν ἀλληγορικώτερον
ἀνωτέρω (Ἐβρ. ζ, 22), καὶ ὁ Ἰωάννης, τὴν ἐκκλησίαν. Ἀποκαλ. ιδ, 1). Τελευταῖον·
καὶ Αἰλίαν μετωνόμασεν ὁ Αὐτοκράτωρ Αἰλίου Ἀδριανὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅτε ταύτην
ἐκ τῆς ἐπὶ Τίτῳ καταστροφῆς ἀνικοδόμησεν (τῷ 133, ἢ 137). ἀλλ' ἀπέσθη τέλος
μετὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ὀνομασία, πρὸς καιρὸν πολιτικώτερον διαρκέ-
σασα· καὶ τοι γὰρ καὶ τούτῳ τῷ μεταξὺ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, οὐκ Αἰλίς, ἀλλὰ
τὸ πρῶτον καὶ διηγουμένη καὶ θεοδόξαστον ὄνομα Ἱερουσαλήμ ἐκαλεῖτο (ὡς ἐροῦμεν
εὐθύς). Καὶ πάρεστιν ἀπορεῖν, πῶς ὁ κλεινότερος Ῥελάνδος ἀπεφάνητο (Palae-
stina. σελ. 835), ὅτι τάχα τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τὸ, Ἱερουσαλήμ, οὕτως ἐξηλεῖθην
ὑπὸ τοῦ νεωτέρου, τοῦ Αἰλίου, ὥστε καὶ εἰς παντελῆ παραδόξην λήθην· καὶ μάρ-
τυς (φησὶν) ὁ Εὐσέβιος, ἱστορῶν ὅτι Φιρμιλιανὸς, Ῥωμαῖος δικαστὴς (κατὰ τὸν ὑπὸ
Διοκλετιανοῦ διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν) ἐρωτήσας τινὰ τῶν μαρτύρων, «ἦτις αὐ-
τοῦ πατὴρ γένοιτο», κἀκείνου εἰπόντος, «Ἱερουσαλήμ εἶναι τὴν ἐαυτοῦ πατρίδα»·
ὁ δ' ἀπορήσας, ὁ δικαστὴς, «ἦτις αὕτη εἴη, καὶ ποῦ γῆς κειμένη, ἀκριβῶς ἐπολυ-
πραγματοῖται» (Εὐσεβ. π. τ. ἐν Παλαιστίνῃ. μαρτυρησ. κεφ. ια). Καὶ ὅμως αὕτη
αὕτη ἡ θεία γῆς κηρύσσεται, ὅτι καὶ τότε τ' ὄνομα τῆς Ἱερουσαλήμ οὐκ ἦν ἐπιτε-
λισμίνον. Πῶς γὰρ ἂν ἀπήγγελλε τοῦτο ὁ μάρτυς πρὸς τὸν θάρσαρον Ῥωμαῖον,

μητρόπολις τῆς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ τυπωσάσης νομικῆς Ἐκκλησίας ἀνέκαθεν θεόθεν προωρισμένη. Ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ὁλος ὁ πλήρης δόξης Κυρίου Ναός, καὶ ἡ Κιβωτός, καὶ αἱ πλάκες τῆς Διαθήκης, καὶ αἱ σκυοδεῖς ἱεροτελεστίας,

ὅστις οὐδὲν ἕτερον ἠπίστατο, εἰμὴ τὸ πολιτικῶς εἰθισμένον Αἰλία 3). Ἄλλος δὲ σφόδρ ἀνὴρ, ὁ Οὐαλέσιος (Σημ. εἰς Εὐσέβ. Εκ. ἱς. Α. 5) καὶ πολλὸ πορρωτέρω προέβη, διατετινόμενος, ἔτι τὴν πόλιν, ἣν Ἀδριανὸς ἔκτισεν, οὐχ ὡς Ἱερουσαλήμ, οὐδὲ χάριν τῶν Ἰουδαίων ἔκτισεν, ἀλλ' ὡς κολωνίαν (ἀπικιάν), Ῥωμαίων, ὅθεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος ἐπωνόμασε· καὶ οὕτω κοινῶς ὠνομάζετο. Ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τ' ὄνομα τῆς Ἱερουσαλήμ οἶον ἐκ τῆς ἐξορίας ἀναπόμπιμον ἐπανελήφθη, πράγματι διέδμεως ἡ πόλις Αἰλία ὑπῆρχεν, οὐχ' Ἱερουσαλήμ· Αἰλίαν αὐτὴν καὶ ὁ Ζ, Κανὼν τῆς Α, Συνόδου καλεῖ. Μετὰ δὲ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἡ φιλοδοξία τῶν ἐπισκόπων ἐξενίκησεν Ἱερουσαλήμ αὐτὴν ὀνομάζειν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς. Καί τοιγε καὶ οὕτως ὁ Μ. Ἀθαν. καὶ Ἰλᾶριος τὴν Ἱερουσαλήμ μνηστέϊ ἱστάναι λέγουσι· καὶ Γρηγόρ. ὁ Ναζιανζηνὸς ἐπὶ Ἰδαφος τῆς Ἱερουσαλήμ μολίς γινώσκόμενον· εἶπε (λόγ. 16) Αἰλίαν δὲ ταύτην καὶ Χρυσόστομος ἐμ' ἐχρεῖ καὶ τὸ τοῦ νῦν φησὶν ὀνομάζεσθαι» (κ. Ἰουδ. λόγ. α.). Καὶ δὴ, σφοδρᾶς Οὐαλέσιος, Αἰλία ὑπὸ τε τῶν ἔθνικων καὶ πολιτικῶς ἡ πόλις ὠνομάζετο. κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Αὐτοκράτορος (ἴδε καὶ Ἀντωνίνου Λατιν. Ὀδοιπορικόν. σελ. 200)· καὶ οἱ Πατέρες μνηστέϊ ἱστάναι τὴν Ἰουδαίαν Ἱερουσαλήμ εἶπον, κατὰ τὸ «Ὁ ὅς μὴ ἀφ' ἐθ' ὧς δὲ λῖθος ἐπὶ λίθων» (ἀπὸ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν μεγάλων οἰκοδομῶν κτλ. Ματθ. κδ. 2: Μάρκ. ιγ, 1· Λουκ. κα. 5), ἐλέγχοντες τὴν Ἰουδαίων ἀπιστίαν. Τὸ δὲ σύνολον παρὰ τοῖς Χριστιανῶς ἡ Χριστιανὴ Ἱερουσαλήμ ἀπαρραλλάκτως ὠνομάζετο, καὶ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ μικρῶ μετ' αὐτὸν τὸν Ἀδριανόν. Ὁ μολίς 12 ἐνιαυτοῖς μετὰ τὸν Ἀδριανὸν συγγράφων Παλαιστίνος Ἰουστίνος ὁ μάρτυς ἀείπτως Ἱερουσαλήμ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀποκαλεῖ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορας Ἀπολογία (α §. 45, 49). ὡσαύτως καὶ Θεόφιλος ὁ Ἀντιοχείας, Εἰρηναῖος, Κλήμης, Τερτυλλιανὸς, Γρηγόριος, Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ πάντες μονοῦ οἱ μετὰ τὸν Ἀδριανὸν ἐπὶ τοῦ β, καὶ γ, αἰῶνος Πατέρες τὴν Ἱερουσαλήμ γινώσκουσι, τὴν δ' Αἰλίαν ἀγνοοῦσιν. ὥστε λίαν μὲν ἀπηνῶς ὁ Οὐαλέσιος ἐξώρισε τὸ ὄνομα τῆς Ἱερουσαλήμ, λίαν δὲ θραδῶς ἀπέλυσεν τοῦτο, μολίς ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀναπόμπιμον ἐπανελθόν (postliminio), καὶ τότε δειλὸν, καὶ οἶον σφαλλομένῳ πεδὶ (καταχρηστικῶς) ὑπερῶν τὸν οὐδὲν τῆς ἁγίας γῆς. Ἄλλ' ἡ Α, φησὶν, Οἰκουμ. Σύνοδος Αἰλίαν ὠνόμασε τὴν πόλιν. Καί, καὶ οὕτως ὤφειλεν, ὡς πρώτη κανονίζουσα τὴν προεδρίαν τῆς ἀρχαίας τιμῆς τῶν Ἱεροσολύμων, πρὸς διαστολὴν τῆς πολιτικῆς τότε τεταγμένης ἐν Παλαιστίνῃ Μητροπόλεως Καισαρείας. Ὅθεν καὶ Αἰλίαν εἶπε τὴν πόλιν κατὰ τὴν πολιτικὴν διάταξιν. Ἄλλ' ἐπειτα ἡ Β, Οἰκουμ. Σύνοδος (ἔπις. πρὸς Δάμασον), καὶ ἡ

καὶ αἱ αἰνιγματῶδεις ἀποκαλύψεις, καὶ αἱ θεόπνευστοι προφητεῖαι, καὶ τὸ ἅγιον τῆς θείας λατρείας σέβας, καὶ πάντες οἱ νομικοὶ καὶ ἡθιῶδεις τύποι τῆς χάριτος ὑπῆρχον τεθησαυρισμένοι μετ' εὐκλείας ἀμνηνῆστου. Ὅθεν ἐμελῶδει καὶ ὁ προφητάνῃς «Δε-

ς, Οἰκοῦμεν. (Κανόν. 1ς) Ἱερουσαλὴμ ὀνεμάζουσιν. Ξί δὲ καὶ ἐπὶ Χρυσόστομου Αἰλίᾳ πολιτικῶς ἐκαλεῖτο, καὶ μέχρι δὲ (κατὰ τινὰς) καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (βλ. *Bevereg. pol.* εἰς τὴν Ζ. τῆς Α, Συνόδου), ἀλλὰ καὶ οὕτω πάλιν πάντες οἱ Πατέρες τοῦ δ, αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, Εὐσέβιος, (καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτὸν Ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοί)· αὐτὸς δ' Μ. Ἀθανάσιος, ὁ Μ. Βασίλειος, Ἐπιφάνιος, οἱ Γρηγόριοι, αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος, οἱ Κύριλλοι, ὁ Ἰερώνυμος, ὁ Αὐγουστίνος, καὶ πᾶς ὁμοφώνως τῶν ἁγίων Πατέρων ὁ θίασος, μόνον τὸ ὄνομα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐξυμνοῦσιν· εἰ δὲ τινες (ὡς ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ 'Ονομαστ. καὶ Ἐπιφάν. περὶ μέτρων) ἀναφέρουσι καὶ τὸ πολιτικὴν Αἰλίᾳ, μόνον ἱστορικῶς μνημονεύουσι. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀρχαιότατον (τῷ 333. μ. Χ). Ἱεροσολυμικὸν λατινικὸν Ὀδοπορικὸν, Ἱερουσαλὴμ τὴν πόλιν καλεῖ (σελ. 589)· ἐν δὲ τῷ Ἰε ρ ο κ λ έ ο ς ἑλληνικῷ Συ ν ε κ δ ή μ ω, «Αἰλίᾳ, ἥ καὶ Ἱεροσόλυμα». Οὕτω καὶ ἐν Συνόδῳ τῶν Ἱεροσολύμων (τῷ 536). αἸν Κολωνίᾳ Αἰλίᾳ μητροπολί, τῇ καὶ Ἱεροσολύμοις· τοιαῦτα καὶ ὁ μοναχὸς Ἰούλιος ὁ Πολυδεύκης ἐν τῷ Χ ρ ο ν κ ω (περὶ τὸν ε, αἰῶνα)· καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Τίς δὲ ἄρα καὶ ὁ τόπος τῆς ἐξουρίας τοῦ ὀνόματος τῆς Ἱερουσαλὴμ, αὐτὸς μὲν Οὐαλέσιος ἐσιώπησι· ῥῆστα δὲ ὅμως δεικνύται, καὶ οὗτος εὐρὺς καὶ μίγας!— πᾶσα ἡ ὕπ' αὐτὸν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. Ἐν ἐσπέρᾳ καὶ πρωῇ καὶ μεσημβρίᾳ διὰ πάντων καὶ χρόνων καὶ τόπων, ὁσάκις ἐξ ἀρχῆς καὶ εἰς αἰῶνας τὰς ἱερωτελεστίας καὶ προσευχὰς εἰς Θεὸν ἀναφέρει ἡ τῶν πιστῶν Ἐκκλησία, τοῦτο τὸ ὄνομα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς τοῦ Θεοῦ διαθήκης περι- κροταίται· καὶ πάντες οἱ πιστοὶ κατ' ἰδίαν καὶ προσευχόμενοι καὶ διαλεγόμενοι, μεγαλύνουσι τὸ βασιλικὸν ὄνομα τῆς Πό λ ε ω ς τ ο ὕ β α σ ι λ έ ω ς τ ο ὕ μ ε γ ά λ ο υ· καὶ ψάλλουσι δὲ μετὰ τοῦ Δαβίδ· εἰδὼν ἐπιλάθωμαι σου Ἱερουσαλὴμ, ἐπι- λησθεῖν ἡ θεῖά μου, κολληθεῖν ἡ γ λ ω σ σ ά μ ο υ τ ῷ λάρυγγί μου, εἰν μή σου μνησθῶ ». Ἐκεῖνο δὲ καὶ λίαν παράδοξον εἶπεν ὁ Οὐαλέσιος· ὅτι ἄρα μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ μαρτυρίου τῆς Ἀναστάσεως ἡ φι λ ο δ ο ξ ί α τ ῶ ν ἐ π ι σ κ ό π ω ν ἐσφετερίσθη τ' ὄνομα καταχρηστικώτερον! Πῶς ὧ κλεινότεραι ἀνδρῶν; οἱ ἀ- διαλείπτως διαδόχοι τοῦ Ἀδελφοῦ ἐκπαλαί τὸ θεοδοτον ὄνομα τῆς τῆς ἐπισκοποῦν μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν; καὶ μόλις ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῆς 'Αναστάσεως ἐπανέ- λαθον τοῦτο, καὶ τότε κεντηθέντες ὑπὸ φι λ ο δ ο ξ ί α ς; ἀλλὰ τοῦτ' ἀφίσι κατό- πιν πᾶσαν ἀτοπίας ὑπερβολήν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ φιλοδοξίας ἐπισκοπικῆς ὁ παπ- χὸς Οὐαλέσιος ἐπιμνήσθη, φαίνεται πως ὅτι φοι ν ί κ ω ν ἐ π ε θ ύ μ ε ι· ἤθελε γάρ ἴσως μάλιστα μὲν, ἵνα καὶ Καπιτωλία, ἡ Καπιτωλίνα ὀνομάζεται ἡ Ἱερουσα- λὴμ (ὡς ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑθνικῶν. Πτολεμ. ε, 16: Δίων. Κάσσι. εἰς Ἀδριαν. 69)· πλὴν ἀλλ' ὅμως ἠρέσθη καὶ εἰς τὸ Αἰλίᾳ, ὡς ῥωμαϊκὸν ὄνομα καὶ τοῦτο, διὸ καὶ κατὰ κληρονομίαν ἀνῆκον μετὰ τῆς πέλειας τοῦ Αἰλίου Ἀδριανοῦ· εἰς τὰς

δοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ». Ἀφ' ἧς ὥρας δάκτυλος Θεοῦ τὸ πρῶτον ἔδειξε τῷ πατρὶ τῶν πιστῶν Ἀβραάμ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, εἰς ἣν αὐτὸν μετώπισεν εἰπὼν, «*Δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄρ σοι δείξω*», ἔκτοτε ἀνέτειλεν ἡ θεαυγὴς ἡὼς τοῦ μεγαλείου τῆς ἀγίας γῆς. Ἐν αὐτῇ Μελχισεδὲκ τὴν τάξιν τοῦ αἰωνίου καὶ ἀδιαδόχου ἀρχιερέως προεικόνισε, καὶ τὸν τύπον τῆς δι' ἄρτου καὶ οἴνου ζωοποιοῦ θυσίας ἐσκιαγράφησε· καὶ Ἀβραάμ τὴν ἀσώματον Τριάδα ἐν εἶδει ἀγγέλων ἐφιλοξένησε· καὶ Ἰσαὰκ προδιέγραψε τὴν σφαγὴν τοῦ ἀειζώου ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· (ὅθεν καὶ τῆς θεοφανείας ὁ τόπος ἐκλήθη «*Κύριος εἶδε*», καὶ «*Κύριος ὤφθη*»)· ἐκεῖ που καὶ Ἰακώβ εἶδεν ἐν ὁράματι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀγούσαν κλίμακα τῆς θείας οἰκονομίας, δι' ἧς ἔμελλον ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνειν καὶ καταβαίνειν ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ τυπικῶς ἐώρακεν ὁ πατριάρχης, καὶ τόπον Θεοῦ, καὶ οἶκον Θεοῦ τὴν χώραν ὠνόμασε· καὶ τὰ λοιπὰ μεγάλα γνωρίσματα τῆς ἀγίας γῆς παρασιωπῶμεν. Ὅθεν καὶ οἱ προφῆται πόλιν Θεοῦ, καὶ πόλιν ἀγίαν καλοῦσι τὴν Ἱερουσαλὴμ (Ἠσαϊ. μὴ, 2: νβ, 1), καὶ πόλιν τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου (Ψαλμ. μζ, 2. δηλονότι τοῦ Θεοῦ)· ὃ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ἐπεκύρωσε (Ματθ. ε, 35). Ἀλλὰ καὶ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ βχπτίσματος τοῦ Σωτῆρος ἕως καὶ μετὰ τὴν σταύρωσιν αὐτοῦ, καὶ μετ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν Ἀνάληψιν ἔτει ὁ γδῶφ, πόλιν ἀγίαν τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνεκήρυξε τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου (δ, 5: ις, 21). Ὁ δὲ θεῖος Πέτρος καὶ

ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου καθήμενον, καὶ ὀνομάζοντα ἑαυτὸν καθολικὴν ἀρχιεράρχην, καὶ κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας! Ἀλλ' ὁ Οὐαλίσσιος ἐπιθύμησεν ἀδυνάτων. Ὅπου γὰρ οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἀδριανὸς οὐδ' ἀνθρωπίνης πόλεως μεγάλης, τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ, ἰσχυος περιγενέσθαι. Ἐπέγραψε μὲν γὰρ καὶ «*Ἀἴδ' εἰς Ἀδριανοῦ, κ' οὐ χι Θεσέως πόλιν*», ἀλλὰ γελᾶται καὶ μέχρι σήμερον δρωμένη ἡ ἐπιγραφή. Ἡ δὲ καὶ μένει ἡ γνησία, «*Ἀἴδ' εἰς Ἀθῆνας, Θεσέως ἡ πόλιν πόλιν*». πολλῶν δὲ μᾶλλον μένει εἰς αἰῶνα Ἱερουσαλὴμ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ.

τὸ Θαβὼρ ἄγιον ὄρος ἀποκαλεῖ (Β, α, 18) ὡς καὶ πρῶτην τὴν Σιών ὁ Προφητὰν εἶπε ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ» (Ψαλμ. 6, 6). Γνωστὸν δὲ, ὅτι καὶ τὸ *Sivatr ἄγιον* ὠνόμασται, καὶ τὸ Χωρὶβ ὄρος θεοῦ, καὶ γῆ ἁγία πάλιν ἡ τοῦ Σιναιίου, πρὸς ἣν ὁ θεόπτης Μωϋσῆς προσερχόμενος λῦσαι τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν αὐτοῦ θεόθεν προσετάγη (Ἐξόδ.). Οὕτως ὁ τὰ πάντα πληρῶν καὶ μηδαμοῦ χωρούμενος Δεσπότης καὶ Κύριος τοῦ παντός, ὁ ἔχων θρόνον οὐρανόν καὶ ὑποπόδιον τὴν γῆν, ἀγιάζει καὶ τόπους ἰδίους, οὓς ἂν ἐκλέξηται αὐτός (Λευτ. ιβ, 26: ιδ, 24), ὡς ἔχοι σκηνώματα τῆς θείας αὐτοῦ Μεγαλειότητος, εἰς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Διὸ καὶ ὅλην τὴν Ἰουδαίαν, ἐν ᾗ μόνῃ ὑπῆρχε γνωστὸς ὁ θεός (ἀπάσης τῆς λοιπῆς Οἰκουμένης οἰκτρῶς εἰδωλομανούσης), καὶ ἥ βασιλεύουσα πόλις ἦν τὰ Ἱεροσόλυμα, ἁγίασμα (ἁγίαστίριον) Κυρίου προσηγόρευσε τὸ Πνεῦμα τοῦ προφητάνακτος· «ἐγενήθη Ἰουδαία ἁγίασμα αὐτοῦ» (Ψαλμ. ριγ, 2).

§. γ. Ἄλλ' εἶπερ ἐν τύποις ἔτι καὶ συμβόλοις ἠγάσας τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ὁ ὑψίστος, πόσῳ τοῦτο τρανώτερον ἐδόξασε καὶ θεοπρεπέστερον, σκηνώσας ἐν αὐτῷ σωματικῶς, ὅτε ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, καὶ τὸ μέγα τῆς παγκοσμίου σωτηρίας ἔργον διὰ τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας ἐτέλεσεν; Ἐκ τοῦ Σινᾶ ἐξῆλθεν ὁ Νόμος ὁ παλαιός, παιδαγωγῶν τοὺς ἀνθρώπους εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἐκ δὲ τῆς Σιών ἐξέλαμψεν ὁ Νόμος τῆς χάριτος, καὶ ὁ Λόγος τοῦ Εὐαγγελίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἀναπλάττων τὸ πεπτωκὸς δημιουργήματα τῶν θείων χειρῶν. Ἐκεῖ ἐτέθη ὁ λίθος ὁ ἀκρογωνιαίος, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν, καὶ Ἰουδαίους καὶ ἐθνικούς, καὶ πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς εἰς μίαν λογικὴν οἰκοδομὴν συναρμόσας, κέντρον ἔχουσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐν Ἱεροσολύμοις ἰδρύθη ἡ πρώτη τῶν πιστῶν Ἐκκλησία, πρὸς ἣν καὶ ἔξωθεν πανταχόθεν οἱ τοῦ Χριστοῦ συντρέχον λάτρες, προσκυνήσαντες εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ ἐπῆλθεν ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῆς ἀπίστου καὶ διεστραμμένης τῶν προφητοκτόνων γεγεῆς πᾶν αἷμα δίκαιον, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ αἰωνίου Δικαίου

(ὅπερ ἐφ' ἑαυτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἀσεβαστάτη φωνῇ πανδήμως ἀνέλαβον), ἀφίθη δὲ ὁ οἶκος αὐτῶν ἔρημος, καὶ ἡ ἐκπαλαι θεοδόξαστος πόλις (ἦν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ὑπεραγαπῶν, ἐκλαυσεν, ἰδὼν ὁρμῶσαν ἀνεπιστρόφως εἰς τὸ βάρβαρον τῆς Χριστοκτονίας), ἐξέπιεν ἐν τοῖς ἀχαρίστοις αὐτῆς τέκνοις τὸ πανέσχατον κερασθὲν ποτήριον τῆς θείας ὀργῆς, «καὶ ἦν Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν μέχρι καιροῦ πατουμένη», καὶ τότε πάλιν οὐ διέλιπεν ἡ ἀγιότης τῆς θείας χάριτος ἐπισκιάζουσα τὸν τοῦ καταλυθέντος νομικοῦ ναοῦ ἀκατάλυτον διάδοχον τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας ναὸν, καὶ τὴν τὰ ἔχνη τοῦ θεανθρώπου διηνεκῶς ἀμάραντα φέρουσιν ἁγίαν γῆν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης αἰχμαλωσίας ἐρημωθείσαν, καὶ μήπω ἐγκαταλειφθεῖσαν θεόθεν, ὅρος ἅγιον Κυρίου, καὶ τὸ ἅγιον τὸ ἔρημον, ὁ παρὰ τοῖς Χαλδαίοις αἰχμάλωτος προφήτης Δανιὴλ ἀπεκάλει (θ, 16, 17). καὶ οἱ τρεῖς ἡγιασμένοι παῖδες ἐκ μέσου τῆς καμίνου ἐξύμνουν τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, τὴν τῶν πατέρων Ἱερουσαλήμ (Αἰνέσ.). Τὸν δὲ καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων αἰχμαλωσίαν ἀνεξάλειπτον ἀγιασμὸν αὐτῆς μαρτυρεῖ τρανῶς ἡ θεόπνευστος Ἀποκάλυψις, ἣν πολλῶ μετὰ τὴν ὑπὸ Τίτου καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων συνέγραψεν ὁ ἐπιστήθιος τοῦ Κυρίου μαθητῆς καὶ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης· ὅστις καὶ αὐτὸς πόλιν ἁγίαν αὐτὴν ἀποκαλεῖ (ια, 2). Ταύτην τὴν μετὰ Χριστὸν Ἱερουσαλήμ καὶ ὁ προφήτης Ἠσαΐας προεῖπε «πόλιν ἁγίαν πιστὴν Σιών», καὶ Ἱερεμίας προδιαγράφων, «Ἐν ταῖς ἡμέραις (φησὶν) ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καλέσουσι τὴν Ἱερουσαλήμ θρόνον Κυρίου, καὶ συναχθήσονται πάντα τὰ ἔθνη εἰς αὐτήν» (Ἱερεμ. γ. 17).

§. δ. Καὶ ὅτι μὲν ἀπὸ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου καὶ ἐφεξῆς (ὡς καὶ καθ' ἡμᾶς) ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις ἐκάλει τοὺς πιστοὺς πανταχόθεν ἐπισκεψομένους τὴν ἁγίαν γῆν, ὁψόμεθα ἐν τοῖς ἐξῆς· μαρτυρήσει δὲ μετὰ μικρὸν καὶ ἱερώνυμος, λέγων, ὅτι ἀπὸ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ἔργον ἐστὶ μακρὸν διηγήσασθαι, πόσοι μὲν ἐπίσκοποι, πόσοι δὲ μάρτυρες, πόσοι

δὲ διδάσκαλοι ἤλθον εἰς Ἱερουσαλὴμ· (βλ. ἐφεξῆς §. λη). Οὐδὲ μνήμης εἰσὶν ἄλλοι μωροὶ τινες ἐν Ῥώμῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ, αἰῶνος παραφρονήσαντες, οἵτινες παρερμηνεύοντές τινα μυστηριώδη τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ἐξέφερον (*μιαρὰ φωνῇ*, ὡς λέγει ὁ μακάριος Ἱερώνυμος), ὡς δὴθεν περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰρημιάνα κακείνα τὰ ῥήματα· «Ἐπὶ τῆς πλατείας πόλεως τῆς μεγάλης, ἥτις καλεῖται πνευματικῶς Σόδομα καὶ Αἴγυπτος, ὅπου καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐσταυρώθη» (Ἀποκαλ. ια, 8). Οὐδ' ἐβλεπον τὸν μικρὸν ἄνωτέρω διαγραφέντα καὶ μετρηθέντα *ναὸν τοῦ Θεοῦ* (τὴν Ἐκκλησίαν), καὶ τὸ *θεσιαστήριον καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐν αὐτῷ* καὶ ὅτι *ἐμόνη ἡ αὐλὴ ἐδόθη τοῖς ἔθνεσι, τὴν δὲ πόλιν τὴν ἁγίαν πατήσουσι μῆνας τεσσαράκοντα δύο*» (Ἀποκαλ. ια, 1—3, καὶ Ἀνδρέου ἐξήγ. αὐτόθ.). Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀσυνέτους ἐκείνους ἐξήλεγξε τότε ὁ μακάριος Ἱερώνυμος (ἐπιστ. ιζ). Ἄλλοι δ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν σοφοὶ τινες εἶναι δοκοῦντες, καὶ χριστιανικὸν ἐπιδεικνύμενοι ζῆλον, ἐπεχείρησαν ἀποτρέψαι τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῆς τῶν ἁγίων τόπων ἐξ εὐλαβείας ἐπισκέψεως, ὡς οὐ μόνον ματαιίας καὶ πάντῃ ἀνωφελοῦς, ἀλλὰ καὶ ψυχοβλαβοῦς (ἐφ' ᾧ καὶ οἶον πρόβλημα τῆς αὐτῶν κακοδιδασκαλίας τὴν ἐπιστολὴν τοῦ θείου Γρηγορίου προτείνουσι, παρεξηγοῦντες, ὡς προεῖρηται). Πόθεν δὲ πρὸς τοῦτο συνεκινήθησαν, λέγομεν ἐπιτομώτερον εὐθύς.

§. ε. Ὅτε ἀπεσκίρτησαν ἀπὸ τῆς παπικῆς δυναστείας οἱ περὶ τὸν Λούθηρον καὶ Καλβῖνον, ὀκνήσαντες (ὡς μήποτ' ὄφειλον) ἐπανελθεῖν εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν (ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον ἡ Δυτικὴ ἐξερράγη), ἔγνωσαν ἰδίαν συστήσασθαι ἐκκλησίαν, πασῶν τῶν παπικῶν καταχρήσεων ἐλευθέραν· ἀλλὰ μετὰ τῶν ἀτοπωτάτων παρανομιῶν ἔλαθον ἀποβαλόντες καὶ καιριώτατα τῆς εὐσεβείας κεφάλαια, καὶ μυστήρια, καὶ παραδόσεις ἁγίας, καὶ ἔθιμα τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ὀρθόδοξων, ἅπερ ἐκράτει καὶ μετὰ τὸ σχίσμα ἡ, ἐξ ἧς ἀπεσπάσθησαν, Δυτικὴ Ἐκκλησία (καὶ τοι καὶ τούτοις πολλὰ καὶ καινοτομοῦσα), ἵνα μὴδὲν ἔχωσι κοινὸν πρὸς τὰς παπικὰς ἀξιώσεις. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀρχαίων

χριστιανικῶν ἐθίμων ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν ἐν καὶ ἡ πολλῶν, ὑπὸ ζεούσης
 πίστεως ἀγομένων, εἰς ἀγίους τόπους καὶ ναοὺς εὐλαβῆς περιήγη-
 σις, καὶ πρῶτιστα εἰς τὴν θεοβάδιστον γῆν καὶ πόλιν τῶν Ἱερο-
 σολύμων· ἡ δὲ παπικὴ μακαριότης καὶ τοῦτο τὸ ἅγιον ἔθιμον
 πρὸς τὰς κοσμικὰς αὐτῆς ἀπολαύσεις ἐσφετερίσθη (ὡς οὐ καὶ τὸν
 σταυροφόρον μὲν λεγόμενον, σταυρομάχον δὲ τέλος ἀφανέντη,
 καὶ τί κακὸν μὴ δράσαντα τὴν Ἐκκλησίαν; ἐξέκαυσε πόλεμον)·
 ἐπανέστησαν οἱ Λουθηροκαλῶνιτοι καὶ κατὰ τούτου τοῦ πατροπα-
 ραδότου ἐθίμου· καὶ πολλοὶ τινες τῶν κατ' αὐτοὺς σοφῶν ἐγρα-
 ψαν οὐκ ὀλίγα καθόλου κατὰ τῶν ἀπιόντων εἰς Ἱεροσόλυμα, σπου-
 δάζοντες (ὡς ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος τοῦ Δρύαντος υἱός) ἀφανίζειν τὴν
 ἄμπελον διὰ τοὺς μεθύοντας, καὶ τὸν καρποφόρον στάχυν μετὰ
 τοῦ παραφύετος ζιζανίου συνεκρίζου. Μεταξὺ δὲ τούτων εἰς τις
 ἦν καὶ οὗ περ ἐν ταῖς προηγηθεῖσιν ἐμνημονεύσαμεν Πέτρος ὁ Μο-
 λινέος (Καλῶνιτος τὸ φρόνημα), καὶ ὁ Μοσχέμιος, καὶ Πέτρος ὁ
 Βεσσελίγγιος, καὶ εἴ τις ἕτερος. Καὶ τούτων ἄλλοι πάλιν συνορ-
 γισταὶ καὶ συνθιασῶται, καὶ οὗτοι βακχικώτερον ἀσχημονοῦντες,
 ἀνεφάνησαν μετὰ ταῦτα μέχρι καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν. Ἀλλὰ
 τούτων μὲν τοὺς ματαίους, οὓς ἀπὸ κοιτίας ἐξευρέγονται λόγους
 (ὅσοι πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους ἀνήκουσι) παραλείπομεν· ὡς ἄλλοι μη-
 δὲν ὄντας, εἰ μὴ ψυχῆς φιλοσαρκίαν νοσοῦσης λήρους παραλόγους,
 καὶ σοφίσματα κακοηθείας καὶ πονηρίας, ἅπερ ὡς βέλη χαράσ-
 σοντες, καὶ φαρμάσσοντες ταῖς βλασφημίαις, ἐκτοξεύουσι δυσμενέ-
 στατα μὲν, ἀλλ' ὅμως εἰς ἀέρα· ὡς μηδόλως καθαπτόμενα τοῦ
 ὕψους τῆς θεοστιβοῦς τῶν τόπων ἀγιότητος. Ἀλλ' οὐδ' ἐξ ὄντινες
 προτείνουσι μετ' αὐθαδείας ῥητῶν τῆς θείας Γραφῆς ὠφελοῦνται·
 τάναντα δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν λαμπρῶς ἐξελέγχονται. Περικροτυοῖ
 τὸ εὐαγγελικόν· «Ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ (τῆς
 Σαμαρείας), οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ· καί,
 «Ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνῆται προ-
 σκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» (Ἰωάν. δ, 21—24).
 Ἀλλὰ τί κοινὸν ἔχουσι τὰ θεῖα ταῦτα ῥήματα πρὸς ὃν αὐτοὶ προ-

βάλλονται σκοπόν; Ἐφρόνουν οἱ Σαμαρεῖται, ὅτι ἐν τῷ κατ' αὐ-
 τοὺς ὅρει Γαριζεῖμ, καὶ μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις δεῖ προσκυνεῖν τῷ
 Θεῷ. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν πρῶτον ἀποφαίνεται, ὅτι ἔσται καιρὸς,
 ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει οἱ Σαμαρεῖς, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις οἱ Ἰουδαῖοι
 προσκυνήσουσι τῷ Θεῷ, προὑποδηλῶν τὴν ἐπικειμένην ὑπὸ τῶν
 Ῥωμαίων κατάλυσιν καὶ τοῦ τῶν Σαμαρειτῶν, καὶ τοῦ νομικοῦ
 τῶν Ἱεροσολύμων ναοῦ. Ἐφεξῆς δὲ καὶ τὴν ἀγνοίαν τῶν Σαμαρει-
 τῶν ἐξελέγχει, καὶ ταύτης προτιμήσας τὴν θεογνωσίαν τῶν Ἰου-
 δαίων (« Ἰμεῖς, φησι, προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οὔδατε, ἡμεῖς προσκυ-
 νοῦμεν ὃ οὔδαμεν »), καὶ διατρανώσας, ὅτι « ἡ σωτηρία ἐκ τῶν
 Ἰουδαίων ἐστίν », ἐπιφέρει « Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν »
 (ἐνέστηκεν ἤδη ὁ καιρὸς οὗτος) « ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ »
 (οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπικεκλημένοι,
 φωτισθέντες διὰ τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος καὶ ἀληθείας), προσκυ-
 νήσουσι τῷ Πατρὶ « ἐν πνεύματι » (οὐκ ἐν γράμματι, δηλονότι
 σαρκικῶς καὶ Ἰουδαϊκῶς νοουμένῳ, οὐδ' ἐν περιτομῇ σαρκὸς, ἀλλ'
 ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀποκαλυφθείσης πίστεως, καὶ ἀπὸ διανοίας εὐ-
 σεβοῦς καὶ καθαρᾶς τὴν λογικὴν καὶ ὀρθόδοξον προσάγοντες λα-
 τρείαν), « καὶ ἐν ἀληθείᾳ » οὐκ ἐν τύποις καὶ σκιαῖς, καὶ βουθυ-
 σίαις καὶ ταῖς ἄλλαις νομικαῖς τελεταῖς, ἀλλ' ἐν τῷ πληρώματι
 τῆς ἀληθείας τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν ἱεουργοῦντες·
 καὶ οὐδ' εἰς ἓνα τόπον μόνον (ὥς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ Σαμαρεῖται),
 ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ τῆς τοῦ Θεοῦ δεσποτείας λατρεύοντες καὶ
 εὐλογοῦντες τὸν Κύριον, ὡς προεῖπεν ὁ Προφητὰνὰξ, καὶ Σοφονίας
 προεφητέεσε, λέγων « Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ
 τόπου αὐτοῦ » (6, 11). Ταῦτα λέγουσι καὶ νοοῦσιν ἐναργῶς τὰ
 λόγια τοῦ Σωτῆρος. (βλ. Κυρίλλ. Ἀλεξανδρ. περὶ τῆς ἐν πνεύμα-
 τι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως. κτλ.). Ἄγε τοίνυν σὺ ὁ νέος μισε-
 ροδόλυμος Σαμαρεῖτης, δεῖξον ἐξ αὐτῶν τῶν θείων ῥητῶν, πῶς οὐ
 δεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπιέναι μήπως ἀποφαίνεται ὁ
 Κύριος, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ οὐδέποτε προσκυνήσουσιν ἐν
 Ἱεροσολύμοις; ἢ μήπως ὁ νῦν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸς τῶν Χριστια-

νών, ὁ αὐτός ἐστι καὶ ὁ τότε τῶν Ἰουδαίων; μήποτε δὲ καὶ οἱ ἐκεῖ ἀπίοντες προσκυνηταὶ οὐ προσκυνοῦσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ; ἢ καὶ τὰνάπαλιν, μήποτε φρονοῦσιν οὗτοι καὶ πιστεύουσιν, ὅτι μόνον ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνεῖται ὁ Πατήρ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ; Τί λέγεις ἄνθρωπε; Ἐν Ἱεροσολύμοις τὸ πρῶτον ἐπέφανεν ἡ ἀληθινή προσκύνησις τῆς τρισηλίου Θεότητος. Ἐκεῖ τὸ πρῶτον οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ ἐδιδάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν κόσμον ἅπαντα ἐδίδαξαν ἐξεληθόντες, ὅπως δεῖ προσκυνεῖν τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ Κύριος, ἥδη ἀναλαμβάνομενος εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐπεσφράγισε τοὺς πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἐσχάτους αὐτοῦ λόγους, διὰ τῶν ἐξῆς· «Ἔσσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. α, 8). Καὶ σὺ καθὼ καὶ προβάλλεις τοὺς πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν θείους λόγους παρεξηγῶν, ὥς κωλύοντας τοὺς πιστοὺς ἀπιέναι προσκυνήσοντας ἐν Ἱερουσαλὴμ; Καὶ τίς ἄλλη παρὰ ταύτην ἐστὶν ἡ πρώτη πηγὴ τοῦ καὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν αὐτὴν ἐπαγγελθέντος αἰωνίου καὶ ἀδύτου πόματος, τοῦ ζῶντος καὶ εἰς αἰώνιον ζῶντος ἀλλομένου ὕδατος τῆς εὐαγγελικῆς θεογνωσίας, ἧς μάρτυρες καὶ κήρυκες ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ Ἐλαιῶνος ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Σωτήρος οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἧτις ἐστὶν ἡ ἀληθὴς προσκύνησις τοῦ Θεοῦ; Ἡρόσεχε, μήποτε καὶ θεομάχος εὐρεθῆς. — Ἀλλὰ (φησι) καὶ πᾶσα κατὰ τόπους τῶν πιστῶν Ἐκκλησία νέα τις ἐστὶν Ἱερουσαλὴμ, πάρεστι γὰρ ἐν ἐκάστῳ τῶν θείων ναῶν καὶ ἡ Βηθλεὲμ, καὶ ὁ Βολγοθάς, καὶ ὁ ζωοδόχος Τάφος ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, ἧτις καὶ τὰ τῆς Φάτνης καὶ τὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ τὰ τῆς Ἀναστάσεως ἀναπληροῖ, καὶ ἐπ' αὐτῆς αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἐν τῇ Σιών δεσποτικὴ ἱερουργία τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ἐπιτελεῖται. — Ναὶ δὴ ταῦτα πάντα ἀληθῆ καὶ ὁμολογούμενα παρὰ πᾶσι τοῖς πιστοῖς. Ἀλλ' εἴπερ ἡ παναγία τράπεζα, τύπος οὖσα καὶ εἰκὼν τῶν ἁγίων ἐκείνων τόπων, ἐν οἷς ἐπὶ γῆς ὁ Κύριος ἡμῶν σωματικῶς ἐγεννήθη καὶ ἔπαθε καὶ ἀνέστη,

οὕτως ἐστὶ σεβαστὴ, ὡς μηδὲν εἶναι τῆς τραπέζης ἀγιώτερον π (ὡς εἶπε Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας), πόσῳ μᾶλλον σεβαστέα τυγχάνουσιν αὐτὰ τὰ πραγματικὰ χωρία, ἅπερ ἡ ἀγία τράπεζα συμβολικῶς ἐξεικονίζει; Πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐν τῇ καθολικῇ τῶν πιστῶν Ἐκκλησίᾳ τυποῦται, καὶ κατασκευάζεται, καὶ σεβάζεται τὸ σημεῖον καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ζωοποιοῦ Σταυροῦ· μή τοι διὰ τοῦτο οὐ σεβαστέον μάλιστα καὶ προσκυνητέον αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ δέον προσκυνούμενον ξύλον τῆς ζωῆς, ἐφ' οὗ ὁ Κύριος ἡμῶν σωματικῶς ἐσταυρώθη; Πᾶς πιστὸς καὶ ἀληθὴς λάτρις τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει «*μαδὸς Θεοῦ ζῶντος*»· μή τοι διὰ τοῦτο παραμελητέον τῆς ἐν τοῖς θείοις νοοῖς συνάξεως τῶν πιστῶν; Ἔπειτα, μήπως καὶ ἐπὶ τοῦ θεοδόχου Γάφρου, καὶ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, καὶ ἐπὶ τῆς Φάτνης οὐκ ἐπιτελεῖται συνάμα καὶ ἡ Δεσποτικὴ ἱερουργία τῆς ἐν τῇ Σιών τὸ πρῶτον τελεσιουργηθείσης καὶ παραδοθείσης ἀνκιμακτοῦ θυσίας τοῦ ἁμνοῦ τοῦ Θεοῦ; Ὡ, πόσον ἐκφαντορικῶς «*καταγγέλλεται δι' αὐτῆς ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου*» (Λ, Κορ. ια, 26) ἐπ' αὐτῶν τῶν τόπων, ἐν οἷς ἐξετελέσθη! καὶ τὸ ἐπιφερόμενον, «*ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ*» πόσον ἐναργῶς τῆς χριστιανικῆς καθάπτεται καρδίας κατέναντι τοῦ ὄρους τῶν ἑλαιῶν, ὅπου πάλιν ἐλεύσεται ὁ Ἰησοῦς, καθ' ὃν τρόπον ἀνελήφθη (Πράξ. α, 11). — Ἀλλ' ἐξόν (φησι) τῆς θείας χάριτος ἀπολαύειν ἕκαστον ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ καὶ ναῷ, τίς ἡ χρεία τῆς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐπιπόνου πορείας, τοσαῦτα χρήματα δαπανῶντας, ἅπερ ἔδει μᾶλλον εἰς τοὺς πτωχοὺς διανέμειν, καὶ τρέφειν δι' αὐτῶν τὸν Χριστόν; — Βαβαὶ τῆς φιλοπτωχίας! οὕτως ἐστὶ μεγάλη καὶ θαυμαστὴ, ὡς μηδὲν διαφέρειν ἐκείνης τῆς τοῦ Ἰσκαριώτου φιλελεήμονος γνώμης, ὅστις βλέπων τὴν μακαρίαν ἐκείνην γυναῖκα τὴν ἐκχέουσαν τὸ βαρύτιμον μύρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰησοῦ, μέσση τὴν καρδίαν ἀλγίστας, ἀνέκραξεν· «*Εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη; ἡδύνατο γὰρ τοῦτο τὸ μύρον πρᾶθῆναι ἐπάνω τριακοσίων δηναρίων, καὶ δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς*» (Ματθ. κς. 9: Μάρκ. ιδ. 4: Ἰωάν. ιβ, 5). Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἔλεγε ταῦτα, «*οὐχ ὅτι ἔμελεν αὐτῷ περὶ τῶν πτωχῶν· ἀλλ' ὅτι*

κλέπτῃς ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχε, καὶ τὰ βαλλόμενα
 ἰθάσταζε». Καὶ ἔστιν ὁ Ἰούδας ἐναργῆς εἰκὼν τῶν ἐπαινού-
 των τὰς κοινωφελεῖς ἀρετὰς πρὸς ἰδίον ἑαυτῶν κέρδος. Σὺ δὲ
 ὁ φιλοπτωχίαν διδάσκων εἰλικρινῶς, οὐκ αἰσχύνῃ καθήμενος
 πικρὸς λογιστῆς καὶ τοῦ ταμείου, καὶ τῆς προαιρέσεως, καὶ
 αὐτῆς τῆς συνειδήσεως τοῦ πλησίον; Πόθεν οἶδας, ὅτι ὁ δαπανή-
 σας εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἱεροσολύμων ἀριθμὸν τινα τῶν ἰδίων αὐτοῦ
 χρημάτων, οὐ φροντίζει (κατὰ γρὸς ἀποραίτητον) καὶ περὶ τῶν
 πτωχῶν; Μὴ σὺ γε, πρὸς τῆς φιλανθρωπίας αὐτῆς! ἄφες καὶ
 τοὺς πλουσίους, καὶ τὴν χάραν αὐτὴν βάλλειν τι δῶρον εἰς τὸ γα-
 ζοφυλάκιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν τοὺς τοιούτους
 θεωρῶν, οὐκ ἐκώλυε (Μάρκ. ις.). Λέγει δὲ καὶ πρὸς σέ, ὅτι εἶπε
 πρὸς τοὺς ἐμῆριμωμένους τῇ μυροφόρῳ, δι' ἣν ἀπεθρήνουν ἀπώ-
 λειαν τοῦ μύρου. Τί κόπους παρέχεις τῇ φιλοθέῳ ψυχῇ; καλὸν
 ἔργον ἐργάζεται εἰς ἐμέ. Τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε
 μεθ' ἑαυτῶν καὶ ὅταν θέλητε, δύνασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι, καὶ
 τὰ λοιπὰ τοῦ θεοῦ ῥητοῦ. Μὴ γὰρ εἶχε μύρου χρεῖαν ὁ Κύ-
 ριος; ἢ μήπως ἐπαινῶν τὴν μυραλοιφίαν, ἐδίδασκεν ἀμελείαν τῆς
 πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνης, τῆς οὕτως ἀναγκαίας πρὸς
 σωτηρίαν; (Ματθ. κε). ἄπαγε. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ἀπεδέξατο
 καὶ τὴν τιμὴν τῆς φιλοχρίστου γυναικός· οἷαν καὶ οἱ προσκυ-
 νηταὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπιδείκνυνται, μυρίζοντες οἶον πνευμα-
 τικῶς διὰ τῆς εἰς τὸ ἱερὸν γαζοφυλάκιον (μικρὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-
 στον) δωροφορίας τὸν πανάγιον αὐτοῦ τάφον. Καὶ γὰρ κα-
 κείνη ἡ μυροχόος (ὡς εἶπεν ὁ Σωτὴρ, προαναφωνῶν τὴν τότε
 πλησιάζουσαν αὐτοῦ σφαγὴν) καὶ εἶχεν ἐποίησε· προέλαβε μυ-
 ρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν» (Μάρκ. ιβ, 8). Καὶ
 πᾶσα δέ τις ἄλλη εἰς τοὺς θεοὺς ναοὺς καθαρὰ προσφορά παρα-
 βάλλεται πρὸς τὴν θεάρεστον μυραλοιφίαν ἐκείνην· καὶ σφραγι-
 ζέτω τὸν λόγον ὁ θεῖος Χρυσόστομος, λέγων· «Καὶ σὺ τοίνυν,
 ἐὰν μὲν τινα ἰδῇς σκεύη κατασκευάσαντα ἱερὰ, καὶ προσάγοντα,
 ἢ ἄλλον τινα ἐκκλησίας κόσμον περὶ τε τοίχους καὶ ἑδάφος φι-

λοποποιῦντα, μὴ κέλευε πρᾶθῆναι » (ὡς ὁ Ἰούδας τὸ μέρος), « ἢ ἀνατραπῆναι τὸ γεγεννημένον, ἵνα μὴ πηρώσῃς αὐτοῦ (τοῦ ἀφιεροῦντος) τὴν προθυμίαν. Ἄν δὲ πρὶν ἢ κατασκευάσαι (ἴσ. κατασκευάσῃ) τις ἔρει ταῦτα (α), κέλευε δοθῆναι πτωχοῖς. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς (ὁ Κύριος) ὥστε μὴ πηρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν (ἴσ. προθυμίαν) τῆς γυναικὸς (β), τοῦτο ἐποίησε » (τόμ. ζ. σελ. 768. Μ.). Ὅτε δὲ καὶ ἀγιάζει τὸς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ τὸν τόπον τοῦ σκηνώματος τῆς δόξης αὐτοῦ, κηρύττει ἡ Ἐκκλησία μετὰ τοῦ Προφητάνακτος (Ψαλμ. κς, 8) καίτοι οὗτοι μὲν οἱ τὴν δαπάνην τῶν βουλομένων εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπελθεῖν ἀφιροῦντες ἀπὸ τῆς εὐσεβοῦς αὐτῶν προαιρέσεως, καὶ διανέμοντες ὅλην εἰς τοὺς πένητας. Ἄλλοι δὲ πολλῶ μεγαλοφρονέστεροι τῶν μὲν πενήτων ὀλίγον φροντίζουσι, τὰς δὲ πολλὰς (ἀς πλάττουσι) καὶ ἀμυθήτους μυριάδας τῶν χρημάτων, τὰς ἐκ πολλῶν (φασί) χιλιάδων κατ' ἔτος προσκυνητῶν συσσωρευομένας, μηδὲν μελλήσαντες, ἐκφοροῦσι σκάφαις ὄλαις καὶ σκαφίσιν ἐκ τῶν κατωρύχων θησαυρῶν τοῦ παναγίου Τάφου καὶ τὸ σκῆνωμα τῆς θείας δόξης ἔρημον καταλείποντες, ἀνεγείρουσιν ἐκ τούτων γυμνάσια πολλὰ καὶ περιφανῆ, καὶ πλήρη πολλῶν διδασκάλων ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ πολλὰς ἑκατοντάδας νέων πέμπουσιν εἰς τὴν σοφὴν Εὐρώπην, ὅπως σπουδάζσαντες μεταφέρωσι πᾶσαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν σοφίαν εἰς φωτισμὸν τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ περὶ τῆς ὑψηλῆς τούτων ἀξιώσεως ἐροῦμέν τι παροδικῶς καὶ ἐν ταῖς ἐξῆς.

§. 5. Ἦδη δ' ἐκείνο μόνον θαυμάζομεν. Πάσας τὰς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς γινομένας ὑπὸ τῶν φιλοϊστόρων περιηγήσεις πάντες

(α) Ἰσ. γραπτίον ἐρωτήσῃ, ὅ φαίνεται διαμελισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφῆος, εἰς τὸ ἐρεῖ ταῦτα. Ἐρωτήσῃ ἔχει καὶ ὁ Ζιγαβηνὸς εἰς Ματθ. κς, 12 (καὶ εἰς ἄνθ' ἐξ, ἀντὶ τοῦ, ἄνθ' ἐξ). Ὁ δὲ Μορίλιος ἀντὶ τοῦ ἐρεῖ, σημειῖ ἐρεῖ ταῦτα, ἀλλ' ὁρθότερον ἂν ἔγραπεν « ἔρεῖ ταῦτα », καὶ τοῦτο πάλιν φαίνεται διαμελισθὲν εἰς τὸ ἐρεῖ ταῦτα. — (β) Ὁ Μορίλιος ἀντὶ τοῦ ἐπιθυμίαν σημειῖ ἁγνώμηνη· ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐπιθυμίαν ἰδοίμεν τὴν ὁρθὴν γραφὴν, προθυμίαν, ὡς εἶπεν καὶ ἀνωτέρω ὁ Πατὴρ· οὕτως ἔχει καὶ ὁ τῶν Χρυσοστόμου μεταγράφων Ζιγαβηνός.

οἱ χριστιανοὶ οὗτοι σοφοὶ μετ' ἐπαίνων ἀποδέχονται (καὶ καλῶς ποιοῦσι). Καὶ τὰς συγγραφὰς αὐτῶν οἱ δυνάμενοι βαρυτίμως ὠνοῦνται, καὶ τὰς ἡκριβωμένας χαλκογραφίας σπουδάζουσι, καὶ ταύταις πολλάκις τοὺς θαλάμους αὐτῶν φιλοκάλως περικοσμοῦσιν. Οὐκ ὀλίγοι δὲ τούτων καὶ αὐτοὶ κατὰ καιροῦς διαπόντιον, ἢ διὰ ξηρᾶς, *δολιχὴν ὁδὸν ἀργαλίην τε* διατρέχουσι, φερεπόνως σταδιοδρομοῦντες τὸν τετραπέρατον κόσμον, ὅπως ἱστορήσωσιν ἐξ αὐτοψίας τῶν τε φυσικῶν καὶ τεγνητῶν φαινομένων τὰ ἀξιολογώτατα, καὶ μάλιστα τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ Αἴγυπτον, καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰταλίαν λείψανα τῆς κοσμικῆς Ἀρχαιολογίας. Εἰς δὲ τὰς τοιαύτας περιηγήσεις (ἅς καὶ δις καὶ τρίς τινες ἐπαναλαμβάνουσι) δαπανῶσιν ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ πλῆθος πολὺ, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐπαινετῆς αὐτῶν φιλομαθείας. Διὰ τί ἄρα γε μόνην τὴν εἰς τοὺς ἀγίους μάλιστα τῶν ἱεροσολύμων τόπους ὁδοιπορίαν καὶ ἐπίσκεψιν τῶν χριστιανῶν (καὶ ἐξαιρέτως τῶν ὀρθοδόξων) οὕτω δαπανηρὰν καὶ ψεκτὴν καὶ δεισιδαίμονα καὶ ψυχοδυσχερῆ διαθρῦλλοῦσι; Μία καὶ μόνη χώρα καὶ πόλις ὑπάρχει καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἐμπεριέχουσα συνάμα καὶ ἱστορικά καὶ θρησκευτικὰ θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης ἀρχαιολογίας κειμήλια, ἡ καθέδρα τοσούτων ἡγεμόνων καὶ βασιλέων, ἡ πατρὶς τῶν Πατριαρχῶν, τῶν Δικαίων, τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων, αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος, ἡ ἀγία πόλις Ἱερουσαλήμ. Αὕτη ἡ ἀγραφὸς καὶ πολύγλωττος βιβλὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἣτις καὶ σιωπῶσα γίνεται τρανόφθιγγος διδάσκαλος καὶ ξεναγὸς πρὸς ἐναργεστέραν καὶ αὐτοπτικὴν κατάληψιν τῶν δύω τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διαθηκῶν, τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς, καὶ καρδίας συγκίνησιν, καὶ βαθεῖαν μελέτην τῶν ὑψίστων τῆς εὐσεβείας θεωριῶν. Καὶ ὁμῶς ταύτην μόνην ἄνδρες ἐπὶ σοφίᾳ περιφανεῖς, ἀναξίαν εὐρίσκουσι τῆς λογικῆς καὶ θρησκευτικῆς σπουδῆς τοῦ χριστιανοῦ. Σέβονται ὅταν ἴδωσι, φέρ' εἰπεῖν, τὴν θανάσιμον τοῦ Σωκράτους εἰρκτὴν, καὶ χοῦν ἀναλαμβάνουσιν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, καὶ λιθάριον, τυχόν, ἐκλαζέοντες ἀποφέρουσι μεθ' ἑαυτῶν,

τιμαλφεστάτης μνήμης έναυσμα. Καὶ τὰ λείψανα τοῦ Παρθενῶ-
 νος καὶ τοῦ Θεοσείου, καὶ εἴτι ἄλλο τῆς ἐλληνικῆς μεγαλοφυΐας
 ἀμίμητον ἀριστοῦργημα δικαίως θαυμάζουσι, καὶ ἀσιγήτως ἐγ-
 κωμιάζουσι. Τὸν δὲ θεοδέγμονα Τάφον, ἐξ οὗ ἀνέτειλεν ἡ ζωὴ
 καὶ ἀνάστασις τοῦ σύμπαντος κοσμοῦ, καὶ τὸν μόνον ἐν πάσῃ τῇ
 Οἰκουμένῃ ναόν, ὅπου πάντα τὰ χριστεπώνυμα ἔθνη, κατὰ τὰς ἰδίαις
 γλώσσας ἑκάστον, παμφώνως καὶ συμφώνως Χριστὸν τὸν Θεὸν
 ἀνυμνοῦσι, φιλῶν τι καὶ ἀδιάφορον ἡγοῦνται θέαμα, καὶ ταῦτα
 τὴν εἰς Χριστὸν ἐπαγγελλόμενοι πίστιν. Καὶ τὸν μὲν πελαγίζοντα
 πολύκαρπον Νεῖλον θαυμάζουσι, καὶ τὰς ἀποκρύφους αὐτοῦ πη-
 γὰς ἐπιμελῶς ἀναζητοῦσι. Μόνος δὲ ὁ Ἰορδάνης, οὕτινος τὰ ὀρμή-
 ματα καὶ μακρόθεν πληροῦσι τὰς πολυγόνους κολυμβήθρας τοῦ
 Βαπτίσματος τῆς θείας υιοθεσίας, (κατὰ τὴν ἀνωθεν πηγάζουσαν τοῦ
 θεοῦ Πνεύματος ἐπιρροήν), καὶ *εὐφραίνονται τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ*,
πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν Ἐκκλησίαν, οὗτος ὁ ποταμὸς, ὁ τῆς ἐν
 αὐτῷ φανερωθείσης ὑπερθέου Τριάδος ἀέντατος κήρυξ, ἅλαλος καὶ
 ἄγονος ῥέει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. Ἐξίστανται βλέποντες
 τὰς γηραιὰς Πυραμίδας, καὶ τοὺς μετεώρους κρηνοὺς τῶν χρονο-
 βρώτων τοῦ Κολοσσαίου τῆς Ῥώμης πετρῶν, καὶ ἄλλων δὲ ἀμφι-
 θεάτρων, καὶ τῶν πρῶην ὑψιδόμων τειχῶν τοὺς εὐρώεντας σωροὺς
 ἐπιμελῶς παρατηροῦσι, σπουδαζόντες ἐν τούτοις τὰ ἦθη, τὰ
 ἔθιμα, τοὺς ἀγῶνας, τοὺς θριάμβους τῶν παρελθόντων αἰώνων.
 Τὸν δὲ μικρὸν τοῦ Γολγοθᾶ λόφον, ἐφ' οὗ ὁ ἐσταυρωμένος Ἰησοῦς
 θριαμβεύσας τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τοῦ σκότους, ὑπέγραψε
 διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὴν αἰωνίαν ἄφεσιν καὶ ἀπολύτρωσιν τοῦ
 γένους τῶν ἀνθρώπων, τοῦτον τὸν ζωήρρυντον τοῦ *Κρανίου τόπον*,
ὅπου κατεπόθη ὁ θάνατος, καὶ θν καὶ ἄδης, καὶ γῆ, καὶ ἥλιος ἐφρι-
 ξαν, ἀναίσθητοι παρέρχονται. Καταβαίνουσι μετ' ἄκρας περιερ-
 γείας εἰς τὰ σκότια βάθη τῶν περιφήμων ἄντρων καὶ σπηλαίων
 τῆς οἰκουμένης, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ποικίλας, ἡ φήμας ἱστορικὰς,
 ἡ φυσικὰς ιδιότητας, μετὰ δάδων ἀχλυωδῶν προσέρποντες, θεω-
 ροῦσιν· ἀμβλυωποῦσι δὲ μόνον πρὸς τὸ Σπήλαιον τῆς Βηθλεὲμ

καὶ τὴν πενιχρὰν αὐτοῦ φάτην, ὅθεν ἀνέτειλεν ὁ ἐκ τῆς τῶν οὐρανῶν ὑψιλοτέρας Ἀειπαρθένου τεχθεὶς ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐκπλήττονται πρὸς τὴν ὅψιν τῶν πυριπινῶν ὁρέων τῆς Αἵτης, τῆς Ἑκλας, τοῦ Βεσουβίου, καὶ τὸ ὕψος τοῦ αἰγλήεντος Ὀλύμπου καὶ τῶν Ἄλπεων ἐπιμελῶς ἀναμετροῦσι· παρορῶσι δὲ τὸ Θαβώριον ὄρος, ὡς ζοφῶδες καὶ κωφόν· ὅπου διὰ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡστράψε τὸ ἀρχέτυπον κάλλος τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργηθείσης ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ὅπου δι' αἰῶνος ἀσίγητος ἡχεῖ ἡ θεόφθεγκτος ἐκείνη φωνὴ τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης, ἣν ὁ Πέτρος μετὰ τῶν Εὐαγγελιστῶν εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον διαλαλοῦσι (Β. Πέτρ. α, 11. Ματθ. ιζ. κτλ). Καὶ τὰ μέχρι συντελείας ἀκλόνητον ὄρος τῶν Ἑλαιῶν, ὅπου ἡ ἀναληφθεὶς Ἰησοῦς, καθ' ὃν τρύπον ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανόν, συγκάθεδρον τῷ Πατρὶ τὸ πρόσλημμα τῆς τεθεωμένης σαρκὸς ἀναδείξας, οὕτω πάλιν ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς (Πράξ. α, 11), τοῦτο τὸ ὄρος, καὶ τὴν παρακειμένην κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ (ἰωήλ γ, 2. βλ. καὶ ἐξῆς §. ο) ἀχάριστοι καὶ ἀτρόμητοι παρατρέχουσι! Σιωπάσθωσαν τὰ λοιπὰ, τοῦ λόγου συντέμνοντος· χαιρέτωσαν δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι κατὰ κόσμον σοφοί, οἵτινες πολλὰ μὲν μετὰ μόχθων ἀναγινώσκουσι διὰ τῶν ὁμμάτων, εἴτ' ἐπὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως μεταβαλλομένων φυσικῶν φαινομένων, εἴτ' ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν χειροτεύκτων μνημείων τῆς ματαιότητος τῶν θνητῶν, μόνων δὲ τῶν ἀγίων τόπων καταφρονοῦσιν, ὡς μηδὲν εὐρίσκοντες ἐν τούτοις θεώρημα ἄξιον τῆς ἀνθρωπίνης ἀθανασίας· ἡμεῖς δὲ τὴν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ βραβεύουσιν ἔχοντες ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἐπάνιμεν εἰς τὴν τῆς Εἰρήνης Ὁρασιν, τὴν πόλιν τοῦ αἰωνίου βασιλείως τῆς εἰρήνης, ὁδεύοντες κατόπιν τῶν μακαρίων ἡμῶν Πατέρων, καὶ προσκυνοῦντες μετ' αὐτῶν τὰ μεγάλα τῆς σωτηρίας ἡμῶν ὑπομνήματα.

§. ζ. «Ἐπέστρεψαν εἰς ἱεροσόλυμα οἱ Ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Ὁρους τοῦ καλουμένου Ἑλαιῶνος (μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου), καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῶν, οὗ ἦσαν καταμέροντες» (ὁ, τε Πέτρος

καὶ οἱ λοιποὶ) οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ (Πράξ. α, 11—14). Ὅτι δὲ τοῦτο τὸ ὑπερφῶν, οὐ ἦσαν οἱ Ἀποστόλοι *καταμέροντες* (διατρίβοντες καὶ πρότερον, ἐνοικουῦντες) ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, προδήλων ἐξ αὐτῶν πάλιν τῶν θείων ῥητῶν. Αὐτοῦ καὶ τὸν ἄρτον (τῆς θείας εὐχαριστίας) *ἐκλων*, ἱερουργοῦντες καὶ μετὰ τὴν καθ' ἡμέραν αὔξαν τῶν πιστῶν, ὡς ὁ θεὸς διδάσκει λόγος. «Καὶ ἦσαν (οἱ προστεθέντες πιστοὶ) προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων, καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τῇ κλῆσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς» (Πράξ. β, 42). Αὐτοῦ καὶ τὸν Ματθαῖον, ἀντὶ τοῦ ἐκπεσόντος προδότου, κληρώσαντες συγκατεψύφισαν μετὰ τῶν ἁποστόλων (Πράξ. α. 23). Αὐτοῦ καὶ τοὺς ἐπτά Διακόνους ἐχειροτόνησαν (Πράξ. γ, 5, 6). Αὐτοῦ συνεκροτήθη καὶ ἡ πρώτη Σύνοδος τῶν Ἀποστόλων, ἥς Ἰάκωβος ὁ πρῶτος ἱεράρχης τῶν ἱεροσολύμων προήδρευε (Πράξ. ιε). Τοῦτο δὲ τὸ ὑπερφῶν ὑπῆρχε τὸ αὐτὸ καὶ τὸ *μεγα ἀνφῶρον τὸ ἐαιρωμένον* (Μάρκ. ιδ, 15), ἐν ᾧ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐτέλεσε τὸν Δεῖπνον τὸν μυστικόν, καὶ τοὺς συντακτηρίους λόγους τῆς αὐτοῦ Διαθήκης ἐθεσπιώδησε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἐφανερώθη πρὸς αὐτοὺς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον αὐτοῦ κατήλθεν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους *συνηγμένους ἐπὶ τὸ αὐτὸ* (χωρίον, οἶκημα), καὶ τοῦτο, τέλος, ὕστερον ἐπίσημος ναὸς τῶν Ἀποστόλων ἐγένετο, «*ἡ ἀνωτέρω*» (ἐπὶ τῆς ἀγίας Σιών) «*τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησία*», ὡς ὁ, τε Κύριλλος ὁ ἱεροσολύμων μαρτυρεῖ, καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ σύνοικος καὶ σύγχρονος ἱερώνομος, καὶ Θεοδώρητος, καὶ ὁ Ταυρομενίας ἱερὸς Θεοφάνης (καὶ οὗτος αὐτόπτης γενόμενος) μετὰ μικρὸν ἡμῖν ἐροῦσι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ θεὸς Ἐπιφάνιος «*Περὶ τῆς ἐν ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας*, ὡς μικρὰς ἔτι οὐσας, ἐθα ὑποσρέψαντες οἱ μαθηταὶ — ἀπὸ τοῦ Ἑλαιῶνος, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερφῶν. Ἐκεῖ γὰρ ὠκοδόμητο, τουτέστιν ἐν τῷ μέρει Σιών» (περὶ Μέτρ. §. ιδ). Καὶ τοῦτο λοιπὸν τὸ ὑπερφῶν φαίνεται ἡ πρώτη Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ὅθεν μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Ἑλαιῶνος

ἐπιστροφὴν τῶν Ἀποστόλων, μόλις ἑκατὸν εἰκοσι μαθητῶν τῶν πάντων συνηγμένων (Πράξ. α, 15) ἐξεχύθη εἰς ἅπασαν τὴν Οἰκουμένην, οἷα τις ἡλίου βολή, ὁ σωτήριος λόγος, καὶ ἀνὰ πάσας πόλεις τε καὶ κώμας, πληθυσούσης ἄλως δίκην, μυρίανδροι καὶ παμπληθεῖς ἀθρόως ἐκκλησῖαι συνεστίχεςαν (Εὐτέβ. Ἐκκλησ. ἱστορ. β, 3).

§. η. Ὅτι δὲ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ, πληθυνόντων τῶν μαθητῶν (Πράξ. β, 41—45), ὑπῆρχον ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων, πλὴν τοῦ ὑπερέφου, καὶ ἄλλοι τόποι εἰς προσευχὴν καθιερωμένοι, ἢ εὐκτήριοι οἶκοι, ἐν οἷς ἐτελοῦντο τῶν πιστῶν αἱ συνάξεις, οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων ἀμφιβάλλει. Οὕτως ἦσαν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἰουδαίῳν ἰδιαίτεραι συναγωγαὶ (οἷον ἡ τῶν Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίων. Πράξ. ζ). Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ σύγχρονοι τῶν Ἀποστόλων ἐν Αἰγύπτῳ Θεραπευταὶ εἶχον τὰς κατὰ χώραν ἐκκλησίας, ἐν ἐκάστη οἰκίᾳ οἴκημα ἱερὸν, ἐν ᾧ τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια ἐτελοῦντο (Φίλων παρ' Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστορ. β, 17). μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ ΟΒ Ἀποστολικὸς κανὼν τὰς πρώτας κατὰ τόπους τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίας (βλ. καὶ Ἀποσ. Διαταγ. Β, γ'), καὶ Παῦλος αὐτὸς, λέγων· «Συνερχομένων ὑμῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ» (δηλονότι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ ναῷ, ὃν καὶ νῦν ἡ συνήθεια Ἐκκλησίαν καλεῖ)· ὥς ἀποδείκνυσιν τὴν ἔννοιαν τρανῶς καὶ τὸ ἐφεξῆς «Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν; — ἡ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε;» (ὅπου τὸ ἐκκλησία ἀντιπαράβάλλεται πρὸς τὸ οἰκία) (α). Οἱ δὲ τινες κἂν τῷ τοῦ

(β) Α. Κορινθ. ια, 18—22. Ὅπου ὁ θεὸς Χρυσόστομος (Ὁμιλ. κζ. σελ. 331-ἐκδ. Ὁξον. 1841) «Οὕτω καὶ τὸν τόπον (ἰδιωτικὸν ποιεῖς), ὡς οἰκίᾳ τῇ Ἐκκλησίᾳ κατηρμένῃ· Ἐκκλησία γὰρ γίγνεται, οὐχ ἵνα διηρημένῃ ὡς ἐν οἷσιν ἐσθίοντες καὶ κτλ. (ὡσαύτως καὶ Θεόδωρ. καὶ Θεοφύλακτος). Καὶ ὁ Μ. Βασίλειος· «Ἐξ ὧν παιδεύομεθα μῆτι τὸ κοινὸν δεῖπνον ἐν Ἐκκλησίᾳ ἐσθίειν καὶ πίνειν, μῆτι τὸ Κυριακὸν δεῖπνον ἐν οἰκίᾳ καθυβρίζειν» (ἐν ὅροις κατ' ἀπαιτητὴν, Ἑρωτ. τι). Οὕτω καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος (Τομ. IV. p. 220), καὶ ἄλλοι τῶν ἱερῶν Πατέρων. Μαρτυροῦσι δὲ καὶ ἰθνητοί, ὅτι εἶχον ἥδη οἱ χριστιανοὶ κατὰ τόπους Ἐκκλησίας ἔτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ β, αἰῶνος; ὡς ὁ Δουκιανὸς

ἀδελφοθέου Ἰακώβου (β, 2), «ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ» κτλ. ἀντὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξέλαβον τὸ Συναγωγὴν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν παρεκβατικώτερον.

§. θ. Εἰς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων, ἥς πρῶτος ὁ Ἀδελφοθέος ἐπίσκοπος ἀνεδείχθη, ὅτι συνέτρεχον καὶ ἐξώθεν, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πλησίον χωρῶν, πολλοὶ τῶν πιστῶν, προσκυνήσοντες τοὺς ἡγιασμένους τόπους, ὅτε λόγος αἰρεῖ, καὶ τὰ πράγματα μαρτυροῦσιν. Ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων ἡ *μία τῶν σαββάτων* (τουτ. ἡ πρώτη τῆς ἑβδομάδος), καθ' ἣν ἀνέστη ὁ Κύριος, ὠνομάσθη Κυριακὴ (Ἀποκαλ. α, 10). Καὶ κατ' αὐτὴν ἡ θεία, λειτουργία ἱεουργεῖτο (Πράξ. κ, 7, 11. Ἰουστίν. Ἀπολ. β). Καὶ κατὰ ταύτην οὖν τὴν ἡμέραν τίς ἂν ἀμφιβέλλοι δικαίως, εἴπερ ἄρα αὐτοὶ οἱ τῆς Ἀναστάσεως μάρτυρες, οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τῶν μαθητῶν, συνήρχοντο ἐπὶ τοῦ ζωοδόχου μνήματος προσκυνῆσαι τὸν Ἀναστάντα; Καὶ εἰ κατὰ τὸν νόμον οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ προσήλυτοι συνήρχοντο κατ' ἔτος πανταχόθεν ἑορτάσαι μάλισα τὸ Πάσχα καὶ τὴν Πεντηκοστὴν τυπικῶς ἐν τῷ ναῷ, πολλῶν δὲ μᾶλλον οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, καὶ ἄλλοι

(τῷ 120 μ. Χ.), λέγων «Χρυσόροφον οἶκον» (ἐν ὑπερώῳ, ὅπου συνήγοντο οἱ Χριστιανοί) καὶ ὁ Πλίνιος (Epistof. L. X. 97), καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Αὐρηλιανὸς ἀνέφερε Χριστιανῶν Ἐκκλησίας (Vopisc. in Aurelian.). Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν Διαμαρτυρητῶν, ἐπειδὴ διατείνονται μηδένα τοὺς χριστιανοὺς ἔχειν καθιερωμένον εἰς προσευχὴν καὶ ἱεουργίαν εὐκτήριον οἶκον, ἢ ναὸν, ἴστω καὶ μικρὸν, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων (βλ. Suicer. Thes. Ecclesias. v. Νάος. Molinej de Altaribus etc.) ἐκλαμβάνουσι τὸ ἀνωτέρω τοῦ Ἀποστόλου Ἐκκλησία ἀντὶ Σύναξιν, Συνέλευσιν τῶν πιστῶν (οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Schleusner Lexic. N. Test. v. Ἐκκλησία). Ἀλλ' ἐξελέγχουσι ταύτην αὐτῶν τὴν πλάνην ἄλλοι ἐξ αὐτῶν σοφώτεροι καὶ συνετώτεροι, οἷον ὁ Γρότιος (Annotat. εἰς Πράξ. β), καὶ μάλιστα ὁ πολὺς Μήδος (Mede), ἐκ τοῦ Ῥώμης Κλήμεντος, Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ ἄλλων Πατέρων παράγων τὰς μαρτυρίας βλ. Bingham Origin. Eccl. vol. III. p. 113-159· πρβλ. καὶ Beveregij Vindic. Cod. Can. l. II. Cap. 8. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἴδε καὶ τοῦ περιεκλειστάτου Χατωβριάνδου τὴν εἰς τὸ Ὅδοιπορικὸν αὐτοῦ Εἰσαγωγὴν, ἐν ᾗ κάλλιστα διέλαβε περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ πολλοὺς τῶν εἰς προσκυνῆσιν τῶν ἁγίων τόπων κατὰ καιροὺς ἀπειθόντων ἀπαριθμαῖ· Chateaubriand Itinéraire etc. T. 1. Introduct. pag. 89-120 καὶ Tom. 2. pag. 197.

Ἑλληνισταὶ ἔμελλον ἑορτάζειν τὸ Πάσχα τὸ σωτήριον ἐν Ἱεροσολύμοις, προσκυνούντες τὸ πανάγιον μνῆμα τῆς Ἀναστάσεως, ὅθεν ἐξέλαμψεν ἡ αἰω·ία ζωή· καὶ τὴν θείαν δὲ λατρείαν σὺν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου (τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ) ἐπιτελοῦντες ἐν τῷ τῆς Σιών ὑπερώῳ, ὅπου σχεδὸν ἑναυλος εἰσέτι ἐνήχει ταῖς ἀκοαῖς ὁ ἦχος τῆς βιαίας προῆς τῶν πυρίνων γλωσσῶν, ἥτις ἐπλήρωσε τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Ὁ δὲ μακάριος ἱερώνυμος ἐσημείωσεν (ἔπις. ιζ'), ὅτι ταύτης τῆς πεντηκοστῆς μᾶλλον (ἢ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἑορτῆς) «τὴν ἡμέραν ἔσπευδεν ὁ Παῦλος·γενέσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ» (Πράξ. κ, 16). Καὶ πολλοὶ δὲ τῶν ἐξω τῆς Παλαιστίνης χριστιανῶν ἀπῆρχοντο εἰς Ἱερουσαλήμ, φέροντες εὐποιίας καὶ προσφορὰς εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἐκείσε πιστῶν, οἷον ἐκ τῆς Κορίνθου, καὶ ἀλλαχόθεν, ὡς καὶ Παῦλος αὐτὸς ὁ μάλιστα περὶ τούτου φροντίζων καὶ διατάσσων ἀποστολικῶς (Α. Κορ. ις, 2-4: Ῥωμ. ιε, 6: Γαλατ. β, 10: Πράξ. ια, 29). Καὶ τὸν λόγον δε προστιῖθῃσι, δι' ὃν οἱ ἐκτὸς τῶν Ἱεροσολύμων ὤφειλον μεταδιδόναι τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις πιστοῖς· (ἐξ Ἰουδαίων μάλιστα πεπιστευκόσι). «Εἰ γάρ (φησι) τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς» (Ῥωμ. ιε, 25, 27), ὅπου ὁ ἱερὸς Θεοδώρητος ἀπαριθμῶν τὰς ἐξ Ἱεροσολύμων προχυθείσας δωρεάς εἰς πάσας τὰς ὑπ' οὐρανὸν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, ἐπιφέρει· «Ἐξ ἐκείνων, κατὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ὁ Δεσπότης Χριστός· ἐξ ἐκείνων οἱ Ἀπόστολοι, τῆς οἰκουμένης οἱ κήρυκες· δι' ἐκείνων διανεμήθη τὰ τοῦ Πνεύματος δῶρα· δίκαιον τοίνυν τῶν μειζόνων μεταδεδωκότας, μεταλαχεῖν τῶν μειόνων» κτλ. (Ἑρμην. αὐτόθ.). Οὕτως ὁ τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίαν πηγὴν τῶν θείων χαρισμάτων ἀποφαινόμενος, συμπεριλαμβάνει καὶ τοὺς ἁγίους τόπους, ἐν οἷς σωματικῶς ἐτελέσθη ἡ πάντα τοῖς ἀνθρώποις χαρισασμένη θεία Οἰκονομία· τούτους δὲ καὶ αὐτὸς πάντως προσεκύνει. μετὰ τῶν ἄλλων πιστῶν, ὅσakis ἀνέβαινεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Εἰ γάρ οἱ Φαρισαῖοι «ᾠκοδόμου· τούς τάφους τῶν προφητῶν καὶ ἐκδομου· τὰ

μνημεῖα τῶν δικαίων) (α)· πολλῶ γε μᾶλλον, καὶ ἀσύγκριτον ὄσον, οἱ ἐξ Ἰουδαίων, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότες ἐτίμων θεοκρεπεστάταις τιμαῖς τὸ ζωήρῃτον μνημεῖα τῆς Ἀναστάσεως αὐτοῦ τοῦ πληρώματος τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τῆς τοῦ Δεσπότης φιλανθρωπίας σωτήρια ὑπομνήματα.

§. ι. Ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου αἰῶνος συνήρχοντο πολλαχόθεν οἱ πιστοὶ, προσκυνήσαντες τὰ ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει ἔχνη τῆς ὀντως ζωῆς, ἀπόδειξις τρανωτάτη καὶ ἡ ἐφεξῆς. Ἐτεὶ 70 ἀπὸ γεννήσεως Χριστοῦ (ἡ τῷ 37 μετὰ τὴν Ἀνάστασιν) ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν προφητοκτόνον καὶ χριστοκτόνον γενεάν ἡ ἐσχάτη καὶ ἀνίατος καὶ παγγενῆς συμφορὰ καὶ ἡ πόλις τῶν ἱεροσολύμων ὑπὸ Τίτου καταστράφη· ὁ δὲ λαὸς τῆς ἐν ἱερουσολύμοις Ἐκκλησίας, κατὰ τινα θεῖον χρησμὸν, τοῖς αὐτόθι δοκίμοις δι' ἀποκαλύψεως δεθέντα, ἀπὸ τοῦ πολέμου μετανίστησαν ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὴν Πέλλαν, πόλιν τῆς ἐν Ἀραβίᾳ Περαιᾶς (Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱς. Γ· 5· Ἐπιφάν. π. Μέτρ. §. ιε), κακεῖ διέμειναν ἐπ' ὀλίγον χρόνον. Εἵτα δὲ πάλιν ἐπαντλήθη εἰς ἱερουσαλήμ, σκηνώσαντες μεταξὺ τῶν ἐρείπίων, καὶ πάλιν ἐν τοῖς ἀγίοις τόποις τὰ ἱερὰ ἐτέλουν· καὶ ἦσαν οἱ μαθηταὶ τῶν μαθητῶν [τῶν] Ἀποστόλων (ἡοῖν ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνης) ἀνθούντες τῇ πίστει, καὶ σημεῖα μεγάλα ἐργαζόμενοι ἰσσεων ~ ὑποστρέψαντες ἀπὸ Πέλλης τῆς πόλεως εἰς ἱερουσαλήμ κτλ. (αὐτόθ.). Ἐπετκόπει δὲ τότε τῆς ἐν ἱερουσολύμοις Ἐκκλησίας

(α) Ματθ. κγ, 29. Ἀρχαῖον δὲ τὸ ἔθος τοῦτο καὶ παρ' ἄλλοις εἶνεσι, καὶ παρ' Ἰουδαίοις (ἴδε Α, Μακκαβ. ιγ, 27-29), τηρούμενον καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ἐκείσμεν δὲ τοὺς τάφους τῶν δικαίων καὶ προφητῶν, οὐ μόνον τιμῶντες τοῖς ἄλλοις ὁμοίαις κοσμήμασιν, ἀλλὰ μάλιστα (καθὰ κρίνουσιν οὐκ ἀπιθάνως τῶν τινες νεωτέρων σοφῶν), καὶ συναγωγὰς οἰκοδομοῦντες πλησίον τῶν τάφων, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰδίως προσευχόμενοι, καὶ τοὺς ὕμνους ᾄδοντες τῶν πατέρων (βλ. Vitring. De Synagog. Veter. I, 31). Κάκεινο δὲ σημειωτέον ὅτι ταλανίζει ἐν τούτοις τοὺς Φαρισαίους ὁ Κύριος, οὐκ αὐτὸ τὸ ἔργον ψέγων καὶ τὴν εἰς τοὺς τάφους τῶν προφητῶν δικαίων τιμὴν ἀποδοκιμάζων, (ἄπαγε), ἀλλὰ τὴν φαρисαϊκὴν ὑπόκρισιν ἐξελέγχων, μεθ' ἧς καὶ τοῦτο τὸ καλὸν ἔπραττον οὐ καλῶς, ἀλλ' ἐπιδείξιας χάριν (ὡς τὰς λοιπὰς ἀρετάς. Ματθ. κγ, 29 κτλ.) α π ρ ὅ ς τ ὁ θ ε σ θ ῆ ν α ι ε ν ἱ ς ἀ ν θ ρ ῶ π ο ι ς ε .

Συμεών ὁ τοῦ Κλωπᾶ, καὶ οὗτος συγγενὴς τοῦ Κυρίου, διαδεχθεὶς τὸν μικρῷ πρὸ τῆς καταστροφῆς μαρτυρικῶ θανάτῳ στεφανωθέντα Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον (Εὐσεβ. Γ. 14. πρβλ. καὶ κεφ. 7). Ὅτι δὲ τοὺς ἀγίους τόπους καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἀκριβῶς ἐγνώριζον οἱ χριστιανῶ, πρόδῃλον καὶ ἀναμφίβολον· οὔτε γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου ἀπῆσαν τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ σύγχρονοι τῶν συμβεβηκότων ἦσαν. Ἐπειτα καὶ τὸ θεοδόχον μνημα καὶ ὁ Γολγοθᾶς ἐξω τοῦ τείχους καὶ τῆς πύλης ὄντα, οὐ κατεχώσθησαν ἀφαντῶθέντα παντελῶς, ἐν τοῖς ἐρειπιῶσι τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καταστραφείσης πόλεως. Καὶ Συμεών μὲν ἐποίμαινε τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν μέχρι Τραϊανοῦ (τῷ 117)· ὅποτε, διωγμοῦ κινήντος κατὰ χριστιανῶν, διαβληθεὶς οὗτος πρὸς τὸν ἀνθύπατον ὡς ὢν ἐκ τοῦ βασιλικῷ γένους τοῦ Δαβὶδ, καὶ ὡς χριστιανός, κατακρίνεται εἰς θάνατον σταυρικόν, ἐτῶν ὦν 120, καὶ ἐπομένως αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος τοῦ Κυρίου γενόμενος (Εὐσεβ. Γ. 32). Διαδέχεται δὲ τοῦτον ἰούστος, ὁ καὶ Βαρσαβᾶς (ὁ μετὰ Ματθαίου ἐκλεγείς εἰς τὸν Ἰούδα τόπον ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων· Πράξ. α, 23), εἰς ὧν καὶ αὐτὸς τῶν ἐκ περιτομῆς μυρίων ὄσων εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων (Εὐσεβ. αὐτόθ.). Μετὰ δὲ τὸν ἰούστον ἕτεροι δώδεκα ἐξ Ἑβραίων τὴν ἐπισκοπὴν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας διεδέξαντο, μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (τῷ 137), ὀλιγόβοιοι γεγονότες, ὧν τὰ ὀνόματα καταλέγει ὁ Εὐσέβιος δεκαπέντε τοὺς πάντας ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἱεράρχου Ἰακώβου μέχρι τοῦ ἐσχάτου τῶν ἐκ περιτομῆς γεγονότων Ἰούδα, κατὰ τοὺς Ἀδριανοῦ χρόνους. Ἐφεξῆς δὲ προχειρίζεται πρῶτος ἐκ τῶν πεπιστευκότων Ἑλλήνων, ἡ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, ὁ Μάρκος (Εὐσεβ. Δ. 5, 6). Καὶ αὕτη μὲν ἡ σειρὰ τῆς διαδοχῆς τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἱεροσολυμίτιδος Ἐκκλησίας ἀποδείκνυσι καὶ ταύτης τὸ εὐσταθὲς καὶ ἀδιάλειπτον, καὶ τὸ τῶν ἀγίων τόπων ἀδιάκοπον σέβας καὶ ἐν μέσῳ τοσούτων ταραχῶν ἀνθῶν καὶ ἀνεπίληστον παρὰ πᾶσι τοῖς πιστοῖς, καὶ ἐχωρίαις καὶ τοῖς ἐξωθεν ἐρχομένοις.

§. ια. Ἐδειξε δὲ τὸ πρᾶγμα λαμπρῶς. Ἀλλίως Ἀδριανὸς ὁ αὐ-

τοκράτωρ, (ὅστις ἐξηνδραπόδισε, τέλος, τοὺς Ἰουδαίους, ἐπαναστάοντας καὶ αὐθις ἐξ ἀπονοίας ἠλιθάτου κατὰ Ῥωμαίων, καὶ δόγματι βασιλικῷ διατάξας τὸ πᾶν ἔθνος τῶν Ἰουδαίων μηδόλως τῆς περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα χώρας ἐπιθαίνειν), ἀνακτιῖζει τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐξ ἀλλοφύλων ἐθνικῶν ὁπωσδήποτε συνεικίσας (α), καὶ ταύτην *Ailian Kapitolian* μετονομάσας, τὸ μὲν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος, τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐν Ῥώμῃ Καπιτωλίου Διός. Καὶ τούτου μὲν ἄγαλμα καὶ ναὸν ἀνήγειρεν ἐν τῷ τόπῳ τοῦ κατηρσιπωμένου ναοῦ τῶν Ἰουδαίων, (ὡς ἱστορεῖ Δίων (β)). Ἐπὶ δὲ τοῦ θεοδέγμονος Τάφου γῆν πολλὴν συμφορήσας, Ἀφροδίτης ἔστησε ναὸν καὶ ἄγαλμα (γ). Ἐκ δὲ τούτου φαίνεται τρανῶς, ὅτι οἱ ἐθνικοὶ ἐσπούδαζον ἀποκρύψαι τοὺς ἀγίους τόπους, διότι ἐπ' αὐτῶν οἱ χριστιανοὶ καὶ τότε συνήρσαν, προσκυνοῦντες τὰ ἴχνη τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ μοναχὸς Ἀλέξανδρος (περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ Σταυροῦ), λέγων· «Μαθόντες δὲ ἐκ παραδόσεως οἱ πιστοὶ τὸν τόπον τοῦ ἀγίου Γολγοθᾶ κεχωσμένον ἔτι καὶ ἀφινῇ τυγχάνοντα» (ὡς ἂν ἐν τοῖς ἐρεπιπίοις τῆς ὑπὸ Τίτου ἀλώσεως τῆς πόλεως), «ἐρχόμενοι καθ' ἡμέραν σεβασμῶς προσεκύνουν. Ὅπερ θεωροῦντες οἱ εἰδωολάτραι, τοῦ Διαβόλου ὑποβάλλοντος

(α) Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ὑπ' Ἀλίου Ἀδριανοῦ συνοικίσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ βλ. Ἀλεξάνδρ. Χρονικ. σελ. 474. Βον. Εὐσέβ. Ἐκκλ. Ἱστ. Δ. ς. καὶ Vales not. αὐτόθ. Scalliger εἰς Εὐσέβ. Χρον. σελ. 209. Ἐπιφάν. περὶ Μίτρ. §. ιδ, καὶ Ρεφαν. εἰς Ἐπιφάν. σελ. 394.

(β) Δίων, ξθ. 17. βλ. καὶ τὸ ἡμίτερον περὶ τῶν Ο, Ἑρμηνευτ. Τόμ. Γ. σελ. 147.

(γ) Εὐσέβ. βίβ. Κωνσταντ. Γ. 26. πρβλ. Σωκράτ. Α. ιζ. Σωζόμεν. β, 1. Θεοδώρητ. Ἐκκλ. Ἱστ. α, 15: Γεώργ. Ἀμαρτωλ. Χρονικ. Κατὰ δὲ τὸν Ἱερώνυμ. ἐπὶ μὲν τοῦ θεοῦ μνήματος ἔστησεν ἄγαλμα Διός, ἐπὶ δὲ τοῦ Γολγοθᾶ τῆς Ἀφροδίτης, καὶ ἐπὶ τοῦ θεοδύχου σπηλαίου τῆς Βηθλεὲμ εἰδωλὸν Ἀδώνιδος (S. Hier. Epist. ad Paulin.). Περὶ τούτων οὐδὲν λέγει ὁ Εὐσέβιος, εἰ μὴ μόνον ὅτι (ἐπὶ τοῦ ἀγίου μνήματος καὶ τοῦ περὶ τὸν τόπον) «Ταφεῖνα ψυχῶν ἐπισκευάζουσι, νεκρῶν εἰδῶλων σκῆτιον Ἀφροδίτης ἀκολάστῳ δαίμονι μυχὸν οἰκοδομώμενοι» (βίβ. Κωνστ. Γ, 26) ὅπου μάλιστα τινὲς τὸ εἰδῶλον διορθοῦσιν εἰς τὸ εἰδωλεῖον. Ἐκ τούτων τῶν εἰδῶλων ὑπῆρχεν ἴσως καὶ τὸ τοῦ Διός, ἢ καὶ ἄλλου ψευδοθέου. Ταῦτα καὶ οἱ νεώτεροι ἡμελογοῦσι· βλ. Krafft, Die Topographie Jerusalems. pag. 172. Bonn, 1846.

αὐτοῖς, ὠκοδόμησαν ἐκεῖσε ναὸν τῷ ἀγάλματι τῆς ἀκαθάρτου δαίμονος Ἀφροδίτης » (παρὰ Γρετζέρω, περὶ τοῦ Σταυρ. βλ. καὶ Λεμούνον. σελ. 429). Ἄλλ' ἡ κοσμικὴ σοφία τῆς εἰδωλολατρείας ὑπηρετεῖ καὶ ἄκουσα τῇ μωρίᾳ τοῦ Σταυροῦ. Διετήρησε γὰρ οὕτω μετὰ τῶν ἄλλων ἀγίων τόπων μάλιστα τὸ θεῖον Μνημα τῆς Ἀναστάσεως, προφυλάξασα ἀπὸ πάσης ἀν' ἐπελθούσης μανίας τῶν ἐθνικῶν, συνάμα δὲ τοῦτο καὶ βεβαίως ἀρίγνωτον κατέστησε, καὶ ἀναντιρρήτως ἀναλλοίωτον, καὶ ἀριδείκτεον, μέχρι τῆς θεόθεν ὠρισμένης ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς φήμισιν τῶν ἀπίστων. Ἕμενον δὲ τὰ ἐβέβηλα ταῦτα δομήματα δι' ὧν 180 ἐτῶν, μέχρις οὗ καθοδήγησαν τὴν εὐσέβειαν τοῦ μεγάλου τῶν χριστιανῶν βασιλέων πατρὸς εἰς ἀνακάλυψιν τοῦ ἐγκεκρυμμένου θησαυροῦ τοῦ ζωοδόχου Τάφου, οὗ τινος οἶον φύλακες ἐτάχθησαν καὶ ταῦτα τὰ εἰδωλικά τεχνάσματα, ὡς πρῶην ἡ ἐθνικὴ κουστωδία, καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ λίθου σφραγίδες τῶν Ἰουδαίων.

§. ιβ'. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πρὸς καιρὸν καὶ πολιτικῶς ἀνθρωπονόμηστον Αἰλίαν, πράγματι δὲ καὶ οὔσαν καὶ καλουμένην ἀείποτε ἀγίαν πόλιν Ἱερουσαλὴμ (οὗ γὰρ ἔμελλε τειχῶν οἰκοδομῇ, καὶ τούτων ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς πρώτης Ἱερουσαλὴμ ἀνεγερθέντων, καὶ ἐπωνυμία δειλαίου θνητοῦ κατισχύσειν τῆς ἀγιότητος καὶ μεγαλωνυμίας τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ· καθὼς οὐδὲ τὸ ἕτερον ὡς ἐκ τοῦ Καπιτωλίου Διὸς ἐπώνυμον, ἡ *Καπιτωλίνα*, οὐδ' αὐτὰ τὰ ζόανα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἠδυνήθησαν κατακρατῆσαι τῶν, ἐφ' ὧν ἐπωκοδόμηντο, παναγίων ἰχνῶν τῆς ἀθανάτου ζωῆς). Καὶ κατ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν Αἰλίαν Ἱερουσαλὴμ ἔμενε πάλιν εὐσταθὴς ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἀπὸ τοῦ προειρημένου Μάρκου μέχρι καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ (137—284) εἰκοσιτριῶν ὄλων ἐπισκόπων διαδοχαί, διαδεξαμένων τὸν θρόνον τοῦ Ἀδελφοθέου, οὓς αὐτὸς ὁ τοῦ Διοκλητιανείου διωγμοῦ σύγχρονος Εὐσέβιος ἐξ ὀνόματος καταλέγει (Ἐκκλ. Ἱστορ. Ε, 12. Σ, 10, 11: Ζ, 5, 28, 32). Ὅτι δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἐφεξῆς ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησία διῆγεν ἡσυχώτερον, καὶ ἦν τότε κατὰ τὸν ψαλμωδὸν

« Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομουμένη, ὡς πόλις, ἥς ἡ μετοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ » (Ψαλμ. ρκα, 3), δεικνύται ἐκ τῆς ἱστορίας· ἐν ᾗ βλέπομεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ (τριακοστοῦ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων) ἐπισκόπου Ναρκίσσου (τῷ 162 μ. Χ.), « ἐπειδὴ ποτε κατὰ τὴν μεγάλῃν τοῦ πάσχα διανυκτέρευσιν ἐπέλιπε τὸ ἔλαιον τοῖς διακόνοις (τοῦ ναοῦ), καὶ τὸ πᾶν πλῆθος ἀθυμία κατέλαβεν, ὁ θεὸς Νάρκισσος ἐπίταξε τοῖς τὰ φῶτα παρασκευάζουσιν, ὕδωρ ἀνιμῆσαντας ἐκ τινος παρχαίου μένου φρέατος, ὡς αὐτὸν κομίσαι· — καὶ ἐπευξάμενος τῷ ὕδατι, παρεκέλευσεν ἐγγίαι τοῖς λύχνους μετὰ πίστεως εἰς Κύριον γνησίας· ποιησάντων δὲ τοῦτο, παρὰ πάντα λόγον δυνάμει παραδόξῳ καὶ θείᾳ μετεβλήθη τοῦ ὕδατος ἡ φύσις εἰς ἐλαίου ποιότητα » (βλ. Εὐσέβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Γ. 9). Καὶ τούτου τοῦ θαύματος (τοῦ θαυματουργηθέντος ἐλαίου) βραχύ τι λείψανον παρὰ πλείστοις τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀδελφῶν ἐφυλάττετο μέχρι καὶ τοῦ Εὐσεβίου αὐτοῦ (αὐτόθ.). Καὶ ποῦ μὲν τῆς ἀγίας πόλεως ὑπῆρχε τότε ὁ ναὸς οὗτος, ἐν ᾧ παρῆν καὶ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ πληθὺς ἐκκλησιαζομένων, ἄδελγον· βέβαιον δὲ ὅτι καὶ μετὰ τὴν ὑπ' Ἀδριανοῦ ἀνάκτισιν τῆς Ἱερουσαλὴμ (μόλις 25 ἔτων παρελθόντων) ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ καὶ ἡ περὶ ἥς ὁ λόγος Ἐκκλησία, καὶ ἄλλοι πιθανῶς εὐκτήριοι οἴκοι, ἐν οἷς συνήγοντο οἱ πιστοί. καὶ ἐγγύριοι καὶ ἐξωθεν, κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα μάλιστα παρεπιδημοῦντες.

§. ιγ. Μικρῷ πρὸ τοῦ Ναρκίσσου, ἡ κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων αὐτοῦ προεδρίας, ἠκμαζε καὶ ὁ μάρτυς καὶ φιλόσοφος Ἰουστίνος (τῷ 145) ἐν Νεαπόλει τῆς Σαμαρείας γεννηθεὶς· καὶ ἔστι μὲν οὐκ ἀπίθανον (ὡς ἐκ τῆς τοῦ τόπου γειτονίας, καὶ τῆς πολλῆς περὶ τὰ θεῖα τοῦ μάρτυρος σπουδῆς), ὅτι καὶ οὗτος ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, τοὺς ἁγίους τόπους ἐπισκεψόμενος· διὸ καὶ ὡς αὐτοπτης τὴν τοποθεσίαν τῆς Βηθλεὲμ διορίζει. « Κώμη δὲ τις ἐστὶν ἐν τῇ χώρᾳ Ἰουδαίων, ἀπέχουσα σταδίους τριάκοντα (ἴσ. γρ. τεσσαράκοντα) Ἱεροσολύμων, ἐν ᾗ ἐγεννήθη ἰησοῦς ὁ Χριστὸς » (Ἀπολογ. α, §. 34). Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο φαίνεται πως ἀντιβαίνουσα ἄλλη τις τοῦ μάρτυρος φράσις, ἡ ἐξῆς· « Ἐπειδὴν ἰωσήφ

οὐκ εἶχεν ἐν τῇ κώμῃ ἐκείνῃ (τῇ Βηθλεὲμ) ποῦ καταλῦσαι, ἐν σπηλαίῳ τινὶ σύνεργος τῆς κώμης κατέλυσε, καὶ — ἐκεῖ ἐτετόκει ἡ Μαρία τὸν Χριστὸν, καὶ ἐν τῇ φάτνῃ αὐτὸν ἐτεθείκει (Διαλ. πρὸς Τρύφ. §. 78. σελ. 184). Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν Πατέρων, οὐδ' αὐτὸς ὁ Μάρτυς εἶπεν ἀλλαχοῦ τὸ θεοδόχον Σπήλαιον ἐκτὸς κείμενον τῆς Βηθλεὲμ. Ὡστε τὸ σύνεργος ἔγραψεν ἀντὶ τοῦ ἐχομένου, συναπτῶς ταῖς ἐγγυτάτω κατοικίαις τῆς κώμης· καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ καταλύματι (Λουκ. 6, 7) γειτονικῶς ἐγγίζον καὶ συνομοροῦν. Οὕτως εὐκρινῶς, καὶ πάντως ἐξ αὐτοψίας, ὁ μάρτυς καὶ φιλόσοφος, πρῶτος τῶν θείων Πατέρων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν, διέγραψεν ἡμῖν τὴν ἐπ' αὐτοῦ τοποθεσίαν τοῦ παναγίου Σπηλαίου τοῦ περιέχοντος τὴν θεοδέγμονα φάτνην, ἣν ὁ Εὐαγγελιστὴς μόνην καὶ ἐνάρθρως ὀνομάζει, «ἐν τῇ φάτνῃ», συνυπακουομένου καὶ αὐτοῦ τοῦ περιέχοντος (Λουκ. 6, 7, 12, 16).

§. ιδ. Ἐπὶ τοῦ θείου Ναρκίσσου ἀνέβη εἰς ἱεροσόλυμα καὶ Μελίτων ὁ περικλητὴς Σάρδεων ἐπίσκοπος (τῷ 170), ὡς αὐτὸς γράφει ἐν τῇ πρὸς Ὀνήσιμον ἐπιστολῇ, «ἀνελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν, καὶ ἕως τοῦ τόπου γενόμενος, ἐνθα (τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς πίσεως ἡμῶν) ἐκηρύχθη, καὶ ἐπράχθη » (παρ' Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱς. Α. 26).

§. ιε. Κατὰ τὸν αὐτὸν δεύτερον αἰῶνα (τῷ 170) Ἀλέξανδρος ἐκ τῆς τῶν Καππαδοκῶν γῆς, ἐνθα τὸ πρῶτον τῆς ἐπισκοπῆς ἠξίωτο, ἦλθεν εἰς ἱεροσόλυμα, εὐχῆς καὶ τῆς τῶν τόπων ἱστορίας ἔγραψεν. Ἐλθόντα δὲ τοῦτον ἐδέξαντο οἱ ἀδελφοὶ κατὰ ἀποκάλυψιν, ὡς ἐκ Θεοῦ προωρισμένον ἐπίσκοπον τῶν ἱεροσολύμων. Καὶ δὴ μετὰ κοινῆς τῶν ἐπισκόπων γνώμης, οἱ τὰς πέριξ διεύκον' Ἐκκλησίας, βιάζεται μετατεθῆναι εἰς τὴν προεδρίαν τῆς ἀγίας Πόλεως, ἥδη τοῦ Ναρκίσσου ἑκατὸν καὶ δεκαεῖς ἔτη διηνυκτός. Οὗτος ὁ τρισόβριος καὶ ὁμολογητὴς Ἀλέξανδρος «συνέστησε πρῶτος ἐν Αἰλλῇ βιβλιοθήκην» ἐξ ἧς καὶ Εὐσέβιος συνήγαγεν ὕλην τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐν ᾗ διέσφεν εἰς ἡμᾶς καὶ τινα τεμάχια τῶν αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιστολῶν (Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱς. Γ, 11, 20).

§. ις. Σύγχρονος Ἀλεξάνδρου καὶ Κλήμης, ὁ ἱερώτατος πρεσβύτερος, ὁ καὶ Στρωματεὺς, διέπρεψεν ἐν Ἱεροσολύμοις, ὡς αὐτὸς Ἀλέξανδρος ἐν τῇ πρὸς Ἀντιοχεῖς ἐπιστολῇ μαρτυρεῖ, λέγων «Ταῦτα δὲ ὑμῖν, κύριοί μου ἀδελφοί, τὰ γράμματα ἀπέστειλα διὰ Κλήμεντος τοῦ μακαρίου πρεσβυτέρου, ἀνδρὸς ἐναρέτου καὶ δοκίμου· ὃν ἴστε καὶ ὑμεῖς, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅς καὶ ἐνθάδε παρὼν κατὰ τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπισκοπὴν τοῦ Δεσπότη, ἐπεστήριξέ τε καὶ ἡύξησε τὴν τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίαν» (Εὐσέβ. Ἐκκλ. ἱς. ζ, 11).

§. ιζ. Οὐδ' ὁ Κλήμεντος μαθητὴς Ὠριγένης, ὁ μέγας καὶ πολὺς ἐκεῖνος ὁ Ἀδαμάντιος (180—220 μ. Χ.), οὐδ' οὗτος ἀπελείφθη τῆς προσκυνήσεως τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἰχνῶν τῆς ὄντως ζωῆς. Εἰπάτω δ' αὐτός· «Ἐπίσθημεν δὲ μὴ δεῖν *Βηθανία* ἀναγινώσκεισθαι, ἀλλὰ *Βηθαβαρά* (ἰωάν. α, 29), *γενόμενοι ἐν τοῖς τόποις, ἐπὶ ἱστορίᾳ τῶν ἰχνῶν Ἰησοῦ, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν προφητῶν*» (α). Καὶ πάλιν «Ἀκολούθως τῇ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ (τοῦ Χριστοῦ) ἱστορίᾳ δεικνύται τὸ ἐν Βηθλεὲμ Σπηλαίον, ἐνθα ἐγεννήθη, καὶ ἡ ἐν τῇ Σπηλαίῳ φάτιν, ἐνθα ἐσπαργανώθη. *Καὶ τὸ δεικνύμενον τοῦτο διαδόχον ἔστιν ἐν τοῖς τόποις καὶ παρὰ τοῖς τῆς πίστεως ἀλλοτρίοις, ὡς ἄρα ἐν τῷ Σπηλαίῳ τούτῳ ὁ ὑπὸ χριστιανῶν προσκυνούμενος καὶ θαυμαζόμενος γεγέννηται Ἰησοῦς*» (Κατὰ Κέλσ. Α. §. 51). Ὡστε κατὰ τοὺς Ὠριγένους χρόνους (ἔτει περίπου ἑβδομηκοστῷ μετὰ τὸν Ἀδριανὸν) *ἐδείκνυτο τὸ Σπηλαίον τοῖς εἰς ἱστορίαν (περιήγησιν) καὶ προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων ἐρχομένοις χριστιανοῖς· οὐδ' ἐπέκειτο κατὰ τοῦ θεοδόχου τούτου ἄντρου ἡ φησὶν ἱερώνυμος ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ σταθὲν εἰδῶλον Ἀδώνιδος, ἴσως πρῶτον καταπεπτωκός· καίτοι ὁ Εὐσέβιος οὐδὲν ἰστόρησε περὶ τούτου. Ὁ δ' ἐπὶ τοῦ παναγίου Τάφου ἄναος καὶ τῆς ἀκολάστου δαίμονος ἵστατο μέχρι καὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ Εὐσεβίου αὐτοῦ, αὐτόπτητος γεγονότος. Ἀλλὰ καὶ οὕτω πολλοὶ*

(α) Ἐξηγητ. εἰς ἰωάν. τόμ. 6. σελ. 120 Huet,

τῶν χριστιανῶν συνήρχοντο (ὡς ἔστι συμβαλεῖν ἐκ τοῦ Σωζομένου. B, α), προσκυνοῦντες καὶ μακρόθεν τὸ κατάρχωστον καὶ κεκρυμμένον θεῖον Μνῆμα, καὶ τὸν Γολγοθᾶν, εἰ καὶ μετὰ συστολῆς, ἕνεκα τῆς κυριαρχίας τῶν ἐθνικῶν. Οὗτοι δὲ πάλιν ἐτέρωθεν ἥλπιζον, ὅτι οἱ αὐτοὶ τὸν Χριστὸν προσκυνεῦντες δοξοῦσι τὴν Ἁγροδίην σέβειν. Ἐπειτα καὶ τῷ χρόνῳ εἰς λήθην [ἂν] ἔλθειν τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τοῦ σεβάσματος, μήτε τῶν χριστιανῶν εἰδῶς εἰς τοῦτο φοιτῶντων, ἢ ἐτέροις καταμηνύειν (τὸν τόπον) τοιμῶντων, καὶ τούναντιον πιστουμένου τοῦ ἑλληνικοῦ ναυῦ καὶ ἀγάλματος. Καὶ ὅμως συνέβαινε τάνάπαλιν αὐτὸς ἐπιστοῦτο ὁ θεῖος τόπος, ὅν οἱ πληθύνοντες χριστιανοί, καίτοι μετὰ δέους, ἀλλ' ὅμως οὐ διέλειπον σεβόμενοι καὶ ἔξωθεν, ἐγκεκρυμμένον, καὶ προσκυνοῦντες ἐν αὐτῷ τὸν Χριστόν· οὐδ' ἔμελεν αὐτοῖς ὅπως ἐδόκει τοῖς ἐθνικοῖς ἢ προσκύνησις.

§. ιη. Ὡριγένους σύγχρονος ἦν καὶ ὁ διάσημος Φιρμιλιανός, Καισαρείας ἐπίσκοπος (τῷ 230)· ὅστις καὶ αὐτὸς ἀπῆλθεν εἰς Ἰουδαίαν πρὸς αὐτὸν τὸν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης διατρίβοντα Ὡριγένην, τῆς περὶ τὰ θεῖα παιδεύσεως ἕνεκα (Εὐσέβ. Ἐκκλ. ἱς. ζ, 26, 27)· ἀνέβη δὲ καὶ εἰς Ἱερουσαλήμ, τοὺς ἁγίους τόπους ἱστορήσων (ἱερῶν. Καταλόγ. Ἐκκλ. συγγραφ.).

§. ιθ. Ἡδὴ δὲ τοῦ τρίτου αἰῶνος ὑπερμεσοῦντος (περὶ τὰ 270) τίθεται γεννηθεὶς ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου (τῷ 315) ἐπίσκοπος τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας προχειρισθείς. Οὗτος καὶ πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου περικλεεστάτης οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἐγίνωσκεν, ἐκ γειτόνων οἰκῶν, πάντα τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν ἀφίξιν τῶν ἔξωθεν πιστῶν περιηγητῶν καὶ περὶ μὲν τῆς Βηθλεὲμ γράφει τὰ ἐξῆς· «Ὅλα δὲ ταῦτα ἐξεθέμην εἰς παράστασιν τῶν πεπραγμένων ἐπὶ τῇ ἐν Βηθλεὲμ γενέσει τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν . . . καὶ εἰς δεῦρο οἱ τὸν τόπον οἰκοῦντες, ὡς ἐκ Πατέρων εἰς αὐτοὺς κατελθούσης παραδόσεως, τοῖς ἐὼν τόκων ἱστορίας χάριν εἰς τὴν Βηθλεὲμ ἀφικνουμένοις μάρ-

υρουσί, τῶν λόγων πιστούμεγοι τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς τοῦ ἀγροῦ (γρ. ἄντρον) δεξιῶς (α), ἐν ᾧ τεκοῦσα ἡ Παρθένος κατατέθειται τὸ βρέφος, ἐφ' οἷς ἡ προφητεία φησί» κτλ. (Εὐαγγ. Ἀποδ. Ζ. σελ. 213). Περί δὲ τοῦ ὅρου τῶν Ἑλαιῶν λέγει· «Καὶ ἔσθι ἐπὶ τοῦ ὅρου τῶν Ἑλαιῶν (φησὶν ὁ προφήτης Ζαχαρίας), ὅπερ ἐστὶ καὶ ἄλλως πρὸς λέξιν ὀρᾶν πεπιλεγμένον, εἰσέτι καὶ σήμερον τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων * ἀπάντων * πανταχόθεν γῆς συντρεχόντων, οὐχ ὡς πάλαι, τῆς κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀγλαίας ἕνεκα, οὐδ' ὥστε προσκυνῆσαι ἐν τῷ πάλαι συνεστώτι ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀγιάσματι, καταλύειν δὲ ἕνεκεν ἱστορίας τε ὁμοῦ (ἴσ. γρ. ὁμοῦ τε) τῆς κατὰ τὴν προφητείαν ἀλώσεως καὶ ἐρημίας τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ προσκυνήσεως . . . Ἔστησαν δὲ ἀληθῶς οἱ πόδες τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν . . . ἐπὶ τοῦ ὅρου τῶν Ἑλαιῶν, πρὸς τῷ αὐτόθι δεικνυμένῳ σπηλαίῳ εὐξαμένου τε, καὶ τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας τοῦ τῶν Ἑλαιῶν ὄρους τὰ περὶ τῆς συντελείας μυστήρια παραδεδωκότος, ἐντεῦθεν τε τὴν εἰς οὐρανούς ἄνοδον πεπονημένου» κτλ. (Αὐτόθ. Βιβλ. Ζ, σελ. 178). Περί δὲ τοῦ ζωοποιῦ Μνήματος εὐθὺς αὐτὸς ἡμῖν ἐρεῖ. Τοσοῦτον δὲ μόνον ἡμεῖς ἐνταῦθα σημειοῦμεν, ὅτι ἐκ τῶν προειρημένων μαρτυριῶν πόρρω τῆς ἀληθείας ἐξελέγχονται πλανηθέντες, καὶ φρεναπατήσαντες ἑαυτοὺς, ὅσοι τῶν καινοτομιστῶν ἐναντία τῆς ἱστορίας ἐφρόνησαν, εἰπόντες, ὅτι πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου οὐκ εἰώθεισαν ἐκ τῶν ἔξω χωρῶν χριστιανοὶ ἀπίεσαι εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων τῆς Ἱερουσαλὴμ. Μόλις ἓνα μόνον, τὸν εἰρημένον ἐκ

(α) Ἄντρον εἶναι γραπτόν καὶ αὐτὸς ὁ Εὐσέβιος μαρτυρεῖ, χρησάμενος τῇ φράσει τῇ αὐτῇ καὶ ἀλλοχού » Τῷ τῆς πρώτης τοῦ Σωτῆρος Θεοφανείας ἄντρον καὶ « Πρὸς τῷ τῆς γεννήσεως ἄντρον » καί· « Παντοίως τὸ τῆδε ἱερὸν ἄντρον φωνάζοντα » (βίβλ. Κωνστ. Γ. μα, μγ). Καὶ ἄλλως δὲ τὸ ἀ γ ρ ο ὦ πρὸς τὴν ἐνοσίαν τῆς Εὐαγγελικῆς ἱστορίας οὐ συμφωνεῖ. Ἄντρον ὑπέλαθε γραπτόν καὶ ὁ Κασσῶν (ὅστις καὶ τὸ τ ὠ ν λ ὅ γ ω ν, διορθοῖ εἰς τὸ α τ ᾠ λ ὅ γ ω » Εἰεῖσιβ. 11). Φαίνεται δὲ τὸ τ ο ὦ ἀ γ ρ ο ὦ σφάλμα παλαιὸν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Εὐσεβίου. Ἐκ τούτου γάρ, ὡς δοκεῖ, ἀντέγραψε καὶ Θεόδοτος ὁ Ἀγκυράς (τῷ 430) « Ἐν ἀθήνῃ τίκεται χωρίφ, ἀ γ ρ ὸ ν ἀ φ α ν ῆ πρὸς γέννησιν ἐκλεξάμενος » (Ὁμίλια εἰς τὴν γέννησιν. βλ. Συνόδ. Συλλ. τ. α. σελ. 593).

Καππαδοκίας ἱερὸν Ἀλέξανδρον, εὖρηκεν ὁ Μολινέος ἀπελθόντα πρὸ τῆς Ἀγίας Ἐλένης· ἐπαγάζεται δέ πως καὶ ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ κατὰ τῶν παναγίων τόπων σταθεῖσιν εἰδώλοις! Ἀλλὰ τοῦτον μὲν καὶ τοὺς τοιοῦτους παραλείπομεν ληροῦντας. Ἄλλο δέ τι φέρεται παρὰ τοῖς Δυτικοῖς διήγημα ἐν τῇ τῶν ἱερῶν (ζαυροφορικῶν) πολέμων Ἐπιτομῇ (α). Ὅτι δῆθεν καὶ πρὸ τοῦ Διοκλητιανείου διωγμοῦ (τῷ 285) οἱ ἐν Ἰουδαίᾳ χριστιανοὶ εἶχον ἤδη ἐν τῇ κυριότητι αὐτῶν τὸν πανάγιον Τάφον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πλάσμα παχυλὸν, ἀντιστρατευόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν. Οὐδὲ συμβάλλει πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ διηγήματος μαρτυρία τις, ἣν, μηδὲν πρὸς ἔπος, ἀναφέρουσιν ἐκ τοῦ Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολύμων (6). Ἔστι μὲν γάρ οὐκ ἀπίθανον, ὅτι οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις εἰδωλολάτραι καὶ ἀλλόφυλοι, ὀλιγάριθμοι ὄντες (καὶ τοι κατ' ἀμφοδούς ἐπτά,

(α) *Epitome Bellorum Sacror. T. VI.* παρὰ Chateaubr. *Introd.* pag. 97.

(6) Ὁ ἱερώτατος Κύριλλος ἐξηγῶν τὸ «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ (ὡς τόπον τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος), λέγει... Περὶ δὲ τῶν τόπων, Ἱεροσολυμίτης νυν, περιλαβὼν εἶδας τὸ τοῦ ρλα Ψαλμοῦ αἰδοῦ ἡκούσαμεν αὐτῆν ἐν Ἐφραθῇ· εὖρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς παδίοις τοῦ δρυμοῦ» — (καὶ ἐπιφέρει) «Πρὸ ὁλίγων γὰρ ἐτῶν δρυμώδης ἦν ὁ τόπος» (Κατηχ. 16. §. 9. σελ. 158). Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς διαλαμβάνων περὶ τοῦ Γολγοθᾶ, λέγει· «Κῆπος γὰρ ἦν (ἐν τῷ τόπῳ) ὅπου ἐσταυρώθη. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα νῦν βασιλικαῖς δωρεαῖς ἐφαιδρύνθη» (ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου), «ἀλλὰ κῆπος ἦν πρότερον· καὶ τὰ σύμβολα τούτου μένει, καὶ τὰ λείψανα». (Κατηχ. 16. §. 3. σελ. 189). Ταῦτα τοῖνον τὰ χωρία φέρουσιν, ὡς μαρτυρίαν τοῦ ῥηθέντος διηγήματος τῆς τῶν ἱερῶν πολέμων Ἐπιτομῆς. Ἀλλ' εἴπερ ἦν ὁ περὶ τὴν Βηθλεὲμ τόπος δρυμώδης (οὐχὶ champêtre, ὅ ἐστι, πεδινός, ὡς οὐκ ἀκριβῶς ἐρμηνεύουσιν) ὀλίγους χρόνους πρὸ τοῦ Κυρίλλου (τῷ 372), τί κοινὸν ἔχει τοῦτο πρὸς ἡν λέγει ἡ Ἐπιτομή πρὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ γενομένην ὑπὸ τῶν πιστῶν κήσιν τοῦ παναγίου Τάφου; ποῦ ἡ Βηθλεὲμ; καὶ ποῦ τὸ θεῖον Μνῆμα; ἔπειτα τὸ μὲν Σπήλαιον τῆς Βηθλεὲμ ἐστὶ ἐπὶ τοῦ Ὀριγένης εἰδείνυτο τοῖς πιστοῖς ἐλεύθερον, ὡς προείπαι· ἀλλ' οὐχὶ πάντως καὶ τὸ Μνῆμα τῆς Ἀναστάσεως μέχρι καὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (ὡς αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ Εὐσεβίου διακηρύττει)· εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ θείου Κυρίλλου ἔμεινέ τι δένδρον, ἢ φωτὸν, ἐξωθεν τοῦ Γολγοθᾶ (ἐκτὸς θηλαδῆ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἰδρυθέντος ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως), σύμβολον καὶ λείψανον τοῦ κήπου (δοτεῖς ἦν ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ὁ Κύριος ἐσταυρώθη, ἐν δὲ τῷ κήπῳ καὶ τὸ μνημεῖον), μὴ τι τοῦτο τὸ λείψανον μαρτυρεῖ καὶ τὴν ὑπὸ τῶν πει-

καὶ ἀμφοδάρχας διελόντος τὴν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ. βλ. Χρον. Πασχάλ. σελ. 474. ἐκδ. Βόν.), ἡμέλουν κατὰ μικρὸν τῶν ἐπὶ τοῦ παναγίου Τάφου καὶ τοῦ Γολγοθᾶ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ σταθέντων ξοάνων, οὐδ' ἰσχυοὶ ἀντιστῆναι πρὸς τὸ καθ' ἡμέραν αὐξάνον πλῆθος τῶν πιστῶν. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ὑποσελλομένη τοὺς ἐκ τῆς εἰδωλομανίας διωγμοὺς, οὐκ ἐτόλμα καθελεῖν τὰ ἐπὶ τοῦ ζωοδόχου Μνήματος ἰδρυθέντα μνημεῖα τῆς ἀσεβοῦς δυναστείας, εἶχε δὲ μόνην τὴν παραμυθίαν τοῦ προσελνεῖν, εἰ καὶ μετὰ δέους, τὰ ὑποκεκρυμμένα καὶ ἀφανῆ ἀγιάσματα τοῦ Κυρίου καὶ μακρόθεν, ὡς προείπομεν.

§. κ. Ἀλλ' ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐμελλεν ἵνα (τὰ τοῦ Ἄσματος εἰπεῖν) «Ὁ κῆπος οὗτος ὁ κεκλεισμένος» (ἡ γὰρ, φησιν, ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἐσταυρώθη, κῆπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινὸν, ἐκεῖ πλησίον ἐβηκαν τὸν Ἰησοῦν), αὕτη ἡ πηγὴ (τῆς Ἀναστάσεως ἡμῶν) «πηγὴ ἑσθραγισμένη» (πρῶτον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, εἶτα δὲ διὰ τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἐποικοδομηῆς), αὐτὸς λέγω ὁ πανάγιος Τάφος ἐμελλεν, ἵνα καὶ αὐτὸς, ὡς ὁ Χριστὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ ἀναστὰς, εἰκονικῶς ἀνατεῖλῃ ἐκ τῶν μυγῶν, ὅπου ἦν τεθαμμένος ὑπὸ τῆς ἀσεβείας (βλ. Κυρίλλ. Κατηχ. ιδ. §. 3). Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (τῷ 326) αὐτῷ παμβασιλεῖ Θεῷ φίλος, καὶ πνεύματι κάτοχος θεῷ, — χῶρον ἐκείνον τὸν θεῖον καθαίρεισθαι προσάττει. — ἅμα δὲ τῷ προστάγματι τὰ τῆς ἀπάτης μηχανήματα εἰς ἑδαφος ἀνωθεν ἀφ' ὑψηλοῦ κατερρίπτετο· ἐλύετό τε καὶ καθηρεῖτο, αὐτοῖς ξοάνοις καὶ δαίμοσι, καὶ τὰ τῆς πλάνης οἰκοδομήματα. — καὶ τοῦδαφος αὐτὸ εἰς πολὺ τοῦ χώρου βάθος ἀνορύξαντας, αὐτῷ χαὶ πόρῳ που καὶ ἐξωτάτω, λύθροις ἄτε δαι-

στῶν πρὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ κατὰσχεσιν τοῦ θείου Μνήματος; Ἔπειτα τί ῥητιὸν πρὸς τὸ τοῦ Εὐσεβίου; «Τὰ τῶν ἀθέων καὶ ἡυσεβῶν ἀνδρῶν κατὰ τῆς ἀληθείας μηχανήματα (τὰ κρύπτοντα τὸν ἅγιον Τάφον) μακροῦς παρετίνετο χρόνοις. Οὐδεὶς τε τῶν πώποτε ἡγουμένων, ἢ στρατηγῶν, ἢ βασιλέων εὐρεται ἐπιστῆδαι εἰς αὐτὸν, εἰ μὴ εἰς καὶ μόνος» (ὁ Μ. Κωνσταντῖνος). Βίβ. Κωνσταντ. Γ. 26. Ἀλλὰ τὴν γνώμην τῆς Ἐπιτομῆς καὶ αὐτὸς ὁ ταύτης μνημονεύων περιελίσσεται Chateaufort (ἐνθ. ἀνωτέρ.) εὐγενῶς ἀποβάλλει.

μονικοῖς ἐξήρυκωμένην, ἐκφορεῖσθαι παρακελεύεται — ὥς δὲ ὁ κατὰ
 βάθους τῆς γῆς ἀνεφάνη χώρος, αὐτὸ δὴ λοιπὸν τὸ σεμνὸν καὶ πα-
 νάγιον τῆς σωτηρίου Ἀναστάσεως *Μαρτύριον* παρ' ἐλπίδα πᾶσαν
 ἀνεφαίνετο (α), καὶ τό*τε* ἅγιον τῶν ἁγίων ἄντρον *τὴν ὁμοίαν*
τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀναβιώσεως ἀπελάμβανεν εἰκόνα. διὸ μετὰ
 τὴν ἐν σκότῳ κατὰδυσειν, αὐθις ἐπὶ τὸ φῶς προῆει καὶ τοῖς ἐπὶ
 θεῖαν ἀφικνουμένοις ἐναργῇ παρεῖχεν ὄραν τῶν αὐτόθι πεπραγμέ-
 νων θαυμάτων τὴν ἱστορίαν — ἔργοις ἀπάσης γεγωνοτέροις φωνῆς
 τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν μαρτυρούμενον» (Εὐσέβ. βίῳ Κωνσ.
 Γ. 26—28). Αὐτὸς δὲ ὁ μεγαλὸνυμος, καὶ ἱσαπόστολος τῶν ὀρθο-
 δοξων βασιλέων πατῆρ, ἐν τῇ πρὸς τὸν τότε Ἱεροσολύμων. Μακά-
 ριον ἐπιστολῇ ἀνέκφραστον θαῦμα τῆς θείας χάριτος ἀνακηρύττει
 τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ζωοδόχου Μνήματος «Τὸ γάρ (φησι) τὸ γνώ-
 ρισμα τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου πάθους ὑπὸ τῇ γῇ πάλαι κρυπτό-

(α) Μαρτύριον ὀνομάζει τὸ Μνῆμα τῆς ἀθανασίας καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσο-
 λύμων, καὶ τὸν λόγον προστιθεῖς· «Τίτι γὰρ τῷ λόγῳ, κατὰ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας,
 ὁ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς Ἀναστάσεως οὗτος τόπος οὐκ ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ καὶ
 Μαρτύριον; Ἀλλ' ἴσως διὰ τὸν προφήτην (Σοφον. γ. 8) τὸν εἰπόντα, εἰς
 ἡμέραν ἀναστάσεως εἰς μαρτύριον» (Κατχ. ιδ. §. 3. σελ. 190
 ἐκδ. Millij. Ἰδε καὶ τούτου σημειώσ. αὐτόθ.). Μαρτύριον τοῦτον τὸν ναὸν καὶ ὁ
 Μ. Κωνσταντῖνος καλεῖ, γράφων πρὸς τοὺς ἐπισκόπους, «συνελθόντας τοῦ Μαρτυ-
 ρίου τὴν ἀφίερωσιν (τὰ ἱγκαίνια) ποιήσασθαι» (Εὐσέβ. ἐνθ. ἀνωτ. Δ. 40). Καὶ
 οἱ ἐπίσκοποι ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιστολῇ, Συνήχθημεν
 (λέγουσι) «Πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἣν ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου Μαρτυ-
 ρίου, σπουδῇ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου . . . κατασκευασθέντος,
 ἐπετελείσαμεν» (παρὰ τῷ Μ. Ἀθανασίῳ τόμ. α. σελ. 621). Μετὰ τὸν Μαρτύριον
 ὀνομάζει τοῦτον καὶ Νικηφόρος (Ἐκκλ. ἱς. η. 50). Ἐντεῦθεν μαρτύρια ὠνε-
 μάσθησαν καὶ οἱ ναοί, οὐ μόνον οἱ εἰς τιμὴν τῶν ἁγίων μαρτύρων καθιδρυμένοι
 (ἐφ' ᾧ συμπέπτει καὶ ἡ ἔννοια τῆς ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίας αὐτῶν, καὶ τῆς ἐπὶ
 τῶν μαρτυρικῶν λειψάνων καθιερώσεως τῶν θεῶν θυσιαστηρίων), ἀλλὰ καὶ ἄλλοι
 παντοῦν οἶον, εἰς τὸ μαρτύριον Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου (Μ. Ἀθανάσιος), καὶ Θωμᾶ
 τοῦ Ἀποστόλου μαρτύριον (Σωκρ. Ἐκκλ. ἱστορ. δ' 18), καὶ μαρτύριον τῶν Ἀπο-
 στόλων ἐν Κωνσταντινουπόλει (Εὐσέβ.), καὶ μαρτύριον Ἡλιῷ τοῦ προφήτου (Γρηγ.
 Ναζ.) καὶ ἄλλα παρὰ τῷ Μ. Βασιλείῳ πολλοῦ κτλ. Ἐνίοτε τὸ μαρτύριον τίθε-
 ται καὶ ἀντὶ τοῦ εὐκτηρίου οἴκου. «Τὰς Ἐκκλησίας καὶ τὰ ἅγια μαρτύρια (Δ.
 Δίκουμ. Συνδ. Πράξ. α).

μενον, τοσαύταις ἐτῶν περιόδαις λαθεῖν, ἄχρις οὗ διὰ τῆς τοῦ κοιντοῦ πάντων ἐχθροῦ ἀναιρέσεως ἐλευθερωθῆν, τοῖς ἑαυτοῦ θερά-
 πουσιν ἀναλάμπειν ἐμελλε, πᾶσαν ἐκπληξιν ἀληθῶς ὑπερβαίνει. Εἰ
 γὰρ πάντες οἱ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης εἶναι δοκοῦντες σοφοί, εἰς ἓν
 καὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες, ἄξιόν τι τοῦ πράγματος ἐβελήσουσιν
 εἰπεῖν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ βραχύτατον ἀμιλληθῆναι δυνήσονται» — καὶ
 παρακατιῶν «ὥς ἄρα πάντων μοι μᾶλλον μέλει, ὅπως τὸν ἱερὸν
 ἐκείνον τόπον, ὃν Θεοῦ προστάγματι, αἰσχίστης εἰδῶλου προσ-
 θήκης, ὥσπερ τινὸς ἐπικειμένου θάρους, ἐκούφισα, ἅγιον μὲν ἐξ
 ἀρχῆς Θεοῦ κρῖσει γεγενημένον· ἀγιώτερον δ' ἀποφανθέντα,
 ἀφ' οὗ [τὴν] τοῦ Σωτηρίου πάθους πλίστιν εἰς φῶς προήγαγεν,
 οἰκοδομημάτων κάλλει κοσμήσωμεν. Καὶ ἐφεξῆς διατάσσει τὰ
 περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ θαίου ναοῦ «Καὶ πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ
 σωτήριον ἄντρον ἐκόσμη, τὸ θεσπέσιον ἐκείνο Μνῆμα, ὥσαντι τοῦ
 παντὸς κεφαλὴν, ἐξαιρέτοις κίοσι καὶ πλείστον κόσμῳ καταφαι-
 δρύνων. Ἐπειτα δὲ καὶ ναὸν κάλλιστον καὶ μέγιστον, τὸ τῆς Ἀνα-
 στάσεως μαρτύριον, καθίδρυσε. Καὶ δὴ κατ' αὐτὸ τὸ σωτήριον
 μαρτύριον, ἡ Νέα κατεσκευάζετο Ἱερουσαλήμ, ἀντιπρόσωπος
 τῇ πάλαι βοωμένη, ἥ μετὰ τὴν κυριοκτόνον μαιφονίαν ἐρημίας
 ἐπ' ἔσχατα περιτραπέισα, δίκην ἔτισε δυσσεβῶν οἰκητόρων. Ταύ-
 την δὲ τὴν καιρὴν καὶ νέαν Ἱερουσαλήμ (τὸν ναὸν, ἐκ δὲ τούτου
 καὶ πᾶσαν τὴν Χριστοῦ πόλιν Ἱερουσαλήμ καιρὴν καὶ νέαν ὁ Σφ-
 ζόμενος, καὶ ἄλλοι, καὶ ὁ θεῖος Διμασκηνὸς ἀπεκάλεσαν· Αἰτίας
 δὲ λόγος οὐδεὶς) «τάχα που καὶ λόγοι προφητικοὶ θεσπίζοντες ἀνυ-
 μνοῦσι» (βλ. Εὐσεβ. βίβ. Κωνσ. Γ, λ-λδ, ὅπου καὶ τοῦ τε πανα-
 γίου Τάφου τὸν περιστύλιον κόσμον, καὶ ὅλου τοῦ ναοῦ τὴν κατα-
 σκευὴν διαγράφει).

§. κα. Ἐγένετο δὲ ταῦτα τὰ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μεγα-
 λουργήματα, παρούσης ἐν Ἱεροσολύμοις Ἑλένης τῆς ἁγίας Αὐγού-
 στης, καὶ θεοφιλεστάτης αὐτοῦ μητρὸς, «ἥτις ἀποδίδουσα τῷ
 παμδασιλεῖ Θεῷ χαριστήρια, ἤλθε εἰς εὐχὰς αὐτῆς ἐκπληροῦσα,
 ἵνα τοῖς βήμασι τοῦ Σωτῆρος τὴν πρέπουσαν προσκύνῃσι ἀπο-

νείμην. Τότε εὐρέθη καὶ τὸ τίμιον ξύλον τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ παρὰ τῷ Δεσποτικῷ κεχωσμένον μνήματι (α). Ἡ δ' αὕτη βασιλὶς καὶ ἐν τῷ Σπηλαίῳ τῆς Βηθλεὲμ, καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἀνήγειρε ναοὺς περικαλλεστάτους (Εὐσεβ. αὐτ. Γ. μβ, μγ). Ἐν δὲ τῷ Μαρτυρίῳ τῆς Ἀναστάσεως ἐστάθη πάντως καὶ ὁ θρόνος τοῦ πρώτου ἱεράρχου τῶν Ἱεροσολύμων Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφoῦ, ὃν εἶδεν ὁ Εὐσέβιος· καὶ μαρτυρεῖ πεφυλαγμένον ὑπὸ τῶν κατὰ διαδοχὴν περιεπόντων αὐτὸν ἀδελφῶν διὰ τὸ πρὸς τοὺς ἁγίους ἄνδρας σέβας (Ἐκκλ. ἱ. Ζ, 19). Ἐντεῦθεν καὶ ὁ αἰδιδίμος Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ὁρμηθεὶς, ἔγραψεν οὐκ ἀπιθάνως, ὅτι διέσωσαν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐπὶ Τίτου καταστροφῆς τῶν Ἱεροσολύμων λαβόντες μεθ' αὐτῶν οἱ εἰς Πέλλαν προσφυγόντες χριστιανοί (β).

§. κβ. Μετὰ μίαν δεκατηρίδα Σύνοδος ἀθροίζεται μεγίστη, χελεύσει τοῦ βασιλέως, ἐν Τύρῳ· κακείθεν ἀνῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα τὰ ἐγκαινία τοῦ μεγάλου Μαρτυρίου τῆς Ἀναστάσεως πανηγυρικῶς ἐπιτελέσῃ. Λεγέτω δ' αὐτὸς Εὐσέβιος, αὐτόπτης παρών, τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἱεροτελεστίας. Ἄραντες οὖν οἱ πάντες, δημοσίοις δρόμοις ἤλαυνον ἐπὶ τὰ προκείμενα· ἐπληροῦτο δὲ τότε πᾶς ὁ τῆδε τόπος μεγίστης Θεοῦ χορείας, ἐπὶ ταύτῃ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις συνηγμένων τῶν ἐξ ἀπάσης ἐπαρχίας διαφανῶν ἐπισκόπων. Μακεδόνες μὲν γὰρ τὸν τῆς παρ' αὐτοῖς μητροπόλεως παρέπεμπον. Παννόνιοι τε, καὶ Μυσοὶ τὰ παρ' αὐτοῖς ἀνθούντα κάλλι τῆς τοῦ Θεοῦ νεολαίας. Παρῇν δὲ καὶ Περσῶν ἐπισκόπων ἱερὸν χρῆμα, τὰ θεῖα λόγια ἐξησκηκῶς ἀνὴρ· Βιθυνοὶ τε καὶ Θράκες τὸ πληρωμα τῆς Συνόδου κατεπόσμου· οὐ μὲν

(α) Βλ. Κύριλ. Ἱεροσ. ἐπιστ. π. Κωνσταντ. §. 6: Θεοδώρ. Ἐκκλ. ἱ. α. 17. Σωκρ. Α. ιζ: Σωζόμεν. Β. α.

(β) Δοσίθ. Δωδεκαβίβλ. σελ. 5. Καὶ ἄπορον, πῶς ὁ σφωτάτος Εὐγένιος, Εὐσεβίου μαρτυροῦντος, ὑπερορᾷ τὰ Δοσιθέου (ἐκτείνταστ. σελ. 84). Ἐκ ταύτης τῆς παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ μνήμης τῆς Ἀδελφοῦ καθέδρας ὁρμηθέντες ἴσως καὶ οἱ Αὐτικοί, ἐπλαστούργησαν ἤν καὶ νῦν δεικνύουσιν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ῥώμην ναῷ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου τὴν τούτου ξυλίνην καθέδραν, ἣν που ἐν θήκῃ ἀργυρᾷ ἀνατεθειμένην.

ἀπελιμπάνοντο οὔτε Κιλικίων οἱ διαφέροντες· καὶ Καππαδοκῶν οἱ πρῶτοι παιδεύσει λόγων, μέσοι τοῖς πᾶσι διέπρεπον. Συρία τε πᾶσα, καὶ Μεσοποταμία, Φοινίκη τε καὶ Ἀραβία σὺν αὐτῇ Παλαιστίνῃ, Αἴγυπτός τε καὶ Λιβύη, οἱ τε τὴν Θηβαίων οἰκοῦντες χώραν, πάντες ὁμοῦ ἐπλήρουν τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ χορείαν, οἷς ἀναριθμητος ἐξ ἀπασῶν τῶν ἐπαρχιῶν ἐπηκολούθει λεώς. Παρῇν δὲ τούτοις ἅπασι βασιλική τις ὑπηρεσία κτλ. (Βίβ Κωνσ. Δ. μγ. ἴδε καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς ἐπιστολὴν ταύτης τῆς συνόδου παρὰ τῷ Μ. Ἀθανασίῳ Ἀπολ. Β. Πρβλ. καὶ Σωκρ. ἔκ. ις. Α, λγ). Ἐκτοτε διέμεινεν ἔθος παρὰ τοῖς Μακεδόσι, διὰ πολλοῦ κεκρατηκός, ἵνα τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν ἀποστέλλωσι κατ' ἔτος εἰς Ἱερουσαλὴμ μετὰ δώρων, ὥς φησι Δοσίθεος (Δωδεκαβ. σελ. 177).

§. κγ. Ὁ δὲ Μ. Κωνσταντῖνος δι' ἐτέρου εὐσεβοῦς διατάγματος ἐκέλευσεν, ἵνα καὶ τῷ χωρίῳ τῷ περὶ τὴν δρῦν τὴν Μαμβρῇ (παρὰ τῇ Χεβρώνι) καθαιρεθῶσι μὲν τὰ κακὰ παρὰ τῶν ἀσεβῶν καθιδρυθέντα εἰδωλα, καὶ ὁ βωμὸς τῶν ἀκαθάρτων θυσιῶν, ἀνεγερθῇ δὲ ναὸς ἅγιος εἰς δόξαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἀξίως τῆς ἀρχαίας καὶ διηνεκοῦς τοῦ τόπου ἀγιότητος· ἃ δὲ καὶ γέγονεν. Ἄξιον δὲ τινα καὶ κατὰ λεξιν μνημονεῦσαι ἐκ τῆς βασιλικῆς ἐπιστολῆς, ἣν ὁ φιλόχριστος Αὐτοκράτωρ ἔγραφε πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Μακάριον, καὶ πάντας τοὺς ἐν Παλαιστίνῃ ἐπισκόπους, «Οὐ γὰρ ἄγνωστέ, φησιν, ἐκεῖ πρῶτον τῶν τῶν ὅλων Δεσπότην Θεὸν καὶ ὤφθαι τῷ Ἀβραάμ, καὶ διειλέχθαι. Ἐκεῖ οὖν πρῶτον ἡ τοῦ ἀγίου νόμου θρησκεία τὴν καταρχὴν εἴληφεν. Ἐκεῖ πρῶτον ὁ Σωτὴρ αὐτὸς μετὰ τῶν δύο ἀγγέλων τὴν ἐαυτοῦ ἐπιφάνειαν τῷ Ἀβραάμ ἐπεδαφιλεύσατο. Ἐκεῖ τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεὸς ἤρξατο φαίνεσθαι κτλ. (παρ' Εὐσεβ. βίβ Κωνσ. Γ. νβ).

§. κδ. Μετὰ περὶπου 30 ἐνιαυτοῦς (περὶ τὸ 355) ἱστορεῖται παρὰ Λατίνους, ὅτι καὶ Εὐτροπία, ἡ χήρα Μαξιμίνου τοῦ Ἐρχουλίου, ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα προσκυνήσουσα· λέγεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὴ κατηδάρισε τὰ λείψανα τῆς εἰδωλολατρείας τὰ κατὰ τὴν

ἀγορὰν τῆς Τερεβίνθου, πλησίον τῆς Χεδρώνος (α). ἀλλ' εἰ μετὰ τὸ διάταγμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἔμενον εἰσέτι κατ' ἐκείνον τὸν τόπον λείψανά τινα τῆς εἰδωλοθρησκείας (ἢ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ μετὰ ταῦτα ἀνενεώθησαν), ἄδελον.

§. κε. Ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (τῷ 333) τίθεται καὶ ὁ ἀνώνυμος λατῖνος συγγραφεὺς τοῦ Ἱεροσολυμικοῦ Ὀδοιπορικοῦ, ἐν ᾧ ζωγραφεῖται ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ περίξ μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ, καὶ ὅσον ἐπιτετημένως, τοσοῦτον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀκριβῶς (β).

§. κς. Παραλείπομεν τὸν Νικομηθεῖας Εὐσέβιον (τῷ 330), ὅστις τῆς τῶν Ἱεροσολύμων θέας σκηψάμενος ἐπιθυμεῖν, μετὰ πλείστης ἐκείθεν (ἐκ Κωνσταντινουπόλεως) ἀπῆρε τιμῆς· συναπῆρε δὲ αὐτῷ καὶ Θεογόνιος ὁ Νικαίας, καὶ τοὺς ἱεροὺς κατέλαβον τόπους (Θεοδ. Ἐκκλ. Ἰς. Α. κ).

§. κζ. Ἄλλη Σύνοδος ἐν Ἱεροσολύμοις ἱστορεῖται συναχθεῖσα ἐπὶ Κωνσταντίου (τῷ 350), ἥτις ὡς ἐκ περιωπῆς ἱερωτάτης, συνήσκησεν Μ. Ἀθανάσιον, ἐκ τῆς ἐξορίας ἐπανιόντα, «τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Αἰθιόπῃ· . . καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀδελφοῖς» (Μ. Ἀθαν. τόμ. α. σελ. 601).

§. κη. Ὁ Μέγας Βασίλειος (τῷ 358—360) ἦλθεν εἰς Ἱεροσολύμην μετὰ τοῦ Εὐδόλου (διδασκάλου αὐτοῦ, Ἀθήνησι πιστεύσαντος εἰς Χριστὸν), καὶ πάντα τόπον ἱερὸν προσκυνήσαντες, ἐξαπτίσθησαν ἀμφότεροι ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Μαξίμου ἐν τῷ Ἰορδάνῃ (ἀγ. Ἀμφιλόχ. βίβ. Μ. Βασιλείου σελ. 172 ἐκδ. 1644). Ἀνέφλεγε δὲ τότε τῶν πιστῶν τὰς καρδίας (ὅσοι μεγάλοι τῇν

(α) «Ἀδριανὸς εἰλαβε τοὺς Ἰουδαίους αἰχμαλώτους, καὶ ἀπέλαθον εἰς τὴν λεγομένην Τερέβινθον, πρὸς τῆς πανήγυριν, καὶ πίπρακεν αὐτούς· — καὶ ἕως τοῦ νῦν ἡ πανήγυρις ἐκείνη λέγεται Ἀδριανὴ (ἄλλ. Ἀδριανίς)». Χρονικ. Πασχάλ. σελ. 474: ἐκδ. Bon. πρβ. Ἱερὸν. Comm. εἰς Ζαχαρ. ια.

(β) «Itinerarium a Burdigala Hierusalem usque, et ab Heraclea per Aulonam, et per urbem Romam Mediolanum usque»· ἐξῆδωκεν ὁ Wesseling μετὰ πολυμαθῶν σημειώσεων, καὶ μετὰ Κελδινικοῦ προλόγου ἐν Vetera Romae, Itineraria etc. Amstelædami, 1735.

ἡλικίαν ἐλάμβανον τὸ ἅγιον βάπτισμα) καὶ ἡ κατὰ τοῦτο μίμησις τοῦ Δειπνίου Χριστοῦ. Οὕτω καὶ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος νοσήσας, καὶ ζητήσας τὴν σπραγίδα τοῦ θείου Βαπτίσματος ἐν Νικομηδείᾳ, ἔλεγεν· «Ἐπὶ τῶν ρείθρων Ἰορδάνου ποταμοῦ τοῦτ' ἐνενοῦν ποιῆσαι, ἐφ' ὧν καὶ ὁ Σωτὴρ εἰς ἡμέτερον τύπον τοῦ λουτροῦ μετασχεῖν μνημονεύεται. Θεὸς δ' ἄρα τὸ συμφέρον εἰδὼς, ἐντεῦθεν ἤδη τούτων ἡμᾶς ἀξιοῖ» (Εὐσέβ. Βίω Κωνσ. Δ. ξβ'). Οἱ δὲ τινες πάλιν κατὰ τόπους μὴ ἔχοντες εἰς Ἰορδάνην ἀπελθεῖν, ἐζήτουν ἱερουργόν τοῦ βαπτίσματος ἀρχιερέα, καὶ Ἱεροσολυμίτην (βλ. Γρηγορ. Ναζ. λόγ. εἰς τὸ βάπτισμ. σελ. 655), ἀτοπα πάντως φρονούντες, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκ τούτου φαίνεται τὸ πρὸς τὰ Ἱεροσολύμα πάγκοινον σέβας τῶν τότε χριστιανῶν.

§. κθ. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς (τῷ 370), ὅτι μὲν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης διέτριψεν ἐπὶ χρόνον ἕνεκα σπουδῆς καὶ φιλομαθείας, αὐτὸς λέγει (Λόγ. κ. σελ. 325). Ὅτι δὲ καὶ εἰς τὴν γείτονα Ἱερουσαλὴμ ἀνέδραμε, τοὺς ἀγίους ἐπισκεψόμενος τόπους, ἱκανῶς μαρτυροῦσι τὰ τῆς Θεολόγου γλώττης ἐκείνης θαυμάσια ῥήματα «Τὴν Βηθλεὲμ τίμησον τὴν μικράν, ἥ σε πρὸς τὸν παρὰ δεισον ἐπανήγαγε· καὶ τὴν φάτνην προσκύνησον, δι' ἣν ἄλογος ὢν, ἐτράφη ὑπὸ τοῦ λόγου· γινώθι ὡς βοῦς τὸν κτησάμενον (Ἡσαΐας διακελεύεται σοι), καὶ ὡς ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτεῦ». (Λόγ. λη. σελ. 622).

§. λ. Ἡ ἀγία καὶ πνευματέμφορος Οἰκουμενικὴ Β. Σύνοδος (τῷ 381) οὐκ *Αἰλίαν* (πολιτικῶς), ἀλλ' αὐτὸ τὸ θεόδοτον ὄνομα τὴν Ἱερουσαλὴμ ὀνομάζει· καὶ ταύτης τὴν ἐκκλησίαν «*Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν*» λαμπρῶς ἀνακηρύττει «*Τῆς δὲ (φῆσι) Μητρὸς ἀπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον Κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν, κανονικῶς τε παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι, καὶ πλεῖστα πρὸς τοὺς Ἀρειανούς ἐν διαφόροις τόποις ἀθλήσαντα*» (Ἐπιστολ. Συνοδικ. πρὸς τὸν Ρώμης Δάμασον· παρὰ Θεοδωρήτῳ Ἐκκλ. Ἱστορ. Β, θ). Ἰππερχε δὲ ὁ αἰοίδιμος Κύριλλος

ὑπὸ μὲν τοῦ καὶ πράγματι καὶ ὀνόματι Μακαρίου τοῦ Ἱεροσολύμων (τοῦ καὶ ἐπὶ τῆς Α. Οἰκουμενικῆς Συνόδου συνεδριάσαντος) διάκονος χειροτονηθείς, ὑπὸ δὲ τοῦ μετ' ἐκείνου Μαξίμου, πρεσβύτερος καὶ κατηχητῆς, καὶ αὐτοῦ τέλος τοῦ Μαξίμου διάδοχος εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων (τῷ 350). πολλὰ δὲ παθὼν καὶ φυγῶν ὑπὸ τῶν διωκόντων Ἀρειανῶν, τέλος ἐπανῆλθε, καὶ ὑπὸ τῆς Β, Οἰκουμενικῆς Συνόδου (ἐν ᾗ καὶ συνήδρευσεν) ἐπικυροῦται· (ἡ δὲ μαρτυρία τῆς θείας ταύτης Συνόδου, ἵνα καὶ τοῦτο κατὰ πάροδον εἰπωμεν, προτιμωτέρα πάντως μυριάκις μυρίων Ἱερωνύμων, ὅστις Ἀρειανὸν ἀντικρυς ἔγραψε τὸν ἀγιώτατον Κύριλλον ἐν τῷ Χρονικῷ, ὃ παρηκολούθησαν καὶ ἄλλοι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκτὸς τῆς προθέσεως). Ὁ δὲ μακάριος Κύριλλος ἐν ταῖς ἱεραῖς αὐτοῦ Κατηχήσεσιν (ἃς ἔτι νέος συνέγραψεν) οὐ μόνον τοὺς τόπους τοὺς ἁγίους ἀκριβῶς διαγράφει, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν τοὺς Κατηχουμένους διδάσκει, ἀποδείκνυσιν, ὡς οὐκ ὀλίγοι ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ ἔξωθεν συνιόντες ἐπὶ τῷ προσκυνῆσαι τοὺς ἁγίους τόπους, καὶ τοῦ θείου βαπτίσματος ἐν Ἱεροσολύμοις ἀξιωθῆναι (βλ. Κατηχ. ιη, σελ. 273, ὅπου ἐξηγεῖ τὸ τοῦ Ἡσαίου. "Απορ κύκλῳ τοὺς θοθαλμούς σου Σιών"). Ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου Κυρίλλου ἐφάνη καὶ ἐν Οὐρανοῖς ἡλίου λαμπρότερον τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιῶν Σταυροῦ (ὡς αὐτὸς τοῦτο ἐναργῶς διαγράφει ἐν τῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον ἐπιστολῇ). Τὰ δ' αὐτὰ καὶ σφζόμενος ἱστορῶν, «Οὐ μετρίως, φησὶ, καὶ πᾶν τὸ καθ' ἡμᾶς οἰκούμενον ἡ περὶ τούτου (τοῦ θαύματος) ἀγγελία κατέπληξεν. — Ως γὰρ εἰώθει, ἐκ πάσης, ὡς εἰπεῖν, γῆς κατ' εὐχὴν καὶ ἱστορίαν τῶν τῆδε τόπων Ἱεροσολύμων» (ἱσ. γρ. ἐν Ἱεροσολύμοις) ἐδημῶντες, ὧν ἐγένοντο θαταὶ τοῖς οἰκείοις ἐμήνυσαν» (Σφζομ. Ἑκκλ. ἱς. Δ. ε. ταῦτα καὶ Νικηφ. ὁ Κἀλλιστος Ἑκκλ. ἱς. θ. 32).

§. λα. Γρηγόριος ὁ θεσπέσιος τῆς Νύσσης ποιμὴν (τῷ 370) ἔγραψε μὲν τὰς δύο προεκτεθείσας ἐπιστολάς. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα προσκυνήσων τὰ ἔχρη τῆς ὁρατικῆς ζωῆς, οὐ μόνον ὑπὸ τῆς Συνόδου ἀποσταλείς πρὸς ὁμόνοιαν τῶν

ἐκεῖ ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πολὺ πρότερον δι' εὐχῆς ἔχων ἀπελθεῖν καὶ προσκυνῆσαι τοὺς ἁγίους τόπους (ὡς αὐτὸς περὶ ἐαυτοῦ μαρτυρεῖ), εἶδομεν ἐν τοῖς προηγηθεῖσι (σελ. 29).

§. λβ. Ἀμμώνιος ὁ ἱερός Ἀββάς καὶ ἀσκητής, ὁ Σιναΐτης, τὸ γένος Ἀλεξανδρεὺς, θαυμάσιος ἀνὴρ (ἐπὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, καὶ Πέτρου Ἀλεξανδρείας τοῦ τὸν Μ. Ἀθανάσιον διαδεξαμένου τῷ 371). Οὗτος οὖν μετὰ μὲν τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἰς Ῥώμην συναπῆρε, καὶ πρὸς τ' ἄλλα μὲν τῆς πόλεως πάμπαν ἀπεριέργως ἔσχε· μὴ δὲ τὰ τρόπαια (τὰ μνημεῖα) τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Πέτρου καὶ Παύλου) προσεκύνησε προσελθὼν (Σωκρ. Ἐκκλ. Ἰς. Δ. β, καὶ κγ). Μετὰ δὲ τὴν Ἀθανασίου τελευτὴν, καὶ τὴν Πέτρου διαδοχὴν, ἔγραψε ταῦτα ὁ Ἀμμώνιος. «Ἐγένετό μοι—λογισμὸς ἀποδημῆσαι εἰς τὰ μέρη τῆς Παλαιστίνης· πρῶτον μὲν, οὐχ ὑποφέρων θλίπειν τὰς θλίψεις καὶ τὸν καθ' ἡμέραν γινόμενον κίνδυνον τῶν πιστῶν, [τὸν] ὑπὸ τῶν παρανόμων τυράννων, [καὶ] τὸν ἀγιώτατον ἡμῶν ἐπίσκοπον Πέτρον ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κρυπτόμενον, καὶ φεύγοντα—ἅμα δὲ καὶ ἐπιθυμῶν θεάσασθαι τοὺς σεβασμίους τόπους, καὶ προσκυνῆσαι τὴν ἁγίαν Ταφὴν, καὶ τὴν ζωοποιὸν καὶ ἄχραντον Ἀνάστασιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς λοιποὺς ἁγίους τόπους, ἐν οἷς περιάγων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐπετέλει τὰ φρικτὰ αὐτοῦ μυστήρια» (α).

(α) Βλ. Ἀμμωνίου μοναχοῦ λόγος περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν Εὐσεβίων ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει, καὶ ἐν τῇ Ῥαϊθοῦ ἁγίῳ πατέρων (ἐν *Illustrium Christi Martirum Lecti Triumphi* etc. ed. Combefisij. Paris. 1660 pag. 88), ὅπου ὁ Κομβεφίσιος ἐξέλαβε τὸν ἀνωτέρω Πέτρον Ἀλεξανδρ. τὸν ἱερομάρτυρα Πέτρον, τὸν ἐπὶ Δεκίου μαρτυρήσαντα τῷ 301 (Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Η. ιγ). ὅθεν ὁ Λεμοῦνος (*Varia Sacr.* p. 443) νοθεύει τὸ ἀνωτέρω χωρίον, ὡς μήπω τότε (ἐπὶ τοῦ ἱερομάρτυρος Πέτρου) μήτε τοῦ ἁγίου Τάφου εὐρημένου, μήτε τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ψευδοσημένου. Ἄλλ' ἠπατήθη πάντως ὁ Λεμοῦνος ὑπὸ τῆς Κομβεφισίου χρονολογίας, ὅστις συνέχει τὸν ἱερομάρτυρα πρὸς τὸν τοῦ Ἀθανασίου διάδοχον Πέτρον· δῆλον δέ, ὅτι καὶ οὗτος εἰς Ῥώμην ἀπῆρε (Θεοδώρ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Δ. ιθ. πρβλ. καὶ ιζ, ιη). Τότε ὁ Ἀμμώνιος ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς Παλαιστίνην, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ, κατέβηκεν εἰς τὸ Σίναϊον, καθ' ὃν χρόνον καὶ ἡ τῶν ἐν Σινᾷ καὶ ἐν Ῥαϊθοῦ ἁγίων Ἀββάδων σφαγὴ ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Βλαμύμων

§. λγ. Συμεώνης ὁ παλαιός, καὶ βίου ἀσκήσει, καὶ θαύμασι περιώνυμος (περὶ τὸ 375), ὅπως ἐσέβετο τοὺς ἁγίους τόπους, αὐτοὺς ἡμῖν ἐρεῖ· «Ἡμεῖς φησιν» (αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀκόλουθοι) «τὸν ἀσκητικὸν μετιόντες βίον, καὶ τῆς ἡσυχίας ἐρῶντες, ἀλώμεθα κατὰ τὴν δε τὴν ἔρημον, ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει· τὸν τῶν ἀπάντων ἐπιθυμοῦντες προσκυνῆσαι Θεόν, ἐν ᾧ Μωσῇ τῷ θεράποντι τὴν οἰκείαν ἐπιφάνειαν ποιησάμενος, ἔδωκε τῆς νομοθεσίας τὰς πλάκας· οὐχ ὅτι τὸ θεῖον περιγεγράφθαι νομίζομεν· (ἀκούομεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος α ὅτι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ λέγει Κύριος ν, καὶ ὅτι ἀκατέχει τὸν γύρον τῆς γῆς, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδας ν)· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς θερμῶς ἐρῶσιν οὐ μόνον οἱ ἐρῶμενοι τριπόθητοι, ἀλλὰ καὶ οἱ τόποι ἐράσμιοι, οἱ τὴν τούτων παρουσίαν καὶ ὁμιλίαν δεξάμενοι α κτλ. (Θεοδώρ. Φιλοθ. ἱστορ. ζ).

§. λδ. Ὡς ὁμόφρο·α καὶ ἰσοκλεῇ καὶ σχεδόν τι σύγχρονον τῷ παλαιῷ Συμεῶνι παραβάλλομεν καὶ Πέτρον τὸν ἐκ τῆς (ἐν Ἀσίᾳ) Γαλατίας· «Ὅστις 99 ἔτη τὰ πάντα βίους, ἑπτὰ μόνον, ὡς φασί, συνεζῆσε μετὰ τῶν γονέων, τὰ δὲ λοιπὰ 92 ἐν τοῖς τῆς μοναστικῆς φιλοσοφίας διετελέσεν ἄθλοις. Ἡθλητὴς δὲ τὸν πρῶτον χρόνον ἐν Γαλατίᾳ. Ἐκείθεν ἱστορίας ἕνεκα τὴν Παλαιστίνην κατέλαβεν, ἵνα τοὺς τὰ σωτήρια πάθη δεξαμένους θεασάμενος τόπους, ἐν αὐτοῖς τὸν σεσφικτότα προσκυνήσῃ Θεόν, οὐχ ὡς τόπῳ περιγρφόμενον· ἡπίστατο γὰρ αὐτοῦ τὸ τῆς φύσεως ἀπερίγραφον· ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐστιάσῃ τῇ θεωρίᾳ τῶν ποθουμένων, καὶ μὴ μόνον τὸ τῆς ψυχῆς ὀπτικόν, δέχῃ τῆς ὀψεως, τῆς πνευματικῆς διὰ τῆς πίστεως ἀπολαύῃ τρυφῆς. Πεφύκασι γὰρ πως αἱ φιλοστοργῶς περὶ τινὰ διακαίμενοι οὐ τὴν ἀπὸ τῆς θέας αὐ-

κατεπράχθη (Σωκρ. ἔκκλ. ἱς. Α. 36; Σαζέμ. ζ, 38). Ὁ δὲ μακάριος Ἀμμώνιος διασφθεῖς, ἐπανῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ἔπου καὶ συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς τῶν Ἀββάδων ἀναιρέσεως Αἰγυπτιαστί. Ἐξελλήνισεν δὲ ταύτην Ἰωάννης (βλ. Ἀμμώνιον ἐνθ. κωιτ. σελ. 182. καὶ Cave Scrip. Eccles. Hist. p. 47), ἣν ὁ Combefis, εἰδέων κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν μᾶλόντος περὶ τῶν ἀναιρεθέντων» κτλ.

τοῦ μόνης θυμηδίαν καρποῦσθαι, ἀλλὰ καὶ οἰκίαν, καὶ ἐσθήματα, καὶ ὑποδήματα μετὰ πάσης θεωρεῖν εὐφροσύνης. Τοῦτον ἔχουσα τὸν ἔρωτα περὶ τὸν νυμφίον ἢ ἐν τοῖς Ἰσμασι τῶν Ἰσμάτων φερομένη νύμφη, βοᾷ λέγουσα· «ὦς μῆλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕτως ὁ ἀδελφιδοῦς μου ἀναμέσιν τῶν υἱῶν ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα καὶ ἐκάθισα, καρπὸς αὐτοῦ γλυκὺς ἐν λάρυγγί μου». Οὐδὲν οὖν ἀπεικὸς οὐδὲ ὁ θεῖος οὗτος πεποίηκεν ἄνθρωπος, τὸν αὐτὸν περὶ τὸν νυμφίον δ.ξάμενος ἔρωτα· ποθήσας δὲ καθάπερ τινὰ τοῦ νυμφίου θεωρεῖσθαι σκιά, τοὺς ἄσασιν ἀνθρώποις τὰς σωτηρίους πηγὰς ἀναδύζοντας ἐπεζήτησε τόπους». Ταῦτα κατὰ λέξιν ὁ ἱερὸς Θεοδώρητος (Φιλοθ. Ἱστορ. θ).

§. λε. Ἰλαρίων ὁ Μέγας καὶ τὸ ἐπώνυμον καὶ τὸ πρᾶγμα (τῷ 365) Παλαιστινὸς τὴν πατρίδα (ἐκ τῆς πρὸς τῇ Γάζῃ κώμης Θαθαθᾶς), καὶ ἐν Παλαιστίνῃ καταβιώσας, οὗ τὸν βίον ἔγραψεν ὁ μακάριος Ἐπιφάνιος (μηκέτι σφζόμενος), καὶ ὁ ἱερώνυμος (τ. α. σελ. 317, κτλ.), καὶ οὗτος ὁ ἱερὸς πατὴρ ἀπῆλθε προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλὴμ, «ὅπου καὶ μίαν (φησὶν ὁ ἱερώνυμος) ἡμέραν διέμεινεν ἵνα μήτε τῶν ἁγίων δόξῃ παραμελῶν, μήτε πάλιν τότῃ περικλείων τὸν Θεόν» (ἐπιστ. ιγ).

§. λς. Ἐπιφάνιος ὁ ἀγιώτατος, ἐξ Ἰουδαίων, καὶ Παλαιστινός, ὁ Κύπρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας φωστήρ (τῷ 368) ἀπῆλθεν ἔτι μοναχὸς εἰς Ἱερουσαλὴμ προσκυνήσων τοὺς ἁγίους τόπους· «Ἐπορεύθημεν» (γράφει ὁ μαθητὴς αὐτοῦ καὶ ἀκόλουθος Ἰωάννης, ἐν βίῳ αὐτοῦ §. κς) «Ἐπορεύθημεν ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ προσεκυνήσαμεν τὴν ζῶν ἡμῶν, τὸν τίμιον σταυρὸν τοῦ Δεσπότη. Ἐποιήσαμεν δὲ ἐν τῇ πόλει, διερχόμενοι τοὺς τόπους, καὶ εὐχόμενοι, ις ἡμέρας» (βλ. Ἐπιφαν. τόμ. β. σελ. 340). Καὶ ἀρχιερατέων δὲ ἤδη πάλιν ἀπῆλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὅπου καὶ ἐδίδασκεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀναστάσεως (καὶ τοι τοῦ τότε Ἱεροσολύμων Ἰωάννου μὴ πάνυ φιλικῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένον). Οὐχί (γράφει πρὸς Παμμάχιον ὁ μακάριος ἱερώνυμος, πρὸς αὐτὸν ἀποτεινόμενος τὸν Ἰωάννην), «Οὐχί πρὸ τοῦ Μνήματος τοῦ Κυρίου

διελέγετο; — Οὐχί, πρὸς τὸν Σταυρὸν (τὸν Γολγοθᾶν) ἐκ τῆς Ἀναστάσεως ἐπειγομένων ὑμῶν, πάσης ἡλικίας καὶ φύλου πληθὺς συνέβηες πρὸς αὐτὸν, προσφέρουσα τὰ παιδία (πρὸς εὐλογίαν), καταφιλοῦσα τοὺς πόδας, τίλλουσα τὰ κράσπεδα; κτλ. (Ἐπιστ. ἑξ. τ. α. σελ. 664).

§. λζ. Εὐάγριος (τῷ 380) ὁ θυμῶσιος καὶ περίφημος (καὶ τέλος, κατὰ δυστυχίαν, ὠριγενιστῆς ἐξελεγχθεὶς), ἀπῆλθεν εἰς ἱεροσόλυμα καὶ οὗτος· ἔνθῃ καὶ ἐξενίσθη παρὰ τῇ οἰκίᾳ Μελάνῃ (βλ. Παλλὰδ. Λαυσατκ. κεφ. πη· τὰς δὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἱστορικοῖς ὀλίγας διαφωνίας περὶ τινὰ τῶν κατ' αὐτὸν, ἐμνημονεύσαμεν ἐν τῷ περὶ τῶν Ο. Ἑρμηνευτ. Τόμ. Δ. σελ. 572, 623).

§. λη. Ἰερώνυμος, ὁ σοφώτατος Δαλμάτης Πατὴρ, καὶ φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας (ἐν οἷς ἀμωμῆτως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἠγωνίσαστο καὶ συνέγραψεν), ἤλθε μὲν ἐκ Ῥώμης εἰς προσκύνῃσιν τῆς ἀγίας γῆς, καὶ ἐμόνασεν ἐν Βηθλεὲμ περὶ τὸ 379· πολλαχοῦ δὲ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων διαγράφει τοὺς ἀγίους τόπους· ἐμνημονεύσαμεν δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν παροδικῶς δύο τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν (σελ. 29)· ἀλλὰ καὶ ἥδη προστιθέμεθα μακροτέρας τινὰς περικοπὰς τοῦ Πατρός· Ἐν μὲν οὖν τῇ πρὸς τὸν Ῥωμαῖον Δεοδέριον ἐπιστολῇ (τόμ. α. σελ. 1305) προσκαλὼν αὐτὸν μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Σερενίλλης εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἡγιασμένων χωρίων τῆς θείας ἐπιφανείας, μετ' ἄλλα ἐπιτέρει καὶ τὰ ἑξῆς· «Καὶ τοίνυν προτρέπω ὑμᾶς, καὶ παρακαλῶ δι' ἀγάπην τοῦ Κυρίου, παρασχετε ἡμῖν τὰς ὑμετέρας ὄψεις ἰδεῖν, καὶ, χάριν τῶν ἀγίων τόπων, πλουτίσατε ἡμᾶς τῷ τοσοῦτῳ δωρήματι. Κἄν ὑμῖν ἀπαρέσῃ τὰ τῆς ἡμετέρας διαμονῆς, πάντως τὸ προσκυνῆσαι εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες Κυρίου, μέρος πίστεώς ἐστι, καὶ θεάσασθαι οἷον ἐτι νεκρὰ τὰ ἔχνη τῆς γεννήσεως, καὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ» κτλ. Τὴν δὲ περὶδοξὸν Ῥωμαίαν πατρικίαν Μάρκελλαν προσκαλούμενος εἰς τὸν ἀγρὸν τῆς Βηθλεὲμ (σελ. 161), καὶ τοῦτον εὐφραδέστατα διαζωγραφῶν, ἐπάγει· «Ἀλλ' ἵνα εἰς τὴν ἑπαυλιν (τὴν Βηθλεὲμ), καὶ τὸ κατάλυμα τῆς Μαρίας

ἐπανεέλθωμεν, ποίῳ λόγῳ, ποίᾳ δὲ φωνῇ διηγῆσομαί σοι τὸ Σπήλαιον τοῦ Σωτῆρος; Κἀκεῖνην δὲ τὴν φάτνην, ἐν ᾗ θρέφος ἐκλαυθ-
 μύρισε, σιγῇ μᾶλλον, ἢ φράσει ταπεινῇ τιμητέον. Ποῦ γὰρ ἐκεῖ
 πλατῆται στοαί; ποῦ κεχυσώμενα φατνώματα; ποῦ, δίκην ἀνα-
 κτόρων, ιδιωτικῶς κατεσκευασμέναι βασιλικαῖα (εὐρύχωροι οἰ-
 κοδομαί, πλατυτάτους ἔχουσι περιπάτους), εἶνα τὸ εὐτελὲς σω-
 μάτιον τοῦ ἀνθρώπου πολυτιμότερον ἐμπεριπατῇ; τί δ' οὐχὶ καὶ, ὡς
 ἂν εἴπερ ἡδύνατο εἶναι ἄλλο τι τοῦ κόσμου περικαλλέστερον, οἱ δὲ
 τὰς ὁροφὰς αὐτῶν εἰσορᾶν ἐθέλουσι μᾶλλον, — ἢ τὸν οὐρανόν; ἰδοὺ ἡ
 Βηθλεέμ· ἐν ταύτῃ τῇ μικρᾷ τῆς γῆς ὅπῃ ὁ δημιουργὸς τῶν οὐρα-
 νῶν ἐγεννήθη· ἐνταῦθα ἐσπαργανώθη· ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ποιμένων
 ὠράθη· ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ ἀστέρος ἐδείχθη· ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν
 Μάγων προσεκυνήθη. Τοῦτον δὲ τὸν τόπον οἰμαί γε ἀγιώτερον
 εἶναι παρὰ τὸν Ταρπήϊον λόφον, ὃς οὐρανόθεν πολλάκις κεραυ-
 νωθείς, ἀπέδειξεν, ὅτι τῷ Θεῷ ἀπαρέσκει. Καί ἐστι μὲν αὐτόθι
 (ἐν Ῥώμῃ) Ἐκκλησία ἀγία. Ἔστι τρόπαια (μνημεῖα) τῶν Ἀπο-
 στόλων (Πέτρου καὶ Παύλου) καὶ τῶν μαρτύρων. Ἔστι τῶν Ἀπο-
 στόλων ἡ κηρυχθεῖσα πίστις» — (καὶ τὰ λοιπὰ τῆς χαριστάτης
 ἐπιστολῆς). Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὴν αὐτὴν Μάρκελλαν, ὡς ἐκ τῆς
 Παύλας καὶ Εὐστοχίας, ἐπιστολῇ, μετ' ἄλλας πολλὰς διὰ πολλῶν
 γραφικῶν ῥημάτων καὶ παραδειγμάτων κατασκευαζομένας εὐφη-
 μίας τῆς Ἱερουσαλὴμ (πρὸς ἣν ἐλθεῖν τὴν Μάρκελλαν προτρέπου-
 σιν), ἐπιφέρονται καὶ τὰ ἐξῆς. «Ὅσους ἡ πόλις αὕτη προφῆτας,
 ὅσους ἐβλάστησεν ἄνδρας ἀγίους, μακρόν ἐστιν ἀριθμεῖν. Ὅλον
 τὸ μυστήριον ἡμῶν (τῶν χριστιανῶν) ἐν ταύτῃ τῇ ἐπαρχίᾳ καὶ
 τῇ πόλει ὑπάρχει ἰθαγενές. Ἐν τοῖς τρισὶν αὐτῆς ὀνόμασι τὴν τῆς
 Τριάδος ὑποδείκνυσσι πίστιν. *Ἰαθοῦς, Σαλὴμ, καὶ Ἱερουσαλὴμ*
ἀποκαλεῖται. (καὶ μετὰ πολλὰ) «Στεβόμεθα πανταχοῦ τῶν μαρ-
 τύρων τοὺς τάφους, καὶ τὴν ἀγίαν αὐτῶν κόνιν, ὅσας ἐνεστι,
 προσάπτομεν τοῖς ὁμμασιν ἡμῶν, καὶ τῷ στόματι προσφύομεν·
 τὸ δὲ μνημεῖον, ἐν ᾧ ἐτέθη ὁ Κύριος ἡμῶν, ἀμελητέον τινὲς ἐνό-
 μισαν! — Μακρόν ἐστι καθ' ἕκαστον αἰῶνα διατρέχειν, ἀπὸ τῆς

Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου μέχρι τῆς παρουσίας ἡμέρας, καὶ διηγῆσθαι, τίνες μὲν τῶν ἐπισκόπων, τίνες δὲ τῶν μαρτύρων, τίνες δὲ τῶν περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν ἐλλογίμων ἀνδρῶν ἦλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, νομίζοντες ἔλασσον μὲν εὐλαθείας θρησκευτικῆς, ἔλασσον δὲ γνώσεως ἕξειν, μὴδὲ τὴν ἐσχάτην (τὸ δὴ λεγόμενον) χεῖρα ταῖς ἐαυτῶν ἀρεταῖς ἐπιθήσειν, εἰμὴ προσκυνήσουσιν ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις, ἐν οἷς τὸ Εὐαγγέλιον ἐξέλαμψεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Καὶ εἴπερ ἐνδοξός τις ῥήτωρ (ὁ Κικέρων) αἰσχετόν οὐκ οἶδ' ὄντινα εἶναι νομίζει, ὅτι τὰ γράμματα τὰ ἑλληνικὰ μεμάθηκεν οὐκ Ἀθήρησιν, ἀλλ' ἐν Λιλυθαίῳ (ἀκρωτηρίῳ τῆς Σικελίας), « τὰ δὲ πάλιν γράμματα τῶν Ῥωμαίων, οὐκ ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' ἐνδον τῆς Σικελίας, — πῶς ἡμεῖς νομίσαμεν, ὅτι τις ἐκτὸς τῶν ἡμετέρων Ἀθηνῶν » (τῶν Ἱεροσολύμων) σεῖς τὸ τῶν σπουδασμάτων ἄκρον ἀέτωμα δύναται ἀφικέσθαι; Καὶ οὐ λέγομεν τοῦτο, ὡς ἀρνούμεναι, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐντὸς ἡμῶν ἐστὶ, καὶ ὅτι ἄγιοι ἄνδρες οὐκ εἰσὶ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις· ἀλλ' ἵνα τοῦτο μάλιστα βεβαιώσωμεν, ὅτι καὶ οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης (ἐν ἀγιότητι) πρωτεύοντες ἐνταῦθα συνήχθησαν. Καὶ πάρεσιν ὄντως οἷον ἄνθος τι, καὶ λίθος πολυτιμώτατος μεταξὺ τῶν κοσμημάτων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ πῶν Μοναχῶν καὶ τῶν Παρθένων χορὸς. Ὁ πρῶτος ἐν Γαλλίᾳ, ἐνθαὶδ' ἐπείγεται παραγενέσθαι· καὶ ὁ τῆς ἡμετέρας ἡπείρου κηχωρισμένος Βρετανός, ἐπειδὴν εἰς τὴν εὐσέβειαν προκόψῃ, καταλιπὼν τὸν δυτικώτερον τόπον, ζητεῖ τὸν ἐκ φήμης μόνον καὶ ἐκ τῆς τῶν Γραφῶν ἀναγνώσεως ἐγνωσμένον. Τί δὲ χρὴ μνημονεῦσαι τοὺς Ἀρμενίους; τί τοὺς Πέρσας; τί τοὺς Αἰθιοπῶν λαούς; Τί δὲ καὶ αὐτὴν τὴν μοναχῶν φωρωτάτην Αἴγυπτον, Πόντον τε καὶ Καππαδοκίαν, Κοίλην Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν, καὶ τὰ τῆς Ἀνατολῆς παραδείγματα; Ταῦτα γάρ, κατ' ἐκεῖνο τὸ λόγιον τοῦ Σωτῆρος, « ὅπου τὸ πτῶμα ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ ἀετοί », συντρέχουσιν εἰς τούτους τοὺς τόπους, καὶ ποικίλων ἡμῖν ἀρετῶν ἐπιδείκνυνται δείγματα. Καὶ διάφωνος μὲν ἡ φωνή, μία δὲ ἡ θρησκεία. Τοσοῦτοι δὲ σχεδὸν

οὶ τῶν ψαλλόντων χοροὶ, ὅσαι καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν διαφοραί. — Ἀρὰ γε ἔσται ποθ' ὁ χρόνος ἐκεῖνος, καθ' ὃν ἡμῖν ἐξέσται ἡ (συνάμα μετὰ τῆς Μαρκέλλης ἐλθεύσης) «συνέρχεσθαι μὲν εἰς τὸ (ἐν Βηθλεὲμ) Σπήλιον τοῦ Σωτῆρος, συνδουλεύειν δὲ παρὰ τὸν Τάφον τοῦ Κυρίου; λείγειν δὲ τῇ γλώττῃ (καταφιλεῖν) τὸ ζῶλον τοῦ Σταυροῦ; καὶ τῷ ὄρει τῶν Ἑλαιῶν μετὰ τοῦ ἀναληφθέντος Κυρίου συνανηψοῦσθαι εὐχῇ καὶ ψυχῇ; Καὶ τὸν Λάζαρον δὲ ἐξιόντα τοῦ τάφου δεδεμένον κειρίαις ὀψόμεθα. Καὶ τὰ Ἰουδαίαια ρεῖθρα, διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Κυρίου ρέοντα καθαρώτερα — Πορευσόμεθα καὶ εἰς Ναζαρέτ, θεωρούμεναι τὸ εἰς Γαλιλαίαν ἄνθος (ὡς ἐρμηνεύεται τ' ὄνομα)· καὶ πρὸς τὸ Θαβώριον ἐπιειξόμεθα, καὶ τὰς σκηνάς θεωρήσομεν τοῦ Σωτῆρος, οὐχ ὡς ὁ Πέτρος πρόφην ἤθελε, μετὰ Μωσέως καὶ Ἠλίας (σκηνοῦντος), ἀλλὰ μετὰ Πατρός καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ τοὺς ἄλλους ὀφόμεθα τόπους, ἐν οἷς ἐστήκασιν ἐκκλησίαι, οἷον σημαῖαι τῶν νικῶν τοῦ Κυρίου» (Τόμ. α. σελ. 150—157). Αὐτὸς δὲ ὁ μακάριος ἱερώνομος καὶ ἐν τῷ πρὸς Εὐστόχιον ἐπιταφίῳ Παύλας, τῆς αὐτοῦ τοῦ ἑυστοχίου μητρὸς (Ῥωμαίας πατρικίας, τὸ γένος ἐλκούσης ἐκ τῆς ἀρχαίας οἰκίας τῶν Κορνηλίων καὶ Γράκων, ἧτις ἦλθε καὶ ἐμόνασεν ἐν Βηθλεὲμ.) θαυμασίως διαγράφει τοὺς διαφόρους τῆς Ἰουδαίας σταθμοὺς, οὓς διήλθεν ἡ μακαρία Παύλα, προσκυνοῦσα τοὺς ἁγίους τόπους· καὶ ὅπως τέλος, ἅμα τῷ ἐλθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, «προσπεσοῦσα πρὸ τοῦ Σταυροῦ (ἐν τῷ Γολγοθᾷ), ὥσανει κρεμάνμενον ἔτι θεωμένη τὸν Κύριον, προσελύνει· εἰσελθοῦσα δὲ καὶ εἰς τὸν πανάγιον Τάφον, κατησπάζετο μὲν τὸν λίθον τῆς Ἀναστάσεως, ὃν ὁ Ἄγγελος ἀπεκύλισεν ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου (α). Αὐτὸν δὲ τὸν τόπον τοῦ θεανδρικοῦ σώματος, ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος, ὡς ὑδάτων διψῶσα πολυποθήτων, στόματι πιστῷ κατεφίλει. Κἀκεῖθεν ἀνέβη εἰς τὴν Σιών, ὅπου ἐδεῖκνυτο

(α) Τοῦτον καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων διαγράφει (Κατχ. ιδ. §. 19), ὡς καὶ ἐπ' αὐτοῦ «παρὰ τῷ μνημαίῳ κείμενον». Σφῆται δὲ ἤδη καὶ καθ' ἡμᾶς μίγα τοῦ λίθου τούτου τεμάχιον, ἐν τῷ τοῦ θείου Μνημάτων μουδουκλίῳ.

ὁ σῦλος, ὁ τὴν στοὰν ἤδη τῆς ἐκκλησίας ἀνέχων, βεβαμμένος τῷ τοῦ Κυρίου αἵματι, πρὸς ᾧ προτρεθεῖς ἐμαστιγώθη (α). Ἐδείκνυτο δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατηλθεν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ μαθητάς, συντηγμένους ὡς ἐκατὼν ἑκοσιν· (ταύτην ὁ Κύριλλος διαγράφει ῥητῶς, ἐτὴν ἀνωτέραν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· βλ. ὁπίθ. σελ. 56) Καὶ καθεξῆς δὲ τὴν Βηθλεὲμ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ πολυσεπτα χωρία τῆς ἁγίας γῆς, ἅπερ ἡ θεοφιλὴς ἐπεσεχέαστο Παύλα μετ' εὐλαθείας, οὕτως ἀκριβῶς ὁ ἱερώνυμος διαγράφει, οἷα καὶ καθ' ἡμᾶς ὁρῶνται, καὶ δεικνύονται διὰ τοσοῦτων αἰώνων βεβαίως ἐπαγνωσμένα. Ἐν δὲ τῇ 35 ἐπιστολῇ πρὸς Ἐξουπεράντιον (τόμ. α. σελ. 270), παροτρύνων τοῦτον ἀπαρνησασθαι τὴν στρατείαν καὶ τὸν κόσμον, προσκαλεῖ σὺν αὐτῷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κυντιλιανὸν ἀναχωρῆσαι (εἰς Βηθλεὲμ). Καὶ ἐν ἐπιστολῇ 46 (τόμ. α. σελ. 285) προτρέπει τὸν Ρούστικον, ἐλθεῖν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους, ὅπου πρότερον ἐλθοῦτα καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, κατέμεινε μονάσασα. Συνῆν ἐν Βηθλεὲμ τῷ ἱερωνύμῳ καὶ Εὐσέβιος, πρεσβύτερος σιφός, ἐκ Κρεμῶνης τῆς ἰταλίας. Καὶ Σωφρόνιος ὁ Γραικός, ὃς ἔγραψε καὶ ἐγκώμιον εἰς τὴν Βηθλεὲμ (ἱερών. ἐν Καταλ. ἑκκλ. Συγγρ. κεφ. 144).

§. λθ. Πρὸς δὲ τῇ μακαρίᾳ Παύλῃ καὶ τῇ ταύτης θυγατρὶ, τῷ Εὐστοχίῳ (οὐδετέρως, κατὰ τὸν ἑλληνικὸν ὑποκοριστικὸν ἐν τοῖς τοιούτοις τύπον) προσβετέον καὶ τὴν προρρηθείσαν εὐγενῇ Ῥωμαίαν Μάρκελλαν, καὶ τὰς δύο ὁσίας Μελάνας, καὶ ταύτας ἐνδόξους Ῥωμαίους, ἐν Βηθλεὲμ τὸν ἐνθεν βίον διανυσάσας (ἱερών. ἐπιστολ. κβ, καὶ Παλλάδιος Ἀλυσαικ. κεφ. ριη. σελ. 596, 600).

§. μ. Θεοδοσίος ὁ αὐτοκράτωρ (τῷ 386) ἀπεθύμησε καταλαβεῖν τὰ ἱεροσόλυμα· καὶ περιβιβόμενος σχῆμα ἰδιωτικόν, ἦλθεν ἐν τῇ πόλει τῆς ἁγίας Ἀναστασίας (ἱσ. γρ. Ἀναστάσεως) καὶ κρούσαντος, ἤνοιξέ τις [τῶν] ὑπηρετῶν. Πίντων δὲ τῶν λύχνων σὺνθεόντων, ἐν τῷ εἰσελθεῖν τὸν βασιλεῖα ἀφνίδιον πάλιν ἀνῆφθη-

(α) Τοῦτου μέρους εὐφραίνεται ἐν τῷ Παιτρικίῳ ναφ τῆς Μιγάλης ἑκκλησίας.

σαν, ὡς ἐν πανηγύρει· ὁ δὲ θυρωρὸς ἐκπλαγείς, ἀπέγαγεν αὐτὸν πρὸς Ἰωάννην τὸν ἀρχιερέα· ὁ δὲ δι' εὐχῆς ἐπέγνω αὐτὸν, καὶ ἐμακάρισεν, ὅτι βασιλεὺς ὢν, ἐν τοιαύτῳ σχήματι παριγένετο προσκυνῆσαι τοὺς ἁγίους τόπους· (ταῦτα ὁ Κεδρην. Συνόψ. Ἱστορ. τόμ. α. σελ. 523. ἐκδ. Παρισ. 1647).

§. μ.κ. Συμεὼν καὶ Θεόδωρος, ὁσιώτατοι ἀδελφοὶ Θεσσαλονικεῖς, οἱ τὴν ἱερὰν Μονὴν τοῦ κατὰ τὴν Πελοπόννησον Μεγάλου Σπηλαίου καθιδρύσαντες (348—390) ἀπῆλθον εἰς προσκύνησιν τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ (βλ. Κτιτορικ. τοῦ Μεγάλ. Σπηλαίου σελ. 41).

§. μ.β. Πελαγία ἡ ὁσία ἐξ Ἀντιοχείας (περὶ τῷ 350—385) ἔτι μὲν ἐθνικῇ, θεατρικῇ τε ἦν καὶ πόρνη δημοσία, βαπτισθεῖσα δὲ, τὸν κόσμον κατέλιπε, καὶ εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀναβᾶσα, προσεκύνησε τὰ σωτήρια σῶάσματα, καὶ ἐμόνασεν ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν, ἔνθα καὶ τὸν βίον ὁσῶς ἐτελεύτησε. Ταύτην καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος προβάλλεται μετανοίας ὑπόδειγμα, λέγων· «Οὐκ ἤκούσατε, πῶς ἐκαίνη ἡ πόρνη, ἡ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ λέγω πόλει» (ἡ Πελαγία) πάντας ἀπέκρυψεν ἐν εὐλαθείᾳ; — Βουλθεῖσα γάρ καὶ μεταβληθεῖσα, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἐπισπασαμένη, — πρὸς εὐρανὸν ἀνέδραμεν (Δόγ. περὶ τοῦ μὴ προσηλωσθαι, κτλ.). Ταύτης τῆς ὁσίας Πελαγίας καὶ ἡ σορὸς ἔκειτο ἔγγιστα τοῦ ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἐλαιῶνος νου, ὡς ἱστορεῖ Περδίκας ὁ Ἐφέσιος (ἔκφρ. π. τ. ἐν Ἱεροσολύμοις κτλ.) λέγων· «Ἐγγιστα τούτου καὶ σορὸς ὁσίας Πελαγίας — Καὶ γὰρ περὶ τὰ πλάγια τοῦ τείχους ἵσταμένη. Διὰ μαρμάρων, ὡς πολλὰ, τῆς γῆς ἀνεστηκυῖα» κτλ. (ἐν Ἀλλατ. Συμμίτοις. σελ. 72. βλ. καὶ Δανιὴλ Ἐφέσου, Διήγησιν κτλ.).

§. μ.γ. Ὁ θεὸς Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (τῷ 380—404), ὅτι μὲν ἀπῆλθε καὶ εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐξ Ἀντιοχείας, ἐν τῇ κατ' αὐτὸν βιογραφίᾳ οὐκ ἰσθόρηται· φαίνεται δὲ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἀπίθανον καὶ μάλικα ἐκ τῆς εὐροίας τῶν λόγων, δι' ὧν, πολλαχοῦ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἐκφράζει τὰ μεγαλεῖα τῆς Ἱερουσαλὴμ. Οἶον, ἐκχρῶν τὸν μὲν Ψαλμ. (τίχ. 2), α Ἀγλάϊσμά, φησιν, αὐτὴν (τὴν ἀρχαίαν Ἱερουσαλὴμ) πάσης τῆς οἰκουμένης καὶ εὐφροσύνην ἐποίησεν ἐκεῖ-

θεν γάρ ἡ πηγή τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς θεογνωσίας αἱ ρίζαι καὶ ἀρχαί. Ταιούτην τοίνυν αὖσαν αὐτὴν ἐρρίζωσε, καὶ καλῶς ἐπηξεν ἐπὶ κόσμῳ τῆς οἰκουμένης, ἐπὶ ἀγλαΐσματι καὶ χαρᾷ πάσης τῆς γῆς. — Εἰ δὲ βούλει αὐτὸ καὶ κατ' ἀναγωγὴν (ἐπὶ τῆς καινῆς, τῆς χριστιανικῆς Ἰερουσαλῆμ) ἀ ἐκλαβεῖν, ὄψει τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν. Ἐντεῦθεν γάρ τὸ ἀγγλίσμα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης γέγονεν· ἐντεῦθεν εὐφροσύνη καὶ χαρά· ἐντεῦθεν αἱ πηγαὶ τῆς φιλοσοφίας, ἐνθα Χριστὸς ἐσταυρώθη· ὅθεν οἱ Ἀπόστολοι ἐξώρμησαν. Ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἰερουσαλῆμ (τόμ. ε. σελ. 198). Καὶ εἰς Ψαλμ. μθ, (στίχ. 2) μετ' ἄλλα πολλὰ· «Ἐκεῖθεν (ἐκ τῆς Σιών) ὁ Σταυρὸς ἐλαμψεν. — Ἐκεῖθεν, καθάπερ ἐκ βαλβίδος τινὸς εὐσκελεῖς ἵπποι, ἤρξαντο οἱ Ἀπόστολοι τὸ κήρυγμα ποιεῖν. Ἐκεῖ τὰ προόμια καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Ἐκεῖ τὰ ἀπόρρητα δόγματα κηρύττεσθαι ἀρχὴν ἔλαβον. Ἐκεῖ πρῶτον ἀπεκαλύφθη ὁ Πατήρ, ἐγνωρίσθη ὁ Μονογενὴς, καὶ ἐδόθη τοσαύτη χάρις κτλ. Καὶ πάλιν· «Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ μέρους ἐθέλεις λαμβάνειν ἀπόδειξιν, ἐνόησαν τίνος ἕνεκεν ἡ οἰκουμένη συντρέχει ἅπαντα, τάφον ἰδεῖν σῶμα οὐκ ἔχοντα; ποία δύναμις ἔλκει τοὺς ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς, ὥστε ἰδεῖν ποῦ μὲν ἐτέχθη, ποῦ δὲ ἐτάφη, ποῦ δὲ ἐσταυρώθη; κτλ. (εἰς τὸν ρθ Ψαλμ. σελ. 259). Καὶ πάλιν· «Μετὰ γοῦν τὸν τόκον ἐκαῖνον, ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἔρχονται, ὁψόμενοι τὴν φάτιν καὶ τῆς καλύβης τὸν τόπον, ὅνπερ ἄνωθεν ὁ προφήτης προεφώνησε, λέγων· «Καὶ σὺ Βηθλεέμ· οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἰ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν ἰούδα» (εἰς Ματθ. Ὁμιλ. ζ. τόμ. ζ. σελ. 205).

§. μδ. Καὶ Πορφύριος ὁ Γάζης ἐπίσκοπος (τῷ 396) ἦλθε τὸ πρῶτον ἐκ τῆς αὐτοῦ πατρίδος Θεσσαλονίκης εἰς προσκύνησιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις θησαυρισμάτων, ὅπου καὶ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη, καὶ τέλος Γάζης ἱερώτατος ποιμὴν (βλ. Συναξαρ. Φεβρ. κς). Εἶχε δὲ καὶ Μάρκον ἀξιωματικόν τε καὶ ἀκόλουθον καὶ μαθητὴν (Βολλάνδ. τ. 3: σελ. 636).

§. μς. Παλλάδιος ὁ συγγραφεὺς τοῦ Λαυσαϊκοῦ (τῷ 400)

καὶ οὗτος ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ πολὺ διέτριψε, καὶ τριετίαν ὄλπῃ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν παρὰ τῷ Ἀββᾶ Ἰννοκεντίῳ· μνημονεύει δὲ καὶ ἄλλους ἐπισήμους ἐν Ἱερουσάλημ καὶ Βηθλεὲμ ἀσκουμένους, καὶ τὸν Ποσειδώνιον (βλ. τὸ περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. Τόμ. Δ. σελ. 580):

§. μς. Φιλόρωμος πρεσβύτερος, ἀνὴρ ἀσκητικώτατος ἐκ Γαλατίας, ἔλεγε πρὸς τὸν σύγχρονον Παλλάδιον· «Κατηξιώθην δὲ χάριν εὐχῆς καὶ δεύτερον ἐλθεῖν ἐν Ἱεροσολύμοις εἰς τὴν τῶν ἁγίων τόπων, ἰδίῳις ἀπελθὼν ποσὶ καὶ ἀνελώμασιν, ἑαυτὸν (ἡρ. ἑμ. αὐτῷ) ἐπερχέσασθαι» (Παλλάδ. Λαυραϊκ. κεφ. ριγ. σελ. 585).

§. μζ. Κυριακὸς ὁ ὁσιώτατος καὶ θεῖος ἀναχωρητὴς, τὴν πατρίδα Κορίνθιος (τῷ 408) ἀπῆλθεν εἰς προσκύνειν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις θεοβαδίστων τύπων, ὅπου καὶ ἐμόνασε, καὶ κατεβίωσεν ἐν Παλαιστίνῃ, μακροβιώτατος (ἐτῶν 108) γενόμενος ὁ τριστάβιος (βλ. Συναξ. Σεπτ. κθ).

§. μη. Ἰωάννης Κασσιανὸς, ὁ ἱερώτατος (τῷ 424—448) ἐκ τῆς Ταυρίδος· τὸ γένος Ἑλλων, Ἀθήνησιν ἐγεννήθη (διὰ τί δὲ τοῦτον ὁ Φώτιος Ῥωμαῖον καλεῖ, βλέπε τὸ περὶ τῶν Ο, Ἑρμηνευτῶν, Τόμ. Δ. σελ. 650). ἔτι δὲ παῖς τὸν μοναχικὸν ἀσπασάμενος βίον, ἐν τῇ ἱερᾷ παλαιστῇ τῆς Βηθλεὲμ τοὺς ἀσκητικοὺς διήγνυσεν ἄθλους ἐπὶ χρόνον μακρόν.

§. μθ. Θεοδόσιος ὁ αὐτοκράτωρ (ὁ Μικρὸς) ἀκατὰ τὸ 427 τὴν γαμετὴν Εὐδοκίαν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπέστειλεν, εὐχαριστήριους ὕμνους πρὸς ἔξουσιν τῷ Θεῷ, ἥτις πάμπολλα ταῖς ἐκκλησίαις ἐδώρῃσατο· καὶ προσκυνήσασθαι τὸν τε ἅγιον Σταυρὸν καὶ τοὺς σεβασμίους τόπους, ὑπέστρεψεν εἰς τὰ βασιλείαν. Ταῦτα ἐπὶ λέξεως ὁ ἱερός Θεοφάνης (Χρονογρ. σελ. 39 ἐκδ. Παρισ.). Ἔστι δὲ ἡ αὕτη Εὐδοκία ἐκεῖνη ἡ σοφὴ καὶ αἰοίδιμος Ἀθηναία, θυγάτηρ Ἀεοντίου, Ἀθηναίου Σοφιστοῦ, ἥτις ὑπὸ τῷ πατρὶ ἐπαιδεύθη, καὶ διὰ λόγων ἐληλύθει παντοίων, καὶ ποιήματα ἡρωϊκῶ τῷ μέτρῳ πολλὰ καὶ μελιχρὰ πεποίηκεν. Ἐκαλεῖτο δὲ πρῶτον Ἀθηναίς· ὅτε δὲ ταύτην ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς γαμετὴν ἐξέλεξατο, βαπτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀκακίου, Εὐδοκία μετωνομάσθη, ὡς ὁ πολὺ τοῦ Θεοφάνους ἀργαιότερος

Σωκράτης ιστορεῖ. Μνημονεύει δὲ καὶ αὐτὸς τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῆς ἀποστολὴν « καὶ ὅτι τὰς περὶ Ἱεροσόλυμα ἐκκλησίας, καὶ πάσας τὰς ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς πόλεσι, ποικίλως ἐτίμησεν ἔν τε τῷ ἀπιέναι, καὶ αὐθις ἐπανιοῦσαι (Σωκρ. Ἐκ. ἱς. Ζ, κα, καὶ μζ). Καὶ δεύτερον δὲ πάλιν, ἀπομακρυνθεῖσα εἰς τέλος τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις θυρῶν, ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔνθα καὶ μοναστήρια ἔκτισε, καὶ ξενῶνας, καὶ τὸ τεῖχος τῶν Ἱεροσολύμων, φερώνυμός καὶ τούτοις ἀναφανείσα, καὶ ἀξία τῆς θείας εὐδοκίας ἐργάτις, οἷοι γίνονται καὶ πάντες οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, ἐν οἷς εὐδοκεῖ Κύριος εἰς τὸ ἀγαθοποιεῖν τὴν Σιών (τὴν ἐκασαχοῦ, καὶ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίαν). Οὕτω δὲ καὶ εἰς ἕνα ἑκαστον αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν Εὐδοκίαν (καὶν συκοφαντῶσιν οἱ Βεσελίγγιοι) πληροῦται τὸ προφητικὸν « Ἀγάθυνον Κύριε ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών κτλ. (Ψαλμ. ν.). Τοῦτο δὲ τὸ ῥητὸν καὶ αὐτὴ εἰς ἑαυτὴν, ὡς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας, ἐφήρμοσεν ἡ Εὐδοκία, χαριεντιζομένη, ἡ καὶ ἐν Κυρίῳ καυχωμένη, δι' ἧς ἡξίωσεν αὐτὴν ποιῆσαι ἀγαθοποιίας (βλ. Χρονικ. Πασχάλ. σελ. 585 ἐκδ. Βόν. Μαλακά Χρονογρ. σελ. 352, καὶ Κεδρην. τ. α. σελ. 540). Ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ τὸν βίον ἐτελεύτησε τῷ 460, « Ζήσασα καλῶς, καὶ καθὰ Θεῷ φίλον » (ὡς φησὶν Ἐφραίμιος ὁ Βυζαντινὸς ἐν τῷ στιχηρῷ Χρονικῷ (α). ἴδε καὶ Εὐάγρ. Ἐκκλ. ἱς. Α'. κ — κβ: Κύριλλ. Σκυθοπολ. Βίῳ ἀγ. Εὐθυμίου κεφ. κε: Ζωναρ. Χρον. ιγ. σελ. 40, 45). μνημονεύει δὲ τῆς μακαρίας ταύτης βασιλίδος καὶ ἡ Ἐκκλησία Ἀγ. ιγ.

§. ν. Θεοδώρητος ὁ Κύρου ποιμενάρχης, καὶ τῆς Ἐκκλησίας δ. δάσκαλος (τῷ 130), αὐτὸς τε ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, τοὺς ἀγίους ἐπισκεψόμενος τόπους, ὅπου καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ νομικοῦ ναοῦ μετ' ἐκπλήξεως ἐθεώρησεν, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ διαβρήθην (τόμ. δ. σελ. 482—195), καὶ τὴν δόξαν τῆς ἀγίας Πόλεως πολλαχοῦ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ πανηγυρίζει. Αὐτίκα ἐρμηνεύων ἐκείνην τὴν ἱστορίαν πρόβρῃσιν « Ἦκασι πάντες οἱ υἱοὶ σου μακρόθεν μεταβαλεῖ

εἰς σὲ πλοῦτον θαλάσσης» (Ἠσαΐ. ξ. 4-5). «Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ (φησὶν) Ἐκκλησίᾳ τὰ πάλαι τοῖς δαίμοσι προσφερόμενα δέχεται· καὶ ἡ πάλαι πικρὰ τῶν ἐθνῶν θάλασσα τῷ ξύλῳ τοῦ Σταυροῦ γλυκανθεῖσα, — τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προσφέρει τὰ δῶρα· διαφερόντως δὲ εἰς τὴν Ἱερουσαλὺμιν ταῦτα προσφέρουσι πόλιν, ἐκ πάσης γῆς καὶ θαλάσσης συντρέχοντες» κτλ. Καὶ πάλιν εἰς τὸ «Καὶ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης, μητρόπολις πιστῇ Σιών» (Ἠσαΐ. α, 26) ἐρμηνεύει· «Μήτηρ γάρ ἐστι τῶν πεπιστευκότων· οὐ δὴ χάριν καὶ πρὸς αὐτὴν συντρέχουσιν ἅπαντες, ἰδεῖν ποθοῦντες, οὐ περιδόλων μέγεθος, οὐδὲ πύργων ὕψος, οὐδὲ κίωνων καὶ λίθων μαρμυργάς, ἀλλὰ τάφον Δεσποτικόν, καὶ σταυροῦ τύπον Δεσποτικοῦ, καὶ τὴν σμικρὰν ἐκείνην καὶ πολυθρύλλητον φάτνην» κτλ. (ἴδε καὶ εἰς Ἠσαΐ. β, 3). Καὶ, «Ἐκ ποίων γὰρ ἐθνῶν οὐκ ἐπίστευσαν τῷ Σωτῆρι; Τίνας δὲ τούτων οἱ μὴ καταλαβόντες καὶ τὴν κάτω Ἱερουσαλὴμ διὰ τὸ προσκυνῆσαι τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ σεπτοὺς τόπους, ἐν οἷς οὐ μόνον ἡ ἐκ Θεοῦ Θεὸς σαρκωθείς (ἰσ. γρ. ἐσαρκώθη, ἢ, *σαρκωθείς ἐπεφάνη*), ἀλλὰ καὶ ποσὶ φιλανθρωπίας ἐβάδι-σε; (εἰς Ψαλμ. πς), Καὶ αὐθὺς ἐρμηνεύων τὸ «Αὕτη ἡ κακατάπαυσις μου εἰς αἰῶνα αἰῶνας» (Ψαλμ. ρλα, 14), «Καὶ τοῦτο δέ (φησι) τετύχηκε πέρας. Εἰ γὰρ καὶ ὁ παλαιὸς νεὺς ἔρημος διὰ τὴν Ἰουδαίων μανίαν ἐγένετο, ἀλλ' οὖν ἐκεῖ πάλιν καὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς Ἀναλήψεως τὰ χωρία τῆς θαλάσσης ἡξίωτο (γρ. ἡξιώται) χάριτος· καὶ ἐκ πάσης γῆς καὶ θαλάττης συντρέχουσιν ἅπαντες τὴν ἐν ἐκείνοις ἀναβλύζουσαν εὐλογίαν ἀρύσασθαι» κτλ. Καὶ τὸ «εἰς δρόσος Ἀερμῶν ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών» (Ψαλμ. ρλβ) ἐξηγεῖ· «Ἀπὸ τοῦ Ἀερμῶν (φησι) τῇ Σιών ἐπιφερομένη. — Ἐν γὰρ τῇ Σιών καὶ ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς Ἀποστόλους ἡ ζωοποιὸς καὶ κατεπέμφθη δρόσος» κτλ. (ἴδε περὶ τούτου ὀπισθ. σελ. 56). Καὶ τὸ τοῦ Ἱερεμίου (γ 17:) «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις» — καλέσουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ θρόνον Κυρίου» κτλ. διασαφεῖ· «Μετά τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν — ἀπέστησαν τῆς προτέρας πλάνης οἱ αὐτῇ δουλεύσαντες, καὶ τὸν τῶν

ἀπάντων προσκυνοῦσι Θεόν, καὶ ὡς εἰς θρόνον θιῶν, τὴν Ἱερουσαλήμ, συντρέχουσιν ἅπαντες. Ἑρμηνεύων δὲ καὶ αἰνῶν τὰ προφητικόν «Κληθήσεται γὰρ σου τὸ ὄνομα παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, εἰρήνη δικαιοσύνης, καὶ δόξα Θεοσεβείας» (Βαρούχ ε, 4), «Ταῦτα (λέγει) τῶ ὀνόματα νῦν ἔχει (ἡ Ἱερουσαλήμ). Διὰ τοῦτο καὶ εἰς αὐτὴν συντρέχουσιν ἅπαντες· λαμπρὰν γὰρ αὐτὴν καὶ περιφανῆ πεποίηκε τὸ σωτήριον πάθος» κτλ. Ἀλλ' ἂν τις ἐπιχειρήσῃ πάσας τὰς εἰς τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλήμ εὐφημίας τοῦ μακαρίου Θεοδωρήτου συναγαγεῖν εἰς ἓν, ἐγγχειρίδιον αὐτῷ συντάξαι δεήσει.

§. να. Σωζόμενος (τῷ 440) ὁ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράψας, ἱστορῶν, ὅτι ἔκπαλαι καὶ κατ' αὐτὸν ἐτελεῖτο ἡ ἐορτὴ τῶν ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου γενομένων ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως (βλ. Μηνολόγ. Σεπτεμ. ιγ), καὶ ὅτι «ταύτην ἄγει λαμπρῶς ἡ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία, ὡς καὶ μυθήσεις» (βαπτίσματα τῶν κατηχομένων) «ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι», προστίθῃσι «Συνιέναι τε πολλοὺς, σχεδὸν ἐκ πάσης τῆς ἐφ' ἡμῶν οἱ καθ' ἱστορίαν τῶν ἱερῶν τόπων πανταχόθεν συντρέχουσι κατὰ τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως» (Ἐκκλ. ἱς. Β. κς, πρβλ. καὶ Δ. ε).

§. νβ. Εὐδοκία Θεοδοσίου τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς ἄνω εἰρημένης βασιλίδος Εὐδοκίας ἐγγόνη, ἐξ Εὐδοξίας τῆς αὐτῶν θυγατρὸς, συζύγου δὲ τοῦ Οὐαλεντιανοῦ, βασιλέως τῶν ἐσπερίων μερῶν. Αὕτη ἡ Εὐδοκία (τῷ 464) «δεκαεὶς χρόνους ἐν τῇ Ἀφρικῇ ποιήσασα μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ὀνωρίχου, καὶ παῖδα ἐξ αὐτοῦ ὕλδεριχον γεννήσασα, δυσφοροῦσα κατὰ τοῦ ἀνδρὸς, ὡς Ἀρειανοῦ ὄντος, ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ προσκυνήσασα τοὺς σεβασμίους τόπους, καὶ ἀσπασαμένη τὸν τάφον τῆς ἑαυτῆς μάμμης, ὀλίγας ἡμέρας διατρίψασα ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει, ἐτελεύτησεν ἐν εἰρήνῃ, πάντα τὰ ἑαυτῆς καταλείψασα ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἀναστάσει» (Θεοφάν. Χρονογρ. σελ. 102. βλ. καὶ Σωκρ. Ἐκκλ. ἱς. Ζ. μδι Ζωναρ. ΙΓ. σελ. 48).

§. νγ. Θεοδόσιος ὁ μέγας Κοινοβιάρχης ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ (τῷ 450), καὶ μικρῷ μετ' αὐτὸν Θεόκτιστος, συνασκητὴς τοῦ με-

γάλου Εὐθυμίου, καὶ τούτου Καππάδοκος. Καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μεγάλωνυμος Εὐθύμιος (τῷ 450—465), ἦλθον καὶ οἱ τρεῖς εἰς προσκύνῃσιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπομνημάτων τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανίας, καὶ κοινόβια καὶ λαύρας ἐν Παλαιστίνῃ ιδρύσαντο, λιμένας σωτηρίας μυρίων ψυχῶν. Προστεθεισὸν καὶ *Χάρτων* ὁ ὅσιος καὶ ὁμολογητὴς, καὶ μέγας τῆς ἀσκήσεως ἀθλητὴς, ἐξ Ἰκονίου εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀνελθὼν· καὶ *Γεράσιμος* ὕστερον ὁ ὅσιος, ὁ Ἰορδανίτης (ὡς ἀκούμενος παρὰ τὸν Ἰορδάνην), οὗ τὸν βίον συνέγραψεν ὁ ἱερωτάτος Σωφρόνιος, ὁ Ἱεροσολύμων. Τὰ δὲ καθ' ἕκαστα τούτων τῶν θεοφύρων ἀνδρῶν λεγέτω ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.

§. νδ. Καὶ Σάββας ὁ ἡγιασμένος (τῷ 520)· τὸ κλέος τῆς μοναστικῆς ζωῆς καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας, ἀπελθὼν ἐκ τῆς αὐτοῦ πατρίδος Καππαδοκίας εἰς προσκύνῃσιν τῶν ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει θείων θησαυρισμάτων, κατέμεινεν αὐτοῦ, τὴν περιωνυμοῦν κτίσας Λαύραν πλησίον τῶν Ἱεροσολύμων, ἣτις καὶ ἐπ' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν τοσοῦτων ὁσίων ἀνδρῶν ἀνεδείχθη στεφανηφόρος παλαίστρα· καὶ μέχρι δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν μοναστικῆς φιλοσοφίας ἐνδιαίτημα τελεῖ, καὶ σεβάσιμον παράδειγμα, θυμαζόμενον καὶ ὑπὸ τῶν ξένων. Ἐκ τῆς περιωνύμου Σαββαΐτιδος Λαύρας ἀνέτειλε καὶ Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης (τῷ 550), ὁ τὸν βίον αὐτοῦ τε ἀγίου Σάββα καὶ τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου συγγραψάμενος.

§. νε. Ἀνδρόνικος μετὰ τῆς συζύγου Ἀθανασίας (ἣτις καὶ Ἀθανάσις μετωνομάσθη) ἐξ Ἀντιοχείας, οἱ ὁσιώτατοι (τῷ 540) δις ἀπῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπως προσκυνήσωσι τοὺς ἀγίους τόπους (βλ. Συνταξιολογίαν, Ὀκτωβρ. ιγ).

§. νς. Ἰουστινιανὸς ὁ αὐτίδης Αὐτοκράτωρ (τῷ 527—565), ὁ καὶ δι' ἰδίου διατάγματος τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων ὡς ἐν τῶν πέντε πατριαρχείων ἐπικυρώσας (ὅτι δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων ἐτίματο ὡς μία τῶν ἀνεκὰθεν τεσσάρων, καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ πρωτεύουσάν Ἐκκλησίαν, μαρτυρεῖ οὐ μόνον ὁ Ζ τῆς Α, Οἰκουμενικῆς Συνόδου κανὼν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ, καταλέγων τὰς διαδοχὰς

τῶν κατὰ καιρὸν ἐπισκόπων τῶν πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τσε-
σάρων μεγάλων Ἐκκλησιῶν, Ῥώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, καὶ
Ἱεροσολύμων. Ὡσαύτως καὶ ἄλλοι, καὶ ὁ ἱερὸς Θεοδώρητος, προστιθεὶς
καὶ τὸν τῆς μεγάλης Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκκλ. ἱστορ. Ε, 39).
Ὁ δὲ μέγας Ἰουστινιανὸς καὶ οἰκοδομὰς πολλὰς ἐπέτισεν ἐν Ἱεροσολύ-
μοις· ἐπεμψε δὲ καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως τὰ ἅγια σκεύη,
ἃ Γίτιος μὲν ἀπήνεγκεν εἰς Ῥώμην, περισφθέντα ἐκ τοῦ Σολομων-
τείου Ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων (ἰωσηπ. ἰουδ. πολ. Ζ, ε, §. 7), ἐκ
δὲ τῆς Ῥώμης ἐσκύλευσεν ὁ Βάνδαλος Γενζερικός (τῷ 155), καὶ
τέλος, ὁ Βελισάριος ἀνεῦρεν ἐν Καρχηδόνι (Προκόπ. Βανδ. Πο-
λέμ. ια). Οὕτω καὶ πόλεμοι, καὶ ἐπαναστάσεις, καὶ παντοῖαι συμ-
φοραί, ὅσαι καὶ τότε καὶ ὕστερον (τοῦ Θεοῦ παραχωροῦντος)
ἐμάστιζον τὸν χριστιανικὸν κόσμον, αἱ αὐταὶ συνεισέφερον ἐτέρω-
θεν εἰς δόξαν καὶ λαμπρότητα τῆς χριστοφόρου πόλεως τοῦ Θεοῦ.
Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ βάρβαρα ἔθνη τῶν Γότθων καὶ Οὐννων καὶ Βαν-
δαλων, ὡς ἤρξαντο σέβεσθαι τὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, ἐτίμων
τοὺς προσκυνητάς, καὶ πολλάκις προστυχοῦσι παρηκολούθουν αὐ-
τοῖς μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων (α).

§. νζ. Ἡ ὁσία Μαρία ἡ Αἰγυπτία (κατὰ τοὺς Ἰουστινιανοῦ χρό-
νους, (τῷ 520—560), τὸ μέγα τῆς μετανοίας ὑπόδειγμα, μετέβα-
λε τὸν πρῆν ἀσεμνότατον εἰς ἀσκητικώτατον καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων
βίον, λαβοῦσα τὴν ἀφορμὴν ἐκ τῆς εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν ἀφίξεως.
Κατὰ γὰρ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐορτὴν τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ
(Σεπτεμβρ. 18) πολλῶν πανταχόθεν γῆς συρρέοντων, συνῆλθε καὶ
αὕτη, ἵνα ἴδῃ καὶ προσκυνήσῃ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς. Καὶ ἀξιωθεῖσα
τῆς χάριτος, ἀπῆλθεν ἐκείθεν εὐθὺς εἰς τὰ πέραν τοῦ Ἰορδάνου,
καὶ διαγαγοῦσα ἐν ἀσκήσει ἔτη τεσσαράκοντα, τοῦ μακαρίου τέ-
λους ἠξιώθη. (Τὸν βίον τῆς ὁσίας συνέγραψεν ὁ ἅγιος Σωφρόνιος
ὁ Ἱεροσολύμων. Ἰδε μέγα· τούτου καὶ κατανυκτικώτατον τεμάχιον
ἐν Πρακτ. τῆς Ζ. Συνόδου. Συνόδ. Συλλ. Τόμ. β. σελ. 753. Τὴν

(α) Bl. Michaud Hist. des Croisades. T. 1. p. 16. Paris, 1826.

δὲ μνήμην τῆς Ὁσίας ἐπιτελεῖ δις τοῦ ἔτους ἡ Ἐκκλησία, τῇ α, Ἀπριλίου, καὶ τῇ Ε. Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν).

§. νη. Ἐπὶ Μαυρικίου τοῦ Αὐτοκράτορος (περὶ τὸ 584) διέλαμψε καὶ Γαλινδοῦχ ἡ Περσίς, ἡ μεγαλομάρτυς, ἥτις ἐκ Βαβυλωνίων Μάγων ἔλκουσα τὸ γένος, εἰς Χριστὸν πιστεύσασα, καὶ βαπτισθεῖσα (ὅτε καὶ Μαρία μετωνομάσθη), καὶ πολλὰ παρὰ τῶν ἐν Περσίδι Μάγων δεινὰ παθοῦσα διὰ χρόνου μακροῦ, καὶ θαυμαστῶς διασφθεῖσα, «ἐπῆλθε καὶ ἄχρι τῶν ἱεροσολύμων, καὶ διεκήρυττε τὴν ἐπιφανῆ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδιήγητον μεγαλειότητα, εὐχάς τε ἀποδομένη ἐν τῷ παναγεῖ Μνημείῳ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸν τε σταυρὸν τῶν παθημάτων κατασεβασθεῖσα τῷ προσκυνήματι » κτλ. Ταῦτα Θεοφύλακτος ὁ Σιμοκάτις (Βιβλ. Ε. κεφ. ιγ. σελ. 277). Τῆς ἁγίας Γαλινδοῦχ καὶ Εὐάγριος μνημονεύει (Ἰθλανδοῦχ αὐτὴν γράφων), ὡς ζώσης καὶ ἐπ' αὐτοῦ (τῷ 594. Ἐκκλ. ἱστορ. ζ. 20), καὶ Νικηφόρος (ιη, 25) τὰ κατ' αὐτὴν ἱστορεῖ. (ἴδε καὶ Συναξαρ. ἰουλ. ιγ. ὅτε καὶ τὴν μνήμην τῆς ἁγίας ἡ Ἐκκλησία τελεῖ).

§. νθ. Ρουσικιανῇ, Πατρικίᾳ Ῥωμαίᾳ, ἐξελθούσᾳ κατ' εὐχὴν ἐκ τῆς Ῥώμης εἰς προσκύνῃσιν τῶν ἱεροσολύμων, ἐχρόνισε κατὰ πάροδον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ταύτην δὲ ὁ ἱερὸς Γρηγόριος ὁ Διάλογος (τῷ 590) δι' ἰδίας ἐπιστολῆς παραινεῖ καὶ παραγγέλει, ἵνα τάχιον ἀπέλθῃ εἰς τοὺς θεοβαδίστους τόπους, ἀποδώσους τὰς εὐχὰς αὐτῆς, ἃς ᾤξατο τῷ Θεῷ.

§. ξ. Δεόντιος, ὁ τῆς ἐν Κύπρῳ Νεαπόλεως ἅγιος ἐπίσκοπος (τῷ 590), καὶ εἰς τὴν ἁγίαν γῆν ἀπῆλθε, καὶ ταύτης τὰ θαυμάσια λαμπρῶς πανηγυρίζει. Ἄκουε. Ὡσπερ παῖδες γνήσιοι πατρός τινος ἀποδημήσαντος πρὸς καιρὸν ἀπ' αὐτῶν, — κἄν τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἐν τῷ οἴκῳ θεάσονται, κἄν τὸν θρόνον, κἄν τὴν χλαμύδα, ταῦτα μετὰ δακρύων καταφιλοῦντες ἀσπάζονται. — Οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ πιστοὶ ἅπαντες ὡς μὲν ῥάβδον Χριστοῦ τὸν σταυρὸν προσκυνοῦμεν, ὡς δὲ θρόνον καὶ κοίτην αὐτοῦ τὸ πανάγιον μνῆμα, ὡς δὲ οἶκον τὴν φάτνην καὶ τὴν Βηθλεὲμ, καὶ τὰ λοιπὰ ἅγια αὐτοῦ σκηνώματα,

ὡς δὲ πόλιν αὐτοῦ σεβόμεθα τὴν Σιών, ὡς δὲ χώραν αὐτοῦ τὴν Ναζαρετ ἀσπαζόμεθα, καὶ ὡς θεῖον αὐτοῦ λουτρὸν τὸν Ἰορδάνην περιπτυσόμεθα· τῇ γὰρ πολλῇ καὶ ἀφάτῳ πρὸς αὐτὸν στοργῇ — ἐνθα ὅλως ἐπεσκάσας, σεβόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν ὡς τόπον Θεοῦ· οὐ τὸν τόπον, οὐδὲ τὸν οἶκον, οὐδὲ τὴν χώραν, ἢ τὴν πόλιν, ἢ τοὺς λίθους τιμῶντες, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς ἐπιφανέντα καὶ γνωρισθέντα σαρκί, καὶ ἡμᾶς τῆς πλάνης ἐλευθερώσαντα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ τὰ ἐξῆς (ὕπὲρ τῆς κατὰ Χριστιανῶν ἀπολογ. κατὰ Ἰουδαίων λόγῳ ε. ἐν Πρακτικ. τῆς Ζ. Συνόδ. Συλλογ. Τόμ. 6. σελ. 781).

§. ζα. Ἡσύχιος ὁ πρεσβύτερος, εἴτα δὲ καὶ πατριάρχης Ἱεροσολύμων (τῷ 601), τὸ γένος Ἰσως Ἀλεξανδρεὺς, ἦλθε καὶ προσεκύνησεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ὅπου καὶ τὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίωμα τὸ πρῶτον ἐκκληρώθη. Τούτου σύγχρονος καὶ Δωρόθεος ὁ Παλαιστινὸς (τῷ 601), κοινοβίου ἀρχιμανδρίτης, καὶ συγγραφεὺς τῶν ψυχωφελεστάτων ΚΔ, *Διδασκαλιῶν* (πάντῃ διάφορος ἄλλου Δωρόθεου τοῦ Ἀκεφάλου, ὃν ὁ θεῖος Σωφρόνιος ἐστηλίτευσεν). Καὶ Ἀντίοχος, τούτου σύγχρονος, Γαλάτης· τὸ γένος, ἐκ τῆς παρὰ τῇ Ἀγκύρᾳ κώμης Μεδοσαγᾶς (τῷ 614), ὅστις ἐλθὼν εἰς προσκύνῃσιν τῶν ἁγίων τόπων, ἐγένετο Σαββαΐτης καὶ αὐτὸς, ἐν τῇ Ααύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα τοὺς ἀσκητικoὺς διαθλήσας ἀγῶνας, οὗ ὡφείζεται ἡ θαυμαστὴ *Ἐπιτομὴ πάσης τῆς θείας Γραφῆς Παλαιᾶς τε καὶ Νέας* (βλ. περὶ τούτου τὸν ἀνώνυμον αὐτοῦ Βιογράφον παρὰ Λαμβεκίῳ, (ἐν Ἱπομνημ. τ. γ. σελ. 355).

§. ζβ. Ἰωάννης Μόσχος, ὁ καὶ Εὐκρατᾶς (περὶ τὰ 610) ὁ ἐν τῷ κοινοβίῳ τοῦ Μεγ. Θεοδοσίου, εἴτα δὲ καὶ περὶ τὸν Ἰορδάνην ἀσκήσας, καὶ ἐν ταῖς ἐξῆς ἱεραῖς αὐτοῦ περιηγήσας Σωφρόνιον (τὸν ὕστερον Ἱεροσολύμων) ἐτι μοναχὸν, ὅπαδόν καὶ συνέμπορον σχῶν, συνέγραψε τὸ ψυχωφελέστατον *Λειμωνάριον*, ἐν ᾧ πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει καὶ ταῦτα· «Ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης, ὁ ἀναχωρητῆς, ἦν γὰρ φιλομάρτυς ὁ γέρων, ἐβούλετο πῶποτε ἀπελθεῖν ἢ εἰς ἐρήμους μακρὰν, ἢ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐπὶ τῷ προσκυνῆσαι τὸν ἅγιον

Σταυρόν, καὶ τοῖς ἁγίοις τόπους, ἣ καὶ εἰς τὸ Σινᾶ ὄρος προσεύ-
ξασθαι ἢ κτλ. (πρὸς τῇ Ζ, Συνόδῳ. Πράξ. Ε. ἐν Συνόδ. Συλλ.
τόμ. 6. σελ. 823).

§. ζγ. Σωφρόνιος (ὁ καὶ Σωφρονᾶς) ὁ ἀκάματος τρι-αγωνι-
στῆς τῆς ὀρθοδόξιας, καὶ πατριάρχης τῶν ἱεροσολύμων (προχειρι-
σθεὶς τῷ 627), τὴν πατρὶδα Δαμασκηνῶν, σοξεῖ τῆς τὸ πρῶτον,
εἶτα μοναχὸς, καὶ τῷ θείῳ Πατριάρχῃ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἰωάννῃ
τῷ ἑλεῆμονι μάλα προσφιλεῖς· ὅ·ι καὶ αὐτός, πρὶν ἢ πατριαρ-
χεύσῃ τῶν ἱεροσολύμων, ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, δῆλον καὶ ἐξ
ἧς προέβηκεν ἀνωτέρω μετὰ τοῦ ὁσίου Μόσχου συναφείας καὶ οἰ-
κειότητος, ὃ καὶ τὸ Λειμωνάριον ὁ Μόσχος προσηφώνησεν. Ἐπὶ
τοῦ ἱεροῦ Σωφρονίου (τῷ 634) καὶ Σύνοδος συνῆλθεν ἐν ἱεροσο-
λμοῖς κατὰ Μονοθελητῶν (βλ. Συνόδ. Συλλ. τόμ. 6. σελ. 395).

§. ξδ. Ἡράκλειος ὁ αἰδίδιμος Αὐτοκράτωρ στρατεύσας κατὰ
τοῦ Πέρσου Χασρόου (ἐπόρθησε δὲ οὗτος τὴν ἁγίαν Πόλιν ἐπελθὼν
ἐτ 614, καὶ τοὺς ἁγίους τόπους ἐνέπρησε, καὶ πλῆθος λαοῦ ἤχ-
μαλώτισε, λαφυραγωγῆσας μετ' ἄλλων κειμηλίων καὶ τὸν τέμνον
Σταυρόν), κατὰ τούτου στρατεύσας ὁ Ἡράκλειος, καὶ καθελὼν
τὸν πολέμιον (τῷ 621) ἡλευθέρωσε τὸ ξύλον τῆς ἀθανασίας· καὶ
τοῦτο πάλιν ἀπεκατέστησεν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους ἀνοικοδομη-
θέντας, εἰσελθὼν εἰς ἱερουσαλήμ τροπαιοφόρος προσκυνητὴς, καὶ
θύσας ἐν ταῖς ἡγιασμένοις χωρίοις τῷ Θεῷ τὰ χαριστήρια (βλ.
Χρονικ. Πασχάλ. σελ. 704. Ἐφραίμιον Χρονικ. στίχ. 1397. καὶ
Ζωαρ. ΙΔ. σελ. 83 — 85).

§. ξε. Ἀνδρέας ἱεροπολυμίτης, σοφὸς μοναχὸς, ἐλθὼν εἰς τὴν
ἁγίαν Πόλιν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Διμασκου. Οὗτός ἐστιν ὁ
θεσπέσιος διδάσκαλος καὶ μελωδὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς Κρήτης
ποιμὴν (ἤκμαζε τῷ 635).

§. ξς. Ἀναστάσιος ὁ πολυάθλος ὁσιομάρτυς, ὁ Πέρσης (τῷ
619) καὶ οὗτος ἦλθεν εἰς ἱεροσόλυμα, ὅπου καὶ ἐδραπέσθη ὑπὸ
Μοδέστου τοῦ πατριάρχου, καὶ τὸν μοναχικὸν ἡσπάσατο εἶον
ἀγωνιζόμενος τοὺς τῆς ἀσκήσεως ἄθλους· ἐκείθεν δ' ἐξελθὼν, καὶ

πρὸς Χοσρόην ἀπαχθεὶς, τὸν μαρτυρικὸν ἀνεδήσατο στέφανον· (βλ. Συναξάρ. Ἰαννουαρ. κβ, καὶ Πρακτ. τῆς Ζ, Συνόδ. ἐν Συνόδ. Συλλογ. τόμ. β. σελ. 774).

§. ζζ. Καὶ ἐν τῷ λατινικῷ Ὁδοιπορικῷ Ἀντωνίνου Πλακεντίας (τῷ 630) βλέπομεν, ὅτι καὶ οὗτος διαγράφει τοὺς ἀγίους τόπους, ὡς καὶ ἱερώνυμος (καὶ τοὶ περὶ τινὰ τερατολογῶν)· ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἡ Παλαιστίνη πλήρης ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων· καὶ ὁ πανάγιος Τάφος ἐκεκδόσμητο παντοδαποῖς πολυτίμοις ἀναθήμασι· προστίθῃσι δὲ οὗτος καὶ τὸ κοιμητήριον τῶν περιηγητῶν (εἰς ταφὴν τῶν ξένων), κείμενον περὶ τὰς πύλας τῆς Ἱερουσαλὴμ· καὶ ταῦτα δὲ δεικνύουσι τὸ πλῆθος τῶν πανταχόθεν προσερχομένων προσκυνητῶν.

§. ζη. Τῷ 636 εἶλε τὴν ἀγίαν Πόλιν μετὰ μακρὰν πολιτορκίαν ὁ Σαρακηνὸς Ὀμάρ (καὶ ἔκτοτε διέμεινεν ἡ Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Σαρακηνῶν ἄχρι τῆς ἐφόδου τῶν ἐτέρων αἰχμαλωτιστῶν, τῶν λεγομένων Σταυροφόρων (τῷ 1099)· ἀλλ' ἡ ἱστορία τοῦ πρὸς τὰ πανάχραντα χωρία σεβασμοῦ τῶν πιστῶν οὐδόλως μετεβλήθη. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων ἔμεινεν ἡ αὐτή, στήριζουσα καὶ παραμυθοῦσα πολλαχῶς κακουχομένους τοὺς ὀρθοδόξους αὐτῆς λαοὺς. Καὶ ἐξῶθεν προσήρχοντο προσκυνηταὶ κατὰ τὸ σῶνθηες, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Δυτικωτέρας Εὐρώπης. Περὶ τὸ 690 ἐπεσκέψατο τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Γάλλος ἐπίσκοπος Ἀρκοῦλφος· ἐπανελθόντος δὲ τούτου ἀπὸ γόματος ἀκούσας ὁ Σκότος Ἀδαμάννος, συνέγραψε τὸ *Περὶ τοποθεσίας* τῆς ἀγίας γῆς, ὃ καὶ *Βέδας* ὕστερον ὁ *Benedictus* ἀπήνθισε (τῷ 701. βλ. Καθέον σελ. 330, 335). Ἐν δὲ ταύτῃ τῇ τοποθεσίᾳ καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως διαγράφει, καὶ ἄλλας ἐκκλησίας καὶ παρεκκλήσια, οἷον ἐν τε Βηθλεὲμ, καὶ Βηθανίᾳ, καὶ ἐπὶ τοῦ θρύου, καὶ τοῦ κήπου τῶν Ἑλαιῶν, καὶ ἐν Γεθσαιμανῇ. Καὶ ἕτερα δὲ δύο λατινικὰ Ὁδοιπορικὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ μνημονεύονται, τὸ τοῦ Συλβανοῦ (τῷ 715), καὶ (τῷ 736) τὸ τοῦ Βιλιδιάλδου, τοὺς αὐτοὺς ἀγίους τόπους περιγράφοντα. Ἀλλὰ περὶ τῶν ἐκ τῆς δυτικωτέρας Εὐρώπης εἰς Ἱεροσόλυμα παραγενομένων

προσκυνητῶν χριστιανῶν, ἀπὸ τοῦ ὁγδοοῦ μάλιστα αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, ἱστορεῖτωσαν οἱ τούτων ὁμογενεῖς καὶ παλαιότεροι καὶ νεώτεροι. Ἡμεῖς δ' ἐπάνημεν εἰς τὰ ἔχνη τῶν πατέρων ἡμῶν.

§. ζβ. Γρηγόριος ὁ Ἀκραγαντίνος, ὁ αὐτὸς καὶ Ἀκραγάντων ἱερώτατος ποιμὴν (τῷ 685–700) ἐπὶ Ἰουστιανοῦ τοῦ Πινότμητου ἀκμάσας, ἦλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τοὺς ἀγίους κατησπάσατο τόπους (Συναξ. Νοεμ. κγ. καὶ Δοσιθ. Δωδεκαεβδλ. σελ. 678).

§. ο. Κατὰ τὸ 730 διέλαμπε καὶ ὁ θεσπέσιος καὶ μελίβρυτος Κοσμάς ὁ ὕμνογράφος, τὸ γένος Σικελιώτης (ἐκ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλλήνων), ὃς καὶ τοῦ χαριτωνύμου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ διδάσκαλος ἐχρημάτισεν ἐν Δαμασκῷ· ἐλθὼν δὲ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, ἱεράτευεν· ὄθεν καὶ *Ἱεροσολυμίτης*, καὶ *Ἀγιοπολίτης* ὁ αὐτὸς ἐπωνομάσθη· εἴτα δὲ καὶ ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ (τῆς πρώτης Ἀνθηδόνας, πόλεως Παλαιστίνης).

§. οα. Δοξαζέσθω μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ χρυσορρόας Νεῖλος τῆς Ὀρθοδοξίας, ὁ θεὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (τῷ 730), ὃν τις καὶ μόνον ὀνομάσας, ἅπαντας τοὺς θεολόγους καὶ διδασκάλους καὶ μελωδοὺς τῆς Ἐκκλησίας συλλήθδην ἐδήλωσεν. Οὗτος ὁ μελίφθογγος ὕμνογράφος ἐν ψδαῖς θεοτερπέσιν ἐξύμνησε μάλιστα τὰς πνευματικὰς τῆς ἁγίας Πόλεως χάριτας, καὶ τὸ κλέος τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν. Κατεβίωσε δὲ πρεσβύτερος καὶ μοναχὸς Ἱεροσολυμίτης, ἐν τῇ Δαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα τοῦ ἀσκητικοῦ καὶ λογικοῦ ἀγῶνας διαβλήσας, ὅπου καὶ ὁ ἱερός αὐτοῦ τάφος σώζεται μέχρι σήμερον.

§. οβ. Παρίτω καὶ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, Κωνσταντινουπολίτης τὸ γένος, καὶ φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας, ἀριστεύσας καὶ οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων ὁμολογητῶν τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν τῷ καλλινίκῳ σταδίῳ τῶν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀειμνήστων ἀγώνων. Ὅσον δὲ καὶ οὗτος ἐσέβητο τοὺς ἀγίους τόπους, ἐδήλωσεν ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Θωμᾶν ἐπιστολῇ, γράφων ταῦτα· «Ἀσπάζομαι τοὺς πόδας ἐκείνου τοῦ περιπατήσαντος τοὺς ἀγίους αὐτοῦ τόπους, ἵνα ἰδῶ ἐσχὴν, εὐλογία, καὶ ἀγίασμόν· καὶ οὕτως, ὥσανεὶ ἔλαβον καὶ συγ-

χώρησιν, πορεύομαι εἰς τὴν ἁγίαν γῆν· καὶ ἐκεῖ καταφιλῶ καὶ τὸ ἔδαφος ἐκείνο, ὅπερ ἐπάτησαν τοῦ Χριστοῦ μου τὰ ἰχνη, ναὶ μὴν καὶ αὐτὸν τὸν θεοδέγμονα Τάφον, εἰς ὃν κατετέθη τὸ πανάγιον σῶμα τοῦ ἡμῶν λυτρωτοῦ. Ἐκεῖθεν διαβαίνω εἰς τὸν θεότατον Γολγοθᾶν, ὅπου ὁ Κύριος τῆς δόξης ὑψωθείς ἐσταυρώθη. Ὁδεύω περαιτέρω εἰς τὴν Βηθλεὲμ, ἣν ὡς Ἐδὲμ νέαν φαντάζομαι. Προσκυνῶ ἐκεῖ τὴν φάτιν μαῶλλον, ἢ τὴν χρυσοῦν στάμνον, ἐν ἣ οὐ τὸ μάννα, ἀλλ' ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς ἐφυλάχθη. Θεωρῶ προσέτι τὸ πανάγιον ὄρος, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ θεϊκωτάτη Μεταμόρφωσις. [καὶ] τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν, ὅθεν ὁ Κύριος ἀνέβη πρὸς τὰ οὐράνια. Βλέπω καὶ τῆς Παναγίας Δαυΐτιδος Κόρης τὸ μνήμα, ὅπου προσκυνεῖται ἡ πανυπερευλόγητος εἰς τὴν πανίερρον Γεθσημανήν κτλ. (ἴδε ταύτην τὴν ἐπιστολὴν καὶ παρὰ Δοσιθέω Δωδεκαβίβλ. σελ. 677). Τούτου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ἢ (κατ' ἄλλους) τοῦ ἡμαίμονος αὐτοῦ, καὶ τὴν τε σοφίαν καὶ ἀγιότητα γνησίου αὐταδέλφου, καὶ ὁμολογητοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας Ἰωσήφ, Θεσσαλονίκης ἀρχιεπισκόπου (τῷ 808) θεοπρεπὲς καὶ μελιχρότατον ὑμνολόγημά εἰσι καὶ οἱ ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ *Ἀναβαθμοί*, ἐν οἷς ἡ δόξα τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ πολλάκις ἐξυμνεῖται κατὰ τε γράμμα, καὶ ἀναγωγικῶς (α)· οἷον «Οἱ μισοῦντες Σιών αἰσχύνθητε ἀπὸ τοῦ Κυρίου» κτλ. (ἡχ. δ. καὶ πλ. δ. ἐκ τοῦ, Ψαλμ. ρκη, 5) καὶ, «Ἐπὶ οἶκον Δαβὶδ φόβος μέγας» (ἡχ. α, καὶ πлаг. α, ἐκ τοῦ, Ψαλμ. ρκα, 4). Ὅπου ὁ ἱερὸς μελωδὸς, ὡς καὶ ἄλλοι τῶν Πατέρων, ἐννοοῦσι τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ, ἐν ἣ προδιέγραφεν Ἰωήλ (γ, 2) τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἱστορικῶς καὶ τυπικῶς συμβησόμενα, ἅτινα πραγματικῶς ἐπὶ τῆς β, τοῦ Κυρίου παρουσίας ἐκπληρωθήσονται (πρὸβλ. Δανιήλ θ, 10). Τοιαύτην δόξαν εἶχον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τοὶ κατ' ἄλλους λόγους, ἣν ὁ θεὸς Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας ἀποδρίπτει (ὑπομν. εἰς Ἰωήλ)· ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον.

(α) Βλ. Νικοδήμου τὴν Νέαν Κλίμακα, ἥτοι Ἐρμην. τῶν Ἀναβαθμῶν· προλεγ. καὶ σελ. 33, 186, 128, 273.

§. αγ. Ἄλλοι δύο θεόφρονες αὐτάδελφοι, Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης (τῷ 818-830) Παλαιστῖνοι τὴν πατρίδα, γνήσιοι τῆς Σαββαΐτιδος Λαύρας υἱοί, πολλοὶ τὴν σοφίαν, στεφανῖται ὁμολογῆται τῆς Ὀρθοδοξίας, *Γραπτοὶ τὸ ἐπώνυμον*, ὡς φέροντες ἀμφοτέροι ἐπὶ τοῦ μετώπου κατάστικτον ἀναγεγραμμένην τῆς κατὰ τῶν δυσσεβῶν εἰκονομάχων αἰοδίου νίκης τὴν ἀνάρρησιν. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐνδοξοτάτης (ὡς ἐκ τῶν ἐφ' οἷα, καὶ δι' αὐτὴν ἐπιγραφὴ ὑπὸ τοῦ κατ' ἀντίφρασιν Θεοφίλου, ἐν ιβ, στίχοις ἱαμβικοῖς), ἀνακηρύττεται καὶ ἡ δόξα τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐκεῖ καὶ τότε ἀπionτων εἰς προσκύνησιν. Λέγει δὲ ταῦτα ἡ παναοίδιμος ἐπιγραφὴ. «*Πάντων κοθούτων προστρέχειν πρὸς τὴν πόλιν*, ὅπου πάντα νοὶ τοῦ Θεοῦ λόγου πόδες ἔστησαν εἰς σύσασιν τῆς οἰκουμένης, ὤφθησαν οὗτοι τῷ σεβασμίῳ τόπῳ Σκεὺη πονηρὰ δεισιδαίμονος πλάνης» κτλ. (ἴδε τὴν ἐπιγραφὴν ἐν Ζωναρ. Χρονικ. ΙΕ. σελ. 146: Κεδρην. Γ. β. σελ. 521).

§. αδ. Διδάσκαλος τῶν δύο τούτων τῶν Γραπτῶν ἐγένετο καὶ ὁ ἱερώτατος Μιχαὴλ, Ἱεροσολυμίτης καὶ οὗτος, καὶ Σαββαΐτης, καὶ Σύγκελλος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, (τῷ 835). — Ἀδελφὸς τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ ὁμότροπος καὶ συμμαστοῦς ἐγένετο καὶ ἰωβ ὁ ὁμολογητὴς (βλ. Δασίθ. Δωδεκαβ. σελ. 694, καὶ Συναξαρ. Ὀκτωβρ. ιη).

§. σε. Ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ Εἰκονομάχου (τῷ 836), Βασιλείου πατριάρχου ἐν Ἱεροσολύμοις, ἦλθον εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν Χριστόφορος ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ ἰωβ ὁ Ἀντιοχείας, καὶ συνεκροτήθη Σύνοδος κατὰ τῶν Εἰκονομάχων, ἐν ᾗ παρῆσαν 185 ἐπίσκοποι, καὶ πλῆθος ἡγουμένων καὶ μοναχῶν οἱ δὲ πάντες τῆς Συνόδου Πατέρες ἦσαν 1509, ἀνακηρύξαντες τῶν ἁγίων εἰκόνων τὴν προσκύνησιν. Ἐγραψαν δὲ καὶ πρὸς Θεοφίλον ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ τό, τε πρὸς τὸ βασιλεῖον κράτος, κατὰ τὴν θείαν ἐντολὴν, ὀφειλόμενον σέβας ἐκφράζουσι, καὶ τὸ ἕαρος τῆς οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεοθεν τοῖς προέδροις τῶν ἐκκλησιῶν πεπιστευμένης διακοσμῆσεως τῆς ἱεραρχίας· ἰδοὺ τὸ προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς. «*Τῷ ἐκ τῆς ἄνω*

θείας, πανθενούς, παντοκρατορικής δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου Βασιλέως τῶν βασιλείων, καὶ Κυρίου τῶν κυρίων (δι' οὐ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς, δι' οὐ μεγιστάνες μεγαλύνονται, καὶ δυνάσται γράφουσιν δικαιούσιν) δόξη καὶ τιμῇ κατεστεμμένῳ, θεοπροβλήτῳ, θεοστηρίκτῳ, φερωνύμῳ βασιλεῖ, κρατίστῳ Θεοφίλῳ, νικητῇ, τροπαιούχῳ Αὐτοκράτορι, αἰωνίῳ Ἀγούστῳ, θεοτιμῇτῳ Δεσπότη, οἱ κατὰ πνεύσιν καὶ πρόσκλησιν τῆς θείας προμηθείας τῆς ὁμοουσίου καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος τοὺς οἶακας τῶν Ἀποστολικῶν καὶ Πατριαρχικῶν θρόνων, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ ἡ μεθ' ἡμῶν οὐρανομήμητος Ἱεραρχία τὴν διακόσμησιν » (ἰσ. γρ. σὺν τοῖς μεθ' ἡμῶν, καὶ τῆς οὐρανομήμητος Ἱεραρχίας τὴν διακόσμησιν) ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν λαχόντες κατέχειν, ἐν Κυρίῳ χαίρειν » (παρὰ Δοσιθέῳ Δωδεκαβ. σελ. 695· μέννηται δέ, φησι, καὶ Κωνσταντίνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῷ περὶ τῆς Ἀχειροποιήτου εἰκόνας λόγῳ ταύτης τῆς πρὸς τὸν Θεόφιλον παρὰ τῶν τριῶν ἀνατολικῶν Πατριαρχῶν ἐπιστολῆς· εἰς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν προήδρευεν ὁ εἰκονομάχος Ἰωάννης, ὃν καὶ ἰαννῆν ἐκάλουν· ἴδε καὶ Μελετ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. 6. σελ. 264). Καὶ ἄλλη δὲ πρότερον ἐπὶ Θεοδώρου Πατριάρχου σύνοδος ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τῶν εἰκονομάχων συνεκροτήθη (βλ. Συνόδ. Συλλ. Τόμ. 6. σελ. 710).

§. ς. Ἡλίας (ὁ καὶ τὸ ἐπώνυμον Στυλῖτης) τοποτηρητῆς Θεοδοσίου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων ἀποσταλεὶς ἐν τῇ Οἰκουμένηκῃ Συνόδῳ, τῇ πρὸς τὴν 6, καθέδρουν τοῦ Πατριάρχου Φωτίου συγκροτηθείσῃ ἐπὶ Βασιλείῳ τοῦ Μακεδόνα (τῷ 879)· εἶτα δὲ καὶ Ἱεροσολύμων Πατριάρχης, (ὁ Γ, οὐ Δ, Ἡλίας ἀριθμούμενος περὶ τὸ 880). Οὗτος ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς Κάρολον τὸν Γρόσσον (παχύν) βασιλέα τῆς Γαλλίας, καὶ πάντας τοὺς ἐπίσκοπους καὶ ἡγεμόνας τοῦ βασιλείου, ἐπεσταλμένην τῷ 881· σφίζεται δὲ μόνον λατινισί (βλ. Καβέον σελ. 396· Δευκνην Ἀνατ. Χριστιαν. Τόμ. Γ. σελ. 461)· διὰ δὲ ταύτης ὁ Ἡλίας ἐξαιτούμενος βοήθειαν εἰς ἀνθρώπων τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἐκκλησιῶν, «Τὰ καθ' ἡμᾶς,

φην, ἰκανῶς ὑμῖν εἰσι γνωστὰ παρὰ τῶν ἐκάστοτε ἐρχομένων εἰς προσκύνησιν τῷ ἁγίῳ τόπῳ περιηγητῶν, οἵτινες ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν». Ὁ δ' αὐτὸς Ἡλίας ὅτε, καθὰ προείπομεν, ἀπεστάλη τοποτηρητῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκόμισε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Βασίλειον. καὶ ἰδίαν ἐπιστολὴν τοῦ τότε Ἱεροσολύμων Θεοδοσίου, ἐν ᾗ ὁ Πατριάρχης οὗτος (περὶ τὰ 863 τὸν θρόνον διαδεξάμενος) γράφει ταῦτα· «Τὸ δὲ νῦν ἔχον ἰκετικῶς ἐν συνοχῇ οἰμωγῶν, καὶ μετὰ συντριμμοῦ ἀλγεινῆς καρδίας προσκύνῃσιν προσάγω τῇ θεοφιλίστῃ ὑμῶν βασιλείᾳ, ἐλεῆσαι τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατοικτεῖρησαι Σιών, τὴν μητέρα τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν, καὶ (ἰσ. γρ. ἴνα) ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς τῆς βασιλείας ὑμῶν μὴ ὑποπέσῃσιν κινδύνῳ ἀφανισμοῦ. Οὐ γὰρ ῥητῶς ἐξικνούμεθα σαφηνίσαι τὰς προσγινομένας αὐταῖς θαμινῶς ἀφορήτους ζημίας. — Ἐν τούτοις δὴ οὖν πᾶσι τοῖς ταῖς ἁγίαις Ἐκκλησίαις συμβεβηκόσι, δεκτικῶς (γρ. δεητικῶς) τολμῶντες ἀνηγγείλαμεν τῇ φιλοσυμπαθεστάτῃ ὑμῶν βασιλείᾳ, ἀξιῶσαι αὐτὰς ἐλέους» κτλ. (Συνόδ. Συλλογ. Τόμ. 6. σελ. 955). Ἐκ δὲ τούτων δείκνυται τρανῶς, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως ἔτι κατὰ τὸ 860, καὶ πολὺ πρότερον, ὡς ἀνέκαθεν, ὑπῆρχε διηνεκῶς ὑπὸ τὴν κυριαρχικὴν διοίκησιν τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων, πολλαῖς μὲν ζημίαις ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν πρυχομένη, οὐδέποτε δὲ ὅμως ἀποσπασθεῖσα τῆς ἰδιοκτησίας τῶν Ὀρθοδόξων, ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς Ὁμάρου μέχρι καὶ τῆς τῶν Σταυροφόρων. Καὶ φαίνεται λοιπὸν Ἐγνάρδος, ὁ βιογράφος Καρόλου τοῦ Μάγνου (τῷ 800), λίαν παχυλὸν πλάσμα ῥαψωδίας (ὅπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν Δυτικῶν ἀσμένως ἀντέγραψαν), ὅτι ἄρα ὁ Καλῖφης τῶν Σαρακηνῶν, Ἀαρὼν Ρασχίδ, πρέσβεις καὶ δῶρα πολλὰ παρὰ τοῦ Καρόλου δεξάμενος, ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, πέμψας αὐτῷ καὶ τὰς κλεῖς τῶν θυρῶν τοῦ ναοῦ! Ταῦτα δὲ ἄρα οὐδ' ὁ Πατριάρχης Θεοδοσίος ἠπίστατο, οἷτ' ἄλλος· οὐδεὶς τῶν μέχρι τοῦ 1099 γενομένων Πατριαρχῶν τῶν Ἱεροσολύμων, οἵτινες κατεῖχον ὑπὸ τὴν ἰδίαν κυριαρχίαν τὴν

πατριαρχικὴν αὐτῶν ἑκκλησίαν. Ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐπὶ Καρόλου καὶ ἐφεξῆς Ἑλλήνων συγγαγφῶν, ὅσοι περὶ τῶν Ἱεροσολύμων διέλαβον, οὐδεὶς οἶδε τὰ τοιαῦτα κλειδοφορήματα, ὡς ἂν πρὸς κατακτητὴν (οὐχ ὄρας;), τὸν ξένον φράγγον, παρὰ τοῦ μεγάλου Καλίου προσενεχθέντα! Καὶ μένει ἄρα μόνον ἀληθές, ὅτι ὁ φίλος τοῦ Καρόλου Καλίου ἐδωκε τοῖς φράγγοις ἄδειαν τοῦ προσιέναι καὶ ἐνδημεῖν ἀφόβως εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ Καρόλῳ συνεχώρησεν οἰκοδομῆσαι τινὰς ἑκκλησίας, καὶ ἓνα ξενῶνα μετὰ βιβλιοθήκης, χάριν μάλιστα τῶν αὐτοῦ ὁμογενῶν τὰ δ' ἄλλα παρέπλασεν ἢ φαντασία τοῦ Ἐγινάρδου (τοῦτο δὲ συνείδεν ὀρθῶς καὶ ὁ Μοσχέμιος π. τ. ἀγ. φωτὸς, σελ. 248). Ὅτι δὲ μετὰ τὴν θάνατον τοῦ τε Καρόλου (τῷ 814), καὶ πρότερον τοῦ Καλίου Ρεσχιδ (τῷ 809), οὐκέτι πρὸς τοὺς φράγγους ἦσαν ἄγαν εὐμενεῖς οἱ Σαρακηνοί, καὶ κατέστρεψαν δὲ τέλος, (τῷ 1007), ἀπάσας τὰς οἰκισθῆποτε τοῦ Καρόλου οἰκοδομὰς, διηγεῖται ἡ ἱστορία.

§. οζ. Νικήτας, βασιλικὸς κληρικὸς, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (τῷ 947) ἦλθε προσκυνητὴς τῶν ἁγίων τόπων τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ Πατριάρχου Χριστοδούλου καὶ δῶρα τοῦ Αὐτοκράτορος ἔφερεν εἰς τὸ ἱερὸν, ὡς αὐτὸς γράφει ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐξ Ἱεροσολύμων ἐπιστολῇ, λέγων «Οὐκ ἀπεπέμψατο τὴν ἐμὴν δέσιν (τοῦ ἔλθεῖν εἰς Ἱερουσαλήμ) ἢ θεοφροῦρητος βασιλεῖς σου, δῶρόν τε χρυσοῦ παρασχούσῃ, πρὸς τὸν ἐκεῖσε θεοφιλῇ προέπεμψεν ἀρχιεπίσκοπον» κτλ. (α).

§. οη. Μακάριος ὁ αἰοίδιμος, τὸ γένος ἔλκων ἐξ Ἀρμενίας, ἐγένετο Πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἑκατοστὸς τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἀριθμούμενος, κατὰ τὸν ἐν ἀρχαίῳ χειρογράφῳ

(α) Ἐξ ἀνεκδότου χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα. Ἐξεδόθη δὲ τὸ πρῶτον ἢ τοῦ Νικήτα ἐπιστολὴ ἐν τῷ Προσκυνηταρίῳ, ἢ τῇ περιγραφῇ τῆς ἁγίας Ἱερουσαλὴμ, ἐκδοθείσῃ ὑπὸ τοῦ σιδασμιωτάτου καὶ ἐλλογμωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θαδωρίου, κυρίου Ἱεροδίου, ἐν Μίσχα, 1837. σελ. 51. (Περὶ τῶν ἐκ σιδήρου θρυαλλίδων τῆς ἐπιστολῆς διπλαθεῖ καὶ Mabillon. Mus. Italic. T. 1. §. CII.).

κατάλογον τῶν τῆς Ἀντιοχείας Πατριαρχῶν (ἐτελεύτησε δὲ ἔτει 1112 μ. Χ.)· ἀπῆλθε τοίνυν καὶ οὗτος εἰς προσκύνησιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις αἰζῶων ὑπομνημάτων τῆς θείας ἐπιφανείας. Ὅπου καὶ θύραν μεγάλην τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἠνέφξεν αὐτῷ ὁ Θεός. Ἐλάλει δὲ τὸν λόγον ἀποστολικῶς ἐνώπιον τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Σαρακηνῶν, ὡς ἐπιστάμενος καὶ τὴν ἀραβικὴν καὶ τὴν εβραϊκὴν διάλεκτον· καὶ πολλοὺς μὲν εἴλκυσε εἰς σωτηρίαν, πολλὰς δὲ μαστιγώσεις ὑπέμεινε ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ φυλακισθεὶς, ἐρρύθη τῆς φυλακῆς, ὡς ὁ Πέτρος, δι' ἀγγέλου ἐπιφανείας. Οὐδ' ἐπανῆλθεν εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ τοι βιαζόμενος ὑπὸ τῶν Ἀντιοχείων εἶπε δὲ τούτοις ἄλλον ἐκλέξασθαι· αὐτὸς δὲ τὸν Σταυρὸν ἐπ' ὧμων ἀναλαβὼν, ἀποστολικῶς περιχεῖ κηρύττων εἰς βαρβάρους λαοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· ἀφίκετο δὲ κήρυξ καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, ἐνθα καὶ ἐτελεύτησεν ἐν Γάνδῃ (Βολλάνδ. ἐν μνημ. Ἰουλίῳ, τόμ. 7).

§. οθ. Τοῦ φερωνόμου Μακαρίου ζηλωτῆς καὶ διάδοχος εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας Ἐλευθέριος ἐγένετο (περὶ τὸ 1010), ὅστις ποιμένας τὸν λαὸν αὐτοῦ διὰ χρόνων ἱκανῶν, ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς Ἱεροσόλυμα προσκυνητῆς, καὶ κήρυξ τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ πολλοὺς τῶν Ἰουδαίων καὶ Σαρακηνῶν εἴλκυσε εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν· διὰ πολλῶν δὲ καὶ οὗτος θλίψεων διελθὼν, καὶ θαυμάτων γενόμενος αὐτουργός, καὶ, τέλος, γῆρα κεκηνηκώς, ἡσύχασεν ἐν τῇ Μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου, ἐνθα καὶ μετέστη πρὸς Κύριον. (Ἐκ τοῦ χειρογράφου Καταλόγου τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀντιοχείας).

§. π. Κατὰ δὲ τὸ 977, ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ (Κεδρην. Τ. β. σελ. 661) κατέκαυσαν οἱ Σαρακενοὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ἐν ᾧ καὶ τὸν αἰοίδιμον Πατριάρχην Ἰωάννην. Μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν ἀνεκαίνισθη διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν πιστῶν. Ἢδη δὲ μόλις 30 διελθόντων ἐτῶν, ὁ Καλὶφης τῆς Αἰγύπτου (ὁ καὶ τῶν Ἱεροσολύμων αὐταρχῶν) Χακὴμ Βαμριλλάχ (υἱὸς Ἀῒζι), διαλύσας ἐπὶ μικραῖς αἰτίαις τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν, ἐπὶ Βασιλείῳ τοῦ Βουλγάρουκτόνου (Ζωναρ. ΙΖ, σελ. 225; Κεδρην. Τ. β. σελ. 706),

παροξυνθείς δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, λεγόντων πρὸς αὐτόν, ὅτι ἡ πλκθὺς τῶν εἰς προσκύνῃσαν. τοῦ νεοδμήτου ναοῦ προσερχομένων Ῥωμαίων καὶ Φράγγων κατεξουσιάζει τῆς πόλεως τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ στρατὸν πρὸς τοῦτο παρασκευάζουσι (οὕτω γέγραπται ἐν ἀρχαίῳ χειρογράφῳ τηρουμένῳ ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ ἐν τῇ Χρυσάνθου *Περιγραφῇ τῆς ἀγ. γῆς*· τοιαῦτα καὶ οἱ Δυτικοὶ ἱστοροῦσι παρὰ Λαβέφ, *Βιβλίον. γένος* T. β. σελ. 174). Ἐκ τούτων οὖν τῶν αἰτιῶν ὁρμηθεὶς ὁ Καλίφης, κατέστρεψε τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως τῷ 1007 (ἢ 1008, ἢ 1009, ἢ 1010, οἱ δὲ τινες, εἰ μὴ παραχρῆνίζουσι, κατὰγουσι καὶ εἰς τὸ 1027) (α). Ἀλλὰ πάλιν, οὐ πολλὸν παρελθόντων ἐτῶν, περικαλλέστερος ὁ ναὸς ἀνηγέρθη, εἴτ' αὐτοῦ τοῦ Χακῆμ συγχωρήσαντος (χάριν τῆς αὐτοῦ συζύγου Μαρίας, χριστιανῆς οὔσης, ὡς φασίν), εἴτε τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δαχῆρ μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ πατρὸς, χάριν τῆς μητρὸς (κατὰ τὸν Ζωναρᾶν Χρον. ΙΖ. §. 15) εὐμενῶς ἐπινεύσαντος. Ἐπατριάρχευε δὲ τότε τῶν Ἱεροσολύμων Ὁρέστης (βλ. Μελέτ. αὐτόθ. σελ. 374), ἐπὶ τῆς αὐτο-

(α) Τῷ 1007 λέγει καὶ τις Ἀραβὺ Μωαμθανός, Ὁλαῖμ καλούμενος, ἱστορίαν τῶν Ἱεροσολύμων Ἀραβιστὶ συγγράψας· ἀλλ' οὗτος ἐν τισιν ἄλλαις οὐκ ἀληθεύει· μεταξὺ δὲ τῶν ψευδολογιῶν λέγει καὶ ὅτι ὁ Χακῆμ κατέστρεψε τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ἄγαν κακῶς, ὡς ἔμαθον, ὅτι ἐν αὐτῷ κατ' ἔτος οἱ χριστιανοὶ τὸ πάσχα ψευδῶς πλάττουσι τὸ ἅγιον φῶς (βλ. Moschem. de Lumine Sacr. §. XI. p. 256). Ἀλλὰ τὸν Ἀραβικὸν τοῦτον λῆρον οὐδεὶς οἶδεν οὔτε τῶν Ἑλλήνων, οὔτε τῶν Λατίνων συγχρόνων ἱστορικῶν, ὅσοι τὰ κατὰ τὸν Χακῆμ ἐμνημόνευσαν. Ἐξελίγεται δὲ τὸ πλάσμα καὶ ἐκ τοῦ σκληροῦ τῶν κατ' Εὐρώπην Ἰουδαίων διωγμοῦ, ὃν ἐπέφερον κατ' αὐτῶν (καὶ τοὶ παραλόγως· τί γὰρ ἔπαιον ἐκεῖνοι;) οἱ τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες, ὡς ἔμαθον πανδημῶς βεβοημένῃ τὴν πρὸς τὸν Καλίφην ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων γενομένην κατὰ τῶν Φράγγων συκαφαντίαν, ὅφ' ἦς ὀργισθεὶς ὁ Καλίφης κατέστρεψε τὸν ναὸν (Moschem. ib. p. 258). Καὶ ὅμως ὁ σοφὸς Μωσχέμιος, ὃς θερμότερος φωτομάχος, τὴν γνώμην τοῦ Ἀραβὸς Ὁλαῖμ, (ὃς εἰκὸς ἀνδρὶ Καλθίνῳ!), παραδέχεται καὶ προτιμᾷ. Ὡσαύτως, καὶ ὁ τούτου τὸ περὶ τοῦ ἀγίου φωτὸς βιβλίον ἀπανθίσας, καὶ εἰς εἶδος Διαλόγου μεταμφιάσας Ἑλλήν ἱατροφιλόσοφος, ἐν τοῖς ἱεροῦ Ἀτάκτοις (τόμ. γ. σελ. 328-426) δῶρον, ὡς ἐκ φιλογενεῖας κεντούμενος καὶ διακπύρου φιλαληθείας, δῶρον ἄδωρον, [καὶ πλῆρες μισοχριστοῦ νόσου καὶ παντοίων σαρκασμῶν, προστήνεγκε τοῖς ὁμογενέσι, περὶ οὗ λέγειν οὐ τῆς ἡμετέρας προθέσεως· γέγραπται δὲ παρ' ἄλλοις ἢ τοῦ Διαλόγου τούτου ἀπαθὲς ὑπάρκειαι.

κρατορίας Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροπούλου, ὅστις καὶ συνδρομὴν οὐκ ὀλίγην χρηματικὴν ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τούτου τελευτήσαντος (Κεδρην. Τ. β. σελ. 731), ἀνωκοδόμησε μάλα φιλοτίμως τὸν ναὸν ὁ διάδοχος Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παφλαγών (τῷ 1040), ὃς καὶ τριακοντούτεις σπονδὰς πρὸς τὸν Καλίστην συνέθετο. Ἀλλὰ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος (τῷ 1048), ἀπέστειλεν ἱκανὴν διακονίαν τοῖς ἐν ἱεροσολύμοις ἀδελφοῖς· ἐπατριάρχευε δὲ τότε Νικηφόρος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Καλίστης μεγάλην τοῖς Ἀνατολικοῖς ἐχαρίσατο πρόνομιαν, ἐν οἷς καὶ τὸ δικάζεσθαι παρὰ τῷ κατὰ καιρὸν αὐτῶν Πατριάρχῃ, παρ' ἄλλῳ δὲ μηδενί (βλ. Δοσίθ. Δωδεκαβ. σελ. 782). Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα (τῷ 1064) ἦλθον ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς ἱεροσόλυμα ἐπὶ ὅλαι χιλιάδες Γερμανῶν προσκυνητῶν, Σιγίφριδου τοῦ Μογουντίας ἡγουμένου. Καὶ ἦσαν μὲν οἱ ἄνδρες ἐπαινετοὶ τῆς εὐλαβείας, ψεκτοὶ δὲ ὅμως διὰ τὴν ἀλαζονικὴν ἐπίδειξιν καὶ φαντασίαν, μεθ' ἧς ἐφάνησαν, οἷον ἐκ παρατάξεως καὶ συνασπισμοῦ, παροξύνοντες τὸν ἔτι τότε ἐξοιδαίνοντα καὶ βρέμοντα χόλον τῶν ἀνυποτάκτων Σαρακηνῶν. Τὰ κατὰ τὴν συνοδίαν ταύτην ἱστορήσεν Ἰγγοῦλφος ὁ Ἄγγλος, συνοδίτης καὶ αὐτὸς γεγονώς, ὅστις καὶ τὸν τότε ἱεροσολύμων Σωφρόνιον ἐπαινεῖ, ὡς ἱεροπρεπέστατον καὶ ἅγιον ἄνδρα, καὶ περὶ τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν περιηγητῶν ἄγαν ἱλαρῶς καὶ φιλοξένως προσενεχθέντα (βλ. Δοσίθ. καὶ Καθέν σελ. 433).

§. πα. Ἀλλ' οὐδ' οἱ Ὀρθόδοξοι διέλειπον ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ἁγίους τόπους, εἰ καὶ μὴ πολλοὶ καὶ γαυριῶντες, ἀλλ' οὐδὲ πάλιν ἀμελοῦντες τῶν ἁγίων διὰ τὸν φόβον τῶν Σαρακηνῶν γενναῖοι δὲ καὶ εὐέλπιδες, ὡς θεοφρούρητα πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων προσιόντες, ἐβάδιζον εἰς προσκύνῃσιν τῶν ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ. Τοιοῦτος μετ' ἄλλων εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν τοῦ Χριστοῦ Θεοφάνης, ὁ Ταυρομενίας ἀρχιεπίσκοπος, ὁ καὶ Κεραμεὺς τὸ ἐπώνυμον, ὡς ἐκ κεραμίνου σίμβλου φιλοπονωτάτη μέλισσα (τῷ 1040). Ἀκού-

σωμεν δ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν μελιχράν φωνήν, ὅπως διαγράφει τὴν Σιών (ἧς ἡ Ἐκκλησία, καὶ τοι ἴσως λελωμένην, διετῶζετο, ὡς ἔοικεν, ἐπ' αὐτοῦ)· «Ὁ περίφημος οἶκος ὁ τῆς Σιών κτῆμα γέγονε Ζεβεδαίου, μεγέθει καὶ ἀλλεὶ διαφανέτατος· ἐ. δὲ τῷ μετεώρῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀνωκοδόμητο, εὐαρκεῖ ἀέρι πανταχόθεν γεόμενος, ὡς καὶ ἡμεῖς αὐταῖς ὄψεσιν ἱστορήσμεν. Τοῦτον εἰς δύο διαιρήσας (ἴσ. διελῶς;) ὁ Ζεβεδαῖος, θάτερον μέρος χαρίζεται τῷ ἀρχιερεῖ, τὸ δὲ λοιπὸν αὐτὸς τὴν οἴκησιν ἐπεποίητο. Ἐκείσε οὖν καὶ τὸ ὑπερῶν ἦν, ἐν ᾧ κατέλυσε σὺν τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ· καὶ τὰ πλεῖστα τῶν μυστηρίων ἐνταῦθα ἐτέλεσε· τὸ πάσχα τὸ τυπικόν, τὸν δεῖπνον τὸν μυστικόν, τὸν νιπτῆρα τῶν μαθητῶν, τοὺς συντακτηρίους λόγους καὶ θεολογικούς. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἱ μαθηταὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους ἐκρύπτοντο· ἐν αὐτῷ δὲ (γρ. καὶ) κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔλαβον. Καὶ μὴν ἡ πάναγνος Δέσποινα ἐν τούτῳ τῷ οἴκῳ τὸν ἅπαντα τῆς ζωῆς χρόνον διετέλεσε» (Θεοφάν. Ὁμιλ. κζ'. σελ. 196. ἐκδ. Παρισ. 1644).

§. πβ. Κατὰ τὸ 1095 ἐκηρύχθη ἡ μισαὶ καὶ παμμίαιρος στρατεία τῶν λεγομένων Σταυροφόρων (βλ. Ἄνναν Κομνην. Ἀλεξιάδ. Βιβ. Ι. σελ. 283 κτλ.). οἵτινες μετὰ μάχας πολλὰς, τέλος, (τῷ 1099) κατέσχον τὴν Ἱερουσαλὴμ (Ζωναρ. ιη. §. 23), διώξαντες τοὺς Σαρακηνούς, καὶ κεκρατηνότες δι' ἐτῶν 88, μέχρι τοῦ 1187, ὅποτε κακοὶ κακῶς ἀπεσκορακίσθησαν πάλιν ὑπὸ τῶν ἀπίστων, ὧν αὐτοί, οἱ δῆθεν χριστιανοί, πολλῶν πολλάκις ὠμότεροι καὶ τυραννικώτεροι Τελχῖνες ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς τόποις ἀνεφάνησαν. Καὶ ὅσα μὲν καὶ οἷα κακὰ πέπονθεν ἐξ αὐτῶν ἡ ἁγία γῆ, καὶ πᾶσα ἡ Συρία καὶ ἡ Ἀνατολή, λεγέτω μετὰ φρίκης ἡ ἱστορία. Πρῶτος δὲ τῶν Ἱεροσολύμων ἐδασίλευσε Γοδοφρίδος ὁ Βουϊλλῶν τῷ 1099. Τότε πρῶτον καὶ πατριάρχην τῶν Ἱεροσολύμων οἱ Φράγγοι κατέστησαν ἴδιον, τὸν Ἀρνούλφον, παραγκωνίσαντες τὸν κακονικὸν Πατριάρχην, καὶ παρասυνάψαντες πρὸς τῷ γνησίῳ ποιμένι, λύκον ἐπιβάτην· καὶ ἐφεξῆς δὲ δι' ὅλων τῶν 88 ἐτῶν, ἐν οἷς ἐκράτησαν, εἶχον τοὺς ἰδίους

πατριάρχας. Οὗτοι δὲ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν σκηνωμάτων ἐκυριάρχουν, καὶ Συνόδους, μᾶλλον δὲ Συναγωγὰς ἀθλίαις, ἐκ Λατίνων συνεκρότουν (ἀριθμοῦνται δὲ τοιαῦται τέσσαρες). Οἱ δὲ Πατριάρχαι τῶν Ὀρθόδοξων διῆγον πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἐν Πέτρᾳ τῆς Ἀραβίας, ἐπαγρυπνοῦντες εἰς τὴν τοῦ ποιμνίου σωτηρίαν, καὶ φέροντες γενναίως τὰς θλίψεις τῶν παπικῶν δορυκτητόρων. Ἰπῆρχε δὲ κατὰ τὴν πρώτῃν τῶν Φράγγων εισβολὴν Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ αἰόδιμος Συμεὼν, (ἀπὼν ἐν Κύπρῳ τότε), ὅστις συνέγραψε καὶ τὸ κατὰ Ἀζύμων.

§. πγ. Ἀλλ' οὐδ' οὕτως οἱ Ὀρθόδοξοι διέλειπον ἐρχόμενοι εἰς Ἱεροσόλυμα, ὀλίγοι μὲν, ὡς πρὸς τὰς χιλιάδας ὅλας τῶν Ἀντικῶν τὰς συρρέουσας ἐπὶ τῆς Φραγγοκρατίας, ἀλλ' ὅμως οὐ διέλειπον. Κατὰ τὸ 1185, ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν Ἰωάννης ἱερεὺς, ὁ Φωκάς, ἐκ Κρήτης τὸ γένος, υἱὸς Ματθαίου, πεπαιδευμένος ἀνὴρ, ὅστις κατέλειπεν ἡμῖν γλαφυρωτάτην καὶ πολλοῦ λόγου ἀξίαν «*Ἐκφρασιν ἐν συνόψει τῶν ἀπὸ Ἀντιοχείας μέχρις Ἱεροσολύμων — χωρῶν, Συρίας, Φοινίκης, καὶ τῶν κατὰ Παλαιστίνην ἁγίων τόπων*» (ἐξέδωκε δὲ ταύτην Ἀλλάτιος ἐν Συμμίτοις σελ. 1—46).

§. πδ. Εὐστάθιος ὁ σοφώτατος Ὁμήρου ὑπομνηματιστής, καὶ ἱερώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (τῷ 1175) μνημονεύει τοὺς ἐπ' αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπionτας. «*Ἦδη δέ (φρσι) καὶ γυναικες τολμῶσι τὰς ὁδοὺς ἐκεῖνας, καὶ αὐταὶ τῶν τρυφερευομένων, καὶ τῶν ἐξ ἄστεος, ὅσας ὁ θεῖος πόθος ἀναθερμαίνων, τόποις αἰγίοις ὁκουδήποτε τῆς ἐκεί γῆς ἐπιθήμους ποιεῖν*» (Εὐστάθ. λόγ. εἰς τὸν βασιλέα Μανουήλ, ἐκδοθείς ἐν τῇ τοῦ Τάφελ Θεσσαλονίκῃ, σελ. 404. Βερολίνο, 1839).

§. πε. Ἦδη δὲ τοῦ 16 αἰῶνος πρὸς δυσμὰς ἀποκλίναντος (τῷ 1187) ὁ παρίφημας Καλίστης Σαλαδίνος ἐξετίναξε τοὺς Σταυροφοροὺς, αὐτοὺς αὐτῶν ψευδοπατριάρχαις, καὶ αὐταῖς ψευδοσυνόδοις καὶ πάλιν κρατήσαντας τῆς πόλεως ἐξέβαλεν, ὁμότατος

ἐπιπεσών, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ τυχόντας φράγγους κατέσφαξε, τὸν δὲ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἀπέδωκε τοῖς νομίμοις αὐτοῦ κυριάρχαις, τοῖς ὀρθοδόξοις, καὶ τοὶ μὴ παντάπασιν ἀβλαβῆ καὶ ἀκήρατον (διὰ τὸ καθόλου πρὸς τοὺς χριστιανούς, ἕνεκα τῶν φράγγων μάλιστα, μίσος). Ἐξεκόλαψε γὰρ τὴν ὀρθομαρμάρωσιν τοῦ ναοῦ, καὶ τὰς θυρίδας ἔκλεισε, καὶ τὸ πατριαρχεῖον εἰς τέμενος τῆς αὐτοῦ θρησκείας μετεποίησε· μόλις δὲ κατέπεψε τὴν γόλον, χάριν τοῦ συμμάχου Αὐτοκράτορος Ἰσαὰκ τοῦ Ἀγγέλου· ὅστις μαθὼν τὴν τοῦ Καλίου θηριωδίαν, ἔσπευσεν αὐτὸν ἐξευμενίσαι πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς χριστιανούς, πρέσβεις ἀποστείλας, καὶ δώροις θεραπεύσας (βλ. Δοσιθ. Δωδεκ. σελ. 788). Ὅσοι δὲ λέγουσιν, ὅτι ἄρα Σύροι τὸν ναὸν μεγάλοις ἐξηγόρασαν λύτροις, λέγουσιν οὐδὲν ὑγιές. Ἐπατριαρχεὺς δὲ τότε τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθεὺς. Οὐδὲν δὲ θαυμαστόν, εἴπερ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος τῷ Σαρακηνῷ συνεμάχησε Σαλαδίνῳ, βοήθειαν ἀποστείλας κατὰ τῶν Σταυροφόρων· οὗτοι γὰρ ἀπεφάνθησαν οὐχὶ (ὡς ἐκηρύχθησαν) ἐλευθερωταὶ καὶ σωτῆρες, ἀλλὰ φθορεῖς καὶ λυμαντῆρες τῆς ἀγίας γῆς, καὶ προσέτι πιστοὶ θεράποντες τῆς παπικῆς μονοκρατορίας, εἰς ἣν ἐσπούδαζον ὑποζυγῶσαι τοὺς Ἀνατολικούς. Τότε δὲ, κατευνασθέντος τοῦ ταράχου τῶν Σαρακηνῶν, ἐθάμιζον πάλιν οἱ ὀρθόδοχοι θαρράλαιότερον εἰς τὴν, καθ' ἣς μεταίως ἔχαιναν ὁ Ἄδης, εὐρυθέμελλον πόλιν τοῦ Χριστοῦ.

§. πς. Δανιὴλ, ὁ ἀπὸ Σμύρνης εἰς τὴν μητρόπολιν Ἐφέσου προδιδασθεὶς, ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου Μαξίμου τοῦ Α (τῷ 1221) εἰς τὰ τρία τῆς Ἀνατολῆς πατριαρχεῖα χάριν πραγμάτων ἐκκλησιαστικῶν (ἐκράτουν δὲ τότε τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ φράγγοι, ναυσὶ ἐπιβάντες τῷ 1203). Οὗτος ὁ μακάριος Δανιὴλ καὶ «*Διήγησεν, καὶ περίδορον τῶν ἀγίων τόπων*» συνεγράψατο, καὶ κατέλιπεν ἡμῖν καλλίστον ἀνάρησιν (ἐξεδόθη δὲ τοῦτο τὸ πρῶτον ὑπὸ Μιγγάρου ἐν τῷ Καταλόγῳ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων, τῶν παρὰ τοῖς ἑνετοῖς Πανίσις τηρουμένων, σελ. 282—297). Ἀρχεται δὲ ἡ Διήγησις οὕτως

«Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ αἰωνίου Βασιλέως τῶν βασιλευνόντων, καὶ τὸν ἀχρεῖον αὐτοῦ δούλον κατευοδεύσαντος (γρ. κατευοδῶσαντος) ἰδεῖν αἰσθητῶς τοὺς σεβασμίους τῶν ἱεροσολύμων τόπους» κτλ. Εἶτα δὲ τὰ κατ' Αἴγυπτον ἀξιόλογα, καὶ τὰ τοῦ Σιναίου διαγράψας, εἰκονογραφεῖ ἐναργῶς καὶ τὰ τῶν ἱεροσολύμων, αὐτόν τε τὸν Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως περικαλλέσαστον ζωγραφῶν, καὶ τὸ θεῖον Μνῆμα, καὶ τὸν πανάγιον Γολγοθᾶν, προστιθεὶς καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ (πλὴν τῆς βαθείας ὅπως, ἐν ᾗ ἐπάγη ὁ Σταυρὸς) ἔτι καὶ νῦν ὀρωμένην ῥῆξιν (ἐρράγη γὰρ ἐπὶ τῆς σταυρώσεως καὶ αὐτὸς, ὅτε «αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν» Ματθ. κ'). «καὶ γάρ (φησιν ὁ Δανιὴλ) καὶ αὕτη ἡ πέτρα, καὶ μέρος ἄνωθεν, ὑποκάτω δὲ μετριῶς ἐσχισμένη ὁρᾶται». Τοῦτο τὸ ῥῆγμα καὶ ὁ προρῆθεις Ἰωάννης ὁ Φωκᾶς μνημονεύει, καὶ πρὸ πάντων αὐτοῦ ὁ ἱεροσολύμων Κύριλλος, λέγων «Γολγοθᾶς οὗτος ὁ ἅγιος, ὁ ὑπερανεστῶς, καὶ δεικνύων μέχρι νῦν, ὅπως διὰ Χριστὸν αἱ πέτραι τότε ἐρράγησαν» (Κατηχ. ιδ. §. 19). Καὶ τῆς Βηθλεὲμ τὸν ναὸν λαμπρὸν ὁ Δανιὴλ διαγράφει, καὶ τὰ ἄνω διὰ ψηφίδων λεπτῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου καθιστορημένον· καὶ τὰς ἄλλας δὲ τὰς τῶν Ὀρθοδόξων, καὶ τὰς τῶν ἑτεροδόξων ἐκκλησίας μνημονεύει. Τελευτῶν δὲ λέγει, ὅτι, ὅτε ἀπῆλθεν εἰς τὸν ἀγιώτατον Ἰορδάνην, ἦσαν μετ' αὐτοῦ *δισχίλιοι ὀρθόδοξοι* προσκυνηταί, χωρὶς τῶν ἑτεροδόξων.

§. πζ'. Νεώτερος ὁπωσοῦν τοῦ Δαν. ἡλ φαίνεται ὁ μοναχὸς Ἐπιφάνιος, ὁ ἱεροσολυμίτης (ἴσ. περὶ τὰ τέλος τῆς ιγ, ἑκατονταετηρίδος), ὅστις καὶ αὐτὸς συνέγραψε τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ· ἐπιγράφεται δὲ τὸ Ἐγχειρίδιον «*Ἐπιφανίου μοναχοῦ τοῦ Ἀγιοπολίτου, τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν πατρὸς, διήγησις εἰς τύπον περιηγητοῦ περὶ τῆς Συρίας καὶ τῆς ἁγίας Πόλεως, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἁγίων τόπων*» (ἐν Ἀλλατίου Συμμίκτ. σελ. 46—83). Συγχρόνως ἴσως ἀπῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ Περδικᾶς ὁ Ἐφέσιος, οὗ καὶ πρόσθεν ἐμνημονεύσαμεν. Ἐπιγράφεται δὲ καὶ τούτου τὸ σιχηρὸν συνταγμάτιον «*Περδίκου, τοῦ πρωτογοταρίου τῆς Ἐφέ-*

σου, ἔκφρασις περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Κυριακῶν θαυμάτων
(ἐν Ἀλλατίου Συμμίκτ. σελ. 65—78). Καὶ τέλος, ὁ *Ἀνώνυμος*,
αὐτόπτης καὶ οὗτος γενόμενος, συνέγραψεν *Ἀποδείξειν περὶ τῶν*
Ἱεροσολύμων (ἐν Ἀλλατ. Συμμ. σελ. 80—102). Οὗτος δὲ
περὶ μὲν τὴν φράσιν φαίνεται τῶν ἄλλων ταπεινότερος, καὶ κοι-
νολεκτικός, καὶ ἴσως ἤκμαζε κατὰ τὴν ιδ, ἑκατονταετηρίδα· περὶ
δὲ τὸ πραγματικόν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀκριβής. Ὅλων δὲ τούτων,
τῶν ἀπὸ Φωκᾶ μέχρι καὶ τοῦ Ἀνωνύμου αἱ περὶ τῶν ἀγίων τό-
πων περιγραφαὶ (σφύζεται δὲ καὶ ἄλλη τις ἀνέκδοτος ἐν τῇ Και-
σαρικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης, ἴσως τοῦ ιε αἰῶνος), ὑπάρχουσι πο-
λυτιμώταται διὰ τὸ πραγματικόν· ὡς διαγράφουσι τὰ ἐπ' αὐτῶν
σφύζοντα, καὶ τὰ κατεστραμμένα μοναστήρια τῆς Παλαιστίνης,
καὶ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ τε ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, καὶ τῆς Βηθλεὲμ,
καὶ τῆς Γεθσημανῆς (ἐν ἧ ὁ πάνσεπτος τάφος τῆς ὑπερυλογημένης
ἡμῶν Δεσποίνης, τῆς Θεομήτορος), καὶ τῶν ἄλλων ἐπισήμων χω-
ρίων· δεικνύουσι δὲ καὶ χωρογραφικῶς τὴν ταυτότητα τῶν τότε
τοποθεσιῶν ἀπαράλλακτον, οἷα φαίνεται καὶ παρ' Ἱερωνύμῳ, καὶ
τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀρχαίοις Ὀδοιπορικοῖς, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς
νεωτέροις. Εἰ δὲ καὶ τινὰ παρακούσματα περιέχουσιν, ἀπλότητε-
ρον καὶ ἀταλαιπώρω, ὡς ἐκ τῆς δημώδους φήμης, ἀναγεγραμ-
μένα, κοῦφα ταῦτα καὶ σμικρά, καὶ ἀνάξια τοῦ εὐγνώμονος ἀνα-
γνώστου. μόνους δὲ παραλείπει τοῖς δυσμενίδαις καὶ φιλοψόγοις,
ὅσοι τὴν προδοσκίδα τῆς ἰδίας αὐτῶν κακοηθείας ἀσμένως, ὡς ἡ
μῦθα, προσηλοῦσιν ἐπὶ τῶν σεσηπότεων, ἀποφεύγοντες τὰ ὑγιᾶ καὶ
τρόφιμα μέρη τῆς ὁπώρας. Ἡμεῖς δὲ (καὶ πᾶς τις, ᾧ μέμνησε-
μνότητος) τῶν ματαιοσχόλων καὶ σατυρικῶν τούτων ἀμελοῦν-
τες, τείνομεν πρὸς τὸ τέρμα.

§. πη. Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ὁ Αὐτοκράτωρ (τῷ 1349—1357)
ὁ δ' αὐτὸς καὶ *Ἰωάννης μοναχὸς* (παριτηθείς, καὶ ἀνταλλαζά-
μενος τοῦ θρόνου καὶ τῆς πορφύρας τὸ μελάντατον τριβώνιον
καὶ τὸ μοναστήριον τῶν Μαγγάνων) πολλὴν μάστιγα περὶ τὰ Ἱε-
ροσόλυμα πρόνοιαν ἐπεδείξατο, πέμψας πρεσβευτὰς πρὸς τὸν τότε

Σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ Ἰουδαίας· ὅστις πρὸς τε τὴν πρεσβείαν φιλοτιμίως διετέθη, καὶ πάντα τὰ παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος αἰτηθέντα προθύμως ἐξετέλεσεν. Ἐγραψε δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Αὐτοκράτορα λαμπρὰν (ὡς ἐκ Σουλτάνου) καὶ μεγαλοπρεπεστάτην ἐπιστολὴν, ἥς τὸ πλεῖστον μέρος ἐκτιθέμεθα, χάριν τῶν φιλομαθῶν ἀναγνωστῶν, ἀντιγράφοντες ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τοῦ αἰοδίκμου Αὐτοκράτορος, ἣν ἡμῖν κατέλιπεν ἐν βιβλίοις Δ. Ἀρχεται δὲ ἡ ἐπιστολὴ οὕτως (Βιβλ. Δ. σελ. 94—99. ἐκδ. Βόν.) «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλεούντος καὶ ἐλεήμονος. Μακροήμεροισι ὁ Θεὸς ὁ ὕψιστος πάντοτε τὰς ἡμέρας τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου, τοῦ εὐεργετικοῦ, τοῦ φρονιμοῦ, τοῦ λέοντος τοῦ ἀνδρείου, τοῦ ἐν πολέμοις ὀρμητικοῦ, εἰς ὃν οὐ δύναται τις σταθῆναι ἐμπροσθεν αὐτοῦ, τοῦ σοφωτάτου εἰς τὸ δόγμα αὐτοῦ, τοῦ δικαιοτάτου εἰς τὸν ἴσον τρόπον καὶ τὴν χώραν αὐτοῦ, τοῦ θεμελίου τῆς πίστεως καὶ τοῦ δόγματος τῶν χριστιανῶν, τοῦ κίονος τοῦ ἀσείστου ἀπάντων τῶν βεδαπτισμένων, τοῦ βοηθοῦ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστοῦ, τῆς σπάθης τῶν Μακεδόνων, τοῦ Σαμψῶν, τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων, τῶν Ἀσανίων, τῶν Βλάχων, τῶν Ῥώσων, καὶ τῶν Ἀλανῶν, τῆς τιμῆς τοῦ δόγματος τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν Σύρων, τοῦ κληρονόμου τῆς βασιλείας τῆς γῆς αὐτοῦ, τοῦ αὐθέντου τῶν θαλασσῶν, καὶ τῶν ποταμῶν τῶν μεγάλων, καὶ τῶν νήσων, Ἀγγέλου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου τοῦ Καντακουζηνοῦ (α). Πάντοτε ἡ βασιλεία σου τὸ θέλημα αὐτῆς νὰ τὸ ζητῇ ἀπὸ τὴν Σουλτανικὴν ἐξουσίαν μου, καὶ ἀπὸ τὸ ὁσπῆτιόν μας τὸ ἡγιασμένον καὶ πεφωτισμένον. — Καὶ ἐζήτησεν ὁ ἀποκριστὰριος διὰ τὰς ἐκκλησίας τῶν Ῥωμαίων ἐκεῖνας, ὅπου ἔναι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὰ ἅγια, καὶ ἐγνώρισamen καὶ αὐτὸ, καὶ ὥρυσamen νὰ προσέξουν τὰς ἐκκλησίας, δι' ἃς ἐμνησάτε — Πάλιν ἐζήτησεν οὗτος τὸν ὀρισμόν μας τὸν ἅγιον, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν

(α) Ἀγγελον καὶ Κομνηνὸν ὁ Σουλτάνος ὀνομάζει τὸν Καντακουζηνὸν Ἰωάννην, ὡς ἐκ τοῦ γένους τῆς μητρὸς, ὡς ἐκατέρωθεν τιμῶν αὐτὸν (σχολ. σελ. 357).

ἀγίαν Ἀνάστασιν, νὰ προσκυνήσῃ καὶ ἐκεῖνος καὶ οἱ εὐρισκόμενοι μετ' ἐκείνου, ἀπὸ τῆς βασιλείας σου· καὶ ἡγαπήσαμεν εἴ τι ἐζήτησες, καὶ ἐπληρώσαμεν το, καὶ ἐγράφη ὁρισμός, εἴ τι μᾶς παρεκάλεσεν ὁ ἀποκρισάριος, νὰ πληρωθῇ εἰς τὴν ἀγίαν Ἀνάστασιν· καὶ ὡς ἐζήτησε νὰ ὑπάγῃ, ἐδώκαμεν τὸν ἄρχοντα μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀπέσωσέ τον ἐκεῖ, καὶ προσεκύνησεν ὡς ἤθελε, καὶ ἐγύρισε μετ' εὐχαριστίας. Πάλιν ἐζήτησεν ὁ ἀποκρισάριος νὰ γένηται ὁρισμός μας ὑψηλός, νὰ φυλάσσωνται οἱ εὐρισκόμενοι χριστιανοὶ εἰς τὸν ἀγιώτατον τόπον τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ αἱ Ἐκκλησίαι· καὶ νὰ ἔχωσιν ἀγάπην καὶ δεφέντευσιν ἀπὸ τὸν ἀμνηρᾶν τὸν εὐρισκόμενον ἐκεῖ· καὶ οὐ μόνον οἱ τοπικοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ καιροὺς ἐρχόμενοι εἰς προσκύνησιν τῆς ἀγίας Ἀναστάσεως. Καὶ οἱ κατὰ καιροὺς εὐρισκόμενοι δουλευταὶ Μουσουλμάνοι εἰς τὴν ἀγίαν Ἀνάστασιν νὰ μὴδὲν ἀφίγουν νὰ καταφρονοῦν, καὶ νὰ δέρνουν, καὶ νὰ [ἐν]οχλῶσι τοὺς κατὰ καιρὸν ἐρχομένους εἰς τὸ αὐτὸ ἅγιον προσκύνημα, ἢ εἰς (ἴσ. γρ. καὶ) τοὺς τοπικοὺς· ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τιμῶσι, καὶ νὰ ἀναδέχωνται, καὶ νὰ κυβερνῶσιν αὐτοὺς· καὶ ὠρίσαμεν καὶ ἐπληρώθη ὑψηλότατος ὁρισμός διὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον — καὶ τὰ λοιπὰ, ἐν οἷς περιέχονται καὶ ἡ τῶν αἰχμαλώτων ἀπόλυσις, ἣν ἐζήτησεν ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ ἡ τῶν εἰς Αἴγυπτον ἀπόντων ἐμπόρων ἀσφάλεια· καὶ μετὰ πολλὰς εὐχάς, τελευτᾷ ἡ Ἐγγραφή εἰς τὰς δεκαπέντε τοῦ Σααπᾶν, τῷ ἐπτακοσιοστῷ πεντήκοστῷ ἔτει τοῦ Μωχαμμέτ (τῷ 1349) (α).

(α) ἔχει τοῦτο τὸ Σουλτανικὸν διάταγμα καὶ Δοσίθεος (σελ. 864), ἀντιγράφας ἴσως ἐκ τοῦ Καντακουζηνου· καὶ ἄλλα δὲ Σουλτάνων διατάγματα κατέχει ἡ πατριαρχικὴ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, πρυτανεύοντα πολλὰ τοῖς Ὀρθοδόξοις προνόμια, καὶ κυροῦντα γὰρ τούτων ἐπὶ τῶν ἁγίων τόπων πατρῶαν καὶ γνησίαν κυριαρχίαν. Ἐν δὲ τούτοις καὶ αὐτοῦ τοῦ πρώτου δορυκτῆτορος Ὁμάρ, ὃ παρήγαγε τῷ θειοτάτῳ Πατριάρχῃ Σωφρονίῳ (ἰφ' οὗ καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ εἴλε παραδοθεῖσαν ἐπὶ συνθήκαις. Βλ. Le Quien Oriens Christian. T. 3. p. 277-280· καὶ Lebeau Hist. du Bas-Empire T. 4. p. 136)· Μάτην δὲ τινες τῶν Αὐτικῶν, (οἱ τὰ σταυροφορικὰ λόγῳ δικαιώματα, πράγματι δ' ἀρπάγματα, καὶ τὰ τοῦ Καρβίου κλειδοφορή-

§. πθ. Νικόλαος ὁ Καβάσιλας, ὁ διασημώτατος (τῷ 1350) συνέγραψεν ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν τὸν ἐν ἱεροσολύμοις (ἴσως μικρῷ πρότερον) ἀναδησάμενον τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου. Ἀρχεται δὲ ὁ λόγος οὕτως. α Ἐγὼ δέ σου, πῶς ἂν εἴποις; ἐρῶν, ὦ Χριστοῦ μάρτυς Ἀνδρέαν κτλ. (α).

§. ς. Κατὰ δὲ τὸ 1443 ὁ Καισαρείας Ἀρσένιος ἀῆκεν εἰς ἱεροσόλυμα προσκυνήσων τὸν πάνσεπτιον καὶ θεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Τάφον, καὶ τοὺς ἱεροὺς τῶν ἱεροσολύμων ἱστορῆσαι τόπους, καθ' οὓς τὰ παράδοξα ἐτετέλεσθησαν. Ταῦτα λέγει ἡ Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τῆς ἐν ἱεροσολύμοις τότε συγκροτηθείσης μεγάλης Συνόδου. Καὶ προπτεθείσθωσαν λοιπὴν καὶ αὐτοὶ οἱ ἑξαρχοὶ τῆς Συνόδου, οἱ ταυτοχρόνως ἐλθόντες εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, ὅ,τε Φιλόθεος ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Ἀντιοχείας Δωρόθεος ἱεροσολύμων δὲ παρὴν ἰωακείμ. Οὗτοι δὲ οἱ τρεῖς τῆς Ἀνατολῆς Πατριάρχαι μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἱεραρχῶν καὶ κληρικῶν, καὶ μετὰ τοῦ προρρήθέντος Ἀρσενίου Καισαρείας, τοῦ πρωτοθρόνου, ἀπεκήρυξαν τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσύνοδον καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἀνόμως πεπραγμένα (βλ. τὴν Ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν τῆς Συνόδου ἐν Μελετ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. γ. σελ. 300).

§. ςα. Παχώμιος μοναχὸς, τὴν πατρίδα Ζακύνθος, ὁ καὶ Ῥουσάνος τὸ ἐπώνυμον, καὶ Ῥακερδύτης (ὡς ὀνομαζέουσι πολλὰκις ἑαυτοὺς οἱ μοναχοὶ) ἤκμαζε περὶ τὸ 1530. Καὶ εἰ μὲν ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς αὐτοπροσώπως εἰς προσκύνησιν τῶν ἱχνῶν τοῦ Κυρίου, ἀδηλον συνέγραψε δὲ κάλλιστον πονημάτων «κατὰ τῶν Ἀγιοκατηγόρων, ἥτοι τῶν κωλυόντων τοὺς ἀπερχομένους εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων καὶ σεβασμίων τόπων», οὗ καὶ ἄλλοι περὶ τινων τῶν

μακα ταπεινογυντες) πειρῶνται νοθεύειν, ἢ γοῦν ἀμφίβολον ποιεῖν τὸ τοῦ Ὁμάρου διήγημα (Χρυσόβουλλον). Αὐτὸς δὲ κλεινὸς Μιχαήλ ἐνόμισε μόνον δεῖν ἀλλοθί· ἔτι ἄρα ὁ Ὁμάρ ἐχαρίσατο τῷ ὄντι ἀσφαλείας ἐνταλμα τοῖς ἐν ἱεροσολύμοις χριστιανοῖς. Οὗτοι δὲ παρὰ τῶν ἐκείνου διαδεχόντων ἐνοχλοῦμενοι μετὰ ταῦτα, διεπλάστουργησαν διάφορα τούτου ἀντίγραφα, κατ' ἀρίστην αὐτῶν (Michaud Hist. des Croisad. T. 1. p. 22).

(*) Βλ. Lambecij Commentar. de Aug. Bibl. Caes. Vindob. L. V. p. 432.

ἀνεκδότων αὐτοῦ συγγραμμάτων διαλαβόντες, ἐμνημονεύσαμεν (περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. Τόμ. Δ. 797). Τοῦτο νῦν ἐκδίδομεν κατόπιν τοῦ παρόντος παραρτήματος, οὔτε πάντῃ περιττὸν, οὔτ' ἄχαρι (νομίζομεν) ἀνάγνωσμα προσφέροντες τοῖς φιλομαθεῖσι.

§. υβ. Πέρας λόγου· Ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ Πατριάρχου τοῦ αἰοιδίμου Δοσιθέου κατὰ τῶν Λουθηροκαλζίνων συγκροτηθεῖσα Σύνοδος (τῷ 1072) ἐν τῇ Π, ὡς τοῖς ἀπανταχού γῆς καὶ θαλάσσης ὀρθοδόξοις ἐγκυκλίῳ αὐτῆς ἐπιστολῇ γράφει ταῦτα. «Ἐπειδὴ χάριτι Χριστοῦ συνήλθομεν χάριν ἐγκαινίων τοῦ θειοτάτου ναοῦ τῆς ἐν Βηθλεὲμ κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ Θεοῦ (ὃν ὁ Κύριος ἀνοικοδομηθῆναι ἐν τοῖς πανδείνοις τούτοις καιροῖς τοῦ διωγμοῦ, καὶ χαρισθῆναι κεκαλωπισμένον τοῖς πανταχοῦ γῆς γνησίοις τέκνοις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡνδόκησεν), εὕρισκίμενων μεθ' ἡμῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς ἐπιδημούντων προσκυνητῶν, ἱερέων, κληρικῶν, καὶ λοιπῶν χριστιανῶν, ὥθθημεν δεῖν κτλ. Τούτου τοῦ αἰοιδίμου Δοσιθέου παμποίκιλον ἔργον ἐστὶ καὶ ἡ παντοδαπὴ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων ἱστορία, ἐν ἣ καὶ περὶ τινων κατὰ καιροὺς ἀφικομένων εἰς Ἱεροσόλυμα, λόγου πάρεργον, διαλαμβάνει, καὶ περὶ τῶν πανσέπτων χωρίων τῆς ἁγίας γῆς. Ἰδίᾳ δὲ περὶ τούτου ἐπραγματεύσατο ὁ ἀείμνηστος αὐτοῦ διάδοχος Πατριάρχης Χρῦσανθος, συνταξάμενος τὴν καλὴν Ἱστορίαν καὶ Περιγραφὴν τῆς ἁγίας γῆς. (Ἐνετ. 1728).

§. υγ. Ἐνταῦθα περαινόμεν τὸν κατάλογον ὧν ὡς ἐπισημοτέρων ἐμνημονεύσαμεν προσκυνητῶν τῆς ἁγίας Πόλεως, οὐκ ὀλίγους καὶ ἄλλους παραλιπόντες, ἵνα μὴ τὸ συνταγματικὸν ἐξογκώμεν. Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρους ἀναλέξασθαι πολλοὺς ἐκ τε τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἄλλων νεωτέρων ἱστορικῶν, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἁγίων βιογραφίας (τῆς τε κατὰ μέρος ὑπὸ τινων Πατέρων, καὶ τῆς ὑπὸ Μαυρικίου ἐκδοδομένης, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μεταφραστοῦ ὑπομνημάτων, ὅσις καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν ἅγιον Νικόλαον τὸν Μυρέων ἱστόρησεν εἰς Ἱεροσολάημ ἀπελθόντα, καὶ τὸν ὅσιον Ἀλέξιον, καὶ ἄλλους) καὶ ἐκ

τῶν λατίνων ἀρχαίων Συναξαριστῶν, καὶ (ἵνα τ' ἄλλα παραλίπω-
μεν) ἐξ αὐτῶν τῶν ἱερῶν ὑπομνημάτων τῶν ἱεροσολύμων. ὅτι δὲ
καὶ αὕτη τῶν ἱεροσολύμων ἡ ἄλωσις καὶ ἡ παντελὴς πτῶσις τῆς
βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας οὐδεμίαν ἐπέφερε μεταβολὴν εἰς τὴν
ἱστορίαν τῶν ἐκεῖσε ἀπιόντων μέχρι καὶ τῆς σήμερον, προδηλον.
Εἰ δὲ καὶ κατὰ καιροὺς διεκόπτετο ὑπὸ τῶν παρεμπιπτόντων
πολέμων, ἢ ἡλαττονοῦτο τῶν προσκυνητῶν ἢ πληθύνε, ἀλλὰ πάλιν
ἀνέλαμπεν, ὡς ἡλιακὴ ἀκτίς, τοῦ νέφους παρελθόντος· καὶ ὁ
θεὸς πόθος ἤκμαζεν ἀμάραντος. Καὶ ἔστιν ἄρα ταυῦν ἤδη πολλῶ
δικαιότερον εἰπεῖν τὸ τοῦ θείου ἱερωνύμου (βλ. ὅπισθ. σελ. 82).
«Μακρὸν ἂν εἴη (καὶ δυσχερὲς) διὰ τοσούτων αἰώνων διατρέχον-
τας, ἀπὸ τῆς *Ἀναλήψεως* τοῦ Κυρίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς
ἡμερῶν, διηγεῖσθαι» ὅσοι καὶ ὅποιοι τῶν ἐπιστῶμων (πλὴν τῶν μυ-
ριάδων τοῦ λαοῦ), καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀσκητῶν μοναχῶν καὶ μονα-
στριῶν, προσεκύνησαν τὰ ἴχνη τοῦ Χριστοῦ. Ἐκ δὲ τούτων ἀπο-
δείκνυται ἡλίου φανώτερον ὃ πρότερον ἐλέγομεν· ὅτι καὶ ὁ θεὸς
Γρηγόριος ὁ Νύσσης (ἐν τῇ *περὶ τῶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπιόντων*
ἐπιστολῇ) τοὺς, πρὸς οὓς ἔγραφε, μοναχοὺς ἀποτρέπων τῆς εἰς
τὰ ἐκεῖ ἀποδημίας, οὔτε πάντας ἐπίσης ἀπέτρεπεν, οὔτε διὰ παν-
τός, μόνον δὲ πρὸς τὰς περιστάσεις οἰκονομεῖ τὴν παραίνεσιν· οἷα
καὶ ἱατρὸς τοῖς ἀσθενεστέροις καὶ τροφὴν καὶ γύμνασιν καὶ πο-
ρεῖαν ὀρίζει σύμμετρον τῇ τοῦ σώματος διαθέσει. Οὕτω καὶ αὐ-
τὸς ὁ τῆς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίας μέγας ζηλωτὴς καὶ κλη-
τῶρ ἱερώνυμος ἐκώλυε καὶ τινας, ὡς προείδομεν (σελ. 29). Τοιοῦ-
τον εἶχε σκοπὸν καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, ἐν οἷς ἔλεγε, «Μὴ
ἀπιέναι εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ζητοῦντα δικαιοσύνην· μηδὲ πλεῖν εἰς
Δυσμᾶς, ἐπὶ τῷ λαβεῖν συγχώρησιν» (λόγ. γ, περὶ μαρτύρ.). Ἄλλ'
αὐτοὶ πάλιν οὗτοι οἱ παρὰ τῶν φιλερισούντων προβαλλόμενοι τρεῖς
αἰοίδιμοι Πατέρες, ἐν ἄλλοις αὐτῶν λόγοις, (οἷον δ, τε Νύσσης ἐν τῇ
B, ἐπιστολῇ, καὶ αὐτὸς ὁ Αὐγουστῖνος ἐν τῷ *Περὶ πόλεως Θεοῦ*, ιη,
καὶ ἐπισ. ρλζ. ἱερωνύμου δ' ἄλις), καὶ τοσούτων ἄλλων θεοφόρων
Πατέρων καὶ διδασκάλων τὸ νέφος, ἐπαινοῦσι καὶ μακαρίζουσι τὴν

ἐξ εὐλαβείας καὶ θείας ἀγάπης εἰς ἱεροσόλυμα ἐπιδημίαν τῶν πιστῶν. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ μυριοπληθῆ καὶ δι' αἰῶνος ἀδιάλειπτα παραδείγματα τῶν πανταχόθεν γῆς καὶ θαλάσσης συρρέοντων ἐθνῶν (*πέκ τῶν γὰρ ἐθνῶν οὐκ ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ*; βλ. ὅπισθ. σελ. 90), καὶ μάλιστα τῶν κατὰ μέρος ἐνδοξοτάτων προσώπων, βασιλέων, βασιλισσῶν, ἡγεμόνων, παντοίων ἀρχῶν, ἔτι δὲ καὶ πλείστων ὄσων ἱεραρχῶν καὶ κληρικῶν, παμπόλλων δὲ σοφῶν, καὶ δὴ καὶ θεοφιλῶν καὶ ἀγίων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν τὰ παραδείγματα βεβαιούσι καὶ κηρύττουσι τὸ θεοφιλὲς καὶ ἁγίον τοῦτο ἔθος ἀνέκαθεν ὡς ψυχωφελέστατον ἐπικρατοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ *Ἡ ὕψις ἔθνη εἰσι μελίσσων ἀδινάων*, ἢ (ἵνα τὸ οἰκειότερον εἴπωμεν, ἀπὸ τῶν ἁγίων περὶ τῶν ἁγίων ἱερολογοῦντες), *«ὡς ροφέλαι πέττανται, καὶ ὡσεὶ περιστεραὶ σὺν ρεοσοῖς»* (Ἡσαΐ. ξ), *«Οὕτως (ὁ ἱερός φησι Θεοδῶρητος, αὐτόθ.) «ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία»* (καὶ ἔξαιρέτως ἡ μήτηρ τῶν Ἐκκλησιῶν) *«θεᾶται τὰ νέφη τῶν πρὸς αὐτὴν συντρεχόντων δῆμων, οἱ μιμοῦνται περιστερὰς μετὰ νεοσσῶν πετομένας. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς νοῆσαι βούλεται τὸ χωρίον, ἐν ταῖς δημοτελέσιν ἑορταῖς — θεασάσθω τὰ πλήθη συρρέοντα· καὶ τὰς μὲν, [τάς] θυγατέρας ἐν ταῖς ἀγκάλαις φερούσας, ἢ ταῖς χερσὶν ὀδηγούσας, τοὺς δὲ μετὰ τῶν υἱῶν ἑαδίζοντας, καὶ ὀψεται ἀληθῶς πνευματικὰς περιστερὰς μετὰ τῶν νεοττῶν πετομένας, καὶ πρὸς τὴν νέαν παραγινομένην Σιών»*.

§. γδ. Ἄλλ' ἐν τούτοις ἐμνήσθημεν τῆς συκοφαντίας τῶν νεωτέρων Πυρρῶνιστῶν, ὅσοι τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίαν κωλύειν ἐπιχειροῦντες, διαβάλλουσιν ὡς δῆθεν ἀμφιδόλους, ἢ καὶ παντελῶς ἀγνώστους τοὺς πανσεβάστους τόπους ἀποδάντας, ἐνεκα τῶν εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν ἐπιβρισάντων πολλῶν πολέμων, καὶ ἐμρησμών, καὶ κατασκαφῶν, καὶ παντοίων ἄλλων περιστατικῶν (α).

(α) Αὐτικαί τινες τὸ πρῶτον (τῷ 1600) ἀμφέβαλον περὶ τῆς νῦν τοποθεσίας τοῦ παναγίου Τάφου, ὡς ᾗδῃ καίμινου ἐντὸς τῶν τειχῶν. Μετὰ τούτους διεθροδύλησεν τὴν ἀμφιβολίαν ὁ Διάμαρτυρητὴς Ἰωνᾶς ὁ Κόρτην (τῷ 1741), καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πλάσιγγος (τῷ 1789)· νῦν δὲ ὁ Ρόβινσὼν (τῷ 1840) ἐπεχείρησεν ἀπο-

Ἀλλ' ἡ τοικυύτη συκοφαντία τῶν καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι φαίνεται καὶ μωρὰ καὶ μυσαρὰ διὰ τὴν ἀναισχυντίαν, καὶ γέλωτος ἀξία μᾶλλον, ἢ ἀπαντήσεως. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ὑπὸ Τίτου ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, ἐπιστραφέντες ἐκ τῆς Πέλλης, ὅπου διεσώθησαν εἰ πρῶτοι χριστιανοί, οἵτινες ὑπῆρχον αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι μαθηταὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ μύσαι τῆς ὑπ' αὐτῶν τελουμένης μυσαγωγίας, συμπροσκυνοῦντες καὶ τὰ νεαρὰ ἔχνη τοῦ Σωτῆρος (ἐν δέ τοῦτοις ἔζων ἔτι καὶ οἱ Δεσπόσουνοι λεγόμενοι ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, ὡς ὁ τοῦ Ἰακώβου διάδοχος Συμεὼν. βλ. ὁπισθ. σελ. 61), οὗτοι πάντως ἠπίσταντο τὰ πανέδαστα χωρία, γνωρίζοντες οὐχ ἄττον, ἢ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς οἰκείους. Εἰ γὰρ τὸ μνῆμα τοῦ προφήτου Δαβὶδ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος παντελεῖ τῶν Ἱεροσολύμων καταστροφὴν, καὶ μετὰ τοσούτους αἰῶνας, ὑπῆρχε γνωστὸν (ὡς καὶ ἄλλων βασιλέων τάφοι, καὶ *Δικαίων καὶ Προφητῶν*), δεικνύμενον καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν Ἀποστόλων, ὡς ὁ θεὸς Πέτρος ἐκήρυξε, λέγων· «Καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ (τοῦ Δαυὶδ) ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης» (Πράξ. 6, 29), πόσω μᾶλλον τὸ Μνῆμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Θεοῦ-θρώπου, καὶ ὁ Γολγοθᾶς, ἐμελλόν εἶναι πασίγνωστα καὶ κατάδηλα παρὰ τοῖς πρῶτοις χριστιανοῖς; καὶ ταῦτα μὴδ' ἀποδημήσασιν ἐξ Ἱεροσολύμων, εἰ μὴ δι' ὀλίγων ἐτῶν, ἐφ' ὅσον διέτρεψαν ἐν τῇ Πέλλῃ. Ὅτι δ' ἐπανελθόντες προσεκύνουν πάλιν τοὺς ἀγίους τόπους, ὡς εἰώθεισαν καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἔδειξεν αὐτὸς ὁ Ἀγίος Ἀδριανὸς, εἰς βάθος αὐτοὺς καταχώσας, ἐπιστήσας δὲ καὶ ἄκων τοὺς λιθίνους αὐτοῦ Θεοὺς φύλακας ἀγρόπνους τῆς ἀνεπιλήστου τοποθεσίας τῶν ἀγίων

δείξει τὸ μὴ γνήσιον τοῦ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τοῦ παναγίου Τάφου. Οὕτως ἡ πρὸς τὸ κατωφερὲς ὁρμὴ τῆς ὑπερφάνου πλάνης γίνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐθαδέστερα. Ἀλλ' ἐνήλιξε τὰς τοιαύτας παραδοξολογίας πρῶτος ὁ Χατωβριάνδος ἐν τῇ κατ' αὐτὸν περιήγησει (τῷ 1806 *Introduc.* pag. CXVI-CXX) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Σχόλζης (Scholz) διὰ τοπογραφικῶν ἀποδείξεων. καὶ λόγων, ἰσθούς τὸ *De Golgotha situ* (Bonnae 1825), καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Κράφθός (Die *Topographie Jerus.* p. 169) καὶ ὁ Στράους (Sinai etc. p. 209) κρατύνουσι τὴν εἰςβίον τῆς παραδόσεως.

χωρίων, οἵτινες καί, τέλος, προσεκάλεσαν τὴν εὐσέβειαν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, οἷον δακτυλοδεικτοῦντες, εἰς ἀσφαλῆ ἀνεύρεσιν τῶν κεκρυμμένων θησαυρῶν. Ἄφ' οὗ δὲ τὸ Μαρτύριον τῆς Ἀναστάσεως μετὰ τῶν λοιπῶν ἱερῶν σκηνωμάτων ἀνηγέρθη, μένει εἰς αἰῶνα διηνεκὲς μαρτύριον τῆς ταυτότητος τῶν ἁγίων τόπων. Καί ἔπαθε μὲν πολλὰς ἐπιφορὰς καὶ καταστροφὰς ἡ νέα Σιών. Ἔδει γὰρ αὐτὴν καὶ κατὰ τοῦτο μιμήσασθαι τυπικῶς τὰ πάθη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, φέρουσαν αὐτοῦ τὰ σιγμάτια, ὡς φέρει καὶ τὰ ἔχνη· ἢ ποῦ ἄλλοθι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τοῦτου ἐμελλε μανικώτερον ἐπιτεσεῖν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἰμὴ ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ κειτίδος καὶ πηγῆς; Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ συμφοραὶ καὶ κατερειπώσεις ἀπέδαινον μαρτύρια καὶ δείγματα τῶν ἐγκρυπτομένων ἁγιασμάτων, ἀναφλέγοντα τὸν ζῆλον τῶν συγχρόνων πιστῶν πρὸς ταχεῖαν τὴν ἀνοικεδομένην (βλ. ὁπισθ. σελ. 104). Ὡς ποῖον ἀποδείξωσιν συναφῆς καὶ πεπυκασμένον πλῆθος! Οἱ Ἀπόστολοι ἐωράκασιν τὸν Κύριον, καὶ ἐγνώριζον τοὺς τόπους ἐν οἷς διέτριψε, καὶ ἔπαθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· τούτους δὲ παρέδωκαν μετὰ τοῦ σωτηρίου κληρύματός τῇ πρώτῃ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων· οἱ δὲ ταύτης ἐπίσκοποι κατ' ἀδιάλειπτον διαδοχὴν ἐτήρουν ἀκριβῶς τῶν τόπων τὴν παράδοσιν, ὡς καὶ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῶν ἐν αὐτοῖς πεπραγμένων. Ἐπῆλθεν ὁ Εὐσέβιος, καὶ ἀρχεται ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία τῶν ἡγιασμένων χωρίων· συνεχίζουσι αὐτὴν κατὰ σειρὰν παρακολουθοῦντες ὁ Σωκράτης, ὁ Σωζόμενος, ὁ Θεοδώρητος, ὁ Εὐάγριος, ὁ ἱερώνυμος, οἱ ἄλλοι τῶν ἀρχαίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ κατὰ μέρος περὶ τῆς ἁγίας Πόλεως διαλαμβάνουσι· παρέπονται οἱ Βυζαντινοί, καὶ οἱ τῶν ἁγίων ἰδιαίτεροι βιογράφοι, καὶ οἱ φιλαληθέστεροι τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν. Προστεθεῖσθωσαν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέχρι καὶ τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν Ὀδοιπορικὰ, ἢ Περιηγητικὰ καὶ τοπογραφικὰ τῆς ἁγίας Γῆς, ὅσα καὶ Ἕλληνες ἐξεπόνθησαν (α), καὶ πλείστοι

(α) καὶ τῶν Ἑλληνικῶν (ἵνα παραληφωμένον τὸν Ἱεροκλέους Συνέκδημον) ἔχοντες

ἄλλοι τῶν Εὐρωπαίων (α). Ἐπὶ τέλους, ἡ ἀπὸ τοῦ Α, τελευτῶντος

τοὺς προμνημονευέντας, Φωκᾶν, Δανιὴλ, Ἐπιφάνιον, Παρδίκαν, Ἀνώνυμον, καὶ τὸ περὶ οὗ προείπομεν (σελ. 111) ἀνέκδοτον χειρόγραφον τῆς ἐν Βιέννῃ Βιβλιοθήκῃ, ὅπερ ἄρχεται οὕτως: «Εἰς τὸν τόπον τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ ἕλα τὰ περίχωρα τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας» κτλ. (6λ. Lambecij Comment. de Aug. Biblioth. Caes. Vindobon. Libr. V. pag. 447). Ἐπεται τὸ παρ' Ἀρσενίου τοῦ Καλλοῦδα Προσκυνητᾶριον (Ἑνετίησι, αχπγ), καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Χρυσάνθου ἱστορία καὶ περιγραφὴ τῆς ἁγίας Γῆς καὶ τὸ Προσκυνητᾶριον, ὃ συντάξεν ὁ ἐκ Προύσης Χρυσάνθος ὁ Καμαρᾶσης. Τοῦτο δὲ τὸ πρῶτον ἐν Βιέννῃ τυπωθὲν (τῷ 1807), ἐξεδόθη τελευταίον ἐν Μόσχᾳ τῷ 1837 (6λ. ὁπισθ. σελ. 108). Σφίζονται δὲ καὶ ἄλλα παλαιὰ χειρόγραφα ἐν Ἱεροσολύμοις περιγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ ὑπομνήματα. Κατὰ δὲ τὸ 1840 ἐξέδωκεν Ἀθήνησι καὶ Γερμανὸς ὁ ἱεροκέρυξ μικρὸν Ἐγχειρίδιον ἱστορίας ἡ περιγραφῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Ἐνταῦθα προσιθιμῶτα καὶ ἐκ τῶν ῥωσικῶν δύο νεώτατα Ὀδοιπορικὰ, τὸ τοῦ περικλειοῦς ἐπὶ τῇ σφοίᾳ καὶ ἀξιόμασι, καὶ μάλιστα διὰ τὸν ἀκάματον ζήλον τῆς εὐσεβείας, Ἀλεξάνδρου τοῦ Μουραβιόβου (ἔστις συνέγραψε καὶ ἱστορίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ), καὶ τοῦ κλεινοῦ Ἀβραάμου τοῦ Νορόβου. Τὸ πρῶτον ἐπιγράφεται «Ὀδοιπορικὸν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους, κατὰ τὸ 1830» (ἐξεδόθη πολλάκις ἄνω τοῦ ὀνόματος τοῦ μετρίφερους συγγραφέως, καὶ τὸ δ, ἐν Πετροπόλει τῷ 1840). Τὸ δὲ τοῦ Νορόβου, Ὀδοιπορικὸν εἰς τὴν ἁγίαν Γῆν, κατὰ τὸ 1835 (ἐξεδόθη μετὰ χαλκογραφῶν ἐν Πετροπόλει τῷ 1838), ἀμφότερα πλήρη ζήλου πίστει, καὶ μετὰ πολλῆς ἀκριβοῦς συγγραμμένα. Ἔστι δ' ἔργον εὐχῆς, ἵνα καὶ ἑλληνιστὶ μεταφρασθῶσιν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ὁμογενῶν, ὡς καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἱερουσαλὴμ.

(α) Οἷον τὸ ἀρχαῖον ἱεροσολυμικὸν Ὀδοιπορικὸν (6λ. ὁπισθ. σελ. 75). Anton, Placent, Itinerar. de locis Terr. Sanct. — Adamann. de locis Terrae Sanctae Libr. III. Inglist. 1619. — τὸ τοῦ Ἰουδαίου Ben. Tuledan. — Eugesippus, καὶ Willebrand. ab Oldenburg. de Terra Sanct. (ἐν Ἀλλὰτ. Συμμίκτ.). Brocard. Reisebuch des heil. Landes. Frankf. 1584. — Ludolfi De terra Sanct. et itinerar. Hierosol. — Maldevit Descript. Jerusalem. — Tuchon, Reisebeschr. zum Heil. Grab. — Langi Hierosolym. Urb. Templique. — Heyter Lib. Hist. Part. Orient. — Salignac. Itinerar. Hieros. et Terr. Sanct. — Le Huen (1525), Gassot (1536), Renâud (1548), Pestel (1553), Giraudet (1575), Villamont (1588), Boucher (1610), Benard (1616), Deshayes (1621), Pacifique (1622), Monconys (1647), Doubdan (1650), Roger (1658), Thévenot (1656), Nau (1674), Relandi (Palaestina). Maundrel, Pococke, Shaw, Hasselquist, Müller, Vanzow, Korten, Mariti, Volney, Niebuhr, Brown, Clarke (Travels in various countries. London. 1812), Chateaubriand (Itinéraire de Paris à Jerusalem etc. 3 vol. Paris 1822), Lamar-

αἰῶνος μέχρι σήμερον συντρέχουσα· κατ' ἔτος ἐκ παντοίων ἐθνῶν, πάσης τάξεως καὶ φύλου καὶ ἡλικίας, πληθὺς τῶν προσκυνητῶν, τῶν τε Ὀρθοδόξων, Γραικῶν, Ῥώσσων, Πολωνῶν, Ἰβήρων, Ἀράβων, Σέρβων, Βουλγάρων, Βλάχων, Ἀλβανῶν κτλ. καὶ παντοίων ἑτεροδόξων, Δυτικῶν, Ἀρμενίων, Ἀδυσσηνῶν, Κοπτῶν, Ἰακωβιτῶν ἢ Συριανῶν, Μαρωνιτῶν. Ἐν πᾶσι τοίνυν τούτοις τοῖς τε συγγράμμασι τῶν σοφῶν, καὶ τοῖς ὁμοφώνοις ῥήμασι τῶν κατὰ καιροῦς προσκυνητῶν, βλέπει καὶ ἀκούει πᾶς τις τὰς αὐτάς τῶν ἁγίων τόπων περιγραφάς, τὰς αὐτάς ἐν τοῖς καιριωτάτοις ὁμολογίας καὶ διηγήσεις· καὶ ὁ φθόγγος ὁ αὐτός, ἤδη δι' ὧν δέκα καὶ ὀκτὼ αἰῶνων, ἐπικρατεῖ εἰς πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην. Παράλείπομεν τῶν ἐγγυρίων Μωαμεθανῶν Ἀράβων τὰς ἀνωθεν ἐκ προγόνων καὶ εἰς αὐτοὺς καταβάσας περὶ τῆς ταυτότητος τῶν τόπων ὁμοφρότους ὁμολογίας. Ποία παράδοσις ἐπιστηρίζεται εἰς τοσαύτας καὶ τοιαύτας μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις; Εἰ δὲ τινες ἐθέλουσι περὶ τούτων ἀμφιβάλλειν, ὥρα λοιπὸν αὐτοῖς μὴδὲν ἐν τῷ κόσμῳ πιστὸν ἡγεῖσθαι καὶ ἀληθές (α). Ἀλλ' εἰ μὴ ταῦτα πείθουσι τοὺς τοιούτους Πυρρῶνιστάς, πειθέτωσαν αὐτοὺς ἰδιοὶ τινες αὐτῶν καὶ ὁμόδοξοι σοφοί. Αὐτὸς ὁ μὴ μόνον ἐπὶ σοφίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μισοχριστιᾷ διαβόητος Γίβρων, ὠμολόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο, ὅτι «οἱ χριστιανοὶ κατεστήριξαν διὰ παραδόσεως ἀναμφιβόλου τὴν σκηνὴν» (τὸν τόπον) «ἐκάστου ἀξιομνημονεύτου συμβεβηκότος» (τόμ. 4. σελ. 101). Ὁ δὲ πάλιν τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίαν τῶν πιστῶν σφόδρα κατατρέχων σοφώτατος Βεσσελγίγιος, περὶ τῆς ταυτότητος ὅμως τῶν τόπων οὐ φαίνεται ἀμφιβάλλων, ἀποδέχεται δὲ καὶ τῶν ἀρχαιοτάτων πραγμάτων τὴν μέχρι καὶ σήμερον δεικνυμένην τοπα-

tin (Voyage en Orient. Paris 1833), K. Raumer (Palæstina, Leipzig, 1838), Ed. Robinson (Palæstina etc. Balas, 1841), G. Williams (The holy city or historical and topogr. notice of Jerusalem. London, 1845), E. G. Schulz. Jerusalem. Berlin, 1845), ὁ συντετὸς Kraft (Topograph. Jerusalem), ὁ προσφυλιστὴς Strassus (Sinai und Gölgotha, Berlin, 1847).

(α) M. Chateaubriand Mém. Introd. p. CXXII sqq.

θεσίαν (οἶον τοῦ τάφου τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ, τοῦ Ἰακώβ κτλ.)· ὡς πιστὴν καὶ ἀληθινὴν, ἀνωθεν ἐκ παραδόσεως ἀδιαψεύστου τετηρημένην καὶ παρὰ τοῖς ὀψιγόνοις καὶ νεωτέροις.

§. γε. Ἄλλοι δὲ πάλιν εἰς ἄλλας ἐκκλίνουνσι στραγγαλιὰς, λαθραῖον τυρεύοντες δόλον. Ἀρνοῦνται θεῖον εἶναι καὶ ἐκ θαύματος τὸ κατ' ἔτος ἐπὶ τοῦ παναγίου Τάφου τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ φαινόμενον ἅγιον φῶς· ἐξελέγχουσι δὲ τοῦτο χειροποίητον σόφισμα θαυματοπλαστίας ἀγυρτικῆς· καὶ δὴ καὶ πολλὰς ἐπὶ τούτῳ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων ἐκτοξεύουσιν ὕβρεις ὑπὸ ζήλου δῆθεν χριστιανικῆς φιλαληθείας. Ἀλλ' οὗτος ὁ παρ' αὐτοῖς χριστιανισμὸς οὔτε τὴν γλῶσσαν τῆς ἀγάπης γνωρίζει, καὶ τοσοῦτον ἐκπνέει πρὸς τοὺς ἁγίους τόπους ἄγριον μῖσος, ὥστε, εἴπερ ἐξῆν τοῖς τοιοῦτοις, ἀσμένως ἂν ἐσθέννυσον οὐ μόνον τὸ ἐξαίσιον φῶς, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν φωταψίαν, καὶ τὸ σμικρότατον λυχνάριον ἐν τῷ Μαρτυρίῳ τῆς Ἀναστάσεως, καὶ τὰς θυρίδας ἂν ἀπέκλειον (καθὼς ποτε μάτην ὁ Σαλαδῖνος), *λήθης βαθὺ σκότος καὶ ἀδηλίας τὴν ἁγίαν περιβάλλοντες Ἱερουσαλήμ*. Ἀλλὰ ταύτην μὲν περιλαμβάνει διηνηκῶς ἄλλο φῶς ἀσβεστον καὶ ἄδυστον· «*Ἡ γὰρ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν, καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς, τὸ ἀργίον· καὶ τὰ ἔθνη τῶν σφαιζομένων ἐν τῷ φωτὶ αὐτῆς περιπατήσουσι*» (Ἀποκαλ. κα, 23). Οὗτοι δὲ οἱ τῆς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ ζηλωταὶ χωροῦσι καὶ περαιτέρω. Ἐκ ταύτης γὰρ τῆς περὶ τοῦ ψευδοπλάστου φωτὸς πληροφορίας αὐτῶν συμπεραίνουνσι ἀποτόμως, ὅτι «*Οὐ δεῖ λοιπὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπέναι· τί γὰρ χρὴ (φασιν) ἕκαστον τῶν προσκυνητῶν τοσαύτας μυριάδας χρημάτων λαπαρᾶν, ὅπως ἴδῃ τὸ πλαστὸν ἅγιον φῶς;*» — ἰδοὺ ὅλος ὁ σκοπὸς τοῦ περὶ τῆς φωτοπλαστίας μεγάλου κροτοβορύβου. Φεύγετε τὴν πλάνον Ἱερουσαλήμ! Ἀλλ' ὦ φιλαληθέστατοι σοφοί, πῶς οὐκ αἰδεῖσθε σοφιστευόμενοι προφανῶς πρὸς ἀπάτην τῶν ἀπλουστέρων; Μὴ γὰρ ἕνεκα τοῦ ἁγίου φωτὸς ἀπέρχονται οἱ χριστιανοὶ εἰς Ἱεροσόλυμα; οὐχὶ δὲ κυρίως, καὶ ὡς πρὸς σκοπιμώτατον τέλος, ἵνα προσκυνήσωσι τὸν θεοδέγμονα Τάφον, καὶ

τὸν ζωήρρυτον Γολγοθᾶν, καὶ τὸ τοῦ Ἡλίου τῆς δικαιοσύνης γενέθλιον Σπήλαιον, καὶ τ' ἄλλα τὰ χωρία τῆς ἁγίας γῆς; Ἡ μήπως οἱ νῦν προσκυνηταὶ πλανηθέντες μακράν τῆς τῶν πάλαι Πατέρων αὐτῶν εὐσεβείας, οὐκ ἐτι πορεύονται καὶ αὐτοί, ὡς ἐκεῖνοι, εἰς προσκύνῃσιν τῶν σωτηρίων *ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τῶν τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ τῶν Προφητῶν*; Τίνος ἔθνους τίς προσκυνητῆς εἶπεν, ἡ ἐφρόνησε πώποτε, ὅτι ἀποδημεῖ πρὸς τὸ *ἅγιον φῶς*; Μήπως οὐ κηρύττουσι πάντες, οὐκ αὐτοὶ ὑμεῖς ὁμολογεῖτε (τῆς ἀληθείας ἀναγκαζούσης), ὅτι πορεύονται *εἰς τὸν ἅγιον Τάφον*, ἢ εἰς *Ἱερουσαλήμ*; Καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς, καθ' ὧν οὕτως ἀπηνῶς ἀθυροστομεῖτε, οὐχὶ καὶ ὑμεῖς *Ἀγιοσταίτας* καλεῖτε; ἔδει δὲ δήπου καὶ τούτους *Ἀγιοφωτίτας* μετονομάσαι!

Ἔπειτα, ὦ ἄνδρες, τί μάτην ἀσχάλλετε καὶ ἀγανακτεῖτε; Ἰμεῖς ἤδη φωτισθέντες ὑπὸ τῆς σοφίας τοῦ αἰῶνος τούτου, εὐρήκατε τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς αὐτουργοὺς τῆς καθ' ὑμᾶς φωτοπλαστίας ταύτης ἐξεμαστεύσατε, δυσχερῶς μὲν (ὡς ὁμολογεῖτε) καὶ μετὰ πολλῶν καὶ τραγῶν ἀντιφάσεων εἰκοτολογοῦντες, ἀλλ' ὅμως ἐξεφωράσατε τὸ πλάσμα! Χαίρετε, καὶ φρονεῖτε ὅπως ἂν βέβλητε, καὶ τοὺς βουλομένους ὑμῖν πιστεῦειν διδάσκετε τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀλήθειαν· φθόνος οὐδεὶς, οὐδεὶς ὁ κωλύων. Ἀλλὰ τί χρὴ πειεῖν, ὅποτε πάλιν ἄλλοι πολλοὶ, καὶ οὗτοι οὐκ ἀγράμματοι, ἔκριτοι δὲ ἰσως (καθ' ὑμᾶς) καὶ κοῦφοι, καὶ εὐπιστοι, καὶ εὐήθεις, ἀλλ' ὅμως ἀγαπῶσι τὴν ἀρχίφωτον Ἱερουσαλήμ; ὅθεν καὶ τῆς ἡμετέρας φιλαληθείας τὸν σκοπὸν ἅγαν ὑπαπτον θεωροῦσι, καὶ τοὺς λόγους κρίνουσι Δωδωναῖον πάταγον. Ὅσον δὲ πρὸς τὰς λοιδορίας, ἀπαντῶσι ψάλλοντες ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν, ᾄσμα· «Φωτίζου φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, ἥκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκεν». Ὁ δὲ λαὸς τοῦ Κυρίου, τὸ ἀπλοῦν καὶ ταπεινὸν πολίτευμα τῆς Ὀρθοδοξίας, οἱ νήπιοι καὶ ἄκακοι οὗτοι παῖδες καὶ καὶ ἀδελφοὶ τοῦ Χριστοῦ, ὁσάκις ἂν ἀκούσῃσι τὰς σοφὰς ὑμῶν ἀνακαλύψεις, οὔτε θροοῦνται, οὔτε φροντίζουσιν ὅλως, ἀλλὰ καὶ ἐπιμεριδιᾷσι. Καὶ τινες αὐτῶν, οἱ θαρράλαιότεροι, παραστάντες, λέ-

γοῦσι πρὸς ὑμᾶς μετ' ἀγάπης ἀδελφικῆς. Ἡ λογιώτατοι, λίαν παρά-
δοξος καὶ ἀτόπος προσπίπτει εἰς τὰς ἀκὰς ἡμῶν ἡ καινοφανὴς ὑμῶν
διδασκαλία. Κεῖσθω αὕτη παρ' ὑμῖν, κακὸς θησαυρὸς. Ἡμεῖς δέ,
κἂν χειρόκμητον ὑπάρχει (καθὼς λέγετε) καὶ λυχνιαῖον, οὐκ ἀπὸ
θαύματος, τὸ ἐκ τοῦ παναγίου Τάφου προερχόμενον ἅγιον φῶς, καὶ
οὕτως ἅγιον αὐτὸ πιεζέμεν, καὶ ὡς ἅγιον τιμῶμεν. Ἡμεῖς ἀκούο-
μεν ἐκ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀναστά-
σεως τοῦ Κυρίου πρῶτον μὲν ὁ ταῖς μυροφόροις φανείς ἄγγελος,
ὅστις ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου ἀπεκύλισεν τὸν λίθον, ἐκδόθητο
ἐπ' αὐτοῦ ὀλολαμπής· «Ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ» (Ματθ.
κη, 3). ἔπειτα δὲ πάλιν, ὅτε Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἦλθον εἰς τὸ
μνημεῖον, σκοτίας ἔτι οὔσης, καὶ μὴ παρόντων ἀγγέλων, εἶδον τὰ
ὀθόνια καὶ τὸ σουδάριον, καὶ ἐπίστευσαν (Ἰωάν. κ.). Εἶδον δὲ
ταῦτα σκοτίας ἔτι οὔσης, διότι πάντως ὁ Τάφος τοῦ Κυρίου
ὑπῆρχε τότε πλήρης οὐρανίου φωτός. Ὅθεν ψάλλει καὶ ὁ θεὸς
Δαμασκηνός «Καὶ τὸ φῶς ἐν τῷ τάφῳ ὄρων (ὁ Πέτρος) κατε-
πλήττετο· οἰδίαι γὰρ βλέπειν δύναται ἐν νυκτὶ τὰ προκεί-
μενα». Καὶ αὐτὸς (ὡς ἡμᾶς βεβαιούσιν) ὁ Νύσσης ἅγιος Γρηγό-
ριος λέγει· «Καὶ ταῦτα (τὰ ὀθόνια καὶ τὸ σουδάριον) ἰδόντες οὐ
περὶ τὸν Πέτρον ἐπίστευσαν, οὐχ ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ κρείτ-
τονι νῶ καὶ ἀποστολικῶ θεασάμενοι· πλήρης γὰρ ἦν ὁ Τάφος
φωτός, ὥστε καὶ νυκτὸς οὔσης ἔτι, διπλῶς θεάσασθαι τὰ ἔνδον, καὶ
αἰσθητῶς καὶ πνευματικῶς» κτλ. (Γρηγ. Νύσσ. περὶ τῆς Ἀναστά-
σεως τοῦ Χριστοῦ λόγ. β. σελ. 406. τόμ. γ). Καὶ τοῖνυν κἂν,
ἄλλοτε οὐδέποτε· ἐφάνη ἐν τῷ ἁγίῳ Τάφῳ ἐκεῖνο τὸ τῆς Ἀναστάσεως
φῶς (καθὼς ὑμεῖς διῶχυρίζεσθε), κἂν αἱ ἱστορίαι τοῦ κατὰ καιροῦς
(ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τῶν Σαρακηνῶν) καὶ ἐξωθεν τοῦ θείου μνήμα-
τος ἐκ θαύματος ἐπιφανέντος φωτός, ὑπάρχωσι πλάσματα ψευδῆ
(καθὼς ὑμεῖς διατείνεσθε), αὐτὸ δὲ τὸ κατ' ἔτος ἐκ τοῦ παναγίου
Τάφου πηγάζον ἅγιον φῶς ὑπάρχει (καθὼς θέλετε) ἔργον χειρῶν ἁν-
θρώπων, ἡμεῖς καὶ αὐτοὺς λέγομεν, ὅτι καὶ οὕτω δεχόμεθα τοῦτο
καὶ σεβόμεθα πνευματικῶς, ὡς ἀντίτυπον ἐκείνου τοῦ φωτός τῆς

Ἀναστάσεως, ὅπερ εἶδον οἱ Ἀπόστολοι· διότι καὶ νῦν ἀνατέλλει ἐκ τοῦ Τάφου τοῦ Κυρίου, ὃς ἐστὶ πηγὴ ζωῆς· πηγὴ αἰδίου φωτός. «Εἰ γὰρ φῶς δικαίος διὰ παντός» (Παρ. ιγ, 9), πολὺ μᾶλλον παρὰ τῷ τῶν Δικαίων Θεῷ, (ὡς ὁ Νύσσης αὐτόθι φησί), καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις σκηνώμασιν αὐτοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ ἀστραπημόρφου ἀγγέλου τῆς Ἀναστάσεως, ἀποδεχόμεθα τὸν τοῦ θείου Ναρκίσσου διάδοχον ἱεράρχην, ὅστις ἐξιών φωσφόρος ἐκ τοῦ Μνήματος, διανέμει τοῖς πιστοῖς τὸ ἅγιον φῶς. Καὶ ταῦτα δὲ λέγοντες οὐκ ἀποχωροῦμεν τῆς τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων διδασκαλίας. Ἀκούσατε, καὶ μὴ θορυβεῖτε.

Ἔτι ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς Ἐκκλησίας αἰώνων, (κατ' Ἀποστολικὴν ἴσως παράδοσιν) πᾶσα ἡ ὑπ' οὐρανὸν Ἐκκλησία τὴν τοῦ μεγάλου Σαββάτου διανυκτέρευσιν, ἐπιφωσκούσης τῆς Ἀναστάσεως, μέχρι σήμερον ἐπιτελεῖ μετὰ φώτων πανταχοῦ καὶ νῦν, καθὼς καὶ πάλαι ἐκφέρουσιν οἱ ἱερεῖς εἰς τὸν πιστὸν λαὸν φῶς ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ πολλοῦ ἐπιφωτοῦσι «*Δεῦτε λάβετε φῶς ἐκ τοῦ ἀγεσπέρου φωτός*». ὁ δὲ λαὸς τοῦ Κυρίου προσάπτουσιν ἕκαστος τὰς λαμπάδας αὐτῶν, χαίροντες, καὶ καραδοκοῦντες τὰ πανόρτα τῆς Ἀναστάσεως εὐαγγέλια. Ταύτην δὲ τὴν ἀνέκαθεν φωταγωγίαν τῆς Ἐκκλησίας μαρτυροῦσιν ἀρχαιότατα παραδείγματα. Ἐπὶ τοῦ ἱεροτάτου Ναρκίσσου (τῷ 162) κατὰ τὴν διανυκτέρευσιν τῆς Ἀναστάσεως, ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἐγένετο διὰ τοῦ θαυματουργηθέντος ἐλαίου ἡ ὁλόφωτος ἐν τῷ ναῷ λυχναψία (βλ. Ὀπισθ. σελ. 64). Ὁ δὲ Μ. Κωνσταντῖνος ἐπιλαμπρύνων τὴν φωταγωγίαν καὶ λαμπαδηφορίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐκέλευσε καὶ τὴν πόλιν ὅλην κατα φωτίσαι, «καὶ τὴν ἱερὰν διανυκτέρευσιν μετέβαλεν εἰς ἡμερινὰ φῶτα, κηροῦ κίονας ὑψηλοτάτους καθ' ὅλης ἐξαπτόντων τῆς πόλεως τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων λαμπάδες δ' ἦσαν πυρὸς πάντα φωτίζουσαι τόπον, ὡς λαμπρᾶς ἡμέρας τηλευγεστεραν τὴν μυσικὴν διανυκτέρευσιν ἀποτελεῖσθαι» (Εὐσέβ. βίβ. Κωνσ. Δ. κβ). Καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, «Τὸ ἅγιόν (φησί) πάσχα καὶ περιβόητον, ἡ βασίλισσα τῶν ἡμερῶν ἡμέρα, καὶ ἡ λαμπρὰ νύξ, ἡ

λύουσα τὸ σκότος τῆς ἁμαρτίας, καθ' ἣν ἡμεῖς ὑπὸ πλουσίῳ φωτὶ
 τὴν σωτηρίαν ἡμῶν αὐτῶν ἐορτάζομεν» (λόγ. ιθ. σελ. 304). Τοῦτο
 δὲ τὸ κατὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας καταλαμπρύνον τὴν νύκτα τῆς
 Ἀναστάσεως φῶς, πῶς φρονεῖ, καὶ πῶς ὀνομάζει ἡ θεολόγος γλῶσσα
 τοῦ Γρηγορίου; «Τοῦτο (λέγει) αὐτοῦ μεγάλου φωτὸς ἀντίτυ-
 πον, ὅσον τε οὐρανὸς ἀνωθεν φρυκτωρεῖ, κόσμον ὅλον αὐγάζων τοῖς
 παρ' ἑαυτοῦ ἀλλεσι, καὶ ὅσον ὑπέρουράνιον, ἐν τε τοῖς ἀγγέλοις, τῇ
 πρώτῃ φωτεινῇ φύσει, — καὶ ὅσον ἐν τῇ Τριάδι, παρ' ἧς φῶς ἅπαν
 συνέστηκεν, ἐξ ἀμερίστου φωτὸς μερίζμενον καὶ τιμώμενον» καὶ
 τοῦτο (προσιθῇσι) «πρόδρομον τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀνισταμένου»,
 τὸ (τῆς διανυκτερεύσεως) φῶς» κτλ. (λόγ. εἰς τὸ Πάσχα, σελ. 676).
 Εἰ δὲ καὶ καθόλου τὸ φῶς τὸ κατὰ τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως
 καταυγάζον πᾶσαν Ἐκκλησίαν, (ἥτις ἐστὶν ἀντίτυπος τῆς Σιών,
 ὡς καὶ ἡ θεία τράπεζα τοῦ τῆς Ἀναστάσεως Μνήματος) οὕτως
 ἱερὸν ἐστὶ καὶ τιμώμενον, πόσῳ μᾶλλον σεβασμιώτερον καὶ κατ'
 ἐξοχὴν πρόδρομον τοῦ μεγάλου φωτὸς ἐξαστράπτει, τὸ ἐξ αὐτοῦ
 τοῦ πρωτοτύπου καὶ ζωφόρου Μνήματος ἀμέσως πηγάζον, καὶ
 ὡς ἂν εἴποις ὀφθαλμοφανῶς καὶ ἐπαισθητῶς ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀμε-
 ρίστου φωτὸς μερίζμενον; Ἡ νύξ ἐκεῖνη πανίερος καὶ πανέορτος
 καὶ μυστηριώδης, καθ' ἣν ἡ μυριοπληθὴς χορεία τῶν προσκυνη-
 τῶν, ὅλη ἐνθους, ὅλη τὰς ψυχὰς μετέωρος, καὶ πλήρης πίστεως
 καὶ εὐλαβείας, ἐορτάζει τὴν τοῦ σύμπαντος σωτηρίαν, ἱσταμένη
 κατέναντι τοῦ θεοδέγμονος Τάφου, καὶ καθορῶσα ἐξ αὐτοῦ ἀνα-
 τέλλον τὸ τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀντίτυπον καὶ πρόδρομον φῶς!
 Ὡ χαρὰς ἐκεῖνης, μεθ' ἧς ἀγαλλομένῳ ποδὶ καὶ νοὶ προσέρχεται
 λαμπαδηφόρος ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀπάντησαι ὡς νυμφίῳ τῷ νικητῇ
 τοῦ θανάτου, θεωροῦσα τοῦτον τοῖς τῆς πίστεως ὁμμασι προϊόν-
 τα ἐξ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ θείου Μνήματος, ἐξ οὗ καὶ σωματικῶς
 ἐξανέστη καὶ ψάλλει δὲ θεοπρεπῶς μέγαλοφωνοῦσα μετὰ τοῦ
 θείου Δαμασκηνοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας: «Nūn πάντα πεπλήρωται
 φωτὸς, οὐρανὸς τε, καὶ γῆ, καὶ τὰ κατὰ θόνα», καὶ τὰ λοιπὰ
 τοῦ ᾠήματος. Τοσοῦτον ἡ τῶν προσκυνητῶν (καὶ πᾶσα δὲ τῶν πι-

στῶν) ἡ πληθὺς, τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ πλάνου (φεῦ, ὡς ὑμεῖς) καὶ ὅλον ὑλικὸν καὶ ἀνέρον ὑπολαβεῖν ὃ κατέχει μετὰ χειρας ἄγιον φῶς, ὥστε καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, κατ' ἐκείνην μάλιστα τὴν ὄραν, βλέπει πεφωτισμένην ἐκ τοῦ μυστικοῦ καὶ αἰδίου φωτὸς τῆς χάριτος τοῦ ἀνυστάντος Χριστοῦ. Ταῦτα λέγομεν πρὸς ὑμᾶς, ἵδ σοφώτατοι ἀνδρῶν, ἡμεῖς οἱ ἄστοφοι καὶ ἀπ' οἰκοί· καὶ μένομεν ἐν τούτοις ἀρράγεις καὶ ἀκλόνητοι, ἐπευχόμενοι καὶ ὑμῶν φωτὸς ἀνοιχθῆναι πύλας. Ἀλλ' εὐφημεῖτε καὶ ὑμεῖς εὐσεβοῦντες! Μηδὲ δαπανᾶτε ματαίως καὶ κόπους καὶ χάρτην καὶ μέλαν καὶ ἔλαιον, ὅπως ἀποδείξητε χειρόκμητον τὸ τοῦ θεοδόχου Μνήματος φῶς. Οὐδὲν ἡμῖν διαφέρει· καὶ οὕτω γὰρ οὐχ ἦττον θεῖον παρ' ἡμῖν ἔστι, καὶ θαυμαστόν, καὶ πανάγιον ἀντίτυπον ἐκείνου τοῦ φωτὸς, ὅπερ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐν τῷ Τάφῳ ὁρῶν κατεπλήττετο.

§. ης. Ὅσον δὲ περὶ τῆς δαπάνης τῶν (ὡς λέγετε) *μυριάδων χρημάτων* ὧν ἕκαστος τῶν προσκυνητῶν δαπανῶσιν, ἀρκεῖ πρὸς ὑμᾶς ἀπαντῶν σοφώτατος ἀνὴρ καὶ μάλα καθ' ἡμᾶς περιώνυμος καὶ μελιχρότατος συγγραφεὺς, ἐκ πείρας μαθὼν, ὅτι τῶν ἐκ Δύσεως ὀλιγοχρημάτων καὶ λιτῶν προσκυνητῶν ἕκαστος μόλις 500 δραχμὰς καθ' ὁδὸν δαπανᾷ καὶ ἀπιὼν καὶ ἐπιστρέφων (α). Οἱ δὲ Γραικοί, καὶ ἄλλοι τῶν ὀρθοδόξων, ἴσως καὶ ἐλάττονα, ὡς ὀλιγαρχέστεροι· ἀλλ' ἔστω καὶ διπλάσιον τὸ τῆς ὁδοπορίας δαπάνημα· τοῦτο λέγετε *μυριάδας*; Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν παρὰ τῶν ἡμετέρων προσφερομένων εἰς τὸν Ναὸν, μετρίων τὸ ποσόν, ἀφιερωμάτων, εἴπερ ἐπιμελέστερον ἐποιεῖσθε τὰς ἐρεῦνας, ἐμανθάνετε· ἂν εὐκόλως, ὅτι τὸ πλεῖστον, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸ ὅλον, δαπανᾶται εἰς ἀνάπαυσιν καὶ διατροφήν τῶν πενεστέρων, ὧν καὶ τὸν ναῦλον καὶ τ' ἀγώγια πολλάκις τὸ Κοινὸν τοῦ παναγίου Τάφου προθύμως ἀποτινύει (πρόκεινται δὲ πᾶσι πρὸς ἀνάγνωσιν τὰ λογιστικὰ βιβλία τοῦ Κοινοῦ, συμμαρτυρούντων καὶ αὐτῶν τῶν διατρεφομένων πτωχῶν). Ἀλλ' ὑπάρχουσι πάντως καὶ ἄλλοι

(α) Βλ. Chateaubriand Jâinér. T. 2. p. 340-346. καὶ Strauss l. c. p. 425.

πλουσιώτεροι διακονοῦντες τοῖς ἐν ἱεροσολύμοις ἀδελφοῖς, καὶ πληροῦντες τὸ Ἀποστολικὸν τὸ ἑμῶς περίσσευμα εἰς τὸ ἐκαίρων ὑστέρημα. Οὕτως ἀπ' ἀρχῆς φανερώθησεν ὁ Χριστὸς τὴν πόλιν αὐτοῦ, ἐν πάσαις ταῖς κοσμικαῖς αὐτῆς συμφοραῖς, ὧν ἡ ἱστορία βίβλον ὅλην συμπληροῖ (ἔδει γὰρ αὐτὴν καὶ *γραφῆσθαι*, ὡς ὁ πολιοῦχος καὶ Κύριος αὐτῆς). Ἐν δὲ ταῖς θλίψεσι ταύταις καὶ πέναν πολλάκις ὑπέμεινεν ἀλγεινὴν, ὡς μαρτυροῦσιν ἄλλα τε, καὶ τὰ νῦν εἰσέτι σωζόμενα ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ *σθῆρα* *δικηροτρύκηρα*, καὶ τὸ ταπεινὸν τῶν ἱερῶν στολῶν, αἱ ἐχρῶντο κατὰ τὴν θεῖαν ἱερουργίαν οἱ ἀρχαιότεροι Πατριάρχαι· ἄλλοι δ' ἐξ αὐτῶν καὶ περιώδευον τὰς ἐπισημοτέρας πόλεις, ταπεινούμενοι πρὸς αἰοίδιμον αὐτῶν δόξαν, ὅπως ἀθροίζωσι βοήθειαν παρὰ τῶν ὁμογενῶν ἀδελφῶν εἰς τὰς μεγάλας ἀνάγκας τῆς ἀγίας Πόλεως, καὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς ἀφειδαῦντες ὑπὲρ τῆς εὐσταθείας τῆς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μονογενοῦς Ἱερουσαλήμ. Εἰς ἥλιος ἐν οὐρανῷ, καὶ μία Σιών ἐπὶ γῆς· τὸ ἀγαλλίαμα καὶ ἀγλάισμα πάσης τῆς Οἰκουμένης, ἡ πηγὴ τῶν ἀπορρήτων δογμάτων, καὶ τῆς ἀνωτάτω φιλοσοφίας (ὡς εἶπεν ὁ Χρυσόστομος· ὁπισθεν σελ. 87), ὁ θεὸς θησαυρὸς τῆς πατρῴας κληρονομίας τοῦ γένους τῶν Ὀρθοδόξων (καὶ ταύτην τινες τῶν σοφῶν φωτομάχων, μηδὲν μελήσαντες, συνεβούλευσαν ἡμῖν ἔρημον καταλιπεῖν, ἕνεκα δῆθεν τῶν θλιβόντων, καταπροδόντας αὐτὴν τοῖς ἐχθροῖς καὶ τοῖς ἐπιβούλοις!). Ἀλλὰ τὸ περὶ τούτων μηχανεῖν τὸν λόγον οὐ τῆς προθέσεως· (οὐ γὰρ ἀπολογίαν συγγράφομεν)· ἐκεῖνο δὲ προστιθέμεθα μόνον· ὅτι τὸ πρὸς τὸν Ἀπόστολον τῶν ἐθνῶν εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' αὐτὸ ἐβρέθη καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ Πόλιν· «*Ἄρχει σοι ἡ χάρις μου, ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται*». Ἐπὶ τῆς τυραννίας τῶν Σαρακηνῶν καὶ τῶν Σταυροφόρων ἐβόηθον τῇ τεθλιμμένῃ Σιών οἱ αἰεῖμοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως Αὐτοκράτορες. Ἐπῆλθον οἱ εὐσεβεῖς ἡγεμόνες τῆς Δακίας ἀμφοτέρας μετὰ τῶν αἰεμνήστων ἀρχόντων, πόρον διαρκῆ καθιεροῦντες εἰς στήριξιν τῶν θεοβαδίστων τόπων. Καὶ ἐφεξῆς ἐπέφανεν ἡ βασιλικωτάτη καὶ αὐτο-

πρατορικὴ χαρηγία τῆς φαλοχρίστου Ῥωσσίας, ἥτις καὶ ἐκπαλαῶ ἐπὶ τῶν μεγάλων αὐτῆς ἡγεμόνων καὶ βασιλέων οὐ διέλειπε πέμ-
πουσά τὰς ἱεράς αὐτῆς προσφοράς καὶ εἰς τὰς ἄλλας πατριαρχι-
κὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, καὶ πρῶτίστα εἰς τὴν Μητέρα τῶν
Ἐκκλησιῶν. Καὶ πληροῦνται λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τὰ προφητικά « Ἀπὸ
τοῦ ναοῦ σου ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, σοὶ οἴσουσι βασιλεῖς δῶρα » (Ψαλμ.
ξξ, 29)· καὶ ἔσονται βασιλεῖς ἱεθνοὶ σου, καὶ βασιλεῖς παραστή-
σονται σοι, καὶ ὄψονται τὴν δόξαν σου » (Ἠσαϊ. μθ, καὶ ε· ἴδε καὶ
Ἀποκαλ. κα, 24).

§. ηζ. « Ἀλλ' ὄφειλε (λέγουσιν) ἐκ τούτων τῶν ἀφιερωμάτων ὁ
πατριαρχικὸς θρόνος τῶν Ἱεροσολύμων σχολεῖα συνεῖν, καὶ ποινω-
φελῇ καθιδρύματα πρὸς φωτισμὸν καὶ καταρτισμὸν τῶν Ὀρθοδόξων.
Ναὶ δὴ πάντως, σύμφαμι καὶ γῶ, καὶ ψυχῇ καὶ φωνῇ καὶ κεφαλῇ κα-
τανεύω. Τὰ καθωσιωμένα τοῖς ἱεροῖς ναοῖς εἰσοδήματα πρῶτίστα καὶ
μάλιστα δαπανητέον εἰς στήριξιν τῆς Ὀρθοδοξίας, καὶ πενήτων δια-
τροφῇ, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ γνησίαν ἐκπαίδευσιν τῶν οἰκείων καὶ
ὁμογενῶν. Συμβάλλουσι δὲ πρὸς ταῦτα σχολεῖων οἰκοδομαί, διδα-
σκαλίων ἀγαθῶν ἐκλογαί καὶ διαδοχαί, κατασκευαὶ βιβλιοθηκῶν, κοι-
νωφελῶν βιβλίων ἐκδόσεις, νοσοκομεῖα, πτωχοτροφεῖα, ὀρφανοτρο-
φεῖα, τὰ πάντα μετὰ τῆς προσηκούσης εὐρυθμίας οἰκονομούμενα. Καὶ
τοιαῦτα θεοφιλῇ καθιδρύματα καὶ φροντίσματα ὀφείλουσι κοσμεῖν
ἐξαφέντως τὸν θρόνον τῆς ἀρχηγόπου Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ
πρῶτον μὲν οὐ πάντα συνάμα κατορθωτά, ὥς καὶ χρόνου δεόμενα,
καὶ περιστάσεων δεξιῶν, μηδενὸς ἐπιβούλου καὶ ταραχώδους κωλύ-
ματος ἐμποδοστατοῦντος, οἷα πρὸ τινὸς μάλιστα καιροῦ καὶ νῦν
ἤδη καταθλίβουσι καὶ θορυβοῦσι τοὺς ἁγιοταφίτας. « *Εἰρήνην ἐπὶ
γῆς* », ἀνήγγειλαν οἱ ἄγγελοι, γεννηθέντος τοῦ Σωτῆρος ἐν Βηθλεὲμ.
« *Εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν* », εἶπεν ὁ Κύριος ἐν τῇ ἁγίᾳ Σιών
πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, ἐπὶ τὸ πάθος ἐξιῶν καὶ ὁ προφήτης προ-
εῖπεν, ὅτι « *Ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ἐσθὴ αὐτοῦ* » (Ἠσαϊ. νζ, 2). Καὶ
ὁμῶς ὁ τῶν ζιζανίων σπορεὺς ἐπάγει τοῖς Ἱεροσολυμίταις πυκνὰς
ταραχὰς καὶ ζημίας χρημάτων βαρείας· καὶ ταύτας οὐκ ἀπὸ τῆς

δυναστείας καὶ προακρίσεως τῶν κρατούντων, οὐμενοῦν (τούτων γὰρ τινες τάνάπλιν ἐφάνησαν ἄγαν εὐεργετικοὶ περὶ τὸν ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς ἄλλοι Κύριοι καὶ Δαρείοι (Ἑσδρ. 5), καὶ πρὸ πάντων ὁ τοῦ νῦν εὐκλεῶς Σουλτανεύντος περίφθμος πατήρ)· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, *«ὅς ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν»*. Γνωστά δὲ τοῖς πᾶσιν αἱ παρὰ τῶν Δυτικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων ποικίλαι καταδρομαὶ καὶ ῥηδιουργίαι, πειραθέντων πολλὰκις ἐξ ἀθεσμοτάτης ἀντιζηλίας καὶ βατικανίας σφετερίσασθαι τὴν κυριαρχίαν μάλιστα τοῦ θεοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστασίας, καὶ τῆς Βηθλεὲμ, καὶ τῆς ἀγίας Γεθσημανῆς. Καὶ τῶν μὲν ἀρχαιοτέρων καταφορῶν ἱκανῶς ἐσημείωσεν ὁ αἰοίδιμος Δοσθεὸς πολλαχοῦ τῆς Δωδεκαβιβλίου (ιβ. κεφ. α—γ), καὶ πρὸ τούτου ὁ Νεκτάριος (ἐν τῇ Ἀντιρρήσει· ἴδε καὶ τοῦ αἰοιδίου Εὐγενίου τὴν πρὸς Κλαίρκιον ἐπιστολὴν, ἐκδοθεῖσαν τὸ πρῶτον Ἀθήνῃσι, 1844, σελ. 75—108)· ἄλλας δὲ νεωτέρας, καὶ μάλιστα παρὰ τῶν Ἀρμενίων (οἷγε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκαλούργησαν καὶ τὸν ἔσχατον ἐμπρησμόν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστασίας τῷ 1808) (α), εἰσετι νεαράς καὶ ἀτμίζουσας ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν (β)· καὶ νῦν ᾗδῃ θορυβοῦσιν οἱ Δυτικοὶ φράτορες, σπουδάζοντες, ἀναπτεῦσαι παρὰ τῷ θεοδόχῳ Τάφῳ τῆς Ἀναστάσεως ρνήματα δυστήνων βροτῶν, *πάσαι τεθνηκυῖων* (γ):

(α) Τούτων τὸν ἐμπρησμόν ἐνεαῶν ὁ περικλητὸς Χατωβριάνδος, ἔγραψεν, ὅτι ἔσχατος αὐτὸς περιγητῆς εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως (Jiupér. T. 2. p. 199). Ἀλλ' ἐπέστηεν ὁ ἑνδοξὸς ἀνὴρ, καὶ ἤκουσε πάλιν τὸν ναὸν ὑπὸ τῶν Ὀρθόδοξων ἐν τρισὶν οὐδ' ἑλοῖς ἔτεσι ἀναγεζήναι (1802—1812). Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τούτῳ τῷ ἐμπρησμῷ θαυμαστῶς διατηρήθη ἀσφαλὲς τὸ πλεῖστον τῆς τοῦ Διεσποτικοῦ Μνημάτων περιεχῆς, μετὰ τῆς ἐν αὐτῇ ξυλίνης θύρας, καὶ τὸ ἱερὸν Σκευοφυλάκιον, καὶ εἴτι ἕτερον.

(β) Βλ. τὴν περὶ τῶν ἀληθῶν αἰτίων τῆς κορυφώσεως τῶν χρεῶν τοῦ Κοινοῦ τοῦ παναγίου Τάφου περιληπτικὴν Διατριβὴν, ἐκδομένην ἐν τῷ κατὰ Μίσχαν ἐκδοθέντι Προσκυνητηρίῳ, ἢ περιγραφῇ τῆς Ἱερουσαλὴμ. σελ. 1—19.

(γ) ὅτι κατακράτειν τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως οἱ βίβηλοι Σταυροφόροι, ἔδειξαν μετὰ τοῦ παναγίου Τάφου καὶ τοῦ προσκυνητοῦ Γολγοθᾶ δύο τῶν παρ' αὐτοῖς βασιλείων (τὸν Βαλδουῖνον καὶ τὸν Γεδορρίδον), ὧν τὰ μνήματα μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν διατηροῦντο μέχρι καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων πυρπολήσεως τοῦ ναοῦ (βλ.

πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα ἐκάτεροι μηχανῶνται, ῥύμῃ χρώμενοι καὶ πλούτῳ καὶ δυνάμει, πολλῶ πλεον ἰσχυροτέρᾳ τῆς πονηρίας τῶν Χουδαίων ἐκείνων, οἵτινες, οἰκοδομouμένου τοῦ νομικοῦ τῶν ἱεροσολύμων ναοῦ, προσῆλθον τῷ Ζοροβάβελ, αἰτοῦντες, ἵνα μετὰ-σχωσι καὶ αὐτοὶ τῆς οἰκοδομῆς. «Οἰκοδομήσομεν μεθ' ὑμῶν»! (Ἑσδρ. Δ. 2). Ἀλλ' ὡς ἐκείνων τότε, οὕτῳ καὶ νῦν τούτων τὰς βουλὰς διάσκειδάξει Κύριος. Τὸ δ' οὖν Κεῖδὼν τοῦ παναγίου Τάφου κακοπαθεῖ, καὶ ζημιούται χρήμασι. Καὶ ταῦτα μὲν πρῶτον πρὸς τοὺς τάχιστ' ἀπαιτοῦντας παρὰ τοῦ θρόνου τῶν ἱεροσολύμων Σχολείων πολλῶν καὶ μεγάλων, καὶ ἄλλων φροντιστηρίων καθι-δρύσεις πολυδαπάνους. Ἔπειτα πρὸς τίνας ποιοῦνται ταύτας τὰς ἀξιώσεις; μήτοι πρὸς βραβέλους ἐπιτελησμένους τῶν πάλαι πατέρων αὐτῶν, τῶν Ἀλεξάνδρων, καὶ Κυρίλλων καὶ Σωφρονίων, καὶ τῶν λοιπῶν; Ἐκατοντάδας μαθητῶν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Εὐρώ-πην, ὡς εἶδομεν (σελ. 52) ὁ σφόδρα ζηλωτὴς τοῦ κοινοῦ φωτι-σμοῦ, σθενύνων, ὡς ἐξ ἀγύρτου χειλέων προκύπτων ἄσθημα φλο-γῶδες, τὸ πανσεβωστον καὶ ἅγιον ὄφως, καὶ ἐκφορῶν οὕς λέγει θη-σαυροὺς τοῦ παναγίου Τάφου, πρὸς ἐρῆμώσιν αὐτοῦ. Καὶ ὅμως καὶ χωρὶς τῶν εἰς πρηνοτήν περαιοθέντων τούτων θησαυρῶν, ἐτι πενόμενοι οἱ Ἁγιοταφεῖται, τὰ πλείεστα τῶν παρὰ τῆς εὐσεβείας ἀφισρωμάτων κηθαρῶν εἰς ἐκδοσιν βιβλίων κωνωφελεστάτων, καὶ δωρεὰν διδομένων τοῖς ὀρθοδόξοις. Κηρύττουσι δὲ ταύτην τὴν ἀλήθειαν ἦτε τοῦ αἰοδίου πατριάρχου Νεκταρίου σοφὴ Ἀν-τιβόρησις, ἣν ἐξέδωκε, μετ' ἄλλων συνταξάμενος αὐτός. Καὶ πάμ-πολλα δὲ ἄλλα πρῶτην ἀνέκδοτον ἐκκλησιαστικὰ πονήματα, ὅσα ὁ αἰοδιμος Δοσίθεος ἐξέδωκε, συσσωματώσας ἐν τριπλῇ τόμοις πα-χυτάτοις (τῆς Ἀγάπης, τῆς Χαρῆς, τῆς Καταλλαγῆς), καὶ πάλ-

Chateaubriand Jtnér. etc. T. 2. p. 215 καὶ 327). Ἀλλ' ὁ ἑμπερσμός ἐκείνος ἀπῆλαξε, τέλος, τὸν αἰὶν Κυρίου ταύτης τῆς βιβλιοθήσεως. Καὶ τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων ἀνιγερθέντος, ἐκαθάρισθη τούτων τῶν ἐπιφορημάτων τὸ πανάγιον δά-πιδον, μηδενὶ τῶν Ἀυτικῶν ἀντιλείποντος. Ἡδὴ δ' ἐπανίστησαν (ὡς ἀκούομεν) προβάλλοντες καὶ τούτους τοὺς ἐξηλειμμένους τάφους ὡς ἔωλον δείγμα δικαιο-ματος τῆς δῆθεν εἰς τὸν θεῖον ναὸν ἰδιοκτησίας.

ἀλλων ἄλλα κατὰ μέρος, καὶ ἰδια δὲ, τέλος, ἑαυτοῦ συντάγματα, τὰ πάντα τυπώσας ἐν ἑαυτῷ. Τὴν δὲ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων ὁγκώδη καὶ μεγάλτιμον αὐτοῦ συγγραφὴν Χρύσανθος ἐξέδωκεν ὁ διάδοχος αὐτοῦ Πατριάρχης μετὰ τῆς ἑαυτοῦ *Εἰσαγωγῆς εἰς τὰ Γεωγραφικὰ καὶ Σφαιρικά*, καὶ τινων ἄλλων Ἐκκλησιαστικῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ ῥηθεῖσα (σελ. 115) *Ἱστορία καὶ περιγραφή τῆς ἁγίας Γῆς, καὶ ἕτερον Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν ὑπεροχῆς τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ* (ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ Πόλει τυπωθὲν τῷ αψκῇ. Καὶ σημειωθῆτω τὸ κατ' ἐκείνους ἔτι τοὺς χρόνους τυπογραφεῖον τῶν Ἀγιοταριτῶν). Καὶ Ἄνθιμος ὁ ἀείμνηστος τὰς ἑαυτοῦ ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς. (Ἔστι δὲ τούτου καὶ Θεολογικὸν ἀνέκδοτον). Ἀλλὰ περὶ τούτων καὶ ἄλλων θεσπεσίων Πατριαρχῶν καὶ πατέρων τῆς ἁγίας Πόλεως διελάβομεν καὶ ἀλλαχοῦ (περὶ τῶν Ο, Ἐρμηνευτ. Τόμ. Δ). Καὶ βιβλιοθηκῶν δὲ κάλλει κοσμεῖται ἡ Ἱερουσαλὴμ· οἶκον ἐν τῷ πατριαρχικῷ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν *Μεταχίμ* τοῦ παναγίου Τάφου κατεσκεύασεν ὁ ἀκάματος Δροῖθεος, πᾶσι τοῖς ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἄλλοις λογίοις βιβλία πηγάζουσιν ψυχοτρόφα. Καὶ ἄλλη δὲ τεθησαύρισται ἐν Ἱεροσολύμοις, τῆς ὑπὸ τοῦ ἱεραμάρτυρος Ἀλεξάνδρου τὸ πρῶτον συστάσας ἐκείνης παλλῶ νεωτέρα διάδοχος, ἥς ὁ λόγων δυνάμει καὶ βίου ὁσιότητι καὶ πολυπειρίᾳ πραγμάτων ἐπίσημος Ἄνθιμος ἐπιστατῆ (α). Καὶ τρίτη δὲ ἐν τῇ εὐαγγελιστῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα, ἐξ ἧς καὶ ὁ αἰδίδιμος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Ἐφραίμ τὰ Ἀσκητικά τοῦ ἁγίου Ἰσαὰκ ἐξέδωκε. Καὶ Σχολεῖον δ' ὑπῆρχεν ἀρχῇθεν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἑλληνικόν, τοῦ πάλαι ὑπὸ Σαλαδίνου βεβηλωθέντος ἀρχαίου Μουσείου συγγενὲς διάδοχον, ὅπερ ὁ πολλὰ μὲν παθὼν, πολλὰ δὲ κατωρθώκως αἰδίδιμος Ἀθανάσιος ἐβελτίωσε, καὶ ἀλληλοδιδασκτικὰ διδασκαλεῖα συστήσας, καὶ τὰ *Κυριακοδρόμια* τοῦ

(α) Τούτου τοῦ πολυσεβάστου γέροντος εὐσεβεστάτην λύσαν θεολογικοῦ τινος ὑπὸ τμήματος, καὶ δύο πανηγυρικά ἔγκωμια ἐξέδωκεν ὁ Θεοδορεῖς ἱεράρχης Ἱερόδωρος ὡς παράρτημα ἐν τῷ κατὰ Μίσχαν ἐκδοθέντι Προσκυνηταρίῳ.

μακαρίτου Θεοτόκου, συνάμα δὲ καὶ τὸ τοῦ Βύγενίου ἔγγραπτον. Σπαρτίον ἐκδούς, καὶ δωρεὰν διανείμας τοῖς ὀρθοδόξοις. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ νέους ἐξεπαιδεύσει, καὶ ἐν ἄλλοις ἐκτὸς τῶν ἱεροσολύμων κοιμημένοις κοινοφελείας καθιδρύμασιν ἐτησίους εἰσέφερε χορηγίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ταύτου διάδοχος, ὁ νῦν ἐκλεῖς πατριαρχεύων μακαριώτατος Κύριλλος, ὁ δεύτερος ἀπὸ τοῦ Α, θεῖον Κυρίλλου (τοῦ τῆς Κατηχήσεως συγγεγραφότος) ἀριθμούμενος, ἐνεργῶ περὶ τὰ καλὰ καὶ φιλάνθρωπα φλεγόμενος ζῆλω, τὰς τε συνέσκηπτας βιβλιοθήκας πλουτίζει, καὶ τὰλλα πράττει καὶ πράξει τὰ ἔργα τῆς, ἐφ' ἧς αὐτὸν ἐγκαθίδρυσεν ὁ Κύριος, ὑψιστάτης καθέδρας, ἐπόμενος τοῖς ἴχνεσι τῶν ἀειμνήστων καὶ μεγαλουργῶν αὐτοῦ προκατόχων. Οὕτω τὸ Κοινὸν τῆς ἱερᾶς Ἀδελφότητος τῶν ἱεροσολύμων καὶ πονόμενον καὶ εὐθηνούμενον συντελεῖ, καὶ συντελεῖ τὰ κράτιστα, καὶ συντελεῖσι δὲ εἰς ταῦτιόν γενναϊότερον εἰς πάντα τὰ συμβάλλοντα πρὸς τὴν προσηκούσαν διδασκαλίαν καὶ διακρίφωσιν καὶ παραμυθίαν τῶν οἰκείων τῆς Πίσσεως, καὶ πρῶτον τῶν ὀρθοδόξων τῆς Παλαιστίνης λαῶν, οἵτινες εἴπερ ποτε καὶ νῦν ἔχουσι μάλιστα χρεῖαν ἄλλων Μακαρίων, καὶ Ἐλευθερίων, καὶ Κλημέντων (βλ. ὁπισθ. σελ. 66 καὶ 103), αὐξανόντων τὴν τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίαν, καὶ λόγοις καὶ ἔργοις εἰς τὴν πέτραν τῆς Πίσσεως σφριζόντων αὐτὴν, καὶ περιφρουρούντων ἀγρύπνως ἀπὸ τῆς καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν περιχυθείσης ἐντρεχείας τῶν ἐκ δυσμῶν ἐιςφθαρέντων πάντοδαπῶν προσηλυτιστῶν. Ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸν κοινὸν τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν γένους φωτισμὸν οὔτε πώποτ' ἐμεινεν, οὔτε μενεῖ ἀσυντελὲς τὸ τοῦ παναγίου Τάφου Κοινόν. Φωτισμὸν δὲ φρονεῖ πάντως οὐχὶ τὸν τῆς ψευδοδόφου διδασκαλίας (οἷον ὁ τοῦ σκότους ἄγγελος, μεταβαλλόμενος εἰς ἄγγελον φωτός, πολλαχοῦ περᾶται διασπείρειν); ἀλλὰ τὸν οἰκεῖον καὶ πρῶτοντα τῇ Μητρὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως καὶ τῆς εὐσεβείας, τῆς ἀχωρίστου συζύγου τοῦ τῆς ἀληθείας φωτός, κατὰ τὸ προφητικόν. «*Ἐξαποστείλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειαν σου αὐτὰ με ὡδήγησαν καὶ ἔστησαν*». Ὅτι δ' ὁ κακὸς φωτισμὸς ἐκκαίει καὶ φῶς ἄλλο φρικτὸν καὶ πανώλεθρον, κηρύττει ἡ θεο-

λόγος φωνή ποῖσι; κτλ. τοῦ πικροῦ πυρὸς ἐκγόγον. *Μὴ πορευ-
θῶμεν γάρ* (φησιν ὁ προφήτης) *τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ἡμῶν, καὶ τῇ
φλογὶ ἣ ἐξεκαύσαμεν* (Γρηγόρ. λόγ. μ. σελ. 664).

§. ηη. Ταῦτα γράφομεν βραχυῖαν, καὶ οἶον κατὰ πάροδον, ἀπέ-
τησιν πρὸς τοὺς νεωτέρους ἀγιοκατηγοροὺς, οὔτινες μεθ' Ὁμάρους,
μετὰ Σαλαδίνους, μετὰ Σαρακηνοὺς, μετὰ Σταυροφόρους, μετὰ
ψευδαδέλφους Φράτορας καὶ Ἀρμενίους, μετὰ Λουθήρους καὶ Καλ-
βίνους καὶ Μεθωδιστάς, ἐπ' ἀνέστησαν καὶ οὗτοι κατὰ τῆς ἀγίας
Πόλεως, παντοίας ἐκ μισοχριστίας ἀκοντίζοντες λοιδορίας, καὶ διὰ
ποικίλων πειρώμενοι σοφισμάτων ἐξαπατᾶν καὶ ἀποτρέπειν τοὺς
βουλομένους ἀπίναι εἰς προσκύνησιν τῶν ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ. Ἀλλ'
ὅτι μὲν ἀπιτέον εἰς Ἱεροσόλυμα, δέδεικται ἐκ τῶν παραδειγμα-
των τρυσούτων ἀγίων καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν, οὔτινες ὡς καθέκον
τῆς εὐσεβείας ἐρρόνουν τὸ προσκυνῆσαι εἰς τὸν τόπον, οὗ ἐστη-
σαν οἱ πόδες Χριστοῦ, καὶ μέγα τοῦτο καὶ καλὸν ἡγοῦντο τῆς
πίστεως στεφάνωμα. Εἴρηται δὲ καὶ ὅτι ἡ ἀγλαὰ ὅπως τῶν τό-
πων ἐκείνων, ἐν οἷς τὰ φρικτὰ τῶν νυσσῶν ἐτελετουργήθη,
συμβάλλει μάλιστα πρὸς μετάνοιαν, καὶ εἰς διόρθωσιν (ὃ καὶ ὁ
θεὸς Δούροστιτος διδάσκει. ἐπισ. ρλζ') (α). Καὶ μέλει δὲ θείας
χάριτος ἐκ τῶν θεολόγων ἐκπυχᾷ ζεῖ χωρίων τοῖς μετ' ἀξιωμαθίου
πίστεως προσούσι, καὶ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη πνευματικῇ· ἀλλὰ
καὶ πρὸς ἐναργῆ καὶ ζωηρὰν πληροφροῖαν τῶν ἐν ταῖς θείαις Γρα-
φαῖς ἱστορουμένων ἢ εἰς τοὺς ἀγίους τόπους ἐνδραμῖα τὰ μέλιστα
συνεργεῖ, καὶ πρὸς θεῖον ἔρωτα τὰς ψυχὰς ἐκπυρεύει, καὶ προ-
σθήκην πίστεως ἐμπνέει καὶ θερμῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἀρχη-
γὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ δεσπότην Χριστὸν, ὡς ἀναπτρου-
μένης τῆς διανοίας ἀπὸ τῶν ὁρατῶν τῆς θείας ἐπιφανείας ὑπερ-
μνημάτων εἰς τὰ πιστευόμενα καὶ ἀόρατα.

(α) «Elegi aliquid medium ut, certo placito se ambo constrigerent ad
locum sanctum se peregrinaturos, ubi terribiliora opera Dei non sanam
cujusque conscientiam multo facilius aperirent, et ad confessionem
vel poena vel timore compellerent», S. August. Epistol. Liber, Epist. 127,

§. ηθ. Καὶ τοῖνυν ἀφέντες τοὺς ἐκ γῆς τὰ ἀπὸ κοιλίας φωνοῦ-
 τας, τιμῶμεν ἅπαντες οἱ εὐσεβεῖς τὴν Πόλιν τὴν ἀγίαν τοῦ βασι-
 λέως τοῦ μεγάλου· καὶ τὸ πάτριον καὶ ἱερὸν ἔθος διακρατοῦντες,
 ἴωμεν εἰς Ἱεροσόλυμα, οἱ μὲν δυνάμενοι, πρακτικῶς καὶ σωματο-
 κῶς, οἱ δ' ἀδυνατοῦντες, τῷ πόθῳ γοῦν καὶ τῇ προαιρέσει πνευμα-
 τικῶς ἴωμεν. Ἠγεῖσθω δὲ Ζαχαρίας ὁ προφήτης βοῶν· «Πορευθῶμεν
 δεηθῆναι τοῦ προσώπου Κυρίου, καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου
 παντοκράτορος. Πορεύσομαι καὶ γώ. Καὶ ἤξουσι λαοὶ πολλοὶ καὶ
 ἔθνη πολλὰ, ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος ἐν
 Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐξιλάσασθαι τὸ πρόσωπον Κυρίου» (η, 21-22).
 Ψαλλέτω δὲ καὶ ὁ Προφητὰνὰξ· «Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου
 Κύριε τῶν δυνάμεων, ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς
 αὐλὰς τοῦ Κυρίου» (Ψαλμ. πγ, 1). Κύριε ὁ Θεός μου! πανταχοῦ τῆς
 οἰκουμένης τὰ σκηνώματα τῆς θείας σου δόξης, καὶ τὰ πανήγιά
 σου θυσιαστήρια λίαν εἰσὶν ἀξιέσπαστα καὶ σεβάσματα τοῖς ὀρθοδόξοις
 σου λατρευταῖς. Πόσω δὲ μᾶλλον τὸ σκηνώμα τῆς ἐπὶ γῆς ἐν
 ρακί σου παρούσης καὶ συνανατροφῆς; ὅπου τὸ πρῶτον θυσια-
 στήριον τῆς ἐν τῇ Σιών Δεσποτικῆς Ἱερουργίας ἐπάγει· ὅπου τὸ
 πρῶτον ἐρανερῶθη ἡ ζωαρχικὴ καὶ πανταγία Τριάς· ὅπου τὸ
 πρῶτον ὁ τῆς ὑπερφώτου Πίστεως ἥλιος ἀνέτειλε, περιπολῶν καὶ
 καταυγάζων πᾶσιν τὴν Οἰκουμένην· ὅπου τὰ μυστήρια τῆς σωτη-
 ρίης ἡμῶν εἰργάσω καὶ παρέδωκας· ὅπου κατέλιπες καὶ διατηρεῖς
 εἰς αἰῶνας, ὡς ἄλλο πρακτικὸν Εὐαγγέλιον, τὰ προσκυνητὰ τῆς
 θείας ἐπιφανείας σου ἔχνη καὶ ὑπομνήματα, τρανῶς μαρτυροῦντα τὸ
 μέγα καὶ ὑπερῷον ἔργον τῆς ἐνσάρχου Οἰκονομίας σου. Μια-
 χαρίζει ὁ Προφήτης τοὺς εὐσεβῶς ἐνδαιτωμένους ἐν πίστει ταῖς
 ἀδικίαις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις («ὁδὸν μάλιστα ὧν οἱ τούτων
 πρόεδροι ἀνεπίληπτοι, καὶ πίστει καὶ βίῳ λαμπροί» Θεοδώρ.).
 Καὶ μίαν μόνον ἡμέραν ὀρίζει πολλῶν χιλιάδων ἀξιώτεραν, καθ'
 ἣν ὁ πιστὸς τῷ θεῷ νηῶ προσεδρεύων, καρποῦται τοσαύτην ὠφέ-
 λειαν, ὅσῃ οὐκ ἂν ἐτέρωθεν ἀποδεδέχαιτο, πολλὰς ἀναλώσας ἡμε-
 ρῶν χιλιάδας, ὅθεν καὶ ψυχῇ καὶ σώματι ἐφίεται καὶ ἐπιποθεῖ,

καὶ σαρκὶ καὶ καρδίᾳ γάννυται καὶ χαίρει, διατρέβων ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος· πολλῶ δὲ μᾶλλον ἡμεῖται καὶ μέχρι λειποψυχίας ἐπιθυμεῖ πᾶσα καρδία θεοφιλῆς, ἵνα ἴδῃ, καὶ ἐπ' ὀλίγον, τὰς ἀγίας αὐλὰς τῆς πρωτομήτορος τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ λαυραεὺς πανευφροσύνως ἐν αὐτῇ τῇ Σιών τὸν ἐν Σιών ὀφθέντα Θεόν· οὗ τὴν ἐπιφάνειαν προεῖπε μὲν ἔσομένην ὁ Προφήτης (αὐθόρ-σεται, γάρρησιν, ὁ Θεὸς τῶν Θεῶν ἐν Σιών), κηρύττουσι δὲ τρα-νοφθύγως γεγεννημένην τὰ διὰ παντὸς αὐτῆς ἀγήραντα καὶ νεάζον-τα σέβελα καὶ γνωρίσματα. Ὡ θέλω (λέγει), θέλω κατεῖδεν τὴν θεοδόξιστον γῆν, καὶ προσπεσεῖν πρὸς τοὺς θεανδρικούς τοῦ Κυρίου μου πόδας εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου καὶ νῦν ἴστανται νοσῶς, ὡς ἔσθῃσαι πρῶν σωματικῶς. Τί μοι μέλει τῆς ἐπιπολαζούσης ταραχῆς τῶν ἐθνῶν; Τί μοι, τῆς τῶν ἀνθρώπων κακίας; τί μοι, τῶν κολλυβιστῶν καὶ περιστερεμπόρων; ἔσθηκε καὶ νῦν ὑψόθεν ἐπηρμένον ἄβρατον καὶ ἀβήκτον γραγγέλλιον, πατάξον ἑξαίονης τοὺς ποιοῦντας σπῆλαιον ληστῶν τὸν ἀμόλυντον οἶκον τοῦ Θεοῦ. Ζῇ ὁ ταπεινῶν καὶ ἀνυψῶν, καὶ ρυθμιζόμενος πτωχὸν ἐκ χειρὸς στερεωτέρων αὐτοῦ. Οἶδεν ὁ τοῦ κόσμου παντέφορος Δεσπότης εἰκτιναγμὸν καὶ ἀνατιναγμὸν, καὶ ἐκβρασμὸν, καὶ καρδίας θρασ-σμὸν, καὶ γονάτων ὑπόλυσιν» (Παοῦμ 6, 10). Ἐγὼ δὲ ταπεινῶς διὰ τῶν βορύδων, ὡς διὰ κυμάτων, διανηχόμενος, ἀνατείνω τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄρη τὰ κύκλῳ τῆς Σιών, καὶ τὸν ταύτην ἄμα καὶ τὸν λαόν αὐτοῦ περικυκλοῦντα Κύριον, καὶ σπεύδω πρὸς τὸν λιμένα. «*Ἀποῖξάτε μοι πόλεις δικαιοσύνης· εἰσαλθὼν ἐξομολο-γῆσομαι τῷ Κυρίῳ*». Θέλω μετ' ἀγγέλων, μετὰ Μάγων, μετὰ ποιμένων προσκυνῆσαι τὴν οὐρανοῦ πλατυτέραν, καὶ λόγον τοῖς ἀλόγοις καρποδοτήσασαν φάνην τῆς μικρᾶς Βηθλεὲμ, ἣν (ὡς ἐξύ-μνησεν ἡ θεολόγος γλῶσσα τοῦ Γρηγορίου λόγ. ιθ) εἶη οὐδὲν ἐκώ-λυσεν καὶ μικρὰν εἶναι πόλιν, καὶ τῆς Οὐκουμένης μητρόπολιν, ὡς Χριστοῦ τροφὸν καὶ μητέρα, τοῦ τὸν κόσμον καὶ ποιήσαντος καὶ νικῆσαντος». Θέλω πατῆσαι δειλοῖς, ἀλλ' εὐλαβέει ποσὶ τὸ πᾶν-γγον ἔδαφος τοῦ μεγάλου Μαρτυρίου τῆς Ἀναστάσεως, ἀνέχων ἐν

αὐτῷ τὴν πενιχράν μου δέξιν μετὰ τῆς πανηγύρεως τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων δικαίων, προφητῶν, ἀποστόλων, ἱεραρχῶν, μαρτύρων, ὁσίων, ὅτινες καὶ ζῶντες ἐν αὐτῷ, οἱ πλεῖστοι, προσήυξαντο, καὶ νῦν ἤδη πάντες ἐκ τῆς ἀνω ἱερουσαλὴμ συνάπτουσι τὰς ἀγίας αὐτῶν εὐχὰς πρὸς τὰς τῶν ἐν τῇ κάτω προσευχομένων. Θέλω, θέλω προσπεσεῖν γονυπετῆς καὶ δακρυβρόδων πρὸς τῇ θάσει τοῦ φρικτοῦ Γολγοθᾶ, καὶ δεῖξαι τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς μου πρὸς τὸν ἐσταυρωμένον Ἰησοῦν, αὐτῷ μὴ μάλωπι πάντες *λάθηνμεν*, καὶ κατασπᾶσθαι τὰ ἴχνη τοῦ τὸν κόσμον ἐξαγοράσαντος θείου αἵματος, καὶ πόθῳ προσφύς περιπτύξασθαι τὸν ζωοποιόν Σταυρὸν, καὶ συνανακράξαι μετὰ τοῦ εὐγνώμονος ληστοῦ τὸ «*Μνήσθητί μου*» κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον, ὅθεν τοῖς ἀνθρώποις ἠνοιγῆ τὸ πρῶτον ἡ κεκλεισμένη θύρα τοῦ Παραδείσου. Θέλω πρηνὴς προσπεσεῶν, καταφιλῆσαι τὸν θεοδέγμονα Τάφον, νεκροῦ μὲν σώματος κενόν, πλήρη δὲ ζωῆς τῆς ἐκ τῆς θεοσωμίου ταφῆς, προσφέρων, ὡς μύρα, τὰ δάκρυα, τοὺς στεναγμούς ὡς θυμίαμα, τὴν πίστιν ὡς λαμπάδα φωτός, δι' ἧς ὀψομαι ὡς ἤδη παρούσαν τὴν ὑπὲρ τοῦ πρωτοτόκου τῶν νεκρῶν εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐσομένην ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, καὶ τὴν ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν τῆς ἤδη στεναλοῦσης πίστεως μεταποίησιν. Θέλω συναναβῆναι μετὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑβλαίων, καὶ προσκυνῆσαι τὴν ὑπερένδοξον ἐκείνην περιωπὴν, ὅθεν ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς εἰς οὐρανὸν ἀνελήφθη, καὶ ὅπου πάλιν ἔρχεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Θέλω προσελθεῖν ἱκέτης εἰς τὸν τάφον τῆς κειπαρθένου μητρὸς τοῦ σαρκαωμένου Θεοῦ μου, καὶ κατὰ χάριν μητρὸς τῶν χριστιανῶν, δι' ἧς ἡ τοῦ κόσμου γέγονεν ἀνάπλασις, ἀσπαζόμενος τὸ πανάγιον αὐτῆς κενήριον, καὶ προσάπτων εὐλαβῶς καὶ πανευγνωμόνως καρδίαν, χεῖλη, ὄμματα, μέτωπον. Θέλω ... τί δ' οὐχί; μὴ γὰρ οὐχὶ τὸν πάσαν τὴν Ἐκκλησίαν καταρδεύοντα Ἰορδάνην; κακίνο τὸ τὴν αὐτὴν τῆς Μεταμορφώσεως λάμψιν ἔτι περιβεβλημένον Θεοδῶρ; καὶ τὰ λοιπὰ σιωπήσομαι. Ὅταν δ' ἐπιλάβῃ φειδωλότερα πάσης ἡμέρας ἡ τῆς Ἀναστάσεως νύξ, τότε καὶ γὰρ συνεστῶς καὶ συ-

νευθεάζων μετὰ τῆς παγκοσμίου πανηγύρεως τῶν ἐκ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ φυλῆς καὶ γλώσσης ἀπάσης συνηθροισμένων, καὶ μέχρι τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου πυκαζόντων προσκυνητῶν, ὄψομαι τὸ τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀντίτυπον καὶ ἅγιον φῶς· καὶ τὴν καλλίφωτον λαμπάδα κατέχων ἁσέβειον, συναντήσω μετ' αὐτῶν, ὡς μετὰ τῶν φρονίμων παρθένων, Χριστῷ τῷ ἐκ τοῦ φωτοφόρου Μνήματος ὡς νυμφίῳ προδόντι· καὶ συνανυμνήσω καὶ συμπαλῶ μετ' αὐτῶν εὐφραίνόμενος, καὶ ψυχὴν καὶ ἀκοὴν ὑπὸ τῶν ποικίλων γλωσσῶν ὑπερχύδιστα καταυλούμενος.

Ὁ πόσον ὑψηλὴ προσιπτεῖ καὶ αὐτὴ ἡ φαινομένη σύγχυσις, ὡς ἐκ τῆς ἀλλογλώσσου καὶ παμφώνου βοῆς τῶν ἐν τῷ ναῷ κατὰ καιροὺς προτευχομένων, καὶ εὐσεβῶν καὶ ἑτεροδόξων λαῶν. Καὶ ἔσται μὲν πάντως ὁ πολύευκτος ἐκεῖνος καιρὸς, ὅτε γενήσεται *φωνὴ μία πᾶσιν*, ἡ τῆς ὀρθοδόξου ὁμοφροσύνης καὶ ὁμονοίας, *τὰ πάντα ἐν τάξει γίνεσθαι* ῥυθμίζουσιν, καὶ μίαν ἐκ ποικίλων διαλέκτων ἐπιτελοῦσαν συμφωνίαν· ἀλλὰ γε καὶ νῦν ἐξίσταται πᾶς τις, βλέπων οἶον εἰκόνα τοῦ συμβάντος κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν, ὅποτε, τῶν Μαθητῶν ποικίλαις γλώσσαις λαλούντων, *«συνῆλθε τὸ πλῆθος καὶ συνεχύθη»* (Πράξ. 2), λαοὶ παντοδαποὶ, καὶ φύσει Ἰουδαῖοι καὶ προσήλυτοι εὐλαβεῖς, ἐκ πικρῶς ἔθνους τῶν ὑπ' οὐρανὸν συμπαρόντες, καὶ μετὰ θάμβους ἀκούοντες ἑκαστος τὰς διελέκτους αὐτῶν. Θυμασθὲν δὲ καὶ ἡ τοῦ ἡμετέρου Δεσπότης φιλόανθρωπος οἰκονομία, ἕως συνεχώρησε σὺν τοῖς ὀρθοδόξοις συνέρχεσθαι καὶ αἰρετικούς, οἰονεὶ περιπαιδεύων αὐτούς, καὶ συνάγων τοὺς πάντας ἐν καιροῦς εὐθέτοις εἰς σωτηρίαν. Καὶ συνερχέσθωσαν λοιπὸν ἐν τῷ Μαρτυρίῳ τῆς Ἀναστάσεως, καὶ τῷ θεοδόχῳ Σπηλαίῳ, καὶ τῇ παναγίᾳ Γεθσημανῇ, καὶ προσευχέσθωσαν, ἕκαστοι καθ' ἑαυτοὺς καὶ κατ' ἰδίαν, ἐν τοῖς ὁρισμένοις αὐτῶν τόποις καὶ καιροῖς, καὶ οἱ γνησίως καὶ εὐσεβῶς, καὶ οἱ μὴ μετ' ὑγιᾶς φρονήματος τὸν ἕνα προσκυνούντες Χριστὴν. Ἀδέτω ὁ ὀρθόδοξος ὁ παρὰ τῶν Ἀποστόλων παρέλαβεν ἄσμα· ψαλλέτω ὁ Ἀρμένιος τὴν κατ' αὐτὸν μελωδίαν· ὁ δὲ Κόπτης κροτείτω καὶ χαλκόκτυπα κύμβαλα· καὶ ὁ Δουτικὸς ὀργάνοις

κεχήσθω, καὶ κροταίτω τὸ πολύχορδον, καὶ ἄλλος ἄλλως ὕμνεῖτω. Πᾶσα ἡ τοιαύτη διαφωνία εἰς μίαν συνέρχεται συμφωνίαν, τὴν ὁμολογίαν Χριστοῦ. Καὶ εὕτω «παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται» (Φιλιπ. α, 18): Σφραγίζετω δὲ τὸν λόγον ὁ θεὸς. Χρυσόστομος: «Μὴ μοι λέγε τὰς εἰρέσεις τὰς ποικίλας καὶ παντοδυσίας. Πάντες γὰρ τὸν αὐτὸν Χριστὸν κηρύττουσιν· εἰ καὶ μὴ ὕγιως πάντες, ἀλλ' ἐκείνων τὸν ἐν Παλαιστίνῃ πάντες προσκυνοῦσι, τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου Χριστόν» (λόγ. ε. εἰς τὸν Ἀπόστολ. Παῦλ. Τόμ. β. σελ. 493. Μοντ.).

§. ρ. Καὶ χάρις λαίπῳ, ὃ πάντων τῶν ἐθνῶν ἀγαλλίαμα, ἡ πόλις ἡ περιμάχητος· καὶ παντευεργέτις, ἡ πόλις τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ἣν αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης, ὁ τὰ πάντα πληρῶν, ἐξαιρέτως ὑπὲρ τὰς ἄλλας πόλεις ἡγάπησε, καὶ ἴδιον ἀπέφηνεν οἰκητήριον. «*Αὕτη (φησὶ) ἡ κατάπαντός μου εἰς αἰῶνα αἰῶνος, ὧδε κατοικήσω, οὗτις ἡρετισάμην αὐτὴν*» (Ψαλμ. ρλα, 14). Ὡς μακάριοι Πατέρες οἱ ἐν αὐτῇ κατοικοῦντες, καὶ ὡς τροφία καὶ τρογόνες ἐν ταῖς νοστίαις αὐτῶν, παρὰ τὰ θυσιαστήρια προσεδρεύοντες τοῦ Κυρίου, παρ' οἷς καὶ μία ἡμέρα, κρείσσω ὑπὲρ πολλὰς ἀ' λαχοῦ χιλιάδας (Ψαλμ. πγ). Ὡς φιλόθεοι προσκυνηταί, οἱ ἐστῶτες ἐν ταῖς αὐλαῖς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ποσὶ καὶ φρεσὶ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι παρόντες, καὶ τῆς ἐκ τῶν θεοδιδόντων τόπων χάριτος ἀπολαύοντες, εἶπατε δὴ καὶ ἐκ τῶν ἀπόντων, καὶ ἐκ παντός τοῦ τῶν Ὁρθόδοξων πληρώματος, εἶπατε τὸ *γαίρειν* τῇ Πόλει τῇ ἁγίᾳ. «*Ερωτήσατε δὴ τὰ εἰς εἰρήνην τὴν Ἱερουσαλὴμ*» ἀπαίταςθε τὴν πρωτοπόρον τῶν χριστιανῶν. Ὡς μῆτερ Σιών (*ἡ ἄνθρωπος*), ἡ ἀληθὺς Εἰρηνούπολις, καὶ Μικρόπολις τοῦ Εὐαγγελίου καὶ αἰωνίου Μεγαλειότητος, τοῦ βασιλέως τῆς Δικαιοσύνης, «*Γενέσθω δὴ εἰρήνη ἐν τῇ δυνάμει σου, καὶ εὐθηνία ἐν τοῖς περὶ γοᾶράς σου*». Εἰρήνην δώη Κύριος, ὁ δυνάμιν σοι χαρίζομενος. εἰρήνην ἐν τοῖς περιβάλοις σου, καὶ πνευματικὴν εὐθηνίαν καὶ εὐστάθειαν ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ Χριστοῦ, τοῖς ἐν σοὶ πεπεργω-

μένοις, εὐθηνούντά σου τὰ λογικά ποίμνια συντηροῦντες, καὶ ἀλώ-
 θητα ἐκ τῶν περισταχούντων ἐπιβούλων. Σιγησάτωσαν τὰ παλαι-
 δῶς καὶ πολλὰχόθεν προσβάλλοντά σοι κύματα· σιγάτω θημετρον
 χηκόν! Ὡς παλίου καὶ νέου, καὶ εὐεργέται τοὺς παίοντας, πρὸς
 πάντας ἐκχέουσα τὴν ἀπόλαυσιν τῶν χαρίτων σου, καὶ πάντας
 συγκαλοῦσα πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. Ἐλίσχυνθήτωσαν
 καὶ ὑποστραφήτωσαν εἰς τὰ ὀπίω πάντες οἱ μισοῦντες Σιών·
 οἱ λέγοντες· Ἐκκενοῦτε, ἐκκενοῦτε ὥς τῶν θεμελίων αὐτῆς.
 Καὶ τούτοις μὲν ἠπιτιμήσαι Κύριος, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν ἱερου-
 σαλήμ (Ζαχαρ. γ, 2). Γενέσθω δ' εὐθηνία καὶ θείων δωρεῶν
 ἀφθονία πᾶσι τοῖς ἀγαπῶσι Σὶ καὶ τὸν ἐν Σοὶ κατοικοῦντα
 Χριστόν. Ταῦτα πᾶς πιστὸς εἶχεται περὶ σοῦ μετὰ τοῦ Προφήτου,
 ταῦτα πᾶς φιλάδελφος. Ἐνεκά (φησι) τῶν ἀδελφῶν μου καὶ
 τῶν πλησίων μου ἐλάλουν δι' εἰρήνην περὶ σοῦ. Ἐνεκά τοῦ
 οἴκου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξελέγησα ἀγαθὰ σοι.

Ἐὐλογητὸς Κύριος ἐκ Σιών, ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ!

ΠΑΧΩΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΚΑΤΑ

ΑΓΙΟΚΑΤΗΓΟΡΩΝ,

ἦτοι τῶν

κωλύοντων τοὺς ἀπέρχομένους εἰς προσκύνησιν τῶν σιβιριῶν
καὶ ἱερῶν τόπων·

καὶ κατὰ τοῦ Φρὰ Μάρτι Λούτερι.

Καὶ στρατιῶται μὲν καὶ θεράποντες, οὐ μόνον ὅταν ἴδωσι τὸν σφῶν δεσπότην καὶ κύριον ὑπὸ πολεμίων, ἢ ληστῶν κυκλοῦμενον, καὶ ὑπ' αὐτῶν βαλλόμενον καὶ κινδυνεύοντα τὰ καίρια, ὑπερκινδυνεύουσι, συμμαχοῦντες καὶ ἀμυνόμενοι, καὶ πάντοθεν ἀποσοβῶντες αὐτούς, δίκην ἀσπίδος ἢ χάρακος προβαίνοντες, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἤδη κατὰ τῆς αὐτοῦ οἰκίας ἴδωσι χωροῦντας, καὶ πῦρ ἐπαφέντας, κοιτῶνάς τε καὶ ταμεῖα σκυλεύοντας, καὶ ἐσθῆτας καὶ χλαῖνας καταπατοῦντας, καὶ ἀνδριάντας συντρίβοντας, καὶ πάντα ποιοῦντας, ὅσα τοὺς τοιαύτους εἰκὸς ποιεῖν· οἱ μὲν διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ προσοῦσαν αὐτοῖς τιμὴν, οἱ δὲ, ἵνα πλεῖονα τοῦ λοιποῦ τὴν εἴσροιαν ἐπισπάσωνται, οἱ δὲ, ἵνα μὴ ἀγνώμονες φανέντες περὶ τὸν εὐεργέτην καὶ δεσπότην, οὐ μόνον τοῦ τυχόντος ἀξιώματος ἐκπέσωσιν, ἀλλὰ καὶ δίκας τίσωσιν ὡς προδότηι. Εἶτα, οὗτοι μὲν ὑπὲρ πικρῆς προσκαίρου ἀμοιβῆς τοιαῦτα πάσχειν εἰλοντο· ἡμεῖς δὲ οἱ τῷ δεσποτικῷ αἵματι ἐλευθερωθέντες τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι, ἐχθροὶ προὔπαρχοντες καὶ δραπέταις, καὶ εἰς τὴν τῶν υἱῶν τάξιν μετατεθέντες, ὀρῶντες ἐξυδρίζομένους τοὺς θεοὺς αὐτοῦ περιδόλους καὶ ἱεροὺς οἴκους καὶ ἀνδριάντας ὑπὸ βεβήλων καὶ ἀνοσίων καὶ κεκαυτηρησμένων ἀνδρῶν τὴν συνείδησιν, σιγήσῃμεν [ἄν];

καὶ οὕτως ἀνεπαισθήτως (ἰσ. γρ. ἀναισθήτως) παρέλθοιμεν τὴν συμφορὰν· καὶ οὐκ ἀντιταξόμεθα, ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν· καὶ ποίας ἂν οὐκ ἄξιοι καταδίκης καὶ ποινῆς ὀφείλημεν· καὶ ταῦτα, οὐχ ὅπλων καὶ δοράτων προβαλλομένων, ἀλλὰ λόγων τῷ λόγῳ ἀντεπεμβαίνοντων. Διὸ καὶ ἡμᾶς τὰ εἰκότα χρεὼν ἀντεισφέρειν, εἰ καὶ μή τινα ἐτέραν ἀμοιβὴν ἐλπίζοιμεν (καὶ τοι τοῦτο ἐπ' ἡγγέλται), ἀλλ' οὖν διὰ τὴν προγενομένην εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίαν. Περὶ οἴκων δὲ Θεοῦ μέλλων (γρ. μέλλω) εἰπεῖν καὶ εἰκόνας, οὐχ, ὥς ἂν ὑπολάβοι τις, περὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην σφωρισμένων αὐτῷ θείων ναῶν· οὔτε μὴν περὶ ἐναρέτων καὶ ὁρίων ἀνδρῶν, ἤδη γενομένων ναῶν Θεοῦ καὶ εἰκόνων, μορφωθέντος Χριστοῦ ἐν αὐτοῖς· (καὶ περ καὶ τούτοις ὁρῶν καταπερσινόμενους ὑπὸ τῶν ἀφρόνων, καὶ κτηνώδη εἶον μετρηχομένων), ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ τε καὶ ἐπέκεινα ταύτης προτυπομένων σεπτῶν καὶ ἁγίων τάπων· ἐνθα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὰς διατριβὰς ἐποίησάτο, τὴν δὲ ἡμᾶς μετερχόμενος οἰκονομίαν· ὅπη τε πρότερον ἐν συμβόλοις καὶ τύποις καὶ σχήμασιν ἀνθρωπομορφίς, ἢ ἄλλῃ τινὶ εἰδῇ, συγκαταβαίνων, ὥπται τοῖς τότε πατριάρχαις τε καὶ προφῆταις, εἰκόνας· τινὰς παρέχων τῶν θείων αὐτοῦ ἰδιωμάτων, καὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἐν σαρκὶ οἰκονομίας. Οὐ φασὶ γάρ τινες τῶν τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν ὑποκρινομένων, καὶ δοκούντων ἐν γνώσει πρῆχρειν τῶν λοιπῶν, εὐλογόν τινα τοιούτους καὶ τοσοῦτους κόπους ἀνωφελεῖς ὑπομένειν εἰς προσκύνησιν τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἢ καὶ Γαλιλαίᾳ, καὶ Σινὲ σεβασμίων καὶ θεοπροστίων τόπων· ὥς ἀποβαλλομένων ἤδη τὴν ἁγιασμόν, μᾶλλον δὲ μιανθίντων, ἀνθρώπων αἱρετικῶν καὶ διεφθαρμένων κατοίκων γενομένων ἐν αὐτοῖς· καὶ ὥς μὴ βελτιουμένων τῶν προσκυνοῦντων, τὸναντίον μάλιστα μενοῦν βλαπτομένων, καὶ τὸν μοναχικὸν κανόνα ἀπολλύντων, ἀδιαφοροῦντων τε πὰ πολλὰ· καὶ ταῦτα οὐκ ἐντολῆς τινος εἰς τοῦτο καταναγκάζουσιν. Πρὸς οὖς καὶ ἡμᾶς καταλλήλως δεῖ τὴν ἀπολογίαν ποιήσασθαι, ἀποδεικνύντας αὐτοὺς λήρους καὶ συκοφάντας, καὶ πάντα πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς παρενείροντας· ἐχέτω δὲ ὁδε. Ἐγκοινοῦ-

τος Ἰσαῦ τῷ ἀδελφῷ Ἰακώβ, ὡς προτιμηθέντι παρὰ προσδοκίαν παρὰ τοῦ πατρὸς Ἰσαὰκ, φεύγων Ἰακώβ τὴν ἐπιβουλὴν αὐτοῦ παραινεῖσι τῇ τῶν γονέων, κατῆλθεν εἰς Μεσοποταμίαν Συρίας, ἅμα δὲ καὶ ὡς ληψόμενος γυναῖκα ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ, τῶν Χαναανίων (α) πονηρῶν ὀφθέντων ἐνώπιον τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ρεβέκκας. Ἐν γοῦν τῷ καταβαίνειν, ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ φρέατος τοῦ ὄρκου, ἐπορεύθη, ἡλίου δύναντος, εἰς Χορβάν. Εὐρῶν δὲ τόπον ἐπιτήδειον, λαβὼν ἓνα τῶν λίθων, καὶ προσκεφαλίσας χρησάμενος, ὑπνωσεν αὐτόν. Ἐν ᾧ καὶ καθ' ὑπνον ὁρᾷ κλίμακα διέκουςαν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν, ἀγγέλους τε ἀνιόντας καὶ κατιόντας δι' αὐτῆς, τὴν δι' ἡμᾶς ἰσως οἰκονομίαν αὐτοῦ ἐμφαίνουσαν, καὶ τὴν τοῦ Ἰακώβ εἰς Μεσοποταμίαν κατάβασιν, καὶ ἐκ ταύτης ἀνάβασιν, ἀγγέλων αὐτῷ δηλονότι συναντιλαμβανομένων. Τί οὖν; ἐγερθεὶς Ἰακώβ ἐκ τοῦ ὑπνου, καὶ συμβαλὼν τὸ ὄραμα, ἐφοβήθη καὶ οἶλον μὲν Θεοῦ τὸν τόπον εἶναι ἀποφαίνεται· πύλιν δὲ οὐρανοῦ τὴν κλίμακα. Ὅτι δὲ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐκοιμήθη, καλεῖ οἶλον Θεοῦ, δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν, «Ὅτι ἐστὶ Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν·» μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ ἐπειγομένου· (γρ. ἐπαρημέρου)· φησὶ γάρ· «Καὶ ἀνέστη Ἰακώβ τῷ πρωτῷ, καὶ ἔλασεν τὸν λίθον, ὃν ὑπέθηκεν ἐκεῖ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔστησεν αὐτὸν στήλην, καὶ ἐπέχεεν ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον αὐτῆς. Καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου, Οἶκος Θεοῦ. Καὶ Οὐλαμαοῖς ἦν ὄνομα τῇ πόλει τὸ πρότερον·». Ὅρξ· οὐχ ἕτερον λίθον, οὐδὲ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ ἵστησιν· ἀλλ' αὐτὸν, ἐφ' ὃν ὑπῆλθε, λαβὼν, ἵστησι στήλην, καὶ Οἶκον Θεοῦ καλεῖ, ἔργῳ καὶ λόγῳ εἰς μνήμην ἄγων τοὺς θεωμέ- νους τῆς θείας ἐκείνης ἐμφῆς. Ἀγῶοι δὲ σοι καὶ τὸ πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ τόπου, ὡς αὐτὸν τοῦτον μετωνόμασε, καὶ οὐχ ἕτερον. Τὰ

(α) Οὕτω γέγραπται ἐν τῇ αὐτογράφῳ τοῦ Παχωμίου κώδικι· (βλ. τῆς Μαρ- κίαν. βιβλιοθ. χειρογρ. Class. II. Cod. CV). Ἐν ἄλλῳ δὲ κώδικι μετὰ τὸ Χαναανίων, ἔπυνται καὶ τὰ ἐξῆς παρίγραπτα (ἐκ τινος σημειώματος· εἰς τὸ καί- μινον μεταφωτισθέντα). «Σημειῶσαι ταῦτα, καὶ κατὰ Ἰουδαίων καὶ εἰκονομά- χων. Εἰ γὰρ συγκατάβασις αἱ τότε θεωράσθαι, καὶ σιπητοὶ οἱ τόποι, ἐν οἷς ἐγε- γόνισαν, συγκατάβασις ἔρα καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ, καὶ σιπητὴ ἡ τούτου εἰκὼν».

παραπλήσια τοῖνυν ποιεῖ καὶ ἐκ Μεσοποταμίας ἐπαναστρέφων πρὸς
 τὴν πατρικὴν ἐστίν. Ἦδη γὰρ παρὰ τὸν χειμάρρον ἱακῶς γενόμενος
 (ἰσ. γρ. τῷ ἱακ. γενομένῳ), ἐπιφαίνεται αὐτῷ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος,
 ἀνδρὶ ἰουκῶς. καὶ τοῖ τὰ θεῖον ἀσχημάτιστον, πρὸς δὲ καὶ ἀνείδωτον,
 ὡς ἀσώματον, καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ σωματικαῖς ὀφθαλμοῖς κατὰ
 φύσιν ἀύρατον. Ἀλλ' οὖν γε τῇ τῶν ὁρώντων δυνάμει συμμετριά-
 ζων ἑαυτὸν φαίνεται, ὡς καὶ νῦν, καὶ πρὸ τούτου τῷ Ἀβραάμ·
 οὐ κατὰ φαντασίαν, οὔτε μὴν κατὰ σώματος φθαρτὴν ιδιότητα,
 ἀλλὰ σαφῶς μὲν, καὶ ἐν τύπῳ σώματος, ἀγνωστος δὲ ὢν τῇ φύσει
 καὶ ιδιότητι. Εἰ γὰρ καὶ εἶδος Θεοῦ εἴρηται, ἀλλὰ καθὼς ἐφάνη,
 τύπους δὴ τινὰς προϋπογράφων τῆς μετὰ ταῦτα ἐν σαρκὶ ἐπι-
 φανείας· προσπαλαίει δ' ἐνταῦθα τῷ ἱακῶς, καὶ θάρσος ἄμα
 ἐνθῆναι τούτῳ βουλόμενος, δειλιῶντι τὴν τοῦ ἀδελφοῦ συνάν-
 τησιν. Τί οὖν; μετὰ τὸ παρελθεῖν τὸ τοῦ Θεοῦ εἶδος, οὐκ ἠ-
 γνόησεν ἱακῶς τὸν αὐτῷ προσπαλαίσαντα· καὶ μάλιστα διὰ τὴν
 ἀντωνομασίαν. Διὸ καὶ εἰς μνήμην ἄληστον, εἶδος Θεοῦ καλεῖ
 τὸν τόπον. «Καὶ ἐκάλεσέ, φησιν, ἱακῶς τὸ ὄνομα τοῦ τόπου
 ἐκείνου, εἶδος Θεοῦ· εἶδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσω-
 πον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ»· καὶ τοι προσέρηται, ὅτι ἀνατε-
 λαντος τοῦ ἡλίου, παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ. ἀλλ', ὡς ἔφην,
 αὐτὸν τὸν τόπον, εἶδος καλεῖ Θεοῦ καταχρηστικῶς. Ἐν γὰρ τῷ
 ὄρῳ τὸν τόπον, αὐτὸν τὸν ποτὲ αὐτόθι ὀφθέντα Θεὸν ἐδόκει ὄρῳ,
 ὡς ἐν εἰκόνι δηλονότι τὸ πρωτότυπον. Σκόπει δὲ ἐξ ἀμφοτέρων
 τῶν τῷ ἱακῶς πεπραγμένων τὸ σεπτὸν τοῦ τόπου πῶς καὶ εἰς
 τοῦξος δηλοῦται· οὐ γὰρ ὁ μὲν Οἶκος Θεοῦ, ὁ δὲ εἶδος [ἦν] ἐν αὐτῷ
 ἄμα τῷ ὀφθῆναι, (ἰσ. γρ. τῷ ὀφθῆναι· ἄμα) τοῦ ὀνόματος συναπών-
 τος τῷ θεάματι, ἀλλὰ μένει καὶ μετὰ ταῦτα. Τούτο γὰρ βούλεται
 ἡ κλήσις· ὅτι καὶ ὁ Θεὸς προσμαρτυρεῖ λέγων· «Ἐγὼ εἰμὶ ὁ Θεός, ὁ
 ἐφθῆς σοι ἐν τόπῳ Θεοῦ, οὗ ἡλειψάς μοι ἐκεῖ σῆλην, καὶ ἤξω μοι
 εὐχὴν»· εἰ γὰρ Οἶκος Θεοῦ, καὶ εἶδος Θεοῦ, πάντως καὶ τόπος,
 καὶ σῆλη αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ ἡ παρθένος Μαρία, ὅτι οὐ πάντοτε γεννᾷ,
 διὰ τοῦτο οὐ Θεοτόκος· ἀλλὰ καὶ ἅπαξ γεννήσασα, ἔχει τὸ εἶναι

Θεοτόκος ἐκ τοῦ πράγματος· οὕτω καὶ οἶκος Θεοῦ αὕτη κατ' ἐξαίρετον τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. Τούτοις δ' ὅμοιον καὶ τὸ περὶ Μωϋσέως εἰρημένον. «Καὶ ἦλθεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ Ἥως· ὥσθι δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ ἐκ τοῦ βάτου»· δι' οὗ τοὺς λόγους δηλονότι ἐποιεῖτο ὁ Κύριος, ἢ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς καὶ Λόγος, καὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ βουλῆς ἄγγελος. Ζητῆσαι δ' ἐπεσσι, πῶς ὄρος Θεοῦ προσηγόρευται πρὸ τοῦ ἔλθεῖν ἐν αὐτῷ τῇ Μωϋσῃ, καὶ ἰδεῖν τὰ ἐξαισία ἐκεῖνα θεύματα; Ὁρος Θεοῦ τοῦτο φησιν, οὐ κατὰ τὸν καιρὸν ὃν ἀρίκτετο, ἀλλὰ καθ' ὃν συνεγράφη ταῦτα. Πάντα μὲν γὰρ τὰ ὄντα, τοῦ Θεοῦ, ὡς δημιουργήματα αὐτοῦ· καὶ τούτων, τὰ μὲν ἐξόχως, ὡς ἅγια· τὰ δὲ ἀπλῶς, ὡς ὑπ' αὐτοῦ ἰδυνόμενα καὶ ἐπικρατούμενα· τὰ δὲ μόνον, ὡς δημιουργήματα· καὶ κατὰ τοῦτο· τὰ μὲν αὐτοῦ, τὰ δὲ οὐκ αὐτοῦ, μέσως δέ πως. Σκόπει δὲ καὶ πῶς οὐκ ἐν αὐτῷ τῷ εἶδει πάντοτε φαίνεται τοῖς θεράπουσιν αὐτοῦ ὁ Θεός· ἀλλὰ τούτῳ μὲν ἐν πυρὶ, ἐτέρῳ δὲ ἄλλως· ἐπεὶ συγκαταβάσεως, οὐ φύσεως ἡ ὕψις. «Ὡς δὲ εἶδε, φησί, Κύριος, ὅτι προάγει ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν Κύριος ἐκ τοῦ βάτου, λέγων· Μωϋσῆ, Μωϋσῆ· ὁ δὲ εἶπε· Τί ἐστίν; Καὶ εἶπε· Μὴ ἐγγίσῃς ὧδε· λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν». Διὰ τὴν τῶν ὑποδημάτων ἀπόθεσιν (ἰσ. γρ. διὰ τῆς τ. ὑ. ἀποθέσεως) δηλοῦν βούλεται τὴν τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος· ἀνθρώπινον γὰρ τι παθὼν ὁ Μωϋσῆς, (οὐδὲ γὰρ πῶ τοιαῦτα τεθέσται), διενοήθη προσπελάσαι τῷ βάτῳ, καὶ περιεργότερον σκοπῆσαι· δι' ὃ καὶ ἀκούει ἃ ἀκούει, ἵνα γινῶ διὰ τοῦ τόπου οἷος ὁ ὀφθαλμός. Εἰ γὰρ ὁ τόπος ἅγιος διὰ τὸν ὀφθέντα, ἐννοεῖ μοι τὸν ὀφθέντα ποταπὸν [δεῖ] ὑπάρχειν. Περὶ τοῦ ὄρους τούτου καὶ μετὰ τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξοδὸν φησί· «Καὶ ὥσθησαν ἐν τῷ τόπῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔφαγον καὶ ἔπιον». καὶ πάλιν «Καὶ ἀναστὰς Μωϋσῆς, καὶ Ἰησοῦς ὁ παρεστηκὼς αὐτῷ, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ». Ἀμέλει καὶ Δαυὶδ προτρέπεται, λέγων· «Εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ· προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἕστησαν

οἱ πόδες αὐτοῦ». Ὅτι δὲ ἅγιοι καὶ μετὰ ταῦτα οἱ τοιοῦτοι τόποι, ὁ αὐτὸς Προφήτης δηλοῖ, λέγων· «Τὸ ὄρος, ὃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος», ἦτοι διὰ πάντος, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἅγιοι Παῖδες, μετὰ τὸ τὴν πόλιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ἀλωθῆναι, καὶ τὸν Ἱεὺς Νεὼν ἀφανισθῆναι, καὶ αὐτοὺς αἰχμαλώτους ἀπαχθῆναι, ἔτι ἁγίαν καλοῦσι τὴν πόλιν. Φασὶ γὰρ ἐκ μέσου τῆς καμίνου. «Καὶ κρίματα ἀληθείας ἐποίησας κατὰ πάντα, ἃ ἐπήγαγες ἡμῖν, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν Ἰερουσαλήμ». Οἷς καὶ τὸ ἱερὸν συνάδει Εὐαγγέλιον, τὰ περὶ τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῆς σταυρώσεως διηγούμενον. Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ, ὥς φησιν ὁ Παῦλος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος φησί. «Σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ, περὶ τοῦ Θεωρίου ὑποφάσκων, ἐν ᾧ ἔδειξε τὴν δόξαν αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ. Καὶ πολλοὺς τῶν μετὰ ταῦτα ἁγίων ἰδοὺς ἂν τὰ αὐτὰ ἐμπεδούντας, οὐ μόνον τὸ Θεῶρ [ὡς] ἅγιον ὄρος δηλονότι προσκυνοῦντας, καὶ τὸν ζωοδόχον Τάφον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ἔνθα περιεπάτησεν ὁ Κύριος, καὶ ἐκάθησε· καὶ τοὶ ἀσεβῶν ἐπικρατούντων καὶ ἐπιχωριαζόντων τοῖς τόποις, ὡς καὶ νῦν. Καὶ εἰκότως· εἰ γὰρ πρὸ τῆς χάριτος οἴκου Θεοῦ καὶ τόπους αὐτοῦ ταῦτα ὀνομάζειν εἴωθεν ἡ Γραφή ἔτι ἐν τύπῳ, πῶς οὐκ καὶ μετὰ ταῦτα; Μᾶλλον δὲ, εἰ σύμπασαι αἱ κατὰ τὸν κόσμον ἅγαι ἐκκλησίαι ταύτης ἀπολαύουσι τῆς τιμῆς παρὰ τῶν χριστιανῶν, τύποι καὶ παραδείγματα οὔσαι, εἴτε τῶν ἐν Παλαιστίνῃ τόπων, ἐφ' ὧν ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη, καὶ ἐβαπτίσθη, καὶ ἐδίδαξε, καὶ τέλος, δι' ἡμᾶς ἐσταυρώθη, ἀνέστη τε καὶ ἀνελήφθη ἐν δόξῃ, εἴτε καὶ τῶν ἐπουρανίων, ἐν οἷς εἰσῆλθε, πόσης οἰεῖ ἀπολαύειν τῆς τιμῆς καὶ αἰδοῦς τὰ τυπούμενα; Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς οὐρανοῖς οὐκ ἐνδέχεται τινα ὅλως ἀνελθεῖν, καὶ προσκυνῆσαι· ἐν δὲ τῇ Ἰερουσαλήμ, οὐ πάντα, εὐχριθμήτους δέ τινας. Ἐξ ἀνάγκης οὖν τοὺς ἱεροὺς οἴκους ἀνά πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην κτίζομεν, καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐν αὐτοῖς ἐπιτελοῦμεν, πᾶραδοθεῖσαν

ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐξ ἀνάμνησιν αὐτοῦ, μέχρις ἂν ἔλθῃ. Ἐπεὶ, εἴπερ ἐνδέχεται αὐτῷ συνεῖναι τῷ Χριστῷ σωματικῶς, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐν οἰφθήμεναι μέρει τῆς γῆς, οὐκ ἦν χρεία οὔτε ναῶν, οὔτε θυσιῶν καὶ συμβόλων, ὥς οὐδ' ἐν τῷ μέλλοντι, ἀμέσως καὶ χωρὶς παραπετάσματος αὐτῷ συνευφραϊνομένοις. Εἰκὴ καὶ μάτην οὖν μέμφονται αἱ ἐμβρόντητοι τοὺς ἀπερχομένους εἰς προσκύνησιν καὶ ἱστορίαν τῶν σεβασμίων τόπων, τὴν εἰς Χριστὸν ἐνδεικνυμένους ἔρωτα, καὶ τὴν διάπυρρον πίστιν, ὥς τοσούτων ὑπερφρονούντας πόνων καὶ κινδύνων παντοδαπῶν, τῶν ἐν θαλάσῃ, λέγω, καὶ ξηρᾷ· καὶ τὸ ὑπόδειγμα σχεδόν. Ὁρῶμεν γάρ τινας πολλὰκις πᾶν οἰκείων [τινάς] ἀπολέσχοντας, καὶ εἰς ζώπυρον τῆς τούτων μῆμης εἰκόνας αὐτῶν προτιθεμένους, ἢ ἱμάτιον, ἢ ἕτερον τι τῶν αὐτοῦ, [γρ. αὐτῶν], καὶ εἰς τοὺς τάφους ἀπερχομένους, ἵνα μᾶλλον τὸν πόθον ἀνάψωσιν. Οὐχ οὕτω γὰρ ἀκοὴ ἐντυποῦν οἶδε τὰ πράγματα, ὥς ὀρθαλμός· μᾶλλον δὲ, ἀκοὴ τυποῖ διὰ φαντασίας, ὀφθαλμός δὲ αἰσθητῶς ὁρᾷ τὰ ἐναντι αὐτοῦ· ὅπερ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν νῦν ζητουμένων· ἅπερ γὰρ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις καὶ σεπταῖς εἰκόσιν ἐγγεγραμμένα ὀρῶμεν, ἐκεῖσε ἀπερχόμενοι, ἐκτυπώτερόν τε καὶ τηλαυγῶς καθορῶμεν. Ὅταν οὖν ἐνδον τοῦ Ναοῦ τοῦ ζωοδόχου Τάφου γένωμαι, καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν τὸν Τάφον, ὀλίγον δὲ τοῦτου διεστῶτα τὸν Κρανίου τόπον, καὶ μέσον αὐτῶν τὸν ἐνταφιασμόν, Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμω συμπαραῖναι δοκῶ τῆς κηδεύουσιν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, τὴν ἁγίαν, λέγω, Σιών, αὐτῷ συνεστῇν (ἰσ. γρ. *συνεστιάσθαι*) τῷ Χριστῷ. Ὅταν δὲ ἐν Γεθσημανῇ, ἐν τῷ χεῖμαρρῳ τῶν Κέδρων, τῷ Χριστῷ συμπάσχειν καὶ συνεχέσθαι. Καὶ αὐτὸν ὁρῶ τὸν Πέτρον τὴν μάχαιραν ἔλκοντα, καὶ κατὰ τοῦ ἀνοσίου δούλου παίοντα. Ἀνερχόμενος δὲ τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος ὄρεος, τοῖς παιδάς ὁρῶ κλάδους κόπτοντας ἐκ τῶν δένδρων, καὶ ὑποστυνόντας σὺν τοῖς ἱματίοις τῷ ἐπὶ πώλου καθεζομένῳ βασιλεῖ, καὶ πλῆθος ὅτι πλείονς ἤδη τοῦ λαοῦ τὴν ὑπώρειαν φθάνον μετὰ φοινίκων, τοὺς παιδάς ζηλοῦν, ἐφ' ᾧ τόπω μεθ' ἡμέρας ἐμελλοντοῦς τινὲς αὐτῶν μεθ' ὧν παραγενέσθαι. Ὁρῶ τὸν προπύργον

Αποὶδ φεύγοντα ἐκ προσώπου Ἀβεσσαλώμ μετὰ τῶν ἐταίρων, καὶ
 τὸν Σεμεὶ καταρῶμενον καὶ λιθάζοντα, [καὶ] τοιαῦτα πάσχοντα
 τὸν προφήτην καὶ βασιλέα, οἷά περ ὁ ἐκ τῆς ὁσφύος αὐτοῦ Βασι-
 λεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ καθίσας, κατὰ
 τὰς Γραφάς, ἐμελλε μετὰ ταῦτα παθεῖν παρὰ τοῦ πρωτοτόκου
 αὐτοῦ υἱοῦ Ἰσραὴλ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ· ἀντὶ μὲν τοῦ Ἀβεσσαὺ υἱοῦ
 Ζαρουίας, ἔχων τὸν Σίμωνα Ἰωνᾶ ἐπεκδικεῖν προθυμούμενον, καὶ
 ἐπιτιμῶμενον τοῦ ἐγγειρήματος· ἀντὶ δὲ Σεμεὶ τοῦ ἐκ τῆς οἰκίας
 Ξαούλ, τὸν Ἰούδαν, ἐκ τῶν Ἀρχιερέων ἐρχόμενον, καὶ δόλῳ προ-
 διδόντα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀκρωνυχίᾳ φθίσας, ὁρῶ τὸν τύπον τῶν
 ποδῶν, καὶ αὐτὸν φαντάζομαι τὸν Χριστὸν ὄψιν ἀναλαμβάνοντε-
 ρον. Ἐν Βηθανίᾳ δὲ παραγινόμενος, ὁρῶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν συ-
 ναντῶσας Χριστῷ ἐξ Ἰερδάνου παραγενομένης, καὶ τὴν ἀφόρητον
 ἀσπὴν διηγούμενας, καὶ ἐπὶ τὸν τάφον προοδοποιούσας τοῦ ἀδελ-
 φοῦ. Καὶ τί μοι ἕκαστα καταλέγειν; Ὅπου γὰρ καὶ ἀκούων μελε-
 δούμενον, «Ἀκούσατε ὅρη καὶ βουνοὶ καὶ τὰ περὶ ὄρη καὶ τῆς Ἰου-
 δαίας», ἐξ ὧν ὁλος ἱμαυτοῦ γίνομαι· καὶ ἔνθεν μὲν τὴν Βηθλεὲμ,
 ἐντεῦθεν δὲ τῆς δυσόκου Φαχλήλ τὸν τάφον, ἐκείθεν δὲ τὸν Ἐφραθᾶ,
 ἐναντίαν ἀλλήλων διεκείμενα καθορῶ. Ὅταν δὲ ἐνωτισθῶ «Δράμω-
 μεν τοίνυν πρὸς τὴν Ἰερδάνην, δοκῶ συντρέχειν τοῖς προσκυνηταῖς,
 καὶ συγκαταβαίνειν εἰς Ἰεριχώ, καὶ κειθεὶν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, διαμίσσου
 (ἰσ. γὰρ διὰ μίσης τῆς ὁδοῦ θεωρῶν καὶ ἕτερα πλεῖστα θεάματα. Πῶς
 οὖν ἀναίθην τῇ ἀληθείᾳ μέχονται, οἱ μηδὲν ὄφελος λέγοντες ἀπο-
 λαύειν τοὺς προσκυνοῦντας, καὶ ἐκαῖς παργινόμενους δι' ἰσορίαν;
 Πῶς οὐκ ἴσοι τοῖς ἀτιμάζουσι τὰς ἱερὰς εἰκόνας, καὶ ἂν αὐτοὶ μὴ προ-
 σκυνοῦσι (ἰσ. προσκυνῶσι), καὶ ἄλλους ἐμποδίζουσιν (ἰσ. ἐμποδίζου-
 σι), ἀπειλὰν ἐναπομοργνύντες ταῖς ἀφελεστέραις αὐτῶν ψυχαῖς; Ἀλλὰ
 τοῦτο πάντως πάσχουσιν ἐκ κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανίας· οὐ γὰρ
 ἐθέλουσι τίνα ταυτῶν βελτίονα ἰδεῖν. Διὸ αὐτοὶ, μὴ θουλάμενοι ὑπερ-
 κινδυνεύειν Χριστοῦ, καὶ τοὺς βουλομένους κωλύουσι. Τί γάρ, φασί,
 θέλετε ἰδεῖν Θεὸν ὑβρίζοντα, καὶ τόπους ὑπὸ αἰρετικῶν κρατου-
 μένους τε καὶ καταπαταμένους· ποῖον μοναχικὸν ἐκεῖς; ποῖα χρι-

στρατιανή πολιτεία ; ὡσαυτί εἰλεγον· — Τί θέλετε ἰδεῖν Χριστόν ὑπὸ Ἰουδαίων πάσχοντα, καὶ τόπους δεσποτικῶ αἵματι φοινισσομένους, ἢ καὶ μαινομένους ; — μὴ δυνάμενοί τι νοῆσαι ὑψηλότερον· ἐντεῦθεν μνησθὲν μάλλον δεικνυμένων τῶν ἀληθῶς πιστευόντων Χριστῷ, καὶ τῶν μὴ. Εἰ γὰρ τις τῶν ἱερῶν τόπων ὀρώντες ὑπὸ αἵρετικῶν κρατούμενους, καὶ ὡς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τιμωμένους, τοὺς δὲ κρείττους ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων, πρᾶσκόπτουσι, τί οὐκ ἂν ἔπαθεν, εἴπερ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐώρων ὑπὸ Ἰουδαίων δεσπεύμενον καὶ μαστιζόμενον ; Τάχα ὑπὸ πολλῆς ἂν τῆς ἀπιστίας καὶ ψυχρότητος συνεσταύρωσαν, ἀρνησάμενοι. Μὴ γὰρ ἀνθρώπους καὶ πολιτείαν θέλομεν ἰδεῖν, ἐκείσε ἐπιδημοῦντες ; Τόπους ἀπλῶς. Μὴ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι καὶ οἱ τόποι μετεβάλλοντο τὰ ἔτη ; Οὐχί (γρ. οὐχ οἱ) αὐτοὶ χθῆς, καὶ σήμερον, μέχρις αἰῶνος ; οὐχὶ γινώσκω τῆς αὐτῶν ἀγιότητος ἢ εὐωδίας ; Σοὶ μὲν ἐβέβηλοι δοκοῦσι καὶ ἀνωφελεῖς, καὶ τοῖς κατὰ σὲ ὀλιγοπίστοις, ἢ καὶ ἀπίστοις· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῖς ἔχουσι πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως. Ποία μέμψις τῇ τοῦ Θεοῦ κισσῷ, ὅτι ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων δορυδλωτοῦς ἐγένετο ; ἢ ποῖος ἐπίλος, ὅτι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Δαυὶδ ἀνέτεθῃ ; οὐχὶ καὶ οὕτως τοὺς βαρβάρους πληξάσα, εἰς θαῦμα κεκίνηκε ; μάλλον δὲ, ποία τῷ Σταυρῷ ἀτιμία ; τὰ θυσία παρόντι ; ἐπηκολοθήσεν ; οὐχὶ τοὺς ἀγχιμαλωτῆσάντας ἀγχιμαλώτους εἴληφε διὰ τῶν σημείων ; Ἄρα εἴπερ, συγχωρήσει Θεοῦ, ἀγίας εἰκόνας εἶδες ὑπὸ ἀπίστων καταπατομένας, καὶ βίβλους ἱερὰς ὑπὸ ληστῶν καὶ πολεμίων ἀπειμωλούμενας, βδελυκτάς διὰ τοῦτο ἐνομίσω ; (γρ. ἐκόμισαε). Καὶ πῶς οὐχ ὁμογνώμων, τάχα δὲ καὶ ὁμότροπος κατὰ τοῦτο τοῖς πολεμίοις καὶ ἔχθροῖς τοῦ Σταυροῦ ; Βελτίωσιν ζητεῖς παρὰ τῶν προσκυνητῶν ; καὶ δεῖξον τὴν σεαυτοῦ, καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ναῷ εὐχόμενος καὶ διδασκόμενος. Μὴ (δεῖν) θέλεις θαύματα ποιοῦντας ; ἔχουσιν ἀποκείμενον τὸν μισθὸν ἐν οὐρανοῖς, ὃν αὐτοὶ οὐχ ὄρα· οὐ γὰρ ἔδωκε· ὁ Θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ κόπου αὐτῶν. Εἰ δὲ καὶ τις τοῦ ἀγαθοῦ ποτε σκοποῦ διήμαρτεν, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὴν ἀρετὴν φασγάνει. Οὐδὲ γὰρ ἔμπορος ὄρων ἐκώπιοι αὐτὰς τὸν

σύμπλουον ποντιζόμενον, τῆς ἐμπορίας ἀφίσταται. Ἄλλ' ἔ
τροπάρια ψάλλουσι, καὶ κανόνας ρυθμίζουσι, καὶ τερτίσμι-
λίζουσι ποικίλα, λιγυρὰ καὶ θελκτικῇ τῇ φωνῇ; Καί
ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐκ διαλείμματος εἰς λόγος πρὸς Θεόν, ἔ
ὥδῃς, ἐν στεναγμῷ ἀλαλήτῳ· εἰκὸς γὰρ καὶ στενα-
σθαι τοὺς τοιοῦτους, ἀλλοτρίαν καὶ ἀήθη πορευομέ-
των τυχόντων ἀνθρώπων ἀπανθρώπως ὀνειδιζόμε-
στιζομένους ἐνίοτε. «Θέλω γάρ, φησιν ὁ Ἀπόστολος,
γους ἐν τῷ νοί, ἢ μυρίους ἐν γλώττῃ»· ἡ γὰρ θλίψις νήφει
ἀνθρώπον παρασκευάζει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φησί· «Κύριε,
ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου». Οὐ δέεται ὁ Θεὸς ἐξ ἡμῶν ποικιλοφω-
νίας, ἀλλὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς, καὶ τοῦ πάντοτε πρὸς αὐτὸν τῷ
νοερῷ ὁμματι ἐνατενίζειν. Οἶδε γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ἐκφωνῆσαι ἡμᾶς,
ὃν χρεῖαν ἔχομεν. Ἐπεὶ καὶ Μωυσέως σιωπῶντος ἀκούει (αὐτῶν
ἐχθρῶν καταδιωκόντων. Εἰ δὲ καὶ ἀδιαφορεῖς, τοῦτο πάντως
καὶ ἐνταῦθα πείσονται καταμένοντες· ἡ μέλιττα γὰρ οὐ περ ἂν
ἀπέλθῃ, μέλι ποιεῖ· οὐ δῆπου καὶ ὁ κηφὴν. Τὸ δὲ ψυχρότατον
αὐτῶν συμπέρασμα, ὅτι ἐκεῖνος, φησί, διὰ τὸ ἴδιον θέλημα ἀπο-
δημιεῖ· ἐγὼ δὲ τὴν ὑποταγὴν ἐκπληρῶ». Καὶ τοι οὐ πάντοτε καλὴ
ἡ ὑποταγή, εἴμῃ κατὰ Θεὸν γένοιτο· πολλάκις γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ
ὑποταγῇ εὐρίσκεται τις τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληρῶν. Ὁ δὲ εἰς
προσκύνησιν ἀπερχόμενος, οὐ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, ἀλλὰ τὸ
τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ καὶ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, οὐ σὸν τὸ διακρί-
νειν τὰ ἀλλότρια· ἀλλ' ἕκαστον τὴν ἰδίαν συνείδησιν θεῶν ἔχειν
κριτὴν, ἢν, ὅπερ πράττει, μετὰ συνέσεως γίγνοιτο, ὥστε ἀρέσκειν
Θεῷ. Τί οὖν, φησιν, ἡμεῖς οἱ μὴ ἀπερχόμενοι εἰς ἱεροσόλυμα, κο-
λαζόμεθα; Οὐ δῆτα, εἴπερ τοὺς ἀπερχομένους ἀποδεχόμεθα· αὐ-
τὰρ ἐπιταγὴ τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἀρετὴ. ὥς δῆπου καὶ τὸ πᾶρθε-
νεύειν, δῶρόν ἐστι πρὸς Θεόν, οὐ φόρος· εὐάρεστον [μὲν], ποι-
ούμενον· μὴ ποιούμενον δὲ διὰ τὰς παντοδαπὰς ἀνάγκας, ἀνέχ-

(α) Ἀπὸ τὸ ἀπὸ 60 ἔς πρὸς με 30 (ὅτε γράσσεται ἐν τῷ παριστάμενῳ).

κλητον. Καὶ 72 - Ἡ Ἀδιαβηνή.	Καβάουλας.	114
κηρύσσοι, ὡς ἐντι	Καλλούδη Προσκυνητέρ.	120
θήσει τὸ Εὐαγγέλιον, 104	Καντακουζηνὸς ὁ αὐτοκρ.	111
τὴν ἐντολὴν, ἀλλὰ συγλ.	Καπιτωλίνα.	42, 62
ποιοῦντας τὴν ἀρετὴν ἀποστ.	Καππάδοκις.	3, 4, 16, 18
ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τιμᾶν μὲν τὴν	Κασσιανός.	88
μὲν τοι τοὺς ἐναρέτους ἐπαίρεσθαι,	Κλήμης ὁ Στρωματ.	66
ἀλλ' ὡς τὸ κατὰ δύναμιν συνεισενεγκέναι,	Κοσμάς ὁ ὁμογρ.	98
φειν· ἐπεὶ καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα	Κοσμιωτάτη.	20
παντὸς κατὰ νοῦν τὸ, « Ἀχρεῖοι δούλοι τοῦ	Κυριακός.	88
ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν » μὴ ἔχειν δὲ τὴν εἰπὴν	ἐκ τῆς ἡμέρας.	58
ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ· ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ θεῖον	ἱεροσολ. 69, 71, 76, 110-	10, 39
κολάζειν τε καὶ κατακρίνειν. Εἰ γὰρ καὶ μυριάκις	ἱερός. 70, 74 - δ	92
θανεῖν, καὶ τοῦτο πεποιθήκαμεν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος		106
οὕτως ἰσόβροπον ταῖς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ εὐεργεσίαις.		94
φησιν, ἐστὲ σεσωσμένοι. Προσέχειν δὲ, μὴ διὰ τὴν ἀρετὴν		84
ρᾶν τὰς θείας ἐντολάς, ἐπεὶ οὐ τὰς ἐντολάς ποιοῦμεν		103
ἀρετὴν, ἀλλ' αὐτὴν διὰ τὰς ἐντολάς. Παράδεισος γὰρ τὰ θεῖα		93
προστάγματα, φραγμός αἱ ἀρεταί, κλεις δὲ καὶ θύρα ἡ νῆψις.		85
Ὅταν οὖν πρόκειται ἡμῖν παραβῆναι τὴν ἐντολὴν		
ἐατέον τὴν οἰανδήποτε ἀρετὴν, καὶ ἐκπληρωτέον τὴν ἐντολὴν.		
εἰ μὴ Θεῷ τὴν ἀρετὴν ἐπηγγειλάμεθα. Τότε γὰρ ἀμφοτέρω		
ἐκπληροῦν· τὸ μὲν, ὡς θεῖον ἐπίταγμα, τὸ δὲ, ὡς ἰδιαν ὑπόσχεσιν.		
Ἐδεῖ, γάρ φησι, [καὶ] τοῦτο ποιεῖν, καὶ αὐτὸ μὴ ἀφίεναι. Καὶ γὰρ		
βασιλέως θνητοῦ πάντως ἐπίταγμα παραβαίνοντες, κολαζόμεθα·		
καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόσχεσιν μὲ ἀποδιδόντες, παιδευόμεθα καὶ		
μάρτυρες ἐπὶ τούτοις πολλοί. Ἡμεῖς δὲ μέχρι τοῦδε τὸν λόγον		
στήσωμεν, τὸ ὀφειλόμενον, ὅσον ἐφ' ἡμῖν, ἀποτίσαντες.		

σύμπλουν ποντιζόμενον, τῆς ἐμπορίας ἀφίσταται. Ἄλλ' ὅτι οὐ τροπάρια ψάλλουσι, καὶ κανόνας ῥυθμίζουσι, καὶ τερετίσματα μελίζουσι ποικίλα, λιγυρὰ καὶ θελκτικῇ τῇ φωνῇ; Καὶ τί τοῦτο; ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐκ διαλείμματος εἰς λόγος πρὸς Θεόν, εἰ καὶ ἄνευ ᾠδῆς, ἐν στεναγμῷ ἀλαλήτῳ· εἰκὸς γὰρ καὶ στεναγμοῖς χρῆσθαι τοὺς τοιούτους, ἄλλοτρίαν καὶ ἀήθη πορευομένους, καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων ἀπανθρώπως ὀνειδιζομένους, ἢ καὶ μαστιζομένους ἐνίοτε. «Θέλω γάρ, φησιν ὁ Ἀπόστολος, πέντε λόγους ἐν τῷ νοῒ, ἢ μυρίου ἐν γλώττῃ»· ἡ γὰρ θλίψις νήφειν τὸν ἄνθρωπον παρασκευάζει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φησί· «Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου». Οὐ δέσται ὁ Θεὸς ἐξ ἡμῶν ποικιλοφωνίας, ἀλλὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς, καὶ τοῦ πάντοτε πρὸς αὐτὸν τῷ νοερῷ ὁματι ἐνατενίζειν. Οἶδε γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ἐκφωνῆσαι ἡμᾶς, ὧν χρεῖαν ἔχομεν. Ἐπεὶ καὶ Μωυσέως σιωπῶντος ἀκούει (αἱ), τῶν ἔχθρων καταδιωκόντων. Εἰ δὲ καὶ ἀδιαφοροῦσι, τοῦτο πάντως καὶ ἐνταῦθα πείσονται καταμέναντες· ἡ μέλειττα γὰρ οὐ περ ἂν ἀπέλθῃ, μέλι ποιεῖ· οὐ δῆπου καὶ ὁ κηφὴν. Τὸ δὲ ψυχρότατον αὐτῶν συμπέρασμα, ὅτι ἐκεῖνος, φησί, διὰ τὸ ἴδιον θέλημα ἀπεδημῆ· ἐγὼ δὲ τὴν ὑποταγὴν ἐκπληρῶν. Καὶ τοι οὐ πάντοτε καλὴ ἡ ὑποταγὴ, εἴμῃ κατὰ Θεὸν γένοιτο· πολλάκις γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ ὑποταγῇ εὐρίσκεται τις τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληρῶν. Ὁ δὲ εἰς προσκύνησιν ἀπερχόμενος, οὐ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ καὶ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, οὐ σὸν τὸ διακρίνειν τὰ ἀλλότρια· ἀλλ' ἕκαστον τὴν ἰδίαν συνειδήσιν δέον ἔχειν κριτὴν, ἢν, ὅπερ πράττει, μετὰ συνέσεως γίγνεται, ὥστε ἀρέσκειν Θεῷ. Τί οὖν, φησιν, ἡμεῖς οἱ μὴ ἀπερχόμενοι εἰς Ἱεροσόλυμα, κολαζόμεθα; Οὐ δῆτα, εἴπερ τοὺς ἀπερχομένους ἀποδεχόμεθα· οὐ γὰρ ἐπιταγὴ τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἀρετὴ. Ὡς δῆπου καὶ τὸ παρθενεύειν, δῶρόν ἐστι πρὸς Θεόν, οὐ φόρος· εὐάρεστον [μὲν], ποιούμενον· μὴ ποιούμενον δὲ διὰ τὰς παντοδαπὰς ἀνάγκας, ἀνέγ-

(α) Ἄλλοτ' ἐν αὐτῷ 60 ἔς πρὸς με 30 (οὕτω γράφεται ἐν τῷ παριστάμενῳ).

κλητον. Καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ταλανίζει μὲν ἑαυτὸν, εἶπερ μὴ κηρύσσοι, ὡς ἐντολὴν ἔχων· μισθὸν δὲ ἐκδέχεται, εἶπερ ἀδάπανον θῆσαι τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς μὴ ἔχων ἐν τούτῳ καταναγκάζουσιν τὴν ἐντολὴν, ἀλλὰ συγχωροῦσαν. Διὰ τοῦτο δεῖ, μήτε τοὺς ποιῶντας τὴν ἀρετὴν ἀποστρέφεισθαι τοὺς μὴ ποιῶντας, μήτε τὸ ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τιμᾶν μὲν τὴν ἀρετὴν, ὡς ἀγίαν καὶ θείαν· μὴ μὲν τοι τοὺς ἐναρέτους ἐπαίρεισθαι, ὡς δὴθεν μέγα τι ποιῶντας, ἀλλ' ὡς τὸ κατὰ δύναμιν συνεισενεγκόντας, Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφειν· ἐπεὶ καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνάμεθά τι ποιεῖν· ἔχειν τε διαπαντός κατὰ νοῦν τὸ, «Ἀχρεῖοι δούλοι ἐσμέν, καὶ ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν»· μὴ ἔχειν δὲ τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔργον, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ· ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ ἐλέειν καὶ δικαιοῦν, κολάζειν τε καὶ κατακρίνειν. Εἰ γὰρ καὶ μυριάκις ἐνεδέχeto ἀποθανεῖν, καὶ τοῦτο πεποιήκαμεν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, οὐδ' οὕτως ἰσοῤῥοπον ταῖς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ εὐεργεσίαις. «Χάριτι γάρ, φησιν, ἔστε σεσωσμένοι». Προσέχειν δὲ, μὴ διὰ τὴν ἀρετὴν παρορᾶν τὰς θείας ἐντολάς, ἐπεὶ οὐ τὰς ἐντολάς ποιούμεν διὰ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' αὐτὴν διὰ τὰς ἐντολάς. Παραδείσους γὰρ τὰ θεῖα προστάγματα, φραγμὸς αἱ ἀρεταί, κλείς δὲ καὶ θύρα ἡ νῆψις. Ὅταν οὖν πρόκηται ἡμῖν παραδοῆναι τὴν ἐντολὴν διὰ τὴν ἀρετὴν, ἑατέον τὴν οἰανδήτινα ἀρετὴν, καὶ ἐκπληρωτέον τὴν ἐντολὴν· εἰ μὴ Θεῷ τὴν ἀρετὴν ἐπηγγειλάμεθα. Τότε γὰρ ἀμφοτέρωτερά χρὴ ἐκπληροῦν· τὸ μὲν, ὡς θεῖον ἐπίταγμα, τὸ δὲ, ὡς ἴδιον ὑπόσχεσιν. Ἔδει, γάρ φησι, [καὶ] τοῦτο ποιεῖν, κακεῖνο μὴ ἀφιέναι. Καὶ γὰρ βασιλέως θνητοῦ πάντως ἐπίταγμα παραβαίνοντες, κολαζόμεθα· καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόσχεσιν μὲ ἀποδιδόντες, παιδευόμεθα· καὶ μάρτυρες ἐπὶ τούτοις πολλοί. Ἡμεῖς δὲ μέχρι τούδε τὸν λόγον στήσωμεν, τὸ ὀφειλόμενον, ὅσον ἐφ' ἡμῖν, ἀποτίσαντες.

Οἱ κατὰ τὰς ἐκδόσεις διορθωθέντες συγγραφεῖς.

Ἀμμώνιος Σελ. 78.—Γρηγόριος ὁ Νύσσης. Σελ. 11—36. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἱεροσολ. Συνόδου Σ. 101.—Ἐπιφάνιος Σ. 60. Εὐσέβιος Σ. 68, 71. Θεοδώρητος Σ. 90. 117. — Θεοφάνης ὁ Ταυρομεν. Σ. 107. Ἠλίας Ἱεροσολύμ. Σ. 102. — Ἰουστίνος ὁ μάρτυς Σ. 64. Καντακουζηνός. Σ. 113. — Κεδρηνός. Σ. 85.—Παχώμιος Σ. 142.—Σωζόμενος. Σ. 67. 77.—Χρυσόστομος. Σ. 52.

ΠΙΝΑΞ.

Ἀγγλικὴ πολιτεία.	Σελ. 13	Βάπτισμα ἐν Ἰορδάνῃ.	76
Ἅγιον φῶς.	105, 122	Βασιλείς ὁ Μίγας.	75
Ἀδαμάντιος.	97	Βασίλισσά.	5, 20
Ἀδριανὸς αὐτοκράτωρ.	62	Βασίλειγγος.	47, 75, 121
Ἀθανάσιος ὁ Ἱεροσολύμων.	132	Βηθλεὴμ.	64, 82, 136
Αἰλία.	40	Βιθλιοθεῖκαι ἐν Ἱεροσολ. — ἐν τῇ Σαβ.	
Αἰρετικῶν ἐν τῷ ναῦ τῆς Ἀναστάσεως		Λαύρ.—ἐν Κωνσταντινουπόλει.	65, 132
συνάξεις οὐ παράδοξοι.	138	Γαλινδοῦχ ἡ Περσίς.	94
Ἀκριθῆς εἰς.	215	Γερφάμος Ἰορδανίτης.	92
Ἀλέξανδρος Ἱεροσολύμ. Σ. 65—ὁ μο- ναχός.	62	Γολγοθᾶς	69, 110
Ἀλέξιος ὁ δοσις.	115	Γραφαί.	35
Ἀμμώνιος ἀδελφ.	78	Γρηγόριος ὁ Νεζ. 76. — ὁ Νύσσης	
Ἀναστασιος ὁ Πέρσης.	96	77. — ὁ Ἀκραγαντίνος.	98
Ἀνδρίας ὁ Ἱεροσολύμ.	96	Δαμασκηνός.	94
Ἀνδρόνικος ὁ δοσις.	92	Δανιὴλ ὁ Ἐφέσου.	109
Ἀνθίμος ὁ Ἱεροσολύμ.	132	Δαπάνη εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων	
Ἀντίοχος ἀδελφ.	95	τόπων.	127
Ἀναγνώμην ἀποδείξεις τῶν Ἱεροσολύ- μων 111. — Ἄλλου ἀναγνώμην περι- γραφή τῆς ἁγίας γῆς ἀνέκδοτος.	120	Δισπόνορος.	23
Ἀρκευλφος.	97	Δημόσια ἐχτήματα.	18
Ἀρμένιοι πυρπολοῦσι τὸν ναὸν τῆς		Δοσίθεος ὁ Ἱεροσολύμ.	73, 115, 138
Ἀναστάσεως.	130	Δυσχωρία.	16
Ἀρσένιος ὁ Καισαρείας.	114	Δυτικῶν ἀμφιβολίας περὶ τοῦ ἁγίου	
Ἀβγουστίνος	116, 134	Τάφου.	117
Ἀφροδίτης καὶ Διὸς εἰδωλον.	62	Δωρόθεος Παλαιστινός.	95
		Ἐγινάρου πλάνη.	102
		Ἐγκαινία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.	73
		Ἐκκλησία.	57

Ἑλένη ἡ ἁγία. 72 - Ἡ Ἀδιαβηνή.	Καβάσιλας.	114
(Προλόγ.).	Καλλούδη Προσκυνητάρ.	120
Ἐλευθέριος Ἀντιοχείας.	104 Καντακουζηνὸς ὁ αὐτοκρ.	111
Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου. 80. - Ὁ Ἱερο-	Καπιτωλίνα.	42,62
σολυμίτης.	110 Καππάδοκις.	3,4,16,18
Εὐάγγριος.	81 Κασσιανός.	88
Εὐαγγελικὴ πολιτεία.	13 Κλήμης ὁ Στρωματ.	66
Εὐδοκία ἡ τοῦ αὐτοκρ. Θεοδοσίου. 88	Κοσμᾶς ὁ ὁμολογ.	98
- ἡ Ὁνωρίχου.	91 Κοσμιωτάτη.	20
Εὐθύμιος ὁ μέγας.	92 Κυριακός.	88
Εὐκτήριος οἶκος ἐν Ἱερουσαλήμ.	57 Κυριακὴ ἡμέρα.	58
Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου. 67 - Ὁ Νικο-	Κύριος.	10,39
μηδαίης. 75 - Ὁ πρεσβύτερος.	85 Κύριλλος ὁ Ἱεροσολ. 69,71,76,110-	
Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλον.	108 ὁ Σκυθοπολίτ.	92
Εὐστόχιον.	85 Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας. 70,74 - ὁ	
Εὐτροπία.	74 Μονομάχος.	106
Ἐφραίμ ὁ Ἱεροσολύμων.	132 Λεόντιος ὁ Νεαπολεως.	94
Ἡλίας ὁ Ἱεροσολύμων.	101 Λίθος τοῦ θαύου Μνήματος.	84
Ἡράκλειος αὐτοκρ.	96 Μακάριος Ἀντιοχείας	103
Ἡσύχιος ὁ Ἱεροσολύμων.	95 Μαρία ἡ δσία.	93
Θεογόνιος ὁ Νικαίας.	75 Μάρκελλα.	81,85
Θεοδοσίος ὁ αὐτοκρ. 85 - ὁ Κοινο-	Μάρκος.	87
διάρχης.	91 Μαρτῖριον.	71
Θεοδώρητος ὁ Κύρου.	89 Μελάναι αἱ δσiai.	85
Θεόδωρος. 86 - ὁ Σταυδίτης 98 - ὁ	Μελίτων.	65
Γραπτός.	100 Μιχαὴλ ὁ Σύγκελος. 100 - ὁ Παφλα-	
Θεόκτιστος.	91 γών.	106
Θεοφάνης ὁ Γραπτός. 100 - ὁ Ταυ-	Μολίνος.	12,47,69
ρομενίας.	106 Μοσχέμιος.	12,47,105
Θεοφάνεια.	82 Μόσχος.	95
Θρόνος τοῦ ἀδελφοθείου ἱακώβου.	72 Μουραδιώβου Ὁδοιπορικόν.	120
Ἰάκωβος ὁ ἀδελφοθεύς.	58 Νάρμισσος.	64
Ἰγρυβλος.	106 Νικήτας, βασιλικός.	103
Ιεθεός.	39 Νικόλαος ὁ Μυρίων.	115
Ἱεροσδλυμα.	39 Νορέβου Ὁδοιπορικ.	120
Ἱεροσολυμιανὸν Ὁδοιπορικόν.	75 Ὁδοιπορικὰ διαφόρων.	97,120
Ἱερουσαλήμ.	39 Οἰκουμένη ὁ Β. Σύνοδ.	76
Ἱερώνυμος.	81 Ὀλαίμ.	105
Ἱλαρίων ὁ μέγας.	80 Ὁμάρ.	97,113
Ἰουστινιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ.	92 Πατὴρ πατέρων.	21
Ἰουστίνος ὁ μέγας.	64 Παλλάδιος.	87

Παχώμιος ὁ μοναχός.	114, 141	Συντομία.	22
Πάδλα.	86	Σχολεῖον ἐν Ἱερουσαλήμ.	132
Πελαγία ἡ ὁσία.	86	Σωζόμενος.	19
Περδικάς ὁ Ἐφέσιος.	110	Σωτήρια σύμβολα.	5, 22
Πέτρος ὁ ἐκ Γαλατίας.	79	Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσ. 93, 96. — Ὁ Γράκι.	
Περφόριος ὁ Γάζης.	87	κός.	85
Προσκυνηταὶ τῶν Ἱεροσολ. ἐπὶ τοῦ		Τέλειοι.	2, 14
πρώτου αἰῶνος.	60	Τερίδινοι.	75
Ρουστικιανή.	94	Ἱπερῶν.	33
Σάββας ὁ ἡγιασμ.	92	Ἱψηλὴ πολιτεία.	1, 12
Σαλαδίνος.	108	Φαρισαῖοι τιμῶσι τοὺς τάφους τῶν	
Σαλήμ.	39	δικαίων.	60
Σαρακηνοί.	104	Φθόνος.	28
Σαμὴ πολιτεία.	15	Φιλόρωμος.	88
Σιγφρίδης ὁ Μουγουντ.	106	Φιλοσοφία.	15
Σιδών.	40, 107	Φιρμιλιανός.	67
Ἐκκλῆσι τῷ Σολομωντικῷ ναοῦ.	93	Φωκᾶς.	108
Στόλος πρὸς τὴν προσδοκίαν ἡμαστέ.		Χαίρειν ἐν Κυρίῳ.	22
γῶθη ὁ Κύριος.	85	Χαρίτων.	92
Σταυροφόροι.	107	Χριστιανικαὶ συνάξεις ἐν ταῖς μαρ-	
Συμεὼν ὁ Ἱεροσολ. 105. — Ὁ Θεσσαλο-		τυρίοις	14, 20
νικαῦς.	86	Χρυσάνθος ὁ Ἱεροσολ. 120, 132. — ὁ	
Συμειώνης.	79	Καμαράσης.	120
Σύνεδοι ἐν Ἱεροσολύμοις.	73, 75, 96,	Χρυσόστομος.	52, 57, 86
	100, 114, 115	Ὠριγένης.	66

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ. 13. στίχ. 3 γρ. οὐρανοφάντων. — Σ. 16. ς. 26. ἱτέρων. — Σ. 20. ς. 19. καὶ οὐ. — Σ. 30. ς. 21. Ψαλμ. λη, 9. — Σ. 35. ς. 28. ἀναστάσεις. — Σ. 40. ς. 14. αἰσιότα. — Σ. 43. ς. 18. ἀγίαν. Σ. 53. ς. 6. ἄλπισαν. ς. 18. γράφ. §. 66. Σ. 56. ς. 32. ἡ ἀνωτέρα. — ς. 26. καὶ δὴ καὶ Θεοδώρ. — Σ. 58. ς. 9. ἰδωμένοι. — Σ. 62. ς. 29. ὅτι. — Σ. 66. ς. 5. γρ. σελ. 323. — Σ. 69. ς. 18. γρ. σελ. 337. — Σ. 90. ς. 28. ἐξάλ. τὴν ἐνα καὶ Σ. 92. ς. 2. — Καππάδοκος καὶ. Σ. 96. ς. 16. τῷ. — Σ. 120. ς. 27. Ingolst. Σ. 123. ς. 29. παῖδ. καὶ ἀδελ. Σ. 139 ς. 29. — ταῖς.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ:

Σελ. ζ. σίχ. 6. γρ. επικίνδυνον—σίχ. 19. ἐξάλειψον τὸν ἕνα τῶν δύο καί—Σ. 13. σχ. 20 (μετὰ τὸ τῶν ἐν τοῦτων, πρόσθετος). Καὶ πολὺ πρὸ τούτων ὁ θαυμασὸς Ὀριγένης τὸν ἀσκητικὸν βίον διαγράφει, λέγων· «ὅτι (ἰσ. γρ. Καί τι) γινόμενον ἀσκητικὸν (ἄλλ. τοῖς ἀσκηταῖς). Πολλάκις γάρ, παρακειμένου τοῦ γῆμαι, τῷ (γρ. καί) μὴ ἔχειν πρᾶγμα (ἰσ. γρ. πράγματα), ἐπανισταμένης τῆς σαρκὸς τῷ πνεύματι, αἰρεῖται τοῖς οὐ καταχρήσασθαι τῇ τοῦ γαμεῖν ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ ταλαιπωρεῖν καὶ κάμνειν, ὑποπιέζων τὸ σῶμα νηστείας, καὶ δουλαγωγῶν αὐτὸ ἀποχαῖς τοιῶνδε βρωμάτων » (οἷον κρεάτων, κτλ. ὡς ἐν ταῖς ἀνάκαθεν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὁρισμέναις νηστείαις) « καὶ παντὶ τρόπῳ τῷ πνεύματι τὰς πράξεις (ἰσ. γρ. ὁρέξεις) τοῦ σώματος θανατοῦν » (Ὁμιλ. ιθ, εἰς Ἱερ.μ. σελ. 193. Huet.) — Σ. 23. σσχ. 17. (μετὰ τὸ χαρὰ κτηρίῳ). Οὕτω καὶ ὁ θεσπίσιος Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως εἶπε « τὴν (τοῦ Χριστοῦ) δευτέραν σωτήριον ἔλυσιν » (λόγ. η. σελ. 300. Ρώμ. 1630). — Σ. 40. σσχ. 31 (μετὰ τὸ σελ. 835, πρόσθετος) βλ. καὶ Chateaubriand Itinér. T. 2. p. 260. — Σ. 41. σσχ. 24 (μετὰ τὸ ἀπιστίαν). Ὅθεν καὶ ὁ ἐρῶς Βασίλειος ὁ Σιλευκείας (λόγ. λη.) « τὸ ταῖχος τῆς καλουμένης Αἰλίας ἐφοδομήσαν Αἴλιος Τίτος (γρ. Ἀδριανὸς) ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ οἰκοδομηθέντος ναοῦ » (πρὸλ. Ἑπιφάν. π. Μίτρ.). — Σ. 42. σσχ. 19 (μετὰ τὸ αἰῶνα). Ἐλεγον δὲ σπανίως καὶ τὸ ἰθνηκὸν Αἰλίας « Τὸν τῆς Αἰλίων ἐπισκοπον — οἱ τῆς Ἐκκλησίας θεσμοὶ τῆς Παλαιστίνης ἡγουμένου οὐκ ἴσους » (Κύριλ. Ἀλεξ. ἐπιστ. ιδ. ἴδε καὶ ἐν τοῖς Πρόκλου Κωνσ. συγγράμ. σελ. 661). Ἄλλ' ὡσαύτως, καὶ μάλα συνήθως ἔλεγον αὐτοὺς καὶ Ἱεροσολυμίτας, ὡς ἄλλοι τε δηλοῦσι, καὶ Γρηγόρ. ὁ Ναζιανζηνὸς (βλ. ἔμπρ. σελ. 76.), καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς Νύσσης (ἐπισθ. ἐπισ. Α. σελ. 3, καὶ 17). — Σ. 46. σίχ. 14 (μετὰ τὸ ἐπιστ. ιζ. πρόσθετος) ἴδε καὶ ἐπισ. 150 ad Hedibiam. T. 1. p. 1227. — Σ. 48. σ. 28 (μετὰ τὸ κτλ.) ἴδε καὶ Φωτ. Ἀμφιλοχ. οδ. (ἡ β. κατὰ τὴν Εὐγυν. εκδ. ἐν Θεοδωρήτ. τόμ. α. σελ. 40). Σ. 58. σχ. 3 (εἰς τὸ Συναγωγῇ σημείωσις). Κεῖται καὶ παρ' Ὀριγένης (εἰς Ἱερ.μ. Ὁμιλ. δ. σελ. 71. Η.) τὸ Συναγωγὴ ἀντὶ τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, ἢ ναοῦ, τὸ δ' Ἐκκλησίᾳ ἀντὶ τοῦ συναξίς, ἄθροισμα πιστῶν « ὅτε ἀπὸ τῶν κοιμητηρίων, προπέμψαντες τοὺς μάρτυρας, ἤρχόμεθα ἐπὶ τὰς συναγωγὰς, καὶ ἔλθῃ ἡ Ἐκκλησία μὴ ἐκπονημένη » (ἰσ. γρ. στυγνὴ καὶ κομπομένη, κτλ. ὁ δὲ μακάριος Ἱερώνυμος μεταφράζει... *tristes ad Ecclesiam revertebantur omnis erat multitudo lugentium* ὡσανεὶ ἔγραψεν Ὀριγένης, λελυπημένοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπανήρχοντο· πάντα τὴν πληθὺς ὀρηνούντων). — Σ. 60. σσχ. 33. ὡς καί. — Σ. 64. στ. 15 (μετὰ τὸ αὐτόθι, σημείωσις). Καὶ ἄλλο παρόμοιον θαῦμα τοῦ πολλὰ παρὰ δόξαν πεποιηκότος (Εὐσέβ. Ἐκκλ. ἱστ. σ. 9) Ναρκίσσου μνημονεύει ὁ Κεδρηνὸς (τόμ. α. σελ. 256) « Νάρκισσος, ἐν τῷ βαπτίζῃ ἐλαίου τοῦ χρίσματος λαίψαντος, ἐκέλευσεν ὕδωρ ἐν τῷ κρατῆρι ἐληθῆναι, καὶ οὕτω (ἰσ. γρ. τοῦτο) προσευξάμενος, εἰς ἕλκον μετέβα-

οὐ πόδες αὐτοῦ». Ὅτι δὲ ἅγιοι καὶ μετὰ ταῦτα οἱ τοιοῦτοι τόποι, ὁ αὐτὸς Προφήτης δηλοῖ, λέγων· «Τὸ ὄρος, ὃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος», ἦτοι διὰ παντός, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἅγιοι Παιδες, μετὰ τὸ τὴν πόλιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ἀλωθῆναι, καὶ τὸν θεῖον Νεὼν ἀφανισθῆναι, καὶ αὐτοὺς αἰχμαλώτους ἀπαχθῆναι, ἔτι ἁγίαν καλοῦσι τὴν πόλιν. Φασὶ γὰρ ἐκ μέσου τῆς καμίνου. «Καὶ κρίματα ἀληθείας ἐποίησας κατὰ πάντα, ἃ ἐπήγαγες ἡμῖν, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν Ἰερουσαλήμ». Οἷς καὶ τὸ ἱερὸν συνάδει Εὐαγγέλιον, τὰ περὶ τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῆς σταυρώσεως διηγουμένον. Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ, ὥς φησιν ὁ Παῦλος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος φησί· «Σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ», περὶ τοῦ Θεωρίου ὑποφάσκων, ἐν ᾧ ἔδειξε τὴν δόξαν αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ. Καὶ πολλοὺς τῶν μετὰ ταῦτα ἁγίων ἰδοὺς ἂν τὰ αὐτὰ ἐμπεδοῦντας, οὐ μόνον τὸ Θεῶρ [ὡς] ἅγιον ὄρος δηλονότι προσκυνούντας, καὶ τὸν ζωοδόχον Τάφον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐνθα περιεπάτησεν ὁ Κύριος, καὶ ἐκάθησε· καὶ τοὶ ἀσεβῶν ἐπικρατούντων καὶ ἐπιχωριαζόντων τοῖς τόποις, ὥς καὶ νῦν. Καὶ εἰκότως· εἰ γὰρ πρὸ τῆς χάριτος οἴκους Θεοῦ καὶ τόπους αὐτοῦ ταῦτα ὀνομάζειν εἰωθεν ἡ Γραφὴ ἔτι ἐν τύπῳ, πῶς οὐ καὶ μετὰ ταῦτα; Μᾶλλον δὲ, εἰ σύμπασαι αἱ κατὰ τὸν κόσμον ἅγιοι ἐκκλησίαι ταύτης ἀπολαύουσι τῆς τιμῆς παρὰ τῶν χριστιανῶν, τύποι καὶ παραδείγματα οὔσαι, εἴτε τῶν ἐν Παλαιστίνῃ τόπων, ἐφ' ὧν ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη, καὶ ἐβαπτίσθη, καὶ ἐδίδαξε, καὶ τέλος, δι' ἡμᾶς ἐσταυρώθη, ἀνέστη τε καὶ ἀνελήφθη ἐν δόξῃ, εἴτε καὶ τῶν ἐπουρανίων, ἐν οἷς εἰσῆλθε, πόσης οἰεῖ ἀπολαύειν τῆς τιμῆς καὶ αἰδοῦς τὰ τυπούμενα; Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς οὐρανοῖς οὐκ ἐνδέχεται τινα ὄλως ἀνελθεῖν, καὶ προσκυνῆσαι ἐν δὲ τῇ Ἰερουσαλήμ, οὐ πάντα, εὐχριθμήτους δέ τινας. Ἐξ ἀνάγκης οὖν τοὺς ἱερῶς οἴκους ἀνὰ πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην κτίζομεν, καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐν αὐτοῖς ἐπιτελοῦμεν, παρὰδοθεῖσαν

ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ, μέχρις ἂν ἔλθῃ. Ἐπεὶ, εἴπερ ἐνεδέχετο αὐτῷ συνεῖναι τῷ Χριστῷ σωματικῶς, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐν οἴφθιποτε μέρει τῆς γῆς, οὐκ ἦν χρεία οὔτε ναῶν, οὔτε θυσιῶν καὶ συμβόλων, ὥς οὐδ' ἐν τῷ μέλλοντι, ἀμέσως καὶ χωρὶς παραπετάσματος αὐτῷ συνευφραϊνομένοις. Εἰκῇ καὶ μάτην οὖν μέμφονται αἱ ἐμβρόντητοι τοὺς ἀπερχομένους εἰς προσκύνησιν καὶ ἱστορίαν τῶν σεβασμίων τόπων, τὴν εἰς Χριστὸν ἐνδεικνυμένους ἔρωτα, καὶ τὴν διάπυρον πίστιν, ὥς τοσούτων ὑπερφροσούντας πόνων καὶ κινδύνων παντοδαπῶν, τῶν ἐν θαλάσῃ, λέγω, καὶ ξηρᾷ· καὶ τὸ ὑπόδειγμα σχεδόν. Ὁρώμεν γάρ τινας πολλὰκις παῶν οἰκείων [τινάς] ἀπολέσαντας, καὶ εἰς ζώπυρον τῆς τούτων μνήμης εἰκόνας αὐτῶν προτιθεμένους, ἢ ἱμάτιον, ἢ ἕτερον τι τῶν αὐτοῦ, [γρ. αὐτῶν], καὶ εἰς τοὺς τάφους ἀπερχομένους, ἵνα μᾶλλον τὸν πόθον ἀνάψωνται. Οὐχ οὕτω γὰρ ἀκοῇ ἐντυποῦν οἶδε τὰ πράγματα, ὥς ὀφθαλμός· μᾶλλον δὲ, ἀκοῇ τυποῖ διὰ φαντασίας, ὀφθαλμός δὲ αἰσθητῶς ὁρᾷ τὰ ἐναντι αὐτοῦ· ὅπερ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν νῦν ζητουμένων· ἅπερ γὰρ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις καὶ σεπταῖς εἰκόσιν ἐγγεγραμμένα ὁρώμεν, ἐκεῖσε ἀπερχόμενοι, ἐκτυπώτερόν τε καὶ τηλαυγῶς καθορώμεν. Ὅταν οὖν ἐνδον τοῦ Ναοῦ τοῦ ζωοδόχου Τάφου γένωμαι, καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν τὸν Τάφον, ἀλίγον δὲ τοῦτου διεστώτα τὸν Κρανίου τόπον, καὶ μέσον αὐτῶν τὸν ἐνταφιασμόν, Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμω συμπαρεῖναι δοκῶ τῆς κηδείουσιν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, τὴν ἁγίαν, λέγω, Σιών, αὐτῷ συνεστῇν (ἰσ. γρ. *συνεστῆσθαι*) τῷ Χριστῷ. Ὅταν δὲ ἐν Γεθσημανῇ, ἐν τῷ χεϊμάρρῳ τῶν Κέδρων, τῷ Χριστῷ συμπάσχειν καὶ συνεύχεσθαι. Καὶ αὐτὸν ὁρῶ τὸν Πέτρον τὴν μάχαιραν ἔλκοντα, καὶ κατὰ τοῦ ἀνοσίου δούλου παίοντα. Ἀνερχόμενος δὲ τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος ὄρος, τοὺς παῖδας ὁρῶ κλάδους κόπτοντας ἐκ τῶν δένδρων, καὶ ὑποφρωνόντας σὺν τοῖς ἱματίοις τῷ ἐπὶ πώλῳ καθεζομένῳ βασιλεῖ, καὶ πληθὺς ὅτι πλείον ἦδη τοῦ λαοῦ τὴν ὑπώρειαν φθάνον μετὰ φοινίκων, τοὺς παῖδας ζηλοῦν, ἐφ' ᾧ τόπῳ μεθ' ἡμέρας ἔμελλον ἴσως τινὲς αὐτῶν μεθ' ὧν παραγενέσθαι. Ὁρῶ τὸν προπάτορα

Ἀποὶδ φεύγοντα ἐκ προσώπου Ἀβεσσαλώμ μετὰ τῶν ἐταίρων, καὶ
 τὸν Σεμεὶ καταρῶμενον καὶ λιθάζοντα, [καὶ] τοιαῦτα πάσχοντα
 τὸν προφήτην καὶ βασιλέα, οἷά περ ὁ ἐκ τῆς ὁσφύς· αὐτοῦ Βασι-
 λεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ καθήσας, κατὰ
 τὰς Γραφάς, ἐμελλε μετὰ ταῦτα παθεῖν παρὰ τοῦ πρωτοτόκου
 αὐτοῦ υἱοῦ Ἰσραὴλ ἐν αὐτῷ τόπῳ ἀντὶ μὲν τοῦ Ἀβεσσαὺ υἱοῦ
 Ζαρουίας, ἔχων τὸν Σίμωνα Ἰωνᾶ ἐπεκδικεῖν προθυμούμενον, καὶ
 ἐπιτιμώμενον τοῦ ἑγγειρήματος· ἀντὶ δὲ Σεμεὶ τοῦ ἐκ τῆς οἰκίας
 Παούλ, τὸν Ἰούδα, ἐκ τῶν Ἀρχιερέων ἐρχόμενον, καὶ δόλω προ-
 δίδόντα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀκρωνυχίᾳ φθίσας, ὁρῶ τὸν τύπον τῶν
 ποδῶν, καὶ αὐτὸν φαντάζομαι τὸν Χριστὸν ὁρᾶν ἀναλαμβάνον-
 νον. Ἐν Βηθανίᾳ δὲ παραγιγόμενος, ὁρῶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν συ-
 κωνώσας Χριστῷ ἐξ Ἰερδάνου παραγενομένην, καὶ τὴν ἀφόρητον
 λώπην διηγούμενας, καὶ ἐπὶ τὸν τάφον προοδοποιούσας τοῦ ἀδελ-
 φοῦ. Καὶ τί μοι ἕκαστα καταλέγειν; Ὅπου γὰρ καὶ ἀκούων μελε-
 δούμενον, ἀκούσατε ὅρη καὶ βουνὰ καὶ τὰ περὶ χῶρα τῆς Ἰου-
 δαίας, ἐξ ὧς ὁλος ἑμαυτοῦ γίνομαι· καὶ ἔνθεν μὲν τὴν Βηθλεὲμ,
 ἐντεῦθεν δὲ τῆς δυσόκου Ἐρχὴλ τὸν τάφον, ἐκεῖθεν δὲ τὸν Ἐφραθᾶ,
 ἐναντίαν ἀλλήλων διακείμενα καθορῶ. Ὅταν δὲ ἐνωτισθῶ «Δράμω-
 μεν τοῖσιν πρὸς τὴν Ἰερδάνην», δοκῶ συντρέχειν τοῖς προσκυνηταῖς,
 καὶ συγκαταβαίνειν εἰς Ἰεριχώ, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, διαμέσου
 (ἰσ. γρ. διὰ μίσης τῆς ὁδοῦ θεωρῶν καὶ ἕτερα πλεῖστα θεάματα. Πῶς
 οὖν ἀναίθην τῇ ἀληθείᾳ μάχονται, οἱ μηδὲν ὄρελος λέγοντες ἀπο-
 λαύειν τοὺς προσκυνοῦντας, καὶ ἐκείσε παραγινομένους δι' ἰσορίαν;
 Πῶς οὐκ ἴσοι τοῖς ἀτιμάζουσι τὰς ἱερὰς εἰκόνας, κἄν αὐτοὶ μὴ προ-
 σκυνοῦσι (ἰσ. προσκυνῶσι), κἄν ἄλλους ἐμποδίζουσιν (ἰσ. ἐμποδιζο-
 σιν), ἀπειρίαν ἐναπομоргύντες ταῖς ἀφελεσέrais αὐτῶν ψυχαῖς; Ἀλλὰ
 τοῦτο πάντως πάσχουσιν ἐκ κενυδοξίας καὶ ὑπερηφανίας· οὐ γὰρ
 ἐθέλουσι τινα ἑαυτῶν θελτίονα ἰδεῖν. Διὸ αὐτοὶ, μὴ βουλημένοι ὑπερ-
 κινδυνεύειν Χριστοῦ, καὶ τοὺς βουλημένους κωλύουσι. Τί γάρ, φασί,
 θέλετε ἰδεῖν Θεὸν ὑβρίζοντα, καὶ τόπως ὑπὸ αἰρετικῶν κρατου-
 μένους τε καὶ καταπατασμένους· ποῖον μοναχικὸν ἐκείσε; ποῖα χρῆ-

οτιανική πολιτεία ; Ὡς αὖτε εἰλεγόν. — Τί θέλετε ἰδεῖν Χριστὸν ὑπὸ Ἰουδαίων πάσχοντα, καὶ τόπους δεσποτικῶ αἵματι φοινισσομένων, ἢ καὶ μαινομένων ; — μὴ δυνάμενοι τι νοῆσαι ὑψηλότερον ἐντεῦθεν μενεῦν μᾶλλον δεικνυμένων τῶν ἀληθῶς πιστευόντων Χριστῷ, καὶ τῶν μὴ. Εἰ γάρ τινες τῶν ἱερῶν τόπων ὀρώντες ὑπὸ αἵρετικῶν κρατούμενους, καὶ ὡς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τιμωμένους, τοὺς δὲ κρείττους ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων, προσκόπτουσι, τί οὐκ ἂν ἐπαθον, εἴπερ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐώρων ὑπὸ Ἰουδαίων δεσποῦμενον καὶ μαστιζόμενον ; Τάχα ὑπὸ πολλῆς ἂν τῆς ἀπιστίας καὶ ψυχρότητος συνεσταύρωσαν, ἀρνησάμενοι. Μὴ γὰρ ἀνθρώπους καὶ πολιτείας θέλομεν ἰδεῖν, ἐκείσε ἐπιδημούντας ; Τόπους ἀπλῶς. Μὴ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι καὶ οἱ τόποι μετεβάλλοντο τὰ ἔτη ; Οὐχὶ (γρ. οὐχ οἱ) αὐτοὶ χθές, καὶ σήμερον, μέχρις αἰῶνος ; οὐχὶ γινώσκωμεν τῆς αὐτῶν ἀγιότητος ἡ εὐωδία ; Σοὶ μὲν βέβηλοι δοκοῦσι καὶ ἀνοφελεῖς, καὶ τοῖς κατὰ σὲ ὀλιγοπίστοις, ἢ καὶ ἀπίστοις· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῖς ἔχουσι πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως. Ποία μέμψις τῇ τοῦ Θεοῦ κιβωτῷ, ὅτι ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων δορυδάλωτος ἐγένετο ; ἢ ποῖος ἐπίλος, ὅτι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Δαυὶδ ἀνετέθη ; οὐχὶ καὶ οὕτως τοὺς βαρβάρους πληξάσκη, εἰς θαῦμα κεκίνηκε ; μᾶλλον δὲ, ποία τῷ Σταυρῷ ἀτιμία ; τὰ θμυσία παρόντι, ἐπικηλοῦσθαι ; οὐχὶ τοὺς ἀίχμαλωτευσαντας αἰχμαλώτους εἴληψε διὰ τῶν σημείων ; Ἄρα εἴπερ, συγχωρήσει Θεοῦ, ἀγίας εἰκόνας εἶδες ὑπὸ ἀπίστων καταπατούμενας, καὶ βίβλους ἱερὰς ὑπὸ ληστῶν καὶ πολεμίων ἀπεμπωλουμένας, βδελυκτάς διὰ τοῦτο ἐνομίστω ; (γρ. ἐνόμισαε). Καὶ πῶς οὐχ ὁμογνώμων, τάχα δὲ καὶ ὁμότροπος κατὰ τοῦτο τοῖς παλαιαῖς καὶ ἔχθροις τοῦ Σταυροῦ ; Βεβέλωσιν ζητεῖς παρὰ τῶν προσκυνητῶν ; καὶ δεῖξον τὴν σεαυτοῦ, καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ναῷ εὐχόμενος καὶ διδασκόμενος. Μὴ ἰδεῖν θέλεις θαύματα ποιοῦντας ; ἔχουσιν ἀποκεῖμενον τὸν μισθὸν ἐν οὐρανοῖς, ὃν αὐτοὶ οὐχ ἔραβον· οὐ γὰρ ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ κόπου αὐτῶν. Εἰ δὲ καὶ τί τοῦ ἀγαθοῦ ποτε σκοποῦ διήμαρτεν, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὴν ἀρετὴν μεμαρτέον. Οὐδὲ γὰρ ἔμπορος ὁρῶν ἐκείττω αὐτῷ τὸν

σύμπλουν ποντιζόμενον, τῆς ἐμπορίας ἀφίσταται. Ἄλλ' ὅτι οὐ τροπάρια ψάλλουσι, καὶ κανόνας ῥυθμίζουσι, καὶ τερετίσματα μελίζουσι ποικίλα, λιγυρὰ καὶ θελκτικῇ τῇ φωνῇ; Καὶ τί τοῦτο; ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐκ διαλείμματος εἰς λόγος πρὸς Θεόν, εἰ καὶ ἄνευ ᾠδῆς, ἐν στεναγμῷ ἀλαλήτω· εἰκὸς γάρ καὶ στεναγμοῖς χρῆσθαι τοὺς τοιούτους, ἀλλοτρίαν καὶ ἀήθη πορευομένους, καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων ἀπανθρώπως ὀνειδιζομένους, ἢ καὶ μαστιζομένους ἐνίοτε. «Θέλω γάρ, φησιν ὁ Ἀπόστολος, πέντε λόγους ἐν τῷ νοῖ, ἢ μυρίου ἐν γλώττῃ»· ἡ γὰρ θλίψις νήφει τὸν ἀνθρώπον παρασκευάζει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φησὶ· «Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου». Οὐ δέεται ὁ Θεὸς ἐξ ἡμῶν ποικιλοφωνίας, ἀλλὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς, καὶ τοῦ πάντοτε πρὸς αὐτὸν τῷ νοερῷ ὁμιᾶτι ἐνατενίζειν. Οἶδε γάρ καὶ πρὸ τοῦ ἐκφωνῆσαι ἡμᾶς, ὧν χρεῖαν ἔχομεν. Ἐπεὶ καὶ Μωυσέως σιωπῶντος ἀκούει (α), τῶν ἐχθρῶν καταδιωκόντων. Εἰ δὲ καὶ ἀδιαφοροῦσι, τοῦτο πάντως καὶ ἐντάθθα πείσσονται καταμένοντες· ἡ μέλιττα γὰρ οὐ περ ἂν ἀπέλθῃ, μέλι ποιεῖ· οὐ δῆπου καὶ ὁ κηφὴν. Τὸ δὲ ψυχρότατον αὐτῶν συμπέρασμα, «ὅτι ἐκεῖνος, φησὶ, διὰ τὸ ἴδιον θέλημα ἀποδημιεῖ· ἐγὼ δὲ τὴν ὑποταγὴν ἐκπληρῶ». Καὶ τοι οὐ πάντοτε καλὴ ἡ ὑποταγὴ, εἰμὴ κατὰ Θεὸν γένοιτο· πολλάκις γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ ὑποταγῇ εὐρίσκεται τις τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληρῶν. Ὁ δὲ εἰς προσκύνησιν ἀπερχόμενος, οὐ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ καὶ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, οὐ σὺν τῷ διακρίνειν τὰ ἀλλότρια· ἀλλ' ἕκαστον τὴν ἰδίαν συνειδήσιν δέον ἔχειν κριτὴν, ἐν' ᾧ περ πράττει, μετὰ συνέσεως γίγνεται, ὥστε ἀρέσκειν Θεῷ. Τί οὖν, φησιν, ἡμεῖς οἱ μὴ ἀπερχόμενοι εἰς ἱεροσόλυμα, κολαζόμεθα; Οὐ δῆτα, εἴπερ τοὺς ἀπερχομένους ἀποδεχόμεθα· οὐ γὰρ ἐπιταγὴ τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἀρετὴ. Ὡς δῆπου καὶ τὸ πᾶρθενεῦσιν, ὁδὸν ἐστὶ πρὸς Θεόν, οὐ φόρος· εὐάρεστον [μὲν], ποιούμενον· μὴ ποιούμενον δὲ διὰ τὰς παστοδικὰς ἀνάγκας, ἀνέγ-

(α) Ἀπὸ τοῦ ἐπ' ἑορῆς πρὸς μεσση (ὅθεν γράφεται ἐν τῇ παρακλήσει).

κλητον. Καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ταλανίζει μὲν ἑαυτὸν, εἶπερ μὴ κηρύσσοι, ὡς ἐντολὴν ἔχων· μισθὸν δὲ ἐκδέχεται, εἶπερ ἀδάπανον θήσει τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς μὴ ἔχων ἐν τούτῳ καταναγκάζουσιν τὴν ἐντολὴν, ἀλλὰ συγχωροῦσαν. Διὰ τοῦτο δεῖ, μήτε τοὺς ποιῶντας τὴν ἀρετὴν ἀποστρέφεσθαι τοὺς μὴ ποιῶντας, μήτε τὸ ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τιμᾶν μὲν τὴν ἀρετὴν, ὡς ἁγίαν καὶ θείαν· μὴ μὲν τοι τοὺς ἐναρέτους ἐπαίρεσθαι, ὡς δὴθεν μέγα τι ποιῶντας, ἀλλ' ὡς τὸ κατὰ δύναμιν συνεισενγκόντας, Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφειν· ἐπεὶ καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνάμεθά τι ποιεῖν· ἔχειν τε διαπαντὸς κατὰ νοῦν τὸ, «Ἄχρειοι δοῦλοι ἐσμέν, καὶ ὁ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν»· μὴ ἔχειν δὲ τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔργον, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ· ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ ἐλεεῖν καὶ δικαιοῦν, κολάζειν τε καὶ κατακρίνειν. Εἰ γὰρ καὶ μυριάκις ἐνεδέχeto ἀποθανεῖν, καὶ τοῦτο πεποιήκαμεν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, οὐδ' οὕτως ἰσοῦρόπον ταῖς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ εὐεργεσίαις. «Χάριτι γὰρ, φησιν, ἐστὲ σεσωσμένοι». Προσέχειν δὲ, μὴ διὰ τὴν ἀρετὴν παρορᾶν τὰς θείας ἐντολάς, ἐπεὶ οὐ τὰς ἐντολάς ποιούμεν διὰ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' αὐτὴν διὰ τὰς ἐντολάς. Παραδείσος γὰρ τὰ θεῖα προστάγματα, φραγμὸς αἱ ἀρεταί, κλεῖς δὲ καὶ θύρα ἡ νῆψις. Ὅταν οὖν πρόκηται ἡμῖν παραβῆναι τὴν ἐντολὴν διὰ τὴν ἀρετὴν, ἐατέον τὴν οἰανδήποτε ἀρετὴν, καὶ ἐκπληρωτέον τὴν ἐντολήν· εἰ μὴ Θεῷ τὴν ἀρετὴν ἐπηγγειλάμεθα. Τότε γὰρ ἀμφοτέρα χρὴ ἐκπληροῦν· τὸ μὲν, ὡς θεῖον ἐπίταγμα, τὸ δὲ, ὡς ἰδίαν ὑπόσχεσιν. Ἐδεῖ, γάρ φησι, [καὶ] τοῦτο ποιεῖν, κακεῖνο μὴ ἀφιέναι. Καὶ γὰρ βασιλέως θνητοῦ πάντως ἐπίταγμα παραβαίνοντες, κολαζόμεθα· καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόσχεσιν μὲ ἀποδιδόντες, παιδευόμεθα· καὶ μάρτυρες ἐπὶ τούτοις πολλοί. Ἡμεῖς δὲ μέχρι τούτου τὸν λόγον στήσωμεν, τὸ ὀφειλόμενον, ὅσον ἐφ' ἡμῖν, ἀποτίσαντες.

Οἱ κατὰ τὰς ἐκδόσεις διορθωθέντες συγγραφῆς.

Ἀμμώνιος Σελ. 78.—Γρηγόριος ὁ Νύσσης. Σελ. 11—36. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἱεροσολ. συνόδου Σ. 101.—Ἐπιφάνιος Σ. 60. Εὐσέβιος Σ. 68, 71. Θεοδώρητος Σ. 90. 117. — Θεοφάνης ὁ Ταυρομεν. Σ. 107. Ἠλίας Ἱεροσολύμ. Σ. 102. — Ἰουστίνος ὁ μάρτυς Σ. 64. Καντακουζηνός. Σ. 113. — Κεδρηνός. Σ. 85.—Παχώμιος Σ. 142.—Σωζόμενος. Σ. 67. 77. — Χρυσόστομος. Σ. 52.

ΠΙΝΑΞ.

Ἀγγλικὴ πολιτεία.	Σελ. 13	Βίπτισμα ἐν Ἱερδάνη.	76
Ἰγιον φῶς.	105, 122	Βασιλείας ὁ Μάγας.	75
Ἀδαμάντος.	97	Βασίλισσά.	5, 20
Ἀδριανὸς αὐτοκράτωρ.	62	Βεσσαλίγγιος.	47, 75, 121
Ἀθανάσιος ὁ Ἱεροσολύμων.	132	Βηθλέμ.	64, 82, 136
Ἀλία.	40	Βιβλιοθηκὰ ἐν Ἱεροσολ. — ἐν τῇ Σαβ.	
Αἰρετικῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως		Ἀπύρ.—ἐν Κωνσταντινουπόλει.	65, 132
συνάξεις οὐ παράδοξοι.	128	Γαλιλδοῦχ ἡ Περσίς.	94
Ἀκριθὴς εἶος.	215	Γερφάμιος Ἱερδανίτης.	92
Ἀλέξανδρος Ἱεροσολύμ. Σ. 85—ὁ μο- ναχός.	62	Γολγοθᾶς.	69, 110
Ἀλέξιος ὁ ὁσιος.	115	Γραφαί.	35
Ἀμμώνιος ἀββᾶς.	78	Γρηγόριος ὁ Νεζ. 76. — ὁ Νύσσης	
Ἀναστασιος ὁ Πέρσης.	96	77. — ὁ Ἀκραγαντίνος.	98
Ἀνδρέας ὁ Ἱεροσολύμ.	96	Δαμασκηνός.	94
Ἀνδρόνικος ὁ ὁσιος.	92	Δανιὴλ ὁ Ἐφέσου.	169
Ἀνθίμος ὁ Ἱεροσολύμ.	132	Δεπάνη εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων	
Ἀντίοχος ἀββᾶς.	95	τόπων.	127
Ἀπώνυμου ἀποδείξεις τῶν Ἱεροσολύ- μων 111.— ἄλλου ἀπώνυμου περι- γραφή τῆς ἀγίας γῆς ἀνέκδοτος.	120	Δεσπέσιμος.	23
Ἀρκεύλας.	97	Δημάσαι ὀχλήματα.	18
Ἀρμένιοι πυρπολοῦσι τὸν ναὸν τῆς		Δοσίθεος ὁ Ἱεροσολύμ.	73, 115, 138
Ἀναστάσεως.	130	Δυσχωρία.	16
Ἀρσένιος ὁ Καισαρείας.	114	Εὐτικῶν ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἁγίου	
Αὐγουστίνος	116, 134	Τάφου.	117
Ἀφροδίτης καὶ Διὸς εἰδωλον.	62	Δωρόθεος Παλαιστίνος.	95
		Ἐγινάρδου πλάνη.	102
		Ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.	73
		Ἐκκλησία.	57

Ἐλένη ἡ ἁγία. 72 - Ἡ Ἀδιαβηνή.	Καβάτζλας.	114
(Προλόγ.).	Καλλοῦδη Προσκυνητάρ.	120
Ἐλευθέριος Ἀντιοχείας.	Καντακουζηνὸς ὁ αὐτοκρ.	111
Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου. 80. - Ὁ Ἱερο-	Καπιτωλίνα.	42,62
σολυμίτης.	Καππάδοκες.	3,4,16,18
Εὐάγγριος.	Κασσιανός.	88
Εὐαγγελικὴ πολιτεία.	Κλήμης ὁ Στρωματ.	66
Εὐδοκία ἡ τοῦ αὐτοκρ. Θεοδοσίου. 88	Κοσμᾶς ὁ ὁμονογρ.	98
- ἡ Ὁνωρίχου.	Κοσμιωτάτη.	20
Εὐθύμιος ὁ μέγας.	Κυριακός.	88
Εὐκτήριος οἶκος ἐν Ἱερουσαλήμ.	Κυριακὴ ἡμέρα.	58
Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου. 67 - Ὁ Νικο-	Κύριος.	10,39
μηδαίας. 75 - Ὁ πρεσβύτερος.	Κύριλλος ὁ Ἱεροσολ. 69,71,76,110-	
Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλον.	ὁ Σκυθοπολίτ.	92
Εὐστόχιον.	Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας. 70,74 - ὁ	
Εὐτροπία.	Μονομάχος.	106
Ἐφραίμ ὁ Ἱεροσολύμων.	Λεόντιος ὁ Νεαπολεως.	94
Ἠλίας ὁ Ἱεροσολύμων.	Λίδος τοῦ θαίου Μνήματος.	84
Ἡράκλειος αὐτοκρ.	Μακάριος Ἀντιοχείας	103
Ἠσύχιος ὁ Ἱεροσολύμων.	Μαρία ἡ δαία.	93
Θεογόνιος ὁ Νικαίας.	Μάρκελλα.	81,85
Θεοδόσιος ὁ αὐτοκρ. 85 - ὁ Κοινο-	Μάρκος.	87
διάρχης.	Μαρτὶριον.	71
Θεοδώρητος ὁ Κύρου.	Μελάναι αἱ δαίαι.	85
Θεόδωρος. 86 - ὁ Σταυδίτης 98 - ὁ	Μελίτων.	65
Γραπτός.	Μιχαὴλ ὁ Σύγκελος. 100 - ὁ Παφλα-	
Θεόκτιστος.	γών.	106
Θεοφάνης ὁ Γραπτός. 100 - ὁ Ταυ-	Μολίνιος.	12,47,69
ρομανίας.	Μοσχέμιος.	12,47,105
Θεοφάνεια.	Μόσχος.	95
Θρόνος τοῦ ἀδελφοθίου ἱακώβου.	Μουραβιῶβου Ὀδοιπορικόν.	120
Ἰάκωβος ὁ ἀδελφοθίου.	Νάρμισσος.	64
Ἰγροβλφος.	Νικήτας, βασιλικός.	103
Ἰεζός.	Νικολας ὁ Μυρίων.	115
Ἱεροσδλυμα.	Νορέβου Ὀδοιπορικ.	120
Ἱεροσολυμικὸν Ὀδοιπορικόν.	Ὀδοιπορικὰ διαφόρων.	97,120
Ἱεροσολυμή.	Οἰκουμένην Β. Σύνοδ.	76
Ἱερώνυμος.	Ὀλαίμ.	105
Ἱλαρίων ὁ μέγας.	Ὁμάρ.	97,113
Ἰουστινιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ.	Πατὴρ πατέρων.	21
Ἰουστίνος ὁ μέγας.	Παλλάδιος.	87

Παχώμιος ὁ μοναχός.	114,141	Συντυχία.	22
Πάλλα.	86	Σχολεῖον ἐν Ἱερουσαλήμ.	132
Πελαγία ἡ ὁσία.	86	Σωζόμενος.	19
Περδίκας ὁ ἑπίσκοπος.	110	Σωτήρια σύμβολα.	5,22
Πέτρος ὁ ἐκ Γαλατίας.	79	Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσ. 93,96.—Ὁ Γράκι-	
Περφόριος ὁ Γάζης.	87	κός.	85
Προσκυνηταὶ τῶν Ἱεροσολ. ἐπὶ τοῦ		Τέλειαι.	2,14
πρώτου αἰῶνος.	60	Τερίδιθοι.	75
Ρουστικιανός.	94	Ἵπερῶν.	53
Σάββας ὁ ἁγιασμ.	92	Ἵψηλὴ πολιτεία.	1,12
Σαλαδίνος.	108	Φαρισαῖοι· τιμῶσι τοὺς τάφους τῶν	
Σαλήμ.	39	δικαίων.	60
Σαρακενοί.	104	Φθόνος.	26
Σιμὴ πολιτεία.	15	Φιλόρωμος.	88
Σιγφρίδης ὁ Μουγουντ.	106	Φιλοσοφία.	15
Σιών.	40,107	Φιρμιλιανός.	67
Σκεὺς τοῦ Σολομωνταίου ναοῦ.	93	Φωκᾶς.	108
Στύλος πρὸς ᾧ προσδεθεὶς ἡμαστί-		Χαίρειν ἐν Κυρίῳ.	22
γῶθι ὁ Κύριος.	85	Χαρίτων.	92
Σταυροφόροι.	107	Χριστιανικαὶ συνάξεις ἐν τοῖς μαρ-	
Συμεὼν ὁ Ἱεροσολ. 105.—Ὁ Θεσσαλο-		τυρίοις	14,20
νικεύς.	86	Χρόσανθος ὁ Ἱεροσολ. 120,132. — ὁ	
Συμεώνης.	79	Καμπάρσης.	120
Σύνδοι ἐν Ἱεροσολόμοις.	73,75,96,	Χρυσόστομος.	52,57,86
	100,114,115	Ὠριγένης.	66

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σαλ. 13. στίχ. 3 γρ. οὐρανοφάντων. — Σ. 16. ς. 26. ἱτέρων. — Σ. 20. ς. 19. καὶ οὐ. — Σ. 30. ς. 21. Παλμ. λη, 9. — Σ. 35. ς. 28. ἀναστάσις. — Σ. 40. ς. 14. φαίνοτε. — Σ. 43. ς. 18. φρίαν. Σ. 55. ς. 6. ἄλκων. ς. 18. γράφ. §. 06. Σ. 56. ς. 32. ἡ ἀνωτέρα — ς. 26. καὶ δὴ καὶ Θεοδώρ. — Σ. 58. ς. 9. ἰσδοράδες. — Σ. 62. ς. 29. ὅτι. — Σ. 66. ς. 5. γρ. σελ. 323. — Σ. 89. ς. 18. γρ. σελ. 337. — Σ. 90. ς. 28. ἔξελ. τὴν ἐνα καὶ Σ. 92. ς. 2. — Καππαδόκος, καὶ. Σ. 96. ς. 16. τῷ — Σ. 120. ς. 27. Inguist. Σ. 123. ς. 29. παῖθ. καὶ ἀδελ. Σ. 139. ς. 29. — ταῖς.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ.

Σελ. ζ. σίχ. 6. γρ. ἐπικινδυνον—σίχ. 19. ἐξάλειψον τὸν ἕνα τῶν δύο καὶ—Σ. 13. σχ. 20 (μετὰ τὸ τῶν ἐν τοῦ ἁγίου, πρόσθεσις). Καὶ πολλὰ πρὸ τούτων ὁ θαυμάσιος ἱεργέντης τὸν ἀσκητικὸν βίον διαγράφει, λέγων· ὅτι (ἰσ. γρ. Καὶ τι) γινόμενον ἀσκητικὸν (ἄλλ. τοῖς ἀσκηταῖς). Πολλάκις γὰρ, παρακειμένου τοῦ γῆμαι, τῷ (γρ. καὶ) μὴ ἔχον πρᾶγμα (ἰσ. γρ. πρᾶγματα), ἐπανισταμένης τῆς σαρκὸς τῷ πνεύματι, αἰρεῖται τις οὐ καταχρήσασθαι τῇ τοῦ γαμεῖν ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ ταλαιπωρεῖν καὶ κάμνειν, ὑπωπιζῶν τὸ σῶμα νηστείας, καὶ δουλαγωγῶν αὐτὸ ἀποχαῖς τοῦ ὠνδὲ βρωμάτων· (ὅσον κρεῖτων, κτλ. ὡς ἐν ταῖς ἀνέκαθεν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὁρισμέναις νηστείας) καὶ παντὶ τρόπῳ τῷ πνεύματι τὰς πράξεις (ἰσ. γρ. ὁρέξεις) τοῦ σώματος θανατοῦν· (Ὁμιλ. ἰδ. εἰς Ἱερ.μ. σελ. 193. Ημεῖς).—Σ. 23. στχ. 17. (μετὰ τὸ χαράκηριζεῖ). Οὕτω καὶ ὁ θεοπσίσιος Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως εἶπε· «τὴν (τοῦ Χριστοῦ) δευτέραν σωτήριον ἔλευσιν» (λόγ. η. σελ. 300. Ῥώμ. 1630).—Σ. 40. στχ. 31 (μετὰ τὸ σελ. 835, πρόσθεσις) βλ. καὶ Chateaubriand Itinér. T. 2. p. 260.—Σ. 41. στχ. 24 (μετὰ τὸ ἀπιστίαν). Ὅθεν καὶ ἱερὸς Βασίλειος ὁ Σιλευκείας (λόγ. λη.) «τὸ τεῖχος τῆς καλουμένης Αἰλίας φθορόμυσεν Αἴλιος Τίτος (γρ. Ἀδριανὸς) ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ οἰκοδομηθέντος ναοῦ» (πρὸς Ἐπιφάν. π. Μίτρ.).—Σ. 42. στχ. 19 (μετὰ τὸ αἰῶνα). ἔλεγον δὲ σπανίως καὶ τὸ ἐθνικὸν Αἰλίαις· «Τὸν τῆς Αἰλίων ἐπίσκοπον—οἱ τῆς Ἐκκλησίας θεομοὶ τῆς Παλαιστίνης ἡγούμενον οὐκ ἴσασιν» (Κύριλ. Ἀλεξ. ἐπιστ. ἰδ. ἴδε καὶ ἐν τοῖς Πρόκλου Κωνσ. συγγράμ. σελ. 661). Ἀλλ' ὡσαύτως, καὶ μάλα συνήθως ἔλεγον αὐτοὺς καὶ Ἱεροσολυμίτας, ὡς ἄλλοι τε δηλοῦσι, καὶ Γρηγόρ. ὁ Ναζιανζηνὸς (βλ. ἐμπρ. σελ. 76.), καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος Νύσσης (ὁπισθ. ἐπιστ. Α. σελ. 3, καὶ 17).—Σ. 46. σίχ. 14 (μετὰ τὸ ἐπιστ. ἰζ. πρόσθεσις) ἴδε καὶ ἐπιστ. 150 ad Hedibiam. T. 1. p. 1227.—Σ. 48. σ. 28 (μετὰ τὸ κτλ.) ἴδε καὶ Φωτ. Ἀμφιλοχ. ὁδ. (ἡ β. κατὰ τὴν Εὐγεν. ἐκδ. ἐν Θεοδωρήτ. τόμ. ε. σελ. 40). Σ. 58. σχ. 3 (εἰς τὸ συνάγαγῃ σημειώσεις). Κεῖται καὶ παρ' Ὁρigeni (εἰς Ἱερ.μ. Ὁμιλ. δ. σελ. 71. Η.) τὸ συνάγαγῃ ἀντὶ τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, ἢ ναοῦ, τὸ δ' ἔκκλησιᾷ ἀντὶ τοῦ συναΐς, ἄθροισμα πιστῶν· «Ὅτε ἀπὸ τῶν κοιμητηρίων, προπέμφαντες τοὺς μάρτυρας, ἡρχόμεθα ἐπὶ τὰς συνάγαγας, καὶ ὅλη ἡ Ἐκκλησία μὴ ἐκθηκομένη» (ἰσ. γρ. συγγῆ καὶ κοπτομένη, κτλ. ὁ δὲ μακρὺς ἱερώνυμος μεταφράζει... Iristes ad Ecclesiam revertiebantur omnis erat multitudo Iugentium· ὡσανεὶ ἐγραψὼν ἱεργέντης, λελυπημένοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπανήρχοντο· πᾶσα ἦν πληθὺς θρηνοῦντων).—Σ. 60. στχ. 33. ὡς καὶ.—Σ. 64. στ. 15 (μετὰ τὸ αὐτόθι, σημειώσεις). Καὶ ἄλλο παρόμοιον θαῦμα τοῦ πολλὰ παράδοξα πεποιηκότος (Εὐσέβ. Ἐκκλ. ἱστ. σ. 9) Ναρκίσσου μνημονεύει ὁ Κεδρηνὸς (τόμ. α. σελ. 256)· «Νάρκισσος, ἐν τῷ βαπτίζεσθαι ἐλαίου τοῦ χρίσματος λείψαντος, ἐκέλευσεν ὕδωρ ἐν τῷ κρατῆρι ἐληθῆναι, καὶ οὕτω (ἰσ. γρ. τοῦτο) προσευξάμενος, εἰς ἑλαῖον μετέβα-

λε». — Σ. 65. σχ. 8 (εἰς τὸ συνομοροῦν, σημείωσις). Οὕτω καὶ Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλως ἔγραψεν. « Αἱ πόλεις (τῷ Χριστῷ προσφέρουσι) τὴν Βηθλεὲμ ἢ γὰρ τὴν φάτιν» τὰ ὄρη, τὸ σπήλαιον» (ὡς ὁραῖναι οὐσης τῆς Βηθλεὲμ). Δόγ. εἰς τὸ γενέθλ. τοῦ Κυρίου (σαλ. 146, 147). — Σ. 67. σχ. 20 (μετὰ τὸ συγγραφ. πρόσθετος). Ὁ δ' αὐτὸς Φιρμιλιανὸς ἐν τῇ πρὸς Κυπριανὸν ἐπιστολῇ, μνημονεύει καὶ γυναικὸς ἐνεργουμένης, ἥτις ἔλεγεν, ὅτι « Σπεύδει εἰς Παλαιστίνην καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπελθεῖν, ὡς δέθιν ἐκεῖθεν ἀφικομένη» (ἐν ταῖς ἐπιστ. Κυπριαν. ἐπισ. 75). — Σ. 85. σχ. 32 (σημείωσις). Καὶ νῦν ὑπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν τοῦ ἔνδον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου σταφάνου καίται μέρος τῆς κολώνης, ἐν ᾗ παροσδήσαντες τὸν Κύριον, ἡμαστίωσαν (βλ. καὶ Μαξίμου τοῦ Συμαίου (χειρόγραφον) ἱστορίαν χρονολογικὴν τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ Ἱερουσαλήμ, καὶ πάσης Παλαιστίνης σελ. 424). — Σ. 88. σχ. 14 (σημείωσις). « τῷ αὐτῷ ὅτι (τῷ ζ. τοῦ Αἰώντος) ὁ ὅσιος Γεράσιμος ἐν ταῖς τοῦ Ἰερδάνου ὁχθαῖς ἀρεταῖς καὶ τέρασιν περιβόητος ἐγένετο. Καὶ ἄρτις Κυριακοῦ τοῦ Ἀναχωρητοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις, ὃς ἐξήσεν ἔτη ρζ. (Κεδρην. τόμ. α. σελ. 349). — Σ. 98. σχ. 14. (σημείωσις). Μόνος τῶν ἀρχαίων Νικηφόρος ὁ Κέλλιστος (Συνόψ. Γραφ.) τὸν θεῖον μελωδὸν Κοσμᾶν ξένον ἀπακάλεσεν (« ἡ λύρα τοῦ πνεύματος, Κοσμᾶς ὁ ξένος». βλ. τὴν περὶ τῶν Ο, Τετραβόβλων, τόμ. Δ. σελ. 742, 762), ἵνα δηλονότι καὶ τὸν αὐτὸν ἐκλαβὼν τὸν τε μελωδὸν, καὶ τὸν ἐκ Σικελίας μοναχὸν καὶ φιλόσοφον Κοσμᾶν· ὃς ὑπὸ τῶν Σαρκηνῶν αἰχμάλωτος εἰς Ἀμασκηνὸν ἀπαχθεῖς, καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ θείου Ἰωάν. τοῦ Ἀμασκηνοῦ λυτρωθεὶς, διδάσκαλος ἐγένετο αὐτοῦ τε ἰωάννου, καὶ ἑτέρου Κοσμᾶ, ἱεροσολυμίτου τὴν πατρίδα, ὃν ἐκ βρέφους ἀπορφανισθέντα εἰσποιήσατο υἱὸν ὁ τοῦ Ἰωάννου πατήρ. Τούτους δ' ἀμφοτέρους ἐκπαιδεύσας ὁ τὰ θεῖα σοφὸς, καὶ φιλόσοφος Κοσμᾶς, ἀνεχώρησεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ κατεδίδωσεν ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Σίββα Μονῇ. Ἰσχυρὸν δὲ (τούτου τελευτηκός) ἦλθε καὶ ὁ θεὸς Ἰωάννης μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Κοσμᾶ καὶ οὗτός ἐστιν ὁ μελωδὸς ὕλων τῶν εἰς αὐτὸν ἐπιγραφομένων ἱερῶν ἁσμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ καὶ ἱεροσολυμίτης (ὡς ἐξ Ἱεροσολύμων. βλ. Σουῖδ. λ. Κοσμᾶς), καὶ μετέπειτα ἐπίσκοπος Μαῖουμᾶ, ὡς ἐν τε τοῖς Μηνολογίοις καὶ τοῖς Συναξαρισταῖς ἱστορεῖται, καὶ μάλιστα ἐν τῷ ὑπὸ Ἰωάννου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων (τῷ 842) συγγραφέντι (ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ ἀρχαιότερου Ἀραβικοῦ ἐξελληνισθέντι) βιβ. τοῦ θείου Ἰωάννου τοῦ Ἀμασκηνοῦ, §. κ β. (βλ. τὸν βίον ἐν τοῖς τοῦ Ἀμασκηνοῦ τόμ. α. σελ. 1—33. ἐκδ. Lequien). Ἄλλοι οὖν τοῦ μελωδοῦ καὶ μαθητοῦ ὁ ὁμῶνυμος διδάσκαλος καὶ φιλόσοφος Κοσμᾶς, οὗ τινος οὐδὲν σύγγραμμα, ἢ μελῶδες περὶ τῆς καὶ εἰς ἡμᾶς μάτην δ' ὑπόπτεισεν ὁ σοφὸς Φαβρίκιος, μήποτε μέρος τι τῶν τοῦ μελωδοῦ ἁσμάτων ἀνέκειντο εἰς τὸν φιλόσοφον (βλ. Biblioth. Graec. T. X. p. 172. Harl.) Ὁρθῶς δ' οὖν (αὐτόθι) διακρίνει τὸν μελωδὸν ἀπὸ τοῦ φιλοσόφου Κοσμᾶ, οὗς προλαβὼν συνέχει (σελ. 77), ἵνα νομίσας τοὺς δύο Κοσμᾶς, ὡς ὑπέλαθε καὶ ὁ Καβὸς (Cave T. 1. p. 344). — Αὐτοῦ. σχ. 24. (πρόσθετος). Τὸ δὲ ἱερὸν λείψανον τοῦ θείου Ἀμασκηνοῦ μετακομισθὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐσφύετο μέχρι καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ Γέροντος (βλ. Παχυμέρ. εἰς Ἀνδρόνικ.

βιβλ. α. κεφ. 13). — αὐτόθ. (πρόσθε) Καὶ Θεόδωρος ὁ ἀγιώτατος Ἐπίσκοπος (τῷ 660) τὸν ἀσκητικὸν ἠγωνίσαστο βίον ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Σάββα Μονῇ (ὅθεν καὶ μίγας Ἀσκητικῆς ἐπωνομάσθη). Τούτου κάλλιστα καὶ ψυχοφελῆ Κεφάλαια εἰς ἐξεδύθησαν ἐν τῇ Φιλοκαλίᾳ τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν (σελ. 263). — Σ. 107. στχ. 30. κανονικόν. — Σ. 119. στχ. 21 (εἰς τὸ πεπραγμένων σημείωσις). ὕθην καὶ ὁ θεὸς Δαμασκηνός· « Πόθεν γὰρ ἴσμεν τὸν Κρανίου τόπον τὸν ἄγιον; [καὶ] τὸ Μνημα τῆς ζωῆς; οὐ παῖδες παρὰ πατρός ἀγράφως παρρηληφότες; τὸ μὲν γὰρ ἐν τόπῳ Κρανίου ἐσταυρώσθαι τὸν Κύριον γέγραπται, καὶ τὸ τετάφθαι ἐν μνημείῳ, ὃ ἐλατόμηνεν Ἰωσήφ ἐν τῇ πέτρᾳ· ὅτι δὲ ταῦτά ἐστι τὰ νῦν προσκυνούμενα, εἰς ἀγράφου παραδόσεως ἴσμεν » (π. τῶν ἁγίων Εἰκόνων λόγ. α. §. κγ. σελ. 318. τ. α. Leq.). — Σ. 120. στχ. 16. (ἀντὶ Ἀλεξάνδρου) γρ. Ἀνδρέου. — Σ. 124. στχ. 24 (μετὰ τὸ τὸ μ. γ. πρόσθε). Καὶ ὁ θεὸς Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἐξηγῶν τὴν « Μαρία ἡ Μαγδαληνή, σκοτίας ἐστὶ οὕσης, ἐλθοῦσα εἰς τὸ μνημεῖον εἶδεν ἔξωθεν τὸν ἐν αὐτῷ δύω ἀγγέλους (Ἰωάν. κ) « Πῶς (φησι) σκοτίας ἐστὶ οὕση; ἀκριβῶς αὕτη πάντα ἰώρα, καὶ κατὰ μέρος ἔκαστον, καὶ ταῦτα ἔξωθεν, τὰ ἐντὸς οὐκ αὐτοῦ σπηλαίου; Ἀλλ' οὐκ, ὅτι ἔξω μὲν ἦν ἐστὶ σκοτία, μήπω τῆς αἰσθητικῆς ἡμέρας· τελείως ἐκφανείσης, τὸ δὲ σπήλαιον ἐκαῖνο τοῦ φωτὸς τῆς Ἀναστάσεως ἔγμε » κτλ. (Ὁμιλ. εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἱωαννῶν δγδοον, σελ. 97 ἐκδ. Matthaei. Mosq. 1776). — Σ. 127. (Εἰς τὴν σημείωσιν πρόσθε καὶ τὰ ἐξῆς) « Hodie sacra loca Hierosolymis invisenti sumtus thalerorum septuaginta faciendi sunt, ut discas ex Jo. Franc. Gemelli Carreri Itinerer. T. 1. p. 181 » Fabric. Bibliograph. antiquar. p. 581. Hamburg. 1760.

Ἐν δὲ τῷ καταλόγῳ τῶν εἰς προσκύνησιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις θείων ὑπομνημάτων ἀπελοβόντων ἐπιστήμων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν (βλ. ὁπισθ. σελ. 60 κτλ.) προσθετέον καὶ τοὺς ἑξῆς.

Περὶ τὸ 120. μ. Χ. (ἐπὶ Τραϊανῷ) Εὐστάθιος ὁ μεγαλομάρτυς, ἀπερχόμενος εἰς Ἱερουσαλὴμ προσκυνήσων, ἔπαθεν ὑπὸ τῶν δυσεβῶν ὅσα ἡ κατ' αὐτὸν ἱστορία διηγεῖται (Συναξαρ.). Τῷ 193. Μόδεστος ὁ ἀγιώτατος ἀπειλθὼν εἰς προσκύνησιν τῶν Ἱεροσολύμων, προχειρίζεται ἐπίσκοπος τῆς ἀγίας πόλεως (βλ. Συναξαρ. Δεκ. ιη. καὶ ἐν τῷ παραρτήματι, τῷ εἰς τοὺς λόγους Ἐφραίμ τοῦ Σύρου σελ. 349. Ἐνετίησι 1720) παρ' Εὐσεβίῳ δὲ (Ἐκκλ. ἱστ. ε. 12: σ. 10.) ὁ Μόδεστος οὗτος οὐ μνημονεύεται. Περὶ τὸ 300, Νικόλαος ὁ θεὸς τοῦ θεοπαισίου πατὴρ Νικολάου τοῦ ἐν Μύρις, ἔτα δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἅγιος Νικόλαος (ὁπισθ. σελ. 115), καὶ Πατρίκιος, ὁ Προύσης ἐπίσκοπος καὶ ἱερομάρτυς, ἐγένοντο τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίων τόπων προσκυνητῶν (Συναξ. Μαΐου θ). Μετὰ δὲ τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἱερωνύμου (βλ. ὁπισθ. σελ. 81) προστεθείσθω καὶ Παυλινιανὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἦλθον εἰς προσκύνησιν τοῦ παναγίου Τάφου καὶ Παυλίνα ἡ Ῥωμαία, καὶ Μαράνα δὲ καὶ Κύρα ἐκ τῆς ἐν Συρίᾳ Βερείας εὐγενεῖς (Θεοδώρητ. Φιλοθ. ἱστορ. κα). Κατὰ δὲ τὸ 460 Δοσίθεος ἦλθεν ὁ περιώνυμος ἀσκητὴς, καταβιώσας ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Δωροθέου μονῇ (ὅς αὐτὸς ὁ Δωρόθεος ἱστορεῖ). Σαχρόνως ἦνθι καὶ Ἰωάννης ὁ ἀναχωρητὴς, καὶ Ἰωάννης ὁ Χοζιζίτης, Οἰθιαῖος ἐξ Αἰγύπτου (Συναξ. Ὀκτωβ. γ). Καὶ Ἀποσινάρια ἡ Συγκλη-

τικῇ θυγατρὶ Ἀθανασίῳ τοῦ Ῥώμης ἡγεμόνος (ἐπὶ Διόκλητο· τοῦ μεγάλου τῷ 469) προσεκύνησεν ἐν Ἱερουσόλοις, ἐνθα καὶ τὸν βίον ἀσκητικῶς τελευτᾷ (Συναξ. Ἰαννουαρ. δ). Τότε καὶ Φάβιος καὶ Κάντιδος οἱ Πατρίκιοι, ἐλθόντες εἰς προσκύνησιν τῶν Ἱερουσόλων, ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν φέροντες ἐκ Καπερναούμ τὴν ἐκεῖ κεκρυμμένην ἱερὰν ἐσθῆτα τῆς Θεοτόκου (Συναξαρ. Ἰουλ. 6: Κεῖθρη. τ. α. σελ. 350). Τῷ δὲ 520. Ἰωάννης ἐκ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Νικοπόλεως, Κολωνεῖας ἐπίσκοπος, προσκυνήσας ἐν Ἱερουσόλοις, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἀσύραν τοῦ ἀγίου Σάββα (ζῶντος ἐτι τούτου), καὶ αὐτοῦ καταδίδωσεν ἄγνωστος, ὃς ἀπλοῦς μοναχὸς (Συναξ. Δεκεμβρ. γ). Τότε καὶ Πέτρος, ὁ ἐν Ἀφρικῇ Τελώνης, ἄγνωστος ἰλθὼν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ πωλήσας ἑαυτὸν Ζωῖφ χρυσοφόρ ἐπὶ τιμῇ 30 φλωρίων, ταῦτα μὲν δίδωμι τοῖς πένησιν, αὐτὸς δὲ ἰδεύειν· εἴτα δὲ γνωσθεὶς, καὶ μονάσας, μακκριστὸς ἐτελεύτησεν (Συναξαρ. Ἰαννουαρ. κ). Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον διέλαμψαν ἐν Ἱερουσόλοις καὶ οἱ ὅσποι πατέρες Ἰωάννης καὶ Συμεὼν, ὁ διὰ Χριστὸν σιλό, ἐλθόντες τὸ πρῶτον εἰς προσκύνησιν τῶν ἱχνῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. (Συναξ. Ἰουλ. κα). Προσκαισθῶ καὶ Ξενοφῶν ὁ ὄσιος, ὅστις ἐλθὼν εἰς Ἱερουσόλυμα μετὰ τῆς συζύγου Μαρίας προσκυνητῆς, εὗρεν ἀναλπίστως αὐτοῦ μονάζοντας τοὺς δύο υἱοὺς, κρυφίως πρῶτον ἀναχωρήσαντας. Αὐτοῦ δὲ καὶ οἱ γονεῖς ἀμφοτέρωι μονάζσαντες, ὁσέως ἐτελεύτησεν (Συναξ. Ἰαννουαρ. κς). Κατὰ δὲ τὸ 813, Γρηγόριος ὁ Κρῆς, ὁ ὀσιώτατος, ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ πολλὰ παθὼν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ τὸν βίον τελευτᾷ. (Συναξ. Ἰαννουαρ. ε). Τσαῦτα περὶ τούτων ἄλλους παρασιωπῶμεν διὰ τὸ σύντομον.

1944 70 400
 1945 70 400
 1946 70 400
 1947 70 400
 1948 70 400
 1949 70 400
 1950 70 400
 1951 70 400
 1952 70 400
 1953 70 400
 1954 70 400
 1955 70 400
 1956 70 400
 1957 70 400
 1958 70 400
 1959 70 400
 1960 70 400
 1961 70 400
 1962 70 400
 1963 70 400
 1964 70 400
 1965 70 400
 1966 70 400
 1967 70 400
 1968 70 400
 1969 70 400
 1970 70 400
 1971 70 400
 1972 70 400
 1973 70 400
 1974 70 400
 1975 70 400
 1976 70 400
 1977 70 400
 1978 70 400
 1979 70 400
 1980 70 400
 1981 70 400
 1982 70 400
 1983 70 400
 1984 70 400
 1985 70 400
 1986 70 400
 1987 70 400
 1988 70 400
 1989 70 400
 1990 70 400
 1991 70 400
 1992 70 400
 1993 70 400
 1994 70 400
 1995 70 400
 1996 70 400
 1997 70 400
 1998 70 400
 1999 70 400
 2000 70 400
 2001 70 400
 2002 70 400
 2003 70 400
 2004 70 400
 2005 70 400
 2006 70 400
 2007 70 400
 2008 70 400
 2009 70 400
 2010 70 400
 2011 70 400
 2012 70 400
 2013 70 400
 2014 70 400
 2015 70 400
 2016 70 400
 2017 70 400
 2018 70 400
 2019 70 400
 2020 70 400
 2021 70 400
 2022 70 400
 2023 70 400
 2024 70 400
 2025 70 400
 2026 70 400
 2027 70 400
 2028 70 400
 2029 70 400
 2030 70 400
 2031 70 400
 2032 70 400
 2033 70 400
 2034 70 400
 2035 70 400
 2036 70 400
 2037 70 400
 2038 70 400
 2039 70 400
 2040 70 400
 2041 70 400
 2042 70 400
 2043 70 400
 2044 70 400
 2045 70 400
 2046 70 400
 2047 70 400
 2048 70 400
 2049 70 400
 2050 70 400
 2051 70 400
 2052 70 400
 2053 70 400
 2054 70 400
 2055 70 400
 2056 70 400
 2057 70 400
 2058 70 400
 2059 70 400
 2060 70 400
 2061 70 400
 2062 70 400
 2063 70 400
 2064 70 400
 2065 70 400
 2066 70 400
 2067 70 400
 2068 70 400
 2069 70 400
 2070 70 400
 2071 70 400
 2072 70 400
 2073 70 400
 2074 70 400
 2075 70 400
 2076 70 400
 2077 70 400
 2078 70 400
 2079 70 400
 2080 70 400
 2081 70 400
 2082 70 400
 2083 70 400
 2084 70 400
 2085 70 400
 2086 70 400
 2087 70 400
 2088 70 400
 2089 70 400
 2090 70 400
 2091 70 400
 2092 70 400
 2093 70 400
 2094 70 400
 2095 70 400
 2096 70 400
 2097 70 400
 2098 70 400
 2099 70 400
 2100 70 400
 2101 70 400
 2102 70 400
 2103 70 400
 2104 70 400
 2105 70 400
 2106 70 400
 2107 70 400
 2108 70 400
 2109 70 400
 2110 70 400
 2111 70 400
 2112 70 400
 2113 70 400
 2114 70 400
 2115 70 400
 2116 70 400
 2117 70 400
 2118 70 400
 2119 70 400
 2120 70 400
 2121 70 400
 2122 70 400
 2123 70 400
 2124 70 400
 2125 70 400
 2126 70 400
 2127 70 400
 2128 70 400
 2129 70 400
 2130 70 400
 2131 70 400
 2132 70 400
 2133 70 400
 2134 70 400
 2135 70 400
 2136 70 400
 2137 70 400
 2138 70 400
 2139 70 400
 2140 70 400
 2141 70 400
 2142 70 400
 2143 70 400
 2144 70 400
 2145 70 400
 2146 70 400
 2147 70 400
 2148 70 400
 2149 70 400
 2150 70 400
 2151 70 400
 2152 70 400
 2153 70 400
 2154 70 400
 2155 70 400
 2156 70 400
 2157 70 400
 2158 70 400
 2159 70 400
 2160 70 400
 2161 70 400
 2162 70 400
 2163 70 400
 2164 70 400
 2165 70 400
 2166 70 400
 2167 70 400
 2168 70 400
 2169 70 400
 2170 70 400
 2171 70 400
 2172 70 400
 2173 70 400
 2174 70 400
 2175 70 400
 2176 70 400
 2177 70 400
 2178 70 400
 2179 70 400
 2180 70 400
 2181 70 400
 2182 70 400
 2183 70 400
 2184 70 400
 2185 70 400
 2186 70 400
 2187 70 400
 2188 70 400
 2189 70 400
 2190 70 400
 2191 70 400
 2192 70 400
 2193 70 400
 2194 70 400
 2195 70 400
 2196 70 400
 2197 70 400
 2198 70 400
 2199 70 400

